

EPISTOLAE
Doctorem Quorundam Virorum

iv3

Ad
B. D. S.

Et Auctoris
RESPONSIONES;
Ad aliorum ejus Operum elucidationem non
parùm facientes.

EPISTOLAE
Doctorum Quorundam Virorum

iv5

Ad

B. D. S.

Cum Auctoris Responionibus:

EPISTOLA I.

Clarissimo Viro

B. D. S.

HENR. OLDENBURGIUS.

Clarissime Domine, Amice colende.

TAm aegrè nuper, cùm tibi in secessu tuo Rhenoburgi, adessem, à latere tuo
 iv5 divellebar, ut quamprimùm in Angliam factus sum redux, tecum rursus uniri,
 quantum fieri potest, commercio saltem epistolico annitar. Rerum solidarum scientia,
 conjuncta cum humanitate, & morum elegantia, (quibus omnibus Natura, & Industria
 amplissimè te locupletârunt) eas habent in semetipsis illecebras, ut viros quosvis
 ingenuos, & liberaliter educatos, in sui amorem rapiant. Age itaque, Vir
 Praestantissime, amicitiae non fucatae dextras jungamus, eamque omni studiorum, &
 officiorum genere sedulò colamus. Quod quidem à tenuitate meâ proficisci potest,
 tuum judica. Quas tu possides ingenii dotes, earum partem, cùm sine tuo id fieri
 detrimento possit, me mihi vindicare sinas. Habebamus Rhenoburgi sermonem de
 Deo, de Extensione, & Cogitatione infinitâ, de horum attribu|torum
 iv6 discrimine, & convenientiâ, de ratione unionis animae humanae cum corpore; porrò
 de Principiis Philosophiae Cartesianae, & Baconianae. Verùm cùm quasi per
 transennam, & in transcursu duntaxat de tanti momenti argumentis tunc loqueremur,
 atque interim ista omnia menti meae crucem figant, ex amicitiae inter nos in itae jure
 tecum agere nunc aggrediar, ac peramanter rogare, ut circa subjecta praememorata
 tuos conceptûs nonnihîl fusiùs mihi exponere; imprimis verò in hisce duobus me
 edocere non graveris, videlicet, primò, quâ in re Extensionis, & Cogitationis verum
 discrimen ponas; secundò, quos in Cartesii, & Baconis Philosophiâ defectûs observes,
 quâque ratione eos è medio tolli, ac solidiora substitui posse judices. Quò liberaliùs de
 hisce, & similibus ad me scripseris, eò arctiùs me tibi devincies, & ad paria, si modò
 possim, praestanda vehementer obstringes. Sub praelo hîc jam sudant Exercitationes
 quaedam Physiologicae à Nobili quodam Anglo, egregiae eruditionis viro, perscriptae.
 Tractant illae de aëris indole, & proprietate Elasticâ, quadraginta tribus experimentis
 comprobata: de Fluiditate item, & Firmitudine, & similibus. Quamprimùm excusae
 fuerint, curabo, ut per Amicum, mare fortassis trajicientem, tibi exhibeantur. Tu
 interim longùm vale, & amici tui memor vive, qui est

Tuus omni affectu, & studio

HENRICUS OLDENBURG.

Londini 16/26 August. 1661

EPISTOLA II.

Viro Nobilissimo ac Doctissimo,

H. OLDENBURGIO

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

VIR CLARISSIME,

iv7 QUàm grata sit mihi tua amicitia, ipse judicare poteris, modò simul à tuâ humanitate impetrare possis, ut tibi ad virtutes, quibus abundas, reflectere liceat, & quamvis, quamdiu ipsas contemplor, non parùm mihi videar superbire, nempe quòd eam tecum inire audeam, praesertim dum cogito amicorum omnia, praecipuè spiritualia, debere esse communia; tamen hoc tuae humanitati potiùs, simul & benevolentiae, quàm mihi erit tribuendum. Summitate enim illius te deprimere, & copiâ hujus adeò me locupletare voluisti, ut arctam amicitiam, quam mihi constanter polliceris, & à me reciprocam dignatus es petere, inire non verear, eaque ut sedulò colatur, enixè sim curaturus. Ingenii mei dotes quod attinet, si quas possiderem, eas te tibi vindicare libentissimè sinerem, quanquam scirem, id non sine meo magno detrimento futurum. Sed ne videar hoc modo tibi, quod à me jure amicitiae petis, velle denegare, quid circa illa, de quibus loquebamur, sentiam, conabor explicare, quanquam non putem, nisi tua benignitas intersit, hoc medium futurum, ut mihi arctiùs devinciaris. De Deo itaque incipiam breviter dicere; quem definitio esse Ens, constans infinitis attributis, quorum unumquodque est infinitum, sive summè perfectum in suo genere. Ubi notandum, me per attributum intelligere omne id, quod concipitur per se, & in se; adeò ut ipsius conceptus non involvat conceptum alterius rei. Ut ex. gr. Extensio per se, & in se concipitur; at motus non item. Nam concipitur |

iv8 in alio, & ipsius conceptus involvit Extensionem. Verùm, quòd haec sit vera Dei definitio, constat ex hoc, quòd per Deum intelligamus Ens summè perfectum, & absolutè infinitum. Quòd autem tale ens existat, facile est ex hâc definitione demonstrare; sed, quia non est hujus loci, demonstratione supersedebo. Sed quod hic demonstrare debeo, ut primae quaestioni V. Clar. satisfaciam, sunt haec sequentia. Primò, quòd in rerum natura non possunt existere duae substantiae, quin totâ essentiâ differant. Secundò, substantiam non posse produci; sed quòd sit de ipsius essentiâ existere. Tertiò, quòd omnis substantia debeat esse infinita, sive summè perfecta in suo genere; quibus demonstratis facilè poterit videre Vir. Clar. quò tendam, modò simul attendat ad definitionem Dei, adeò ut non sit opus apertiùs de his loqui. Ut autem haec clarè, & breviter demonstrarem, nihil meliùs potui excogitare, nisi ut ea more Geometrico probata examini tui ingenii subjicerem, ea [*] itaque hic separatim mitto, tuumque circa ipsa judicium exspectabo. Petis à me secundò, quosnam errores in Cartesii, & Baconis Philosophiâ observem. Quâ in re, quamvis meus mos non sit aliorum errores detegere, volo etiam tibi morem gerere. Primus itaque, & maximus est, quòd tam longè à cognitione primae causae, & originis omnium rerum aberrârint. Secundus, quòd veram naturam humanae Mentis non cognoverint. Tertius, quòd veram causam erroris unquam assecuti sint; quorum trium quàm maximè necessaria sit vera cognitio, tantùm ab iis ignoratur, qui omni studio, & disciplinâ prorsùs destituti sunt. Quòd autem à cognitione primae causae, & humanae Mentis aberraverint, facilè colligitur ex veritate trium propositionum suprâ memoratarum: quare ad solum tertium errorem ostendendum me converto. De Bacone parùm dicam, qui de hâc re admodùm confusè loquitur, & ferè nihil probat; sed tantùm narrat. Nam primò supponit, quòd intellectus humanus praeter fallaciam sensuum suâ solâ naturâ fallitur, omniaque fingit ex analogiâ suae naturae, & non ex analogiâ universi, adeò ut sit instar speculi inaequalis ad radios rerum, qui suam naturam naturae rerum immiscet, &c. Secundò, |

iv9 quòd intellectus humanus fertur ad abstracta propter naturam propriam, atque ea, quae fluida sunt, fingit esse constantia, &c. Tertiò, quòd intellectus humanus gliscat, neque consistere, aut acquiescere possit; & quas adhuc alias causas adsignat, facilè

omnes ad unicam Cartesii reduci possunt; scilicet quia voluntas humana est libera, & latior intellectu, sive ut ipsi Verulamius (Aph. 49.) magis confusè loquitur, quia intellectus^[**] luminis sicci non est; sed recipit infusionem à voluntate. (Notandum hîc, quòd Verulamius saepe capiat intellectum pro Mente, in quo à Cartesio differt). Hanc ergo causam, caeteras ut nullius momenti parùm curando, ostendam esse falsam, quòd & ipsi facillè vidissent, modò attendissent ad hoc, quòd scilicet voluntas differt ab hâc, & illâ volitione, eodem modo ac albedo ab hoc, & illo albo, sive humanitas ab hoc, & illo homine; adeò ut aequè impossibile sit concipere, voluntatem causam esse hujus, ac illius volitionis, atque humanitatem esse causam Petri, & Pauli. Cùm igitur voluntas non sit, nisi ens rationis, & nequaquam dicenda causa hujus, & illius volitionis; & particulares volitiones, quia, ut existant, egent causâ, non possint dici liberae; sed necessariò sint tales, quales à suis causis determinantur; & denique secundum Cartesium, ipsissimi errores sint particulares volitiones, inde necessariò sequitur, errores, id est, particulares volitiones, non esse liberas, sed determinari à causis externis, & nullo modo à voluntate, quod demonstrare promisi &c.

---

[*] *Vide Ethices partem 1. ab initio usque ad Prop. 4.*

[**] *Vide Verulamii Novum Organum lib. 1. Aphorismo 49.*

EPISTOLA III.

Clarissimo Viro

B. D. S.

HENRICUS OLDENBURGIUS.

Vir praestantissime, & Amicissime.

Riv10 Edditae mihi sunt perdoctae tuae literae, & magnâ cum voluptate perlectae. Geometricum tuum probandi morem valdè probo; sed meam simul hebetudinem incuso, quòd, quae tam accuratè doces, ego haud ità promptè assequar. Patiaris igitur, oro, ut documenta istius meae tarditatis tibi prodam, dum sequentes Quaestiones moveo, earumque solutiones à te peto. Prima est, an clarè, & indubitanter intelligas ex solâ illâ definitione, quam de Deo tradis, demonstrari, tale Ens existere? Ego sanè, cùm mecum perpendo, definitiones non nisi conceptûs Mentis nostrae continere; Mentem autem nostram multa concipere, quae non existunt, & foecundissimum esse in rerum semel conceptarum multiplicatione, & augmentatione, necdum video, quomodò ex eo conceptu, quem de Deo habeo, inferre possim Dei existentiam. Possum quippe ex mentali congerie omnium perfectionum, quas in hominibus, animalibus, vegetabilibus, mineralibus, &c. deprehendo, concipere, & formare substantiam aliquam unam, quae omnes illas virtutes solidè possideat, quin imò Mens mea valet easdem in infinitum multiplicare, & augere; adeoque Ens quoddam perfectissimum, & excellentissimum apud sese effigiare, cùm tamen nullatenus inde concludi possit hujusmodi Entis existentia. Secunda Quaestio est, an tibi sit indubitatum, Corpus non terminari Cogitatione, nec Cogitationem Corpore? cùm adhuc sub iudice lis sit, quid sit Cogitatio, sitne motus corporeus, an actus quidam spiritualis, corporeo planè contradistinctus? Tertia est, an axiomata illa, quae mihi communicâsti, habeas pro Principiis indemonstrabilibus, & Naturae luce cognitis, nullâque probatione egentibus? |

Fiv11 ortasse primum Axioma tale est; sed non video, quomodò tria reliqua in talium numerum referri queant. Secundum quippe supponit, nihil existere in rerum Naturâ praeter Substantias, & Accidentia, cùm tamen multi statuunt, tempus, & locum rationem habere neutrius. Tertium tuum Axioma, *Res nempe, quae diversa habent attributa, nihil habere inter se commune*, tantùm abest, ut clarè à me concipiatur, ut potiùs contrarium ejus tota Rerum universitas videatur evincere; Res enim omnes nobis cognitae, tum in nonnulli inter se differunt, tum in quibusdam conveniunt. Quartum denique, *Res scilicet, quae nihil commune habent inter se, unam alterius causam esse non posse*, non ità perspicuum est intellectui meo caliginoso, quin luce aliquâ perfundi egeat. Deus quippe nihil formaliter commune habet cum rebus creatis, earum tamen causa à nobis ferè omnibus habetur. Haec igitur Axiomata, cùm apud me non videantur extra omnem dubitationis aleam posita, facilè conjicis Propositiones tuas iis superstructas non posse non vacillare. Et quò magis eas considero, eò pluribus super eas dubitationibus obruor. Ad primam quippe expendo, duos homines esse duas Substantias, & ejusdem attributi, cùm & unus, & alter ratione valeant; inde concludo, dari duas Substantias ejusdem attributi. Circa secundam considero, cùm nihil possit esse causa sui ipsius, vix cadere sub captum nostrum, quomodò verum esse possit, *Substantiam non posse produci, neque ab aliâ quâcunque Substantiâ*. Haec enim Propositio omnes Substantias causas sui statuit, easdemque omnes, & singulas à se invicem independentes, totidemque Deos facit, & hâc ratione primam omnium Rerum causam negat: quod ipsum lubens fateor me non capere, nisi hanc mihi gratiam facias, ut Sententiam tuam de sublimi hoc argumento nonnihil enucleatiùs, & pleniùs mihi aperias, doceasque, quaenam sit Substantiarum origo, & productio, rerumque à se invicem dependentia, & mutua subordinatio. Ut hâc in re liberè, & fidenter mecum agas, per eam, quam inivimus, amicitiam te conjuro, rogoque enixissimè, ut persuasum tibi habeas quàm maximè, omnia ista, quae mihi impertiri dignaberis, integra, & salva fore, meque nullatenus commissurum, ut eorum quippiam |

Iiv12 n tuam noxam, aut fraudem à me evulgetur. In Collegio nostro Philosophico

experimentis, & observationibus faciendis gnaviter, quantum per facultates licet, indulgemus, & concinnandae Artium Mechanicarum Historiae immoramur, ratum habentes ex Principiis Mechanicis formas, & qualitates rerum optimè posse explicari, & per motum, figuram, atque texturam, & varias eorum complicationes omnia Naturae effecta produci, nec opus esse, ut ad formas inexplicabiles, & qualitates occultas, ceu ignorantiae asyllum, recurramus. Librum, quem promisi, tibi transmittam, quàm primùm Legati vestri Belgici, qui hîc agunt, nuncium aliquem, (ut saepe facere solent) Hagam Comitum expedient, aut quamprimùm Amicus quidam alius, cui tutò eum committere possim, ad vos excurrat. Veniam peto meae prolixitati, & libertati, atque unicè rogo, ut quae sine ullis involucris, & elegantissimis aulicis liberè ad tuas reposui, in bonam partem, ut amici solent, accipias, meque credas sine fuco, & arte

Tibi Addictissimum

HENR. OLDENBURG.

Londini, Die 27. Septemb. 1661.

EPISTOLA IV.

Viro Nobilissimo ac Doctissimo,
HENRICO OLDENBURGIO
B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

Vir Clarissime,

CUm paro ire Amstelaedamum, ut ibi hebdomadam, unam ac alteram commorer, tuam perquàm gratam epistolam accēpi,

tuasque objectiones in tres, quas misi, Propositiones vidi; quibus solis, caeteris propter temporis brevitatem, omissis conabor satisfacere. Ad primam itaque dico, quòd non ex definitione cujuscunque rei sequitur existentia rei definitae: sed tantummodò (ut in Scholio, quod tribus Propositionibus adjunxi, demonstravi) sequitur ex definitione, sive ideâ alicujus attributi, id est, (uti apertè circa definitionem Dei explicui) rei, quae per se, & in se concipitur. Rationem verò hujus differentiae etiam in memorato Scholio satis clarè, ni fallor, proposui, praecipuè Philosopho. Supponitur enim non ignorare differentiam, quae est inter fictionem, & inter clarum, & distinctum conceptum; neque etiam veritatem hujus Axiomatis, scilicet, quòd omnis definitio, sive clara, & distincta idea sit vera. Quibus notatis non video, quid ad primae quaestionis solutionem ultrà desideretur. Quare ad solutionem secundae pergo. Ubi videris concedere, quod si Cogitatio non pertineat ad Extensionis naturam, quòd tum Extensio non terminaretur Cogitatione, nimirum cùm de exemplo tantùm dubites. Sed nota, amabo, si quis dicat Extensionem non Extensione terminari, sed Cogitatione, annon idem dicit, Extensionem non esse absolutè infinitam, sed tantùm quoad Extensionem? Hoc est, non absolutè mihi concedit Extensionem, sed quoad Extensionem, id est, in suo genere esse infinitam? At ais, forte Cogitatio est actus corporeus. Sit, quamvis nullus concedam; sed hoc unum non negabis, Extensionem, quoad Extensionem, non esse Cogitationem, quod ad meam definitionem explicandam, & ad tertiam Propositionem demonstrandam sufficit. Pergis tertio in ea, quae proposui, objicere, quòd Axiomata non sunt inter Notiones communes numeranda. Sed de hâc re non disputo. Verùm etiam de ipsorum veritate dubitas, imò quasi videris velle ostendere eorum contrarium magis esse vero simile. Sed attende, quaeso, ad definitionem, quam Substantiae, & Accidentis dedi, ex quâ haec omnia concluduntur. Nam cùm per Substantiam intelligam id, quod per se, & in se concipitur, hoc est, cujus conceptus non involvit conceptum alterius rei: per modificationem autem, sive per Accidens id, quod in alio est, & per id, in quo est, concipitur. Hinc clarè constat Primò, |

quòd Substantia sit prior naturâ suis Accidentibus. Nam haec sine illâ nec existere, nec concipi possunt. Secundò quòd praeter Substantias, & Accidentia nihil detur realiter, sive extra intellectum. Nam quicquid datur, vel per se, vel per aliud concipitur, & ipsius conceptus vel involvit conceptum alterius rei, vel non involvit. Tertiò, quod res, quae diversae habent attributa, nihil habent inter se commune. Per attributum enim explicui id, cujus conceptus non involvit conceptum alterius rei. Quartò denique, quòd rerum, quae nihil commune habent inter se, una alterius causa esse non potest. Nam cùm nihil sit in effectu commune cum causâ, totum, quod haberet, haberet à nihilo. Quòd autem adfers, quòd Deus nihil formaliter commune habeat cum rebus creatis, &c. ego prorsus contrarium statui in meâ definitione. Dixi enim, Deum esse Ens constans infinitis attributis, quorum unumquodque est in finitum, sive summè perfectum in suo genere. Quòd autem adfers, in primam Propositionem; quaeso, mi amice, ut consideres homines non creari; sed tantùm generari, & quòd eorum corpora jam antea existebant, quamvis alio modo formata. Verùm hoc concluditur, quod libenter etiam fateor, scilicet quòd si una pars materiae annihilaretur, simul etiam tota Extensio evanesceret. Secunda autem Propositio non multos Deos facit; sed tantùm unum, scilicet constantem infinitis attributis, &c.

EPISTOLA V.

Clarissimo Viro

B. D. S.

HENR. OLDENBURGIUS.

Amice plurimùm colende,

Libellum, quem promiseram, en accipe, mihique tuum de eo iudicium, imprimis circa ea, quae de Nitro, deque Fluiditate, ac Firmitudine inserit Specimina, rescribe. Gratias tibi maxi|mas

ago pro eruditis tuis literis secundis, quas heri accepi. Doleo tamen magnopere, quòd iter tuum Amstelaedamense obfuerit, quòd minùs ad omnia mea dubia responderis. Quod tum praetermissum quamprimùm per otium licuerit, expedias, oro. Multum quidem mihi lucis in posteriori hâc epistolâ affudisti, non tamen tantum, ut omnem caliginem dispulerit; quod tum, credo, fiet feliciter, quando distinctè, & clarè de verâ, & primâ rerum origine me instruxeris. Quamdiu enim perspicuum mihi non est, à quâ causâ, & quomodò res coeperint esse, & quo nexu à primâ causâ, si qua talis sit, dependeant; omnia, quae audio, quaeque lego, scopae mihi dissolutae videntur. Tu igitur, Doctissime Domine, ut facem hâc in re mihi praebeas, deque meâ fide, & gratitudine non dubites, enixè rogo, qui sum

Tibi addictissimus

HENR. OLDENBURG.

Londini 11/21 Octob. 1661.

EPISTOLA VI.

*Continens Annotationes in librum
Nobilissimi Viri ROBERTI BOYLE,
De Nitro, Fluiditate, & Firmitate.
Viro Nobilissimo, ac Doctissimo
HENR. OLDENBURGIO
B. D. S.
Responsio ad Praecedentem.*

VIR CLARISSIME,

Librum ingeniosissimi Boylii accepi, cumque, quantum per otium licuit, evolvi. iv15 Maximas tibi ago gratias pro munere |
iv16 hoc. Video me non malam antehac, cùm primum hunc mihi librum promiseras, fecisse conjecturam, nempe, te non nisi de re magni momenti sollicitum fore. Vis interim, Doctissime Domine, ut tibi meum tenue de iis, quae scripsit, iudicium mittam, quod, ut mea fert tenuitas, faciam notando scilicet quaedam, quae mihi obscura, sive minùs demonstrata videntur, neque adhuc omnia propter occupationes, percurrere, multò minùs examinare potui. Quae igitur circa Nitrum, &c. notanda reperio, sequentibus accipe.

DE NITRO.

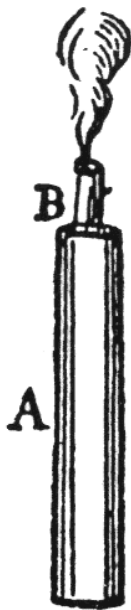
Primo colligit ex suo experimento de redintegratione Nitri, Nitrum esse quid heterogeneum, constans ex partibus fixis, & volatilibus, cujus tamen natura (saltem quoad Phaenomena) valdè differt à naturâ partium, ex quibus componitur, quamvis ex solâ merâ mixturâ harum partium oriatur. Haec, inquam, conclusio, ut diceretur bona, videtur mihi adhuc requiri aliquod ex|perimentum, iv17 quo ostendatur Spiritum Nitri non esse reverâ Nitrum, neque absque ope salis lixiviosi posse ad consistentiam reduci, neque crystallisari; vel ad minimum requirebatur inquirere, an salis fixi, quae in crucibulo manet quantitas, semper eadem ex eâdem quantitate Nitri, & ex majore secundum proportionem reperiatur. Et quod ad id attinet, quòd Clarissimus Vir ait Sect. 9. se ope libellae deprehendisse, & etiam quòd Phaenomena spiritûs Nitri adeò sint diversa, imò quaedam contraria Phaenomenis ipsius Nitri, nihil, meo quidem iudicio, faciunt ad confirmandam ejus conclusionem. Quod ut appareat, id, quod simplicissimum occurrit ad hoc de redintegratione Nitri explicandum, paucis exponam; simulque duo, aut tria experimenta admodùm facilia adjungam, quibus haec explicatio aliquo modo confirmatur. Ut itaque hoc Phaenomenon quàm simplicissimè explicem, nullam aliam differentiam inter spiritum Nitri, & ipsum Nitrum ponam, praeterquam eam, quae satis est manifesta; hanc scilicet, quòd particulae hujus quiescant, illius verò non parùm concitatae inter sese agitentur. Et fixum sal quod attinet, id nihil facere ad constituendam essentiam Nitri supponam; sed ipsum, ut foeces Nitri, considerabo, à | iv18 quibus neque ipse spiritus Nitri (ut reperio) liberatur; sed ipsi, quamvis confricae, satis copiosè innatant. Hoc sal, sive hae faeces poros, sive meatûs habent excavatos ad mensuram particularum Nitri. Sed vi ignis, dum particulae nitrosae ex ipsis expellebantur, quidam angustiores evaserunt, & per consequens alii dilatari cogebantur, & ipsa substantia, sive parietes horum meatuum rigidae, & simul admodùm fragiles reddebantur; ideóque cum spiritus Nitri ipsi instillaretur, quaedam ipsius particulae per angustiores illos meatûs impetu se insinuare inceperunt, & cùm ipsarum crassities (ut à Cartesio non malè demonstratur) sit inaequalis, eorum rigidos parietes priùs flectebant, instar arcûs, antequam eos frangerent; cùm autem ipsos frangerent, illa fragmenta resilire cogebant, & suum, quem habebant motum, retinendo aequè ac antea ineptae manebant ad consistendum, atque crystallisandum; partes verò Nitri per latiores meatûs se insinuantes, quoniam ipsorum parietes non tangebant, necessariò ab aliquâ materiâ subtilissimâ cingebantur, & ab eâdem eodem

modo, ac à flammâ, vel calore partes ligni, sursum expellebantur & in fenum avolabant; at si satis copiosae erant, sive quòd cum fragmentis parietum, & cum |
 iv19 particulis per angustiores meatûs ingredientibus congregarentur, guttulas componebant sursum volitantes. Sed si sal fixum ope [a] aquae, vel aëris laxetur, languidiusque reddatur, tum satis aptum fit ad cohibendum impetum particularum Nitri, & eas cogendum, ut, quem habebant, motum amittant, atque iterum consistant, eodem modo, ac globus tormentarius, cùm arenae, aut luto impingit. In solâ hâc consistentiâ particularum Spiritûs Nitri, Nitri redintegratio consistit, ad quam efficiendum sal fixum, ut ex hâc explicatione apparet, tanquam instrumentum adhibetur. Huc usque de redintegratione.

Videamus jam, si placet, primò, cur spiritus Nitri, & ipsum Nitrum sapore adeò inter se differant; secundò, cur Nitrum sit inflammabile, spiritus verò Nitri nullo modo. Ut primum intelligamus, advertendum est, quòd corpora, quae sunt in motu, nunquam aliis corporibus occurrant latissimis suis superficiebus; quiescentia verò aliis
 iv20 incumbunt latissimis suis superficiebus: particulae itaque | Nitri, si, cum quiescunt, linguae imponantur, ei incumbent latissimis suis superficiebus, & hoc modo ipsius poros obstruent, quae causa est frigoris; adde quòd salivâ non potest Nitrum dissolvi in particulas adeò minutas. Sed si, cùm hae particulae concitatè moventur, linguae imponantur, occurrent ipsi acutioribus superficiebus, & per ejus poros se insinuabunt, & quò concitatiùs moveantur, eò acriùs linguam pungent; eo modo ac acus, quae si linguae occurrat cuspe, aut suâ longitudine ipsi incumbat, diversas oriri faciet sensationes.

Causa verò, cur Nitrum sit inflammabile, spiritus autem non item, est, quia, cùm particulae Nitri quiescunt, difficiliùs ab igne sursum ferri possunt, quàm cùm proprium versùs omnes partes habeant motum, ideòque, cùm quiescunt, tamdiu igni resistunt, donec ignis eas ab invicem separet, atque undequaque cingat; cùm verò ipsas cingit, huc illuc ipsas secum rapit, donec proprium acquirant motum, & sursum in fenum abeant. Sed particulae spiritûs Nitri, cùm jam sint in motu, & ab invicem separatae, à parvo calore ignis in majori sphaera undequaque dilatantur, & hoc |
 iv21 modo quaedam in fenum abeunt, aliae per materiam, ignem suppeditantem, se insinuant, antequam flamma undiquaque cingantur; ideòque ignem potiùs extinguunt, quàm alunt.

Pergam jam ad experimenta, quae hanc explicationem comprobare videntur. Primum est, quòd reperi particulas Nitri, quae inter detonandum in fenum abeunt, merum esse nitrum: nam, cùm semel atque iterum Nitrum liquefacerem, donec crucibulum satis incanduerit, atque prunâ micante incenderem, ejus fenum calice vitreo frigido excepi, donec ab ipso irroraretur, & postea halitu oris calicem etiam ultra madefeci, & tandem [b] aëri eum frigido exposui, ut siccaretur. Quo facto hîc illic in calice stiriolae Nitri apparuerunt, & ut minùs suspicarer; id non ex solis particulis volatilibus fieri; sed quòd fortè flamma partes integras Nitri secum |
 iv22 raperet, (ut secundùm Clarissimi Viri sententiam loquar) & fixas |

simul cum volatilibus, antequam dissolverentur, ex se expelleret: hoc, inquam, ut minùs suspicarer, fumum per tubum ultra pedem longum, ut A, quasi per caminum adscendere feci, ut partes ponderosiores tubo adhaerent, & solas volatiliores, per angustius foraminulum B transeuntes, exciperem; & res, uti dixi, successit. Verùm neque hic subsistere volui; sed, ut rem ulteriùs examinarem, majorem quantitatem Nitri accepi, liquefeci, & prunâ micante incendi; atque, uti antea, tubum A crucibulo imposui, & juxta foramen B, quamdiu flamma duravit, frustulum speculi tenebam, cui materia quaedam adhaesit, quae aëri exposita liquescebat, & quamvis aliquot dies exspectaverim, nullum Nitri effectum observare potui; sed, postquam spiritum Nitri affundebam, in Nitrum mutabatur. Ex quo videor posse concludere, primò quòd partes fixae inter liquandum à volatilibus separantur, & quòd flamma ipsas ab invicem dissociatas sursum pellit. Secundò quòd, postquam partes fixae à volatilibus |

iv23 inter detonandum dissociantur, iterum consociari non possunt: ex quo concluditur tertiò, quòd partes, quae calici adhaeserunt, & in stiriolas coäluerunt, non fixae; sed tantùm volatiles fuerunt.

Secundum experimentum, & quod ostendere videtur partes fixas, non nisi faeces Nitri esse, est; quòd Nitrum, quò magis est defaecatum, eò volatilius, & magis aptum ad crystallisandum reperio. Nam cùm crystallos Nitri defaecati, sive filtrati, poculo vitreo, qualis est A imponerem, & parum aquae frigidae infunderem, simul cum aquâ illâ frigidâ partim evaporabat, & sursum circa vitri labra particulae illae fugitivae haerebant, & in stiriolas coälescebant.

Tertium experimentum, quod indicare videtur particulas spiritûs Nitri, ubi suum motum amittunt, inflammabiles reddi, est. Guttulas spiritûs Nitri involucro chartaceo humido instillavi, ac deinde arenam injeci, per cujus meatus spiritus Nitri continuò se insinuabat, & postquam arena totum, aut ferè totum spiritum Nitri imbiberat, eam in eodem involucro super ignem probè exsiccavi; quo facto arenam deposui, & chartam prunae micanti apposui, quae statim, atque ignem apprehendebat, |

iv24 eodem modo scintillabat, ac facere solet, cùm ipsum Nitrum imbiberit. Alia, si mihi fuisset commoditas ulteriùs experiundi, his adjunxissem, quae fortassis rem prorsùs indicarent; sed quia aliis rebus prorsùs sum distractus in aliam occasionem, tuâ veniâ, differam, & ad alia notanda pergam.

§. 5. Ubi Vir Clarissimus de figurâ particularum Nitri obiter agit, culpat Modernos Scriptores, quòd ipsam perperam exhibuerint, inter quos nescio, an etiam Cartesium intelligat: Eum si intelligit, fortè ex aliorum dictis ipsum culpat. Nam Cartesius non loquitur de talibus particulis, quae oculis conspici queunt. Neque puto Clarissimum Virum intelligere, quòd si stiriolae Nitri abraderentur, donec in parallelipipeda, aut in aliam quamcunque figuram mutarentur, Nitrum esse desinerent; sed fortè Chymicos aliquos notat, qui nihil aliud admittunt, nisi quod oculis videre & manibus palpare possunt.

§. 9. Si hoc experimentum accuratè potuisset fieri, prorsùs confirmaret id, quod concludere volebam ex primo suprâ memorato experimento.

iv25 §. 13. Usque ad 18. conatur Vir Clarissimus ostendere, omnes tactiles qualitates pendère à solo motu, figurâ, & caeteris mechanicis affectionibus, quas demonstrationes, quandoquidem à Clarissimo viro non tanquam Mathematicae proferuntur, non opus est examinare, an prorsùs convincant. Sed interim nescio, cur Clarissimus Vir hoc adeò sollicitè conetur colligere ex hoc suo experimento; cùm jam

hoc à Verulamio, & postea à Cartesio satis superque demonstratum sit. Neque video, hoc experimentum luculentiora nobis praebere indicia, quàm alia satis obvia experimenta. Nam quod calorem attinet; an idem non aequè clarè apparet ex eo, quòd si duo ligna, quamvis frigida contra se invicem confricentur, flammam ex solo illo motu concipiant? quòd calx inspersione aqua incalescat? Ad sonum quod attinet, non video, quid in hoc experimento magis notabile reperiatur, quàm reperitur in aquae communis ebullitione, & in aliis multis. De Colore autem, ut tantùm probabilia adferam, nihil aliud dicam, nisi quòd videmus omnia virentia in tot, tamque diversos colores mutari. Porrò corpora, tetrum odorem spirantia, si agitentur, tetriciorem spar|gunt

iv26 odorem, & praecipuè si modicè incalescant. Denique vinum dulce in acetum mutatur, & sic multa alia. Quare haec omnia (lc) *si libertate Philosophicâ uti liceat* supervacanea judicarem? *Hoc dico, quia vereor, ne alii, qui Clarissimum Virum minùs, quàm par est, amant, perperam de ipso judicent.*

§. 24. De hujus Phaenomeni causâ jam locutus sum: hîc tantùm addo, me etiam experientiâ invenisse, guttulis illis salinis particulas salis fixi innatare. Nam cùm ipsae sursum volitabant, vitro plano, quod paratum ad id habebam, occurrebant, quod utcunque calefeci, ut, quod volatile vitro adhaerebat, evolare; quo facto materiam crassam albicantem vitro hic illic adhaerentem conspiciebam.

iv27 §. 25. In hâc §. videtur Clarissimus Vir velle demonstrare, partes alcalisatas, per impulsum particularum salinarum, huc illuc ferri; particulas verò salinas proprio impulsu se ipsas in aërem tollere. Et ego in explicatione Phaenomeni dixi, quòd particulae Spiritus Nitri concitatioem motum acquirunt, eò quòd, cùm latiores meatus ingrediuntur, necessariò à materiâ aliquâ subti|lissimâ cingi debent, & ab eâdem, ut ab igne particulae ligni, sursum pelli; particulae verò alcalisatae suum motum acceperunt ab impulsu particularum Spiritûs Nitri per angustiores meatus se insinuantium. Hîc addo, aquam puram non adeò facilè solvere, atque laxare posse partes fixas: Quare non mirum est, quòd ex affusione Spiritûs Nitri in solutionem salis istius fixi in aquâ dissoluti talis ebullitio, qualem Vir Clarissimus §. 24. recitat, oriatur; imò puto hanc ebullitionem fervidiorem fore, quàm si Spiritus Nitri sali fixo adhuc intacto instillaretur. Nam in aquâ in minutissimas moleculas dissolvitur, quae faciliùs dirimi, atque liberiùs moveri possunt, quàm cùm omnes partes salis sibi invicem incumbunt, atque firmiter adhaerent.

§. 26. De sapore Spiritûs acidi jam locutus sum; quare de solo alcali dicendum restat. Id, cùm imponerem linguae, calorem, quem punctio sequebatur, sentiebam. Quod mihi indicat, quoddam genus calcis esse: eodem enim modo atque calx ope aquae, ità hoc sal ope salivae, sudoris, Spiritûs Nitri, & fortè etiam aëris humidum incalescit.

iv28 §. 27. Non statim sequitur, particulam aliquam materiae ex eo, quòd alii jungitur, novam acquirere figuram; sed tantùm sequitur ipsam majorem fieri, & id sufficit ad efficiendum id, quod in hac §. ab Clar. Viro quaeritur.

§. 33. Quid de ratione Philosophandi Clarissimi Viri sentiam, dicam, postquam videro eam Dissertationem, de quâ hîc, & in Commentatione Proaemiali pag. 23. mentio fit.

De FLUIDITATE.

§. 1. *Satis constat, annumerandas esse maxime generalibus affectionibus, &c.* Notiones ex vulgi usu factas, vel quae Naturam explicant, non ut in se est, sed prout ad sensum humanum refertur, nullo modo inter summa genera numerandas censerem, neque miscendas, (ne dicam confundendas) cum notionibus castis, & quae Naturam, ut in se est, explicant. Hujus generis sunt motus, quies, & eorum leges; illius verò visibile, invisibile, calidum, frigidum, & ut statim dicam, fluidum etiam, & consistens, &c.

iv29 §. 5. *Prima est corporum componentium parvitas, in grandioribus quippe &c.* Quamvis corpora sint parva, superficies tamen habent (aut habere possunt)

inaequales, asperitatesque. Quare si corpora magna tali proportione moveantur, ut eorum motus ad eorum molem sit, ut motus minorum corporum ad eorundem molem, fluida etiam essent dicenda, si nomen fluidi quid extrinsecum non significaret, & non ex vulgi usu tantum usurparetur ad significanda ea corpora mota, quorum minutiae, atque interstitia humanum sensum effugiunt. Quare idem erit corpora dividere in fluida, & consistentia, ac in visibilia, & invisibilia.

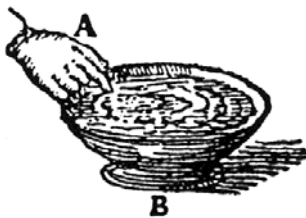
Ibidem. *Nisi Chymicis experimentis id comprobare possemus.* Nunquam Chymicis, neque aliis experimentis, nisi demonstratione, & computatione, aliquis id comprobare poterit. Ratione enim, & calculo corpora in infinitum dividimus; & per consequens etiam Vires, quae ad eadem movendum requiruntur; sed experimentis nunquam id comprobare poterimus.

iv30 §. 6. *Grandia corpora inepta nimis esse constituendis fluidis, &c.* Sive per fluidum intelligatur id, quod modò dixi, sive non, res tamen per se est manifesta. Sed non video, quomodò Vir Clar. experimentis in hac §. allatis id comprobet. Nam (quando de re incertâ dubitare volumus) quamvis ossa ad componendum Chylum, & similia fluida, sint inepta, fortè satis erunt apta ad novum quoddam genus fluidi componendum.

§. 10. *Idque dum eas minus, quàm antea reddit flexiles, &c.* Sine ullâ partium mutatione, sed ex eo tantum, quod partes in Recipiens propulsae à reliquis separabantur, in aliud corpus oleo solidius coagulari potuerant. Corpora enim vel leviora, vel ponderosiora sunt pro ratione fluidorum, quibus immerguntur. Sic particulae butyri, dum lacti innatant, partem liquoris componunt; sed postquam lac novum motum propter agitationem acquirit, cui omnes partes lac componentes non aequè se accommodare possunt, hoc solum facit, ut quaedam ponderosiores evadant, quae partes leviores sursum pellunt. Sed, quia hae leviores aère |

iv31 ponderosiores sunt, ut cum ipso liquorem componant, ab ipso deorsum pelluntur, & quia ad motum ineptae sunt, ideo etiam solae liquorem componere non possunt, sed sibi invicem incumbunt, & adhaerent. Vapores etiam, cum ab aère separantur, in aquam mutantur, quae respectu aëris consistens potest dici.

§. 13. *Atque exemplum potiùs peto à Vesicâ, per aquam distentâ, quàm à vesicâ aère plenâ, &c.* Cùm aquae particulae semper quaquaversum indesinenter moveantur, perspicuum est, si à corporibus circumjacentibus non cohibentur, eam quaquaversum dilatatum |

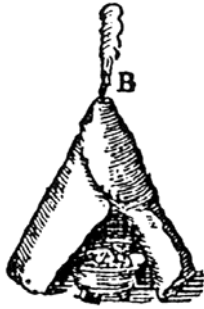
iri; porrò quid vesicae aquâ plenae distentio juvet ad sententiam de spatiolis confirmandam, fateor me nondum posse percipere: ratio enim, cur particulae aquae lateribus vesicae digito pressis non cedant, quod aliàs, si liberae essent, facerent, est; quia non datur aequi|librium,

iv32 sive circulatio, uti datur, cum corpus aliquod, putà digitus noster à fluido, sive aquâ cingitur. Sed quantumvis aqua à vesicâ prematur, ejus tamen particulae lapidi, vesicae etiam incluso, cedent eodem modo, ac extra vesicam facere solent.

§. Eâdem. *Daturne aliqua materiae portio?* Affirmativa statuenda, nisi malumus progressum in infinitum quaerere, aut (quo nil absurdius) concedere dari vacuum.

§. 19. *Ut liquoris particulae ingressum in poros illos reperiant, ibique detineantur (quâ ratione, &c.).* Hoc non est absolutè affir|mandum

de omnibus liquoribus ingressum in poros aliorum invenientibus. Particulae enim Spiritûs Nitri, si poros albae chartae ingrediantur, eam rigidam, ac friabilem reddunt; quod experiri licebit, si capsulae ferreae candenti, ut A, guttulae aliquot infundantur, & fumus per involucrum chartaceum, ut B propellatur. Porrò ipse Spiritus Nitri corium madefacit, non verò humectat; sed contrà ipsum, sicuti etiam ignis, contrahit.

§. Eâdem. *Quas cum natura & volatui, & natatui, &c. Causam à fine petit.*

§. 23. *Quamvis eorundem motus rarò à nobis concipiatur. Cape igitur, &c. Sine hoc experimento, & sine ullo dispendio res satis |*

iv33 apparet ex eo, quòd halitus oris, qui tempore hyemali satis conspicitur moveri, tempore tamen aestatis, aut in hypocaustis conspici à nobis non potest. Porrò si tempore aestatis aura subito frigescat, vapores ex aquâ adscendentes, cùm propter novam densitatem aëris non possint, uti antequam frigeret, per ipsum adeò facilè dispergi, denuò super aquae superficiem tantâ copiâ congregantur, ut à nobis satis conspici queant. Porrò motus saepe tardior est, ut à nobis conspiciatur, ut ex gnomone, & umbrâ Solis colligere possumus, & saepissimè celerior est, quàm ut à nobis conspiciatur, ut videre est in fomento ignito, dum aliquâ celeritate circulariter movetur; ibi nempe imaginamur, partem ignitam in omnibus locis peripheriae, quam motu suo describit, quiescere: quorum causas hîc redderem, nisi id supervacaneum judicarem. Denique, ut hoc obiter dicam, sufficit, ad naturam fluidi in genere intelligendum, scire, quòd possumus manum nostram motu fluido proportionato versùs omnes partes sine ullâ resistantiâ movere, ut satis manifestum est iis, qui ad Notiones illas, quae Naturam, ut in se est, non verò ut ad sensum humanum relata, explicant, satis |

iv34 attendunt. Neque ideò hanc historiam tanquam inutilem despicio; sed contrà si de unoquoque liquore quàm accuratissimè, & summâ cum fide fieret, ipsam utilissimam judicarem ad eorum peculiare differentias intelligendum, quae res, ut summè necessaria, omnibus Philosophis maximè desideranda.

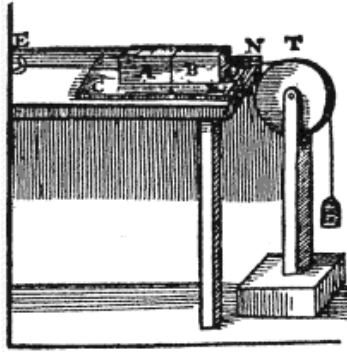
De FIRMITATE.

§. 7. *Catholicis Naturae legibus <overëen te komen>.* Est demonstratio Cartesii; nec video Cl. Virum aliquam genuinam demonstrationem ab experimentis, vel observationibus desumptam in medium adferre.

Multa hîc, & in sequentibus notaveram; sed postea vidi Cl. Virum se ipsum corrigere.

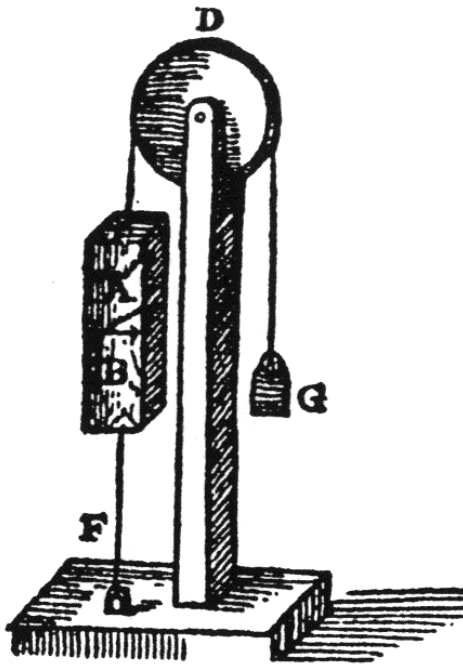
§. 16. *Et semel quadringentas & triginta duas <onçen>.* Si cum pondere argenti vivi tubo inclusi conferatur, proximè ad verum pondus accedit. Verum haec examinare, ut simul habeatur, quoad fieri potest, ratio inter impulsionem aëris ad latera, sive secundùm |

iv35 lineam Horizonti parallelam, & inter illam, quae fit secundùm lineam Horizonti perpendicularem, operae pretium ducerem, & puto hoc modo posse fieri.

Sit in Fig. 1. CD speculum planum probissimè levigatum. AB duo marmora se immediatè tangentia; marmor A alligatum sit denti E, B verò chordae N alligatum, T est trochlea, G pondus, quod ostendet vim, quae requiritur ad divellendum marmor B à marmore A secundùm lineam Horizonti parallelam. |

iv36

In Fig. 2. F sit filum sericum satis robustum, quo marmor B pavimento alligatur, D trochlea, G pondus, quod ostendet vim, quae requiritur ad divellendum marmor A ab marmore B secundùm lineam horizonti perpendicularem.

Reliqua desiderantur.

Vir Clarissime.

iv16b

Librum ingeniosissimi Boyli accepi eumque quantum per otium licuit evolvi. maximas tibi ago gratias pro munere hoc. Video me non malam antehac, cum primum hunc mihi librum promiseras, fecisse conjecturam, nempe te non nisi de re magni momenti sollicitum fore. Vis interim Doctissime Domine, ut meum tenue de iis quae scripsit iudicium mittam quod ut mea fert tenuitas faciam, notando sc. quaedam quae mihi obscura sive minus demonstrata videntur, neque adhuc omnia, propter occupationes examinare potui. quae igitur circa nitrum et sequentia huc usque notanda reperio sequentibus accipe.

Primo colligit ex suo experimento de redintegratione nitri nitrum esse corpus heterogeneum constans ex partibus fixis et volatilibus, cujus tamen natura (saltem quoad phaenomena) valde differt a natura partium ex quibus componitur, quamvis ex sola mera mixtura harum partium oriatur. haec inquam, conclusio ut diceretur bona videtur mihi adhuc requiri aliquod experimentum, quo ostendatur spiritum nitri non esse revera nitrum neque abque ope salis |

iv17b

lixiviosi posse ad consistentiam reduci sive crystallisari. Vel ad minimum requirebatur inquirere, an salis fixi quae in crucibulo manet quantitas, semper eadem ex eadem

quantitate nitri, et ex majori secundum proportionem reperiatur. et quod ad id attinet, quod cl. autor ait se ope libellae deprehendisse et etiam quod phaenomena spiritus nitri adeo sint diversa ab ipsis nitri imo quaedam contraria: nihil, meo quidem iudicio, faciunt ad confirmandam ejus conclusionem. quod, ut appareat, id quod simplicissimum occurrit ad hoc phaenomenon de redintegratione nitri explicandum paucis exponam. simulque Duo aut tria experimenta admodum facilia adferam quibus mea explicatio aliquo modo confirmetur. ut itaque hoc phaenomenon quam simplicissime explicem, nullam aliam differentiam inter spiritum nitri, et nitrum imponam praeterquam eam, quae satis est manifesta. hanc sc. quod particulae hujus quiescant. illius vero non parum concitate inter sese agitentur. et fixum sal quod attinet, nihil ad essentiam nitri constituendam facere supponam |

iv18b sed ipsum tanquam faeces nitri jam considerabo (a quibus (ut reperio) neque ipse spiritus nitri prorsus liberatur. sed ipsi quamvis admodum conflatae innatant.) hoc sal, sive hae faeces poros sive meatus habet ad mensuram particularum nitri excavatos, sed vi ignis, dum particulae nitrosae expellerentur, quidam angustiores evaserunt, et per consequens alii dilatari cogebantur. et ipsa substantia sive parietes horum meatuum rigidae, et simul admodum fragiles reddebantur. ideoque cum spiritus nitri instillaretur, et ejus particulae per angustiores illos meatus impetu se insinuare inceperunt cum ipsarum crassities (ut a Cartesio non male demonstratur) sit inaequalis, eorum rigidos parietes prius flectebant instar arcus antequam eos frangerent. cum autem ipsos frangerent, fragmenta horum parietum resilire cogebant, et suum, quem habebant motum retinendo aequae ac antea inaeptae manebant ad consistendum, atque crystallisandum. particulae vero spiritus nitri per latiores meatus se insinuantes, quoniam eorum parietes non tangebant, necessario ab |

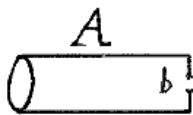
iv19b aliqua materia subtilissima accingebantur, et ab eadem, eodem modo ac ab igne, vel calore partes ligni, sursum pellebantur, et in fumum evolabant. et si satis copiose congregabantur, sive quod cum fragmentis parietum, et cum particulis per angustiores meatus ingredientibus, congregabantur: guttulas componebant sursum volitantes. sed si hoc sal fixum ope aeris, vel aquae laxetur, languidiusque reddatur; tum satis aptum fit ad cohibendum impetum particularum spiritus nitri, et eas cogendum, ut quem habebant motum amitterent. atque iterum consisterent, eodem modo ac globus tormentarius cum arenae aut luto impingit et in sola hac consistentia particularum spiritus nitri, nitri redintegratio consistit. ad quam efficiendam nitrum fixum non nisi tanquam instrumentum adhibetur.

Videamus jam, si placet, 1° cur spiritus nitri, et ipsum nitrum sapore inter sese adeo differant? 2° cur nitrum est inflammabile, ejus vero spiritus nullo modo? ut primum intelligamus advertendum est, quod corpora, quae sunt in motu, nunquam occurrunt aliis corporibus latissimis suis superficiebus. quiescentia vero aliis incumbunt

iv20b latissimis superficiebus. particulae itaque nitri, si cum quiescunt linguae imponantur, ei incumbunt latissimis suis superficiebus, et hoc modo ipsius poros obstruent. quae causa est frigoris. adde quod salivam non potest nitrum dissolvi in particulas adeo minutas, ac fit ope ignis. Sed si, cum hae particulae concitate moventur, linguae imponantur: occurrunt ipsi acutioribus superficiebus, et per ejus poros se insinuabunt. et quo concitatus moveantur, eo acrius linguam pungent, eodem modo atque acus, quae si linguae occurrat cuspide, aut sua longitudine ipsi incumbat, diversas oriri faciet sensationes. Causa autem cur nitrum sit inflammabile, at spiritus non item? est quia particulae nitri (quandoquidem quiescunt,) difficilius ab igne sursum ferri possunt, quam cum proprium versus omnes partes habeant motum. ideoque, cum quiescunt tamdiu igni resistunt, donec ignis eas ab invicem separet atque undequaque cingat. cum vero ipsas cingat huc illuc ipsas secum rapit donec proprium acquirant motum. et tum sursum in fumum abeunt. Sed spiritus nitri particulae, cum jam sint in motu, et ab invicem separatae parvo calore ignis in majori sphaera statim versus omnes partes moventur, et sic |

iv21b quaedam in fumum abeunt, et aliae per materiam ignem suppeditantem se insinuant

antequam a flamma undequaque cingantur. ideoque ignem potius extinguunt quam alunt. Pergam jam ad experimenta, quae hanc meam explicationem phoenomeni comprobare videntur. 1° quia reperio particulas nitri, quae inter detonandum in fumum abeunt, merum esse nitrum nam cum semel, atque iterum nitrum tamdiu liquefieri sinerem, quoad crucibulum satis incanduerit, ipsumque prunâ micanti incenderem, ejus fumo calicem vitreum, (quod, ut satis frigidus esset, curabam) irrorabam, ac statim halitu oris eum ulterius humectabam, ac deinde^[o] aeri frigido exponebam, et postquam calix ab aere siccaretur, hic illic stiriolae nitri apparuerunt. et ut minus suspicarer id non ex solis particulis volatilibus fieri sed quod forte flamma partes integras nitri (ut secundum cl. autoris sententiam loquar) secum raperet, et fixas simul cum volatilibus, antequam dissolverentur a se expelleret: |

hoc inquam, ut minus suspicarer, fumum per tubum plus quam pede longum ut A quasi per caminum prius, ut ascenderet faciebam, ut partes ponderosiores tubo haerent et solas volatiliores per angustius foramen B transeuntes exciperem, et etiam parvam nitri quantitatem sumebam, ut flamma demisor, atque minus concitata |
 iv22b foret, et res uti dixi succedebat. porro neque hic sistere volui. sed ut rem ulterius examinarem, majorem quantitatem nitri sumsi, liquefeci, et prunâ micanti incendi, quo facto tubum A continuo, ut antea, crucibulo imposui, et super foramen B. quamdiu flamma duraverat, vitrum planum tenebam. Cui materia quaedam adhaesit, quae aeri exposita humectabatur, unde statim conjeci eam ex solis partibus fixis constare, neque, quamvis aliquot dies expectavi, ullam stiriolam nitri, neque aliquem nitri effectum observare potui; sed ex affusione spiritus nitri, statim nitrum inde oriebatur. quare videor posse concludere. 1° quod, inter liquandum partes nitri, a sale illo fixo separantur, et quamvis flamma partes etiam fixas a se expellat, eos non nisi a volatilibus (ut a cl. autore vocantur) dissociatas a se expellit, 2° quod partes hae volatiles, postquam semel a sale fixo dissociantur, non possunt propter minus concitatum motum, se per poros ejusdem salis iterum insinuare. quare sequitur, 3° quod partes fumi, quae calici adhaeserunt, et in aere frigido in stiriolas nitri concreverant partes nitri fuerant, a sale fixo separatae, et nitrum, in |
 iv23b quod creverant, crystalli fuerant, qui ex solis partibus volatilibus constabant. 2um exp. est quod nitrum quo magis est defaeca|tum,

eo volatilius, et magis ad crystallisandum aptum ipsum reperio. nam cum crystallos nitri filtrati vitro quale est A imponerem, et parum aquae frigidae infunderem, simul cum aqua illa frigida partim evaporabat, et sursum circa vitri labra particulae illae fugitivae in stiriolas congregabantur. 3.um et quod indicare videtur, particulas spiritus nitri ubi motum amittunt inflammabiles reddi, est. guttulas aliquot spiritus nitri involucro cartaceo humido instillavi et deinde arenam inspersi per cujus meatus spiritus nitri continuo se insinuabat. et postquam arena totum aut fere totum spiritum nitri imbiberat, eam in eodem involucro subter ignem probe exiccavi, quo facto arenam deposui, et chartam prunae micanti apponebam, quae statim atque ignem apprehenderat, eodem modo scintillavit, ac facere solet, cum ipsum nitrum imbiberit.

iv24b alia si mihi fuisset commoditas experiundi his adjunxissem quae fortasse rem prorsus indicarent. sed quia aliis occupationibus prorsus sum distractus; in aliam occasionem, tua venia ea defferam et ad alia notanda pergam.

Sect. 5. ubi Vir cl. de figura particularum nitri obiter agit, culpat modernos scriptores, quod eam perperam exhibuerint inter quos nescio an etiam Cartesium intelligat. eum si intelligit; forte ex aliorum dictis ipsum culpat. nam Cartesius non loquitur de talibus particulis quae oculis conspici possunt. et sane mirarer. si cl. vir intelligere vellit, quod, si stiriolae nitri raderentur, donec in parallelipipedum, aut aliam quamcumque figuram mutarentur, quod inquam suam naturam amitterent, et nitrum esse desinerent. sed forte chymicos aliquos putat, ex eorum genere qui nihil admittunt nisi quod oculis vident, et manibus palpant.

Sect. 9. si hoc experimentum accurate potuisset fieri prorsus confirmaret, id, quod

concludere volebam ex supra memorato experimento.,

iv25b Ex Sect. 13 usque 18 quaerit cl. vir ostendere, omnes tactiles qualitates pendere a solo motu, figura, et caeteris mechanicis affectionibus, quas demonstrationes, quandoquidem a cl. viro non tanquam mathematicae proferuntur, non opus erit examinare an prorsus convincant. sed interim nescio cur vir cl. hoc adeo sollicite quaerit colligere ex hoc suo experimento, cum jam hoc a Verulamio, et postea a Cartesio satis superque demonstrata sit. neque video hoc experimentum luculentiora nobis praebere indicia, quam alia satis obvia experimenta. nam quoad. 1. de calore. an idem non aequae clare apparet ex eo quod si duo ligna quamvis frigida invicem confrient flammam ex solo illo motu concipiant? quod calx aqua inspersione incalescat? ad sonum quod attinet non video quid in hoc experimento magis notabile reperitur, quam reperitur in aquae communis ebullitione, et in aliis multis. de colore autem qui ex affusione spiritus nitri mutabatur, nihil aliud dicam (ut non nisi probabilia adferam) nisi quod videmus omnia virentia in tot tamque diversos colores mutari. porro corpora tetrum odorem jacentia, |

iv26b si agitentur, aut modice incaleant tetriorem odorem jaciunt. denique vinum dulce in acetum mutatur. et sic alia multa. quare haec omnia mihi supervacanea videntur.

Sect. 24. de hujus phoenomeni causa jam locutus sum hic tantum addo me semel invenisse guttulis illis salinis particulas salis fixi innatasse. nam cum ipsae sursum volitabant, vitro plano, quod ad hoc observandum paratum habebam, occurrebant. hoc vitrum utcumque calefeci, ut omne id, quod volatile vitro haerebat evolaret. quo facto materiam crasiusculam albicantem vitro hic illic haerentem conspiciebam.

Sect. 25. in hac sect. videtur vir cl. velle demonstrare partes alcalisatas per impulsum particularum salinarum huc illuc ferri particulas vero salinas proprio impulsu se ipsas in aerem tollere. et ego in explicatione hujus phoenomeni dixi, particulas spiritus nitri concitatioem motum acquirere. ex eo, quod cum latiores meatus ingrediuntur necessario ab aliqua materia subtilissima accingi debent.

iv27b a qua, eodem modo ac ab igne partes ligni sursum pelluntur. particulas vero alcalisatas suum motum accipere ab impulsu particularum spiritus nitri per angustiores meatus se insinuantium. hic addo aquam puram non adeo facile solvere posse, neque laxare partes fixas. quapropter non mirum est quod ex affusione spiritus nitri in istius salis fixi in aqua dissoluti solutionem, talis ebullitio qualis cl. vir sect. 24 recitat oriretur. imo puto hanc ebullitionem fervidiorem fore quam si spiritus nitri sali fixo adhuc intacto instillaretur. nam in aqua in minutissimas molleculas dissolvitur, quae facilius dirimi, atque liberius moveri possunt. quam cum omnes partes salis fixi sibi invicem incumbunt, atque firmiter adhaerent.

Sect. 26. de sapore spiritus acidi jam loquutus sum quare de solo alcali dicendum restat. id cum linguae imponerem calorem cui pungentia sequebatur sentiebam, quod mihi indicat, id quoddam genus calcis esse. eodem enim modo atque calx ope aquae ita hoc sal ope salivae, sudoris, spiritus nitri, et forte etiam aeris humidum incalescit

iv28b Sect. 27. non semper sequitur, si particula materiae alteri jungatur, eam novam acquirere figuram. sed tantum sequitur ipsam majorem fieri. et id sufficit ad efficiendum id quod antea non potuerat, aurum sc. corrodere.

Sect. 33. quid de ratione philosophandi cl. viri sentiam, dicam postquam dissertationem illam, de qua hic, et in commentatione prooemiali pag. 23 mentio fit, videro.

De Fluiditate.

Sect. 1. (satis constat annumerandas esse maxime generalibus affectionibus) notiones ex vulgi usu factas, vel quae naturam explicant non ut in se est, sed prout ad sensum humanum refertur, nullo modo inter genera rerum numerandas cencerem, neque miscendas (ne dicam confundendas) cum castis notionibus, et quae naturam ut in se est explicant. hujus generis sunt motus, quies, et eorundem leges. illius vero visibile, invisibile, calidum, frigidum, et ut statim dicam) fluidum etiam et consistens etc^a.

iv29b Sect. 5. (prima est corporum componentium parvitas in grandioribus quippe etc^a) quamvis corpora sint parva superficies tamen habent inaequales, asperitatesque. quare si corpora magna tali proportione moveantur, ut eorum motus sit ad eorum molem, ut motus minorum corporum ad molem eorum fluida etiam essent dicenda si nomen fluidi non significaret quid extrinsecum, et ex vulgi usu tantum usurparetur ad significanda ea tantum corpora mota, quorum minutiae, atque interstitia humanum sensum effugiunt. quare idem, meo iudicio, erit corpora dividere in fluida, et consistentia ac in visibilia et invisibilia.

Sect. eadem. (nisi chymicis experimentis id comprobare possemus) numquam chymicis neque aliis experimentis, nisi mera ratione et calculo aliquis id comprobare poterit. ratione enim, et calculo corpora, et consequenter etiam vires, quae ad eadem movendum requiruntur, in infinitum dividimus. sed experimentis nunquam id praestare poterimus.

Sect. 6. (grandia corpora inepta nimis esse constituendis fluidis etc^a) sive per fluidum intelligatur id quod modo dixi sive non, |
iv30b res per se satis est manifesta. sed non video quomodo cl. vir experimentis in hac sectione allatis id comprobet. nam (quandoquidem de re certa dubitare volumus) quamvis ossa inepta sint ad componendum chylum, et similia fluida. satis apta forte erunt ad componendum aliam novam speciem fluidi nobis ignotam.

Sect. 10. (idque dum eas minus quam ante reddit flexibiles etc^a) sine ulla partium mutatione sed tantum ex eo quod partes in recipiens propulsae a reliquis separabantur in aliud corpus oleo solidius coagulari potuerant. idem enim corpus vel levius vel ponderosius est pro constitutione, et natura fluidorum quibus immergitur. sic particulae butyri dum sero innatant partem lactis componunt. sed postquam lac sive cremor novum motum acquirit, cui omnes partes lac integrum componentes non aequae facile ac primo suo motui se accommodare possunt, partes butyri leviores evadunt ut cum sero liquorem componere possint, atque etiam ponderosiores sunt ut cum aere fluidum componant. et quia figuram habent irregularem, ut apparet ex eo quod motui particularum seri se accommodare non |

iv31b potuerant, ideo neque solae fluidum constituere possunt, ideoque sibi invicem incumbunt, atque intricantur. vapores etiam cum ab aere separantur in aquam mutantur, quae respectu aeris consistens dici potest. et sic alia multa.

Sect. 13. (atque exemplum peto a vesicâ per aquam distenta quam a vesica aere plena etc^a) quandoquidem aquae particulae indesinenter versus omnes partes moventur; perspicuum est, si aqua a corporibus circumjacentibus non cohibeatur, eam quaquaversus dilatata iri. sive, quod idem est, vim habere elasticam. porro quid hoc exemplum vesicae faciat ad sententiam de spatiolis confirmandum, fateor me nondum posse assequi. ratio enim cur particulae aquae, lateribus vesicae digito praesis non cedant, quod alias si liberae essent facerent; est quia non datur aequilibrium, uti datur quando corpus in fluido, (a quo undequaque accingitur) movetur. Sed quantumvis aqua in vesica praematur, ejus tamen particulae lapidi, vesicae cum aqua incluso, cedent eodem modo ac extra vesicam facere solent.

Sect. ead. (deturne aliqua materiae portio? etc^a) hujus affirmativa statuenda, nisi progressum in infinitum quaerere, aut, quo nihil absurdius, concedere velimus dari vacuum.

iv32b Sect. 19. pag. 58 (ut liquoris particulae ingressum in poros illos reperiant, ibique detineantur (qua ratione etc^a) hoc non absolute |

affirmandum est de omnibus liquoribus ingressum in poros aliorum invenientibus. particulae enim spiritus nitri, si poros chartae albae ingrediantur, eam rigidam et friabilem reddunt quod experiri licebit, si capsulae ferreae candenti (ut A) guttulas aliquot infundantur, et fumum per involucrum chartaceum (ut. b.) ut ascendat curetur. porro ipse spiritus nitri corium quidem madefacit, non vero humectat. sed contra corium ab eodem, uti etiam ab igne, contrahitur.

Sect. ead. (quas cum natura, et volatui, et natatui destinaverit earum plumas adeo provide etc^a) petit causam a fine.

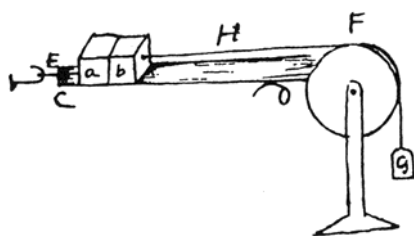
Sect. 23. (quamvis eorundem motus raro a nobis conspiciatur. |
 iv33b cape igitur etc^a) sine hoc experimento, et sine ullo dispendio res satis apparet ex eo, quod halitus, qui tempore hyemale satis clare conspicitur moveri, tempore aestatis, aut apud hypocausta conspici a nobis non potest. porro si tempore aestatis aura subito frigescat, vapores ex aqua ascendentes, cum, propter novam densitatem aeris, non possint, ut antequam aer frigesceret, per eum adeo facile dispergi, demisse super aquae superficiem tanta copia congregantur, ut a nobis clare conspiciantur. porro motus saepe tardior est ut a nobis conspiciatur, (ut ex umbra solis, sive gnomone colligere possumus,) et saepissime celerior est. ut videre est in fomento ignito, quando circulariter aliqua celeritate movetur. ibi tum immaginamur partem ignitam in omnibus punctis perypheriae, quam motu suo describit quiescere: cujus rei causam hic redderem nisi id supervacaneum judicarem. denique (ut hoc obiter etiam Dicam) sufficit, ad naturam fluidi in genere intelligendum, scire, quod possumus manum nostram in fluido motu fluido proportionato versus omnes partes sine ulla resistantia movere. haec una inquam obser|vatio
 iv34b naturam fluidi prorsus indicat. Verum neque ideo hanc historiam tanquam inutilem despicio. sed contra si de unoquoque liquore summa cum cura fieret: eam utilissimam judicarem, imo prorsus necessariam ad liquorum peculiare proprietates intelligendum, et eis imperandum.

De Firmitate.

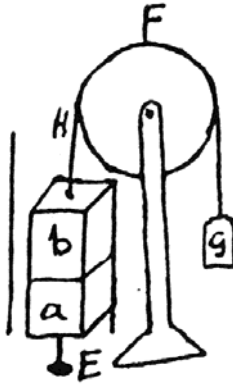
Sect. 7. (catholicis naturae legibus etc^a) est demonstratio Cartesii. nec video cl. virum aliquam genuinam demonstrationem, ab experimentis, vel observationibus desumptam adferre.

multa hic, et in sequentes notaveram. sed postea vidi cl. virum suam sententiam correxisse.

Sect. 15. (et semel quadringentas, et triginta duas) si cum pondere argenti vivi tubo inclusi conferatur proxime ad id accedit. Verum operae praetium ducerem haec talimodo examinare, ut ratio, quae est inter impulsionem aeris ad latera, et inter eam, |
 iv35b quae fit secundum lineam |

horizonti perpendicularem, quoad fieri potest haberetur. quod puto hoc modo posse fieri. Sit in fig. 1. cd speculum planum probissime laevigatum. cui duo marmora A. B imponuntur. marmor A ligatum sit denti F. B vero tangens A immediate |
 ligatum sit filo serico et satis robusto H. E est trochlea. G. pondus quod marmor B a marmore A

divellere debet secundum lineam horizonti parallelam. in secunda fig. E est etiam filum quo marmor A pavimento alligatur. F est etiam trochlea G pondus, quod B. tangens A immediate, ab ipso A divelli debet secundum lineam horizonti perpendicularem. nec opus est haec fusius explicare. his habes, amicissime, quae huc usque notanda reperio in specimina Domini Boyli. quod ad primas tuas quaestiones attinet, cum meas ad ipsas responsiones percurro nihil video me omisisse. et |

iv36b si forte (ut soleo propter verborum penuriam) aliquid obscure posui. quaeso ut id mihi indicare digneris. dabo operam ut ipsa clarius exponam quod autem ad novam tuam quaestionem attinet. quomodo scil. res coeperint esse, et quo nexu a prima causa dependeant: de hac re et etiam de emendatione intellectus integrum opusculum composui, in cujus descriptione, et emendatione occupatus sum. Sed aliquando ab opere desisto. quia nondum ullum certum habeo consilium circa ejus editionem, timeo nimirum ne theologi nostri temporis offendantur, et quo solent odio, in me, qui rixas prorsus horreo, invehantur. tuum circa hanc rem consilium spectabo. et, ut scias quid in meo hoc opere contineatur, quod concionatoribus offendiculo esse possit. dico quod multa attributa quae ab iis et ab omnibus mihi saltem notis deo tribuuntur; ego tanquam creaturas considero. et contra alia, propter praesudicia ab iis tanquam creaturas consideratas, ego attributa dei esse et ab ipsis male intellecta fuisse contendo. et etiam quod Deum a natura non ita separem ut omnes, quorum apud me est notitia, fecerunt. tuum itaque consilium specto. te nempe ut fidelissimum amicum aspicio de cuius fide nefas esset dubitare. vale interim et ut cepisti me amare perge qui sum

tuus ex asse

Benedictus Spiñoza.

↔ [a] Si quaeris cur ex instillatione spiritus Nitri in sal fixum dissolutum ebullitio oriretur, lege notam in. §. 24.

↔ [b] Cum haec experiebar, aër erat serenissimus.

↔ [c] in Epistolâ a me missâ haec consultò omisi.

[°] NB. Si quaeris cur ex affusione spiritus nitri in solutiones salis fixi in aqua dissoluti magna etiam ebullitio oriatur? Vide notam in sectionem 25.

[°°] NB. hoc tempore sereno debet fieri.

EPISTOLA VII.

Clarissimo Viro

B. D. S.

HENRICUS OLDENBURGIUS.

iv37 **A**Nte septimanas sat multas, Vir Clarissime, gratissimam tuam epistolam, in Boylii librum doctè animadvertentem, accepi. Ipse Auctor unà mecum maximas tibi pro meditationibus communicatis gratias agit, idque citiùs significâsset, nisi eum spes tenuisset, se negotiorum, quibus oneratur, mole tam brevi temporis spatio potuisse levari, ut unà cum gratiis etiam responsionem suam eâdem operâ potuisset remittere. Verùm enim verò spe suâ se hactenus frustratum sentit, negotiis tum publicis tum privatis eum ità distrahentibus, ut hâc vice non nisi gratum suum animum tibi testari queat; suam verò de Notis tuis sententiam in aliud tempus differre cogatur. Accedit, quòd duo Adversarii scriptis excusis eum sunt adorti, quibus, ut primo quoque tempore respondeat, obstrictum se arbitratur. Ea verò Scripta non in Commentationem de Nitro, sed in libellum ejus alium, Experimenta Pneumatica, Aërisque Elaterem probantia, continentem, vibrantur. Quàmprimùm laboribus hisce se expediverit, de tuis etiam Exceptionibus mentem suam tibi aperiet; at interea temporis rogat, ne moram hanc sinistrè interpreteris.

Collegium illud Philosophantium, de quo coram apud te mentionem injeceram, jam Regis nostri gratiâ in Societatem Regiam conversum est, publicoque Diplomate munitum, quo ipsi insignia Privilegia conceduntur, spesque egregia suppeditatur redditibus necessariis id ipsum locupletandi.

Omninò consulere tibi, ut, quae pro ingenii tui sagacitate doctè, tum in Philosophicis, tum Theologicis concinnasti, Doctis non invidias; sed in publicum prodire sinas, quicquid Theologastri oggannire poterint. Liberrima est Respublica vestra, liber|rimè

iv38 in eâ philosophandum: tua interim ipsius prudentia tibi suggeret, ut conceptûs tuos, tuamque sententiam, quàm poteris modestissimè, prodas, de reliquo eventum Fato committas. Age igitur, Vir optime, metum omnem expectora nostri temporis homunciones irritandi; satis diu ignorantiae, & nugis litatum; vela pandamus verae scientiae, & Naturae adyta penitiùs, quàm hactenus factum, scrutemur. Innoxie, putem, meditationes tuae apud vos excudi poterunt, nec ullum earum inter Sapientes offendiculum verendum. Hos igitur si Patronos & Fautores inveneris, (ut omninò te inventurum spondeo) quid Momum ignorantem reformides. Non te missum faciam, Amice honorande, quin te exoravero, nec unquam, quantum quidem in me est, concedam, ut Cogitata tua, quae tanti sunt ponderis, aeterno silentio premantur. Magnopere rogo, ut quid super hâc re consilii capies, mihi significare, quàm primùm commodè potes, non graveris. Occurrent hîc forte talia, quae cognitione tuâ non indigna erunt. Praedicta quippe Societas institutum suum nunc acriùs urgebit, & forsàn, dummodo Pax in hisce oris perennet, Rempublicam Literariam non vulgariter ornabit. Vale, Vir eximie, meque crede

Tui Studiosissimum, & Amicissimum

HENR. OLDENBURG.

EPISTOLA VIII.

Clarissimo Viro

B. D. S.

SIMON DE VRIES.

Amice Integerrime,

Jiv38 Amdudum exoptavi tibi semel adesse, sed tempus, magnaue hyems non satis mihi
propitia fuerunt. Aliquando de |
iv39 sorte mea queror, quod nobis intercedit spatium, quod nos ab invicem tam longe
dividit. Felix, imo Felicissimus tuus socius Casuarius sub eodem tecto remorans, qui
inter prandendum, coenandum, ambulandumque tecum optimis de rebus sermones
habere potest. Quamvis autem corpora ab invicem tam longe divisa sint, animo tamen
saepissime praesens adfuisti meo, praesertim tuis in scriptis cum versor, manibusque
tracto. Sed cum nobis collegis non omnia satis clara appareant, (ideoque iterum colegii
initium fecimus) neque me tui immemorem esse putes, animum ad hasce litteras
scribendas appuli.

Collegium quod attinet, eo instituitur modo: Unus (sed suae cuique vices) perlegit,
pro suo conceptu explicat, porroque omnia demonstrat, secundum tuarum
propositionum seriem, ac ordinem; tum si accadat, ut alter alteri satisfacere non possit,
operae pretium esse duximus, illud annotare, atque ad te scribere, ut, si possibile,
nobis clarius reddatur, et duce te contra superstitione religiosos, Christianosque
veritatem defendere, tum totius impetum mundi stare possimus. Quare, cum prius
perlegentibus, explicantibusque, definitiones, non omnes nobis clarae videbantur, non
idem de natura definitionis iudicium tulimus. Interim te absente authorem quendam,
mathematicum scil., qui Borellus vocatur, consulimus; ille dum definitionis naturae,
axiomatis, et postulati mentionem facit, atque aliorum de ea re sententias adfert.
Ipsius vero sententia sic sonat: *Definitiones adhibentur in demonstratione, ut
praemissae. Quare necesse est, ut sint evidentiter cognitae, alias cognitio scientifica,
seu evidentissima ex eis acquiri non potest.* alio loco: *Non temere, sed maxima
cautione eligi debet ratio structurae, aut essentialis passio prima, et notissima
alicujus subjecti. Nam si constructio, et passio nominata sit impossibilis, tunc non
efficietur definitio scientifica, ut si quis diceret: Duae rectae lineae spatium
comprehendentes, vocentur figurae, essent definitiones non entium, et impossibiles;
et propterea potius ignorantia, quam scientia ex iis deduceretur. Deinde si
constructio, aut passio nominata sit quidem possibilis et vera, sed nobis ignota, aut
dubia; tunc bona definitio non erit: Nam conclusiones ab ignoto, |
iv40 et dubio ortae, incertae quoque, et dubiae erunt; et ideo suspensionem, aut opinionem;
non autem scientiam certam afferent.* A cujus opinione dissentire videtur Tacquet, qui
autumat ex falso pronuntiato directe ad veram conclusionem procedi posse, uti tibi
notum. Clavius vero, cujus etiam sententiam introducit, sic sentit: *Definitiones sunt
artis vocabula, neque opus est, ut ratio afferatur, cur res aliqua hoc aut illo
definiatur modo; sed satis esse, ut nunquam res definita asseratur alicui convenire,
nisi prius definitionem traditam eidem convenire demonstretur.* Ita ut Borellus velit,
quod definitio alicujus subjecti debeat constare ex passione sive structura prima,
essentia, nobis notissima, et vera; Clavius non ita, sive prima, sive notissima, sive
vera nec ne, nihil refert, modo ne definitionem, quam tradidimus, alicui convenire
asseratur, nisi prius definitionem traditam eidem convenire demonstretur. Nos potius
pedibus in sententiam Borelli iremus; utri Dominus, an neutri horum concinnat, non
bene scimus: Igitur, cum tales de definitionis naturâ, quae inter principia
demonstrationis numeratur, disceptationes variae moventur, et, si animus non
vindicatus est ab ejus difficultatibus, etiam non de iis, quae de ea deducuntur;
magnum nobis esset desiderium, ut dominatio vestra ad nos, multum nimis negotium
tibi si non facessamus, perque otium tuum liceat, scriberet, quid ipsa de ea re sentiat,
etiam quae est distinctio inter axiomata et definitiones; Borellus vero nullam veram
admittit, nisi quoad nomen, sed te aliam ponere credo.

Porro Definitio 3^{tia} nobis non satis constat, in exemplum attuli, quod Dominus mihi dixit Hagaecomitis, scil.: quod Res duobus modis potest considerari, vel prout in se est, vel prout respectum habet ad aliud, uti intellectus, vel enim potest considerari sub cogitatione, vel ut constans ideis. Sed, quaenam hic esset distinctio, non bene videmus; nam existimamus, quod nos, si cogitationem recte concipiamus, oporteat comprehendere sub ideis, quia remotis ab ea omnibus ideis cogitationem destrueremus. Qua de re, cum exemplum nobis satis clarum non est, manet adhuc res ipsa aliquo modo obscura, et ulteriore explica|tione
 iv41 indigemus. Novissime, in scholio 3^{tio} prop. 8. habetur ab initio, sic scl: *Ex his apparet, quod quamvis duo attributa, realiter distincta concipiantur (hoc est unum sine alterius ope) neque ideo ipsa duo entia sive duas diversas substantias constituunt; Ratio est, quia de natura substantiae est, ut omnia ejus attributa, unumquodque inquam, per se concipiatur, quandoquidem simul in ipsa fuerunt.* Sic Dominus videtur supponere, substantiae naturam ita esse constitutam, ut plura possit habere attributa, quod nondum demonstravit, nisi quintam definitionem substantiae absolute infinitae, sive Dei respiceret; alias, si dicam, unamquamque substantiam tantum habere unum attributum, et mihi esset idea duorum attributorum, recte concludere possem, quod ubi duo diversa attributa, ibi duae diversae sint substantiae: in quod etiam clariorem explicationem te rogemus.

Porro gratias ago maximas pro tuis scriptis, mihi a P. Baling communicatis; quae magno me gaudio affecerunt. Sed potissimum scholium prop. 19.; Si hic et tibi, in aliquo, quod in mea potestate sit, servire possim, ibi tibi sum, tantum opus, ut me scientem facias. Ego collegium anatomiae inivi, medium fere absolvi, absoluto, incipiam chemicum, sicque suasore te percurram totam Medicinam. Desino, et exspecto responsionem, et a me sis salutatus, qui sum,

1663. Datum Amstelodami
 Die 24 februarii.

Tibi Addictissimus
 S. J. D'VRIES.

Sr. Benedictus Spinosa
Tot
Rijnsburgh.
 1663.

EPISTOLA IX.

Doctissimo Juveni
SIMONI DE VRIES
B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

< Van de Natuur der Bepaling / Definitio /, en gemene Kundigheid / Axioma / .>

Amice colende,

iv42 Quod ad quaestiones à te propositas attinet. Video te iis haerere, propterea quòd non distinguis inter genera Definitionum. Nempe inter definitionem, quae inservit ad rem, cujus essentia tantùm quaeritur, & de quâ solâ dubitatur, explicandam, & inter definitionem, quae ut solùm examinetur, proponitur. Illa enim, quia determinatum |

iv43 habet objectum, vera debet esse; haec verò id non requirit. Ex. gr. si quis templi Solomonis descriptionem me roget, ipsi veram templi descriptionem tradere debeo, nisi cum ipso cupiam garrere. Sed si ego templum aliquod in mente concinnavi, quod aedificare cupio: ex cujus descriptione concludo me talem fundum, totque millia lapidum, aliorumque materialium emere debere, aliquisne sanae mentis mihi dicet, me malè conclusisse, ex eo quòd fortè falsam adhibui definitionem? vel an aliquis à me exiget, ut meam definitionem probem? Is sanè nihil aliud mihi dicit, quàm quòd id, quod conceperam, non conceperim, vel à me exiget, ut id, quod conceperam, probem, me concepissem, quod sanè est nugari. Quare definitio vel explicat rem, prout est extra intellectum, & tum vera debet esse, & à Propositione, vel Axiomate non differre, nisi quòd illa tantùm circa rerum, rerumve affectionum essentias versatur; hoc verò latius, nempe ad aeternas veritates etiam se extendit: Vel explicat rem, prout à nobis concipitur, vel concipi potest, tumque in eo etiam differt ab Axiomate & Propositione, quod non exiget, |

iv44 nisi ut concipiatur absolutè, non ut Axioma sub ratione veri. Quare mala definitio illa est, quae non concipitur. Quod ut intelligatur, Borelli exemplum capiam. Nempe si quis diceret, duae rectae lineae, spatium comprehendentes, vocentur figurae. Si is per lineam rectam, intelligit id, quod omnes per lineam curvam, tum bona est definitio, (per illam enim definitionem intelligeretur figura, ut, aut similes) modò quadrata, & alias postea non intelligat figuras. Verùm si per lineam rectam intelligat id, quod communiter intelligimus, res est planè inconceptibilis, ideoque nulla est definitio. Quae omnia à Borello, in cujus sententiâ amplectendâ pronius es, planè confunduntur. Aliud exemplum addo, id nempe, quod in fine adfers. Si dicam unamquamque substantiam unum tantùm habere attributum, mera est Propositio, & eget Demonstratione. Si verò dicam per substantiam intelligo id, quòd uno tantùm attributo constat, bona erit Definitio, modò postea entia pluribus attributis constantia alio nomine à substantia diverso insigniantur. Quòd autem dicis, me non demonstrare substantiam (sive ens) plura habere posse attributa, fortè ad Demonstrationes noluisti attendere. Duas enim |

iv45 adhibui, prima quòd nihil nobis evidentiùs, quàm quòd unumquodque ens sub aliquo attributo à nobis concipiatur, & quò plus realitatis, aut esse aliquod ens habet, eò plura attributa ei sunt tribuenda. Unde ens absolutè infinitum definiendum, &c. Secunda, & quam ego palmariam judico, est, quòd quò plura attributa alicui enti tribuo, eò magis cogor, ipsi existentiam tribuere, hoc est, eò magis sub ratione veri ipsum concipio, quod planè contrarium esset, si ego Chymaeram, aut quid simile finxissem. Quòd autem dicis, te non concipere cogitationem, nisi sub ideis, quia remotis ideis cogitationem destruis, credo id tibi contingere propterea, quòd dum tu, res scilicet cogitans, id facis, omnes tuas cogitationes & conceptùs seponis. Quare non mirum est, quòd ubi omnes tuas cogitationes seposuisti, nihil postea tibi cogitandum supersit. Quod autem ad rem attinet, puto me satis clarè, & evidenter demonstrasse, intellectum, quamvis infinitum, ad Naturam naturatam, non verò ad naturantem pertinere. Porro quid hoc ad tertiam Definitionem intelligendum faciat, nondum video, nec etiam cur ea moram in|jiciat.

- iv46 Ipsa enim Definitio, ut ipsam, ni fallor, tibi tradidi, sic sonat: *Per substantiam intelligo id, quod in se est, & per se concipitur, hoc est, cujus conceptus non involvit conceptum alterius rei. Idem per attributum intelligo, nisi quòd attributum dicatur respectu intellectûs, substantiae certam talem naturam tribuentis.* Haec, inquam, Definitio satis clarè, quid per substantiam, sive attributum intelligere volo, explicat. Vis tamen, quod minimè opus est, ut exemplo explicem, quomodò una, eademque res duobus nominibus insigniri possit. Sed ne parcus videar duo adhibebo. Primò dico per Israëlem intelligi tertium Patriarcham, idem per Jacobum intelligo, quod nomen Jacobi ipsi imponebatur propterea, quòd calcem fratris apprehenderat. Secundo per planum intelligo id, quod omnes radios lucis sine ullâ mutatione reflectit, idem per album intelligo, nisi quòd album dicatur respectu hominis planum intuentis. &c.
- <Ik acht dat ik hier meê op uw vragen / Quaestiones / voldaan heb. Ondertusschen zal ik wachten uw oordeel te horen; en indien 'er noch iets is, van 't welk gy oordeelt dat het niet wel, of klarelijk genoech betoogt / Demonstrare / is, schroom niet om my dit aan te wijzen, enz.> |

.....

Amice Colende.

- iv42b tuas mihi dudum desideratas literas accepi. pro quibus, tuoque erga me affectu maximas habeo gratias. non minus mihi quam tibi diuturna tua absentia molesta fuit, interim tamen gaudeo quod meae lucubratiunculæ tibi nostrisque amicis usui sint. sic enim dum abestis absens vobis loquor. Nec est quod Casario inideas. Nullus nempe mihi magis odiosus, nec a quo magis cavere curavi quam ab ipso quamobrem te omnesque notos monitos vellem ne ipsi meas opiniones communicetis nisi ubi ad maturiorem aetatem pervenerit. nimis adhuc est puer. parumque sibi constans. et magis novitatis quam veritatis studiosus. Verum puerilia haec vitia ipsum paucis post annis emendaturum spero. imo, quantum ex ipsius ingenio judicare possum, fere pro certo habeo. quare ejus indoles me eum amare monet.

quod ad quaestiones in collegio vestro, (satis sapienter instituto), propositas attinet. Video vos iis haerere, propterea quod non distinguitis inter genera definitionum. Nempe inter definitionem, quae inservit ad rem cujus essentia tantum quaeritur, et de qua sola dubitatur, explicandam. et inter definitionem quae ut solum examinetur, proponitur illa enim quia determinatum habet objectum |

- iv43b vera debet esse. haec vero non refert. ex. gr. Si quis templi Salomonis descriptionem me roget. ipsi veram templi descriptionem tradere debeo, nisi cupiam cum ipso garrere. Sed si ego templum aliquod in mente concinnavi. quod aedificare cupio ex cujus descriptione concludo me talem fundum totque aliorumque materialium millia lapidum emere debere. an aliquis sanae mentis mihi dicet me male conclusisse, ex eo quod forte falsam adhibui definitionem? vel aliquis a me exigat ut meam definitionem probem? is sane nihil aliud mihi dicit quam quod id quod conceperim non conceperim. vel a me exiget ut id quod conceperim probem me concepisse. quod plane est nugari.

quare definitio vel explicat rem prout est extra intellectum. et tum, vera debet esse. et a propositione vel axiomate non differt nisi quod illa tantum circa rerum essentias rerumve affectionum versatur. hae vero latius, nempe ad aeternas veritates etiam se extendat: vel rem prout a nobis concipitur. vel concipi potest. tumque in eo etiam differt ab axiomate et propositione quod non exigat nisi ut concipiatur absolute non ut axioma sub ratione veri quare |

- iv44b mala definitio illa est quae non concipitur quod ut intelligatis Borelli exemplum capiam; nempe si quis diceret duae rectae lineae spatium comprehendentes vocentur figurales.

Si is per lineam rectam intelligit id, quod omnes per lineam curvam tum bona est definitio. (per illam vero definitionem intelligeretur figura ut aut similes) modo quadrata et alia postea non intelligat figuras. Verum si per lineam rectam intelligat id quod communiter intelligimus, res est plane inconceptibilis. ideoque nulla est

definitio. quae omnia a Borellio, in cuius sententia amplectenda praeconi estis, plane confunduntur. aliud exemplum addo id nempe quod vos in fine adfertis. Si dicam unamquamque substantiam unum tantum habere attributum. mera est propositio et eget demonstratione. Si vero dicam per substantiam intelligo id quod uno tantum attributo constat. bona erit definitio modo postea entia pluribus attributis constantia alio nomine a substantia diverso insigniantur. quod autem dicitis me non demonstrasse substantiam (sive ens) plura habere posse attributa: forte ad demonstrationes |

iv45b noluitis attendere. duas enim adhibui. 1^a quod nihil nobis evidentius quam quod unumquodque ens sub aliquo attributo a nobis concipiatur, et quo plus realitatis aut esse aliquod ens habet eo plura attributa ei sunt tribuenda unde ens absolute infinitum definiendum est^a. 2^a et quam ego palmariam iudico. est quod quo plura attributa alicui enti tribuo eo magis cogor ipsi existentiam tribuere. hoc est eo magis sub ratione veri ipsum concipio quod plane contrarium esset si ego Chymaeram aut quid simile finxissem.

quod autem dicitis vos non concipere cogitationem nisi sub ideis. quia remotis ideis cogitationem destruitis. credo id vobis contingere propterea quod dum vos res sc. cogitantes, id facitis omnes vestras cogitationes, et conceptus seponitis quare non mirum est quod ubi omnes vestras cogitationes seposuistis nihil postea vobis cogitandum maneat. quod autem ad rem attinet puto me satis clare et evidenter demonstrasse intellectum quamvis infinitum ad naturam naturatam non vero ad naturantem pertinere. porro quid hoc ad 3^{am} definitionem intelligendum faciat nondum video. nec etiam cur ea moram inicit. ipsa enim definitio ut ipsa ni fallor vobis tradidi |

iv46b sic sonat: *per substantiam intelligo id quod in se est et per se concipitur: hoc est cuius conceptus non involvit conceptum alterius rei. idem per attributum intelligo. nisi quod attributum dicatur respectu intellectus. substantiae certam talem naturam tribuentis.* haec inquam definitio satis clare explicat quid per substantiam sive attributum intelligere volo. vultis tamen, quod minime opus est, ut exemplo explicem quomodo una, eademque res duobus nominibus insigniri possit. sed ne parcus videar duo adhibeam. 1^m dico per israelem intelligo 3um patriarcham. idem per Jacobum intelligo. quod nomen Jacobi ipsi imponebatur propterea quod calcem fratris apprehenderat. 2^m. per planum intelligere volo id quod omnes radios lucis sine ulla mutatione reflectit. idem per album intelligo nisi quod album dicatur respectu hominis planum intuentis.

EPISTOLA X.

Doctissimo Juveni,
SIMONI de VRIES
B. D. S.

Amice colende,

PEtis à me, an egeamus experientiâ ad sciendum, utrum Definitio alicujus Attributi sit vera? Ad hoc respondeo, nos nunquam egere experientiâ, nisi ad illa, quae ex rei definitione non possunt concludi, ut, ex. gr. existentia Modorum: haec enim à rei definitione non potest concludi. Non verò ad illa, quorum existentia ab eorundem essentia non distinguitur, ac proinde ab eorum definitione concluditur. Imò nulla experientia id unquam nos edocere poterit: nam experientia nullas rerum essentias docet; sed summum, quod efficere potest, est mentem nostram determinare, ut circa certas tantùm rerum essentias cogitet. Quare, cùm existentia attributorum ab eorum essentiâ non differat, eam nullâ experientiâ poterimus assequi.

Quòd porrò petis, an res etiam, rerumve affectiones sint aeternae veritates? Dico omninò. Si regeris, cur eas aeternas veritates non voco? respondeo, ut eas distinguam, uti omnes solent, ab iis, quae nullam rem, reive affectionem explicant, ut, ex. gr. *à nihilo nihil fit*; haec, inquam, similesque Propositiones vocantur absolutè aeternae veritates, sub quo nihil aliud significare volunt, quàm quòd talia nullam sedem habent extra mentem &c.

EPISTOLA XI.

Clarissimo Viro

B. D. S.

HENRICUS OLDENBURGIUS.

*Responsio ad Epistolam VI.**Praestantissime Vir, Amice Charissime,*

MULTA equidem afferre possem, quae diuturnum meum silentium apud te excusarent; sed ad duo capita causas illius reducam, invaletudinem scilicet Nobilissimi Boylii, & meorum negotiorum turbam. Illa impedimento fuit, quò minùs ad tuas in Nitrum Animadversiones citiùs respondere valuerit Boylius; haec adeò me districtum tenere per plurimos menses, ut mei vix juris fuerim, proindeque nec officio illo defungi potuerim, ad quod me tibi obstrictum profiteor. Gestit animus, amotum esse (pro tempore saltem) utrumque obstaculum, ut meum cum tanto Amico commercium instaurare liceat. Id equidem nunc facio maximâ cum lubentiâ; statque animus (favente Numine) omni modo cavere, ne deinceps consuetudo nostra litteraria tamdiu interrumpatur.

Caeterùm priusquam de iis tecum agam, quae tibi & mihi privatim intercedunt, expediam illa, quae D. Boylii nomine tibi debentur. Notas, quas in Chymico-Physicum illius Tractatum concinnaveras, suetâ sibi humanitate excepit, tibi que maximas pro Examine tuo gratias rependit. Interim moneri te cupit, propositum sibi non tam fuisse ostendere, verè Philosophicam, perfectamque hanc esse Nitri Analysin, quàm explicare vulgarem, & in Scholis receptam de Formis Substantialibus, & Qualitatibus doctrinam infirmo talo niti, specificasque rerum differentias, quas |

iv49 vocant, ad partium magnitudinem, motum, quietem, & situm posse revocari. Quo praenotato, Auctor porrò ait, Experimentum suum de Nitro satis superque docere, Nitri corpus universum in partes, à se invicem, & ab ipso toto discrepantes, per Analysin Chymicam abiisse; postea verò itâ rursus ex iisdem coäluisse, & redintegratas fuisse, ut parùm fuerit de pristino pondere desideratum. Addit verò se ostendisse, rem ipsam itâ se habere; de rei autem modo, quem tu conjectari videris, non egisse, nec de eo quicquam, cùm praeter institutum ejus fuerit, determinâsse. Quae tu interim de modo supponis, quodque sal Nitri fixum, tanquam faeces ejus, consideras, caeteraque talia, ea à te gratis dicta, nec probata arbitratur: quodque à te affertur, has faeces, sive hoc sal fixum meatûs habere ad mensuram particularum Nitri excavatos, circa id notat Auctor noster, salem cinerum clavellatorum, (*Belgicè potasch*) cum spiritu Nitri Nitrum aequè constituere, ac Spiritum Nitri cum proprio suo sale fixo: Unde liquere putat, similes reperiri poros in ejusmodi corporibus, unde Nitrosi Spiritûs non extruduntur. Nec videt Auctor illum materiae subtilissimae, quam adstruis, necessitatem ex ullis Phaenomenis probatam; sed ex solâ vacui impossibilitatis Hypothesi assumptam.

Quae de causis differentiae saporis inter Spiritum Nitri, & Nitrum ipsum disseris, ferire se Auctor negat: quòd verò de Nitri inflammabilitate, & Spiritus Nitri ἀφλογία tradis, Cartesii de Igne doctrinam supponere ait, quam sibi necdum satisfecisse testatur.

Quod ad Experimenta spectat, quibus tuam Phaenomeni explicationem comprobari putas; respondet Auctor, primò Spiritum Nitri, Nitrum quidem esse materialiter, formaliter nequaquam, cùm qualitatibus, & virtutibus quàm maximè differant, sapore scilicet, odore, volatilitate, potentiâ solvendi metalla, colores vegetabilium mutandi, &c. Secundò, quòd coire ais particulas quasdam sursum latas in Crystallos Nitri, id ex eo fieri statuit, quòd partes nitrosae unâ cum Spiritu Nitri per ignem protruduntur, quemadmodum in fuligine contingit. Tertiò, quòd de defaecationis effectu affers, ei respondet Auctor, istâ defaecatione |

iv50 ut plurimum liberari Nitrum à sale quodam, sal commune referente: ascensum verò in stiriolas communem illi esse cum aliis salibus, & ab aëris pressione, aliisque quibusdam causis, aliàs dicendis, nilque ad praesentem Quaestionem facientibus,

dependere. Quartò, quòd dicis de Experimento tuo tertio, idem fieri ait Auctor etiam cum aliis quibusdam salibus; asserens, chartam actu inflammata particulas rigidas, & solidas, quae componebant salem, vibrare, iisdemque hoc pacto scintillationem conciliare.

Quòd porrò putas Sect. 5. Auctorem Nobilem culpae Cartesium, in hoc teipsum culpandum credit; dicitque, se nullatenus indigitasse Cartesium; sed Gassendum, & alios, qui figuram Cylindricam particulis Nitri tribuunt, cum reverà sit prismica; nec de figuris aliis se loqui, quàm visibilibus.

Ad ea, quae in Sect. 13. - - - 18 animadvertis, hoc tantum reponit, se haec scripsisse imprimis, ut Chymiae usum ad confirmanda principia Philosophiae Mechanica ostenderet, assereretque; nec se invenisse haec apud alios tam clarè tradita, & tractata. Est noster Boylius ex eorum numero, qui non adeò suae rationi confidant, ut non velint cum ratione convenire Phaenomena. Magnum praeterea discrimen ait intercedere inter obvia experimenta, circa quae quid adferat Natura, quaeque interveniant, ignoramus; & inter ea, de quibus certò constat, quatenam ad ea afferantur. Ligna sunt corpora multò magis composita, quàm subjectum, de quo Auctor tractat. Et in aquae communis ebullitione ignis externus additur, qui in procreatione soni nostri non adhibetur. Porrò, quòd virentia in tot, tamque diversos colores mutantur, de ejus causâ quaeritur, illud verò ex mutatione partium oriri, hoc experimento declaratur, quo apparet, colorem ex Spiritùs Nitri affusione mutatum fuisse. Denique neque tetrum, neque suavem habere odorem Nitrum ait; sed ex solâ dissolutione tetrum acquirere, quem in reconjunctione amittit.

Quae ad Sect. 25. notas (caetera enim se non tangere ait) iis respondet usum se fuisse principiis Epicuraeis, quae volunt, motum particulis inesse connatum; opus enim fuisse aliquâ uti Hypothesi ad Phaenomeni explicationem; quam tamen propterea suam non |
iv51 faciat; sed adhibeat, ad sententiam suam contra Chymicos, & Scholas sustinendum, duntaxat ostendens ex Hypothesi memoratâ rem posse bene explicari. Quòd ibidem subjicis de aquae purae ineptitudine solvendi partes fixas, ei Boylius noster respondet, Chymicos passim observare, & asserere, aquam puram salia alcalizata citiùs, quàm alia solvere.

Quae circa Fluiditatem, & Firmitudinem annotasti, ea necdum vacavit Auctori expendere. Haec quae consignavi, tibi transmitto, ne diutiùs commercio, & colloquio tuo literario destituerer.

Peto autem enixissimè, ut boni ea consulas, quae adeò subsultim, & mutilatè tibi repono, idque meae potiùs festinationi, quàm illustris Boylii ingenio tribuas. Ea quippe magis ex familiari cum eo circa hoc subjectum sermone collegi, quàm ex praescriptâ, & Methodicâ aliquâ ejus responsione: unde sine dubio factum, ut multa ab ipso dicta me effugerint, fortè & solidiora, & elegantiora, quàm quae hic à me commemorata sunt. Culpam igitur omnem in me rejicio, penitusque ab eâ Auctorem libero.

Jam ad ea progrediar, quae mihi tecum intercedunt: Et hîc in ipso limine rogare mihi fas sit, confecerisne illud tanti momenti opusculum tuum, in quo de rerum primordio, earumque dependentiâ à primâ causâ, ut & de intellectûs nostri Emendatione tractas. Certè, Vir Amicissime, nil credo in publicum prodire posse, quod Viris reverà doctis, & sagacibus futurum sit istiusmodi Tractatu gratius, vel acceptius. Id tui genii & ingenii Vir spectare potiùs debet, quàm quae nostri seculi, & moris Theologis arrident: non tam illi veritatem, quàm commoditates spectant. Te igitur per amicitiae nostrae foedus, per omnia veritatis augendae, & evulgandae jura contestor, ne tua de argumentis iis scripta nobis invideas, vel neges. Si tamen quid sit majoris momenti, quàm ego praevideo, quod ab operis publicatione te arceat, summopere oro, ut epitomen ejus per litteras mihi impertire ne graveris; & amicum me senties pro hoc officio, & gratum. Alia brevi prodibunt ab Eruditissimo Boylio edenda, quae redhostimenti loco tibi transmittam, ea quoque adjuncturus, quae totum tibi Institutum Regiae nostrae Societatis, cui sum cum aliis viginti à Consilio, & |
iv52 cum uno altero à Secretis, depingent. Hâc vice temporis angustîâ praecludor, quò

minùs evagari ad alia queam. Omnem tibi fidem, quae ab honestâ mente proficisci potest, omnemque ad quaevis officia, quae à tenuitate meâ praestari queunt promptitudinem tibi spondeo, sumque ex animo,

Vir Optime, tuus ex asse

HENR. OLDENBURG.

Londini die 3. April 1663.

EPISTOLA XII.

Viro Doctissimo, atque Expertissimo,
LUDOVICO MEYER P. M. Q. D.
B. D. S.

< *Van de Natuur van 't Onëindig.* >

Amice singularis,

DUas abs te accepi Epistolas, unam die 11 Januarii <1663.> datam, & ab amico N.N. mihi traditam; alteram verò 26 die Martii <1663>, & ab amico, nescio quo, Leidâ missam. Pergratae mihi ambae fuerunt; praecipuè, ubi ex iis, omnia tua optimè se habere, teque mei saepe memorem intellexi. Porrò pro tuâ erga me humanitate, & honore, quo semper me dignatus es afficere, maximas, quas debeo, ago gratias; simulque precor, ut me tibi non minùs addictum credas, quod semper datâ occasione, quantum mea ferre poterit tenuitas, ostendere conabor. Atque hoc ut incipiam, ad id, quod in tuis Epistolis ex me quaeris, respondere curabo. Petis autem, ut, quae de Infinito excogitata habeam, tibi communicem, quod libentissimè faciam.

Quaestio de Infinito omnibus semper difficillima, imò inextricabilis visa fuit, propterea quòd non distinxerunt inter id, quod suâ naturâ, sive vi suae definitionis sequitur esse infinitum; & id, quod nullos fines habet, non quidem vi suae essentiae; sed vi suae causae. Ac etiam, quia non distinxerunt inter id, quod infinitum dicitur, quia nullos habet fines; & id, cujus partes, quamvis ejus maximum & minimum habeamus; nullo tamen numero adaequare, & explicare possumus. Denique quia non distinxerunt inter id, quod solummodò intelligere, non verò imaginari; & inter id, quod etiam imaginari possumus. Ad haec, inquam, si attendissent, nunquam tam ingenti difficultatum turbâ obruti fuissent. Clarè enim tum intellexissent, quale Infinitum in nullas partes dividi, seu nullas partes habere potest; quale verò contrà, idque sine contradictione. Porrò etiam intellexissent, quale Infinitum majus alio Infinito sine ullâ implicantiâ; quale verò non item concipi potest; quod ex mox dicendis clarè apparebit.

Verùm priùs haec quatuor paucis exponam, videlicet Substantiam, Modum, Aeternitatem, & Durationem. Quae circa Substantiam considerari velim, sunt. Primò, Quòd ad ejus essentiam pertinet existentia, hoc est, quòd ex solâ ejus essentiâ, & definitione sequatur eam existere; quod, nisi me mea fallit memoria, antehac tibi vivâ voce absque ope aliarum Propositionum demonstravi. Secundum, & quod ex hoc primo sequitur, est, quòd Substantia non multiplex; sed unica duntaxat ejusdem naturae existat. Tertium denique, quòd omnis Substantia non nisi infinita possit intelligi. Substantiae verò Affectiones Modos voco, quorum definitio, quatenus non est ipsa Substantiae definitio, nullam existentiam involvere potest. Quapropter, quamvis existant, eos ut non existentes concipere possumus: ex quo porrò sequitur, nos, ubi ad solam modorum essentiam; non verò ad ordinem totius Naturae attendimus, non posse concludere ex eo, quòd jam existant, ipsos postea exstituros, aut non exstituros, vel antea exstitisse, aut non exstitisse. Unde clarè apparet, nos existentiam Substantiae toto genere à Modorum existentia diversam concipere. Ex quo oritur differentia inter Aeternitatem, & Durationem; per Durationem enim Modorum tantum existentiam explicare possumus; Substantiae verò per Aeternitatem, hoc est, infinitam existendi, sive, invitâ latinitate, essendi fruitionem.

Ex quibus omnibus clarè constat, nos Modorum existentiam & Durationem, ubi, ut saepissime fit, ad solam eorum essentiam; non verò ad ordinem Naturae attendimus, ad libitum, & quidem propterea nullatenus, quem eorum habemus conceptum, destruendo, determinare, majorem minoremque concipere, atque in partes dividere posse: Aeternitatem verò, & Substantiam, quandoquidem non nisi infinitae concipi possunt, nihil eorum pati posse; nisi simul eorum conceptum destruamus. Quare ii prorsus garrunt, ne dicam insaniunt, qui Substantiam Extensam ex partibus, sive corporibus ab invicem realiter distinctis conflata esse putant. Perinde enim est, ac si quis ex solâ additione, & coäcervatione multorum circulo quadratum, aut

triangulum, aut quid aliud, totâ essentiâ diversum, conflare studeat. Quare omnis illa farrago argumentorum, quibus Substantiam Extensam finitam esse ostendere Philosophi vulgò moliuntur, suâ sponte ruit: Omnia enim |
 iv56 illa Substantiam corpoream ex partibus conflata supponunt. Ad eundem etiam modum alii, qui postquam sibi persuaserunt, lineam ex punctis componi, multa invenire potuerunt argumenta, quibus ostenderent lineam non esse in infinitum divisibilem.

Si tamen quaeras, cur naturae impulsu adeò propensi simus ad dividendam substantiam extensam: ad id respondeo, quòd quantitas duobus modis à nobis concipiatur; abstractè scilicet, sive superficialiter, prout ope sensuum eam in imaginatione habemus; vel ut substantia, quod non nisi à solo intellectu fit. Itaque si ad quantitatem, prout est in imaginatione, attendimus, quod saepissime, & facilius fit, ea divisibilis, finita, ex partibus composita, & multiplex reperietur. Sin ad eandem, prout est in intellectu, attendamus, & res, ut in se est, percipiatur, quod difficillime fit, tum, ut <, zo ik my niet vergis,> satis antehac tibi demonstravi, infinita, indivisibilis, & unica reperietur.

Porrò ex eò, quòd Durationem, & Quantitatem pro libitu determinare possumus, ubi scilicet hanc à Substantiâ abstractam concipimus, & illam à modo, quo à rebus aeternis fluit, separamus, |

iv57 oritur Tempus, & Mensura; Tempus nempe ad Durationem; Mensura ad Quantitatem tali modo determinandam, ut, quoad fieri potest, eas faciliè imaginemur. Deinde ex eo, quòd Affectiones Substantiae ab ipsâ Substantiâ separamus, & ad classes, ut eas quoad fieri potest, faciliè imaginemur, redigimus, oritur Numerus, quo ipsas determinamus. Ex quibus clarè videre est, Mensuram, Tempus, & Numerum nihil esse praeter cogitandi, seu potiùs imaginandi Modos. Quare non mirum est, quòd omnes, qui similibus Notionibus, & quidem praeterea malè intellectis, progressum Naturae intelligere conati sunt, adeò mirificè se intricârunt, ut tandem se extricare nequiverint, nisi omnia perrumpendo, & absurda etiam absurdissima admittendo. Nam cùm multa sint, quae nequaquam imaginatione; sed solo intellectu assequi possumus, qualia sunt Substantia, Aeternitas, & alia. Si quis talia ejusmodi Notionibus, quae duntaxat auxilia Imaginationis sunt, explicare conatur: nihilo plus agit, quàm si det operam, ut suâ imaginatione insaniat. Neque etiam ipsi Substantiae Modi, si cum ejusmodi Entibus rationis, seu imaginationis auxiliis confundantur, |

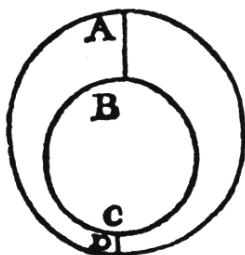
iv58 unquam rectè intelligi poterunt. Nam cùm id facimus, eos à Substantiâ, & modo, quo ab aeternitate fluunt, separamus; sine quibus tamen rectè intelligi nequeunt.

Quod ut adhuc clariùs videas, cape hoc exemplum: nempe, ubi quis Durationem abstractè conceperit, eamque cum Tempore confundendo in partes dividere inceperit, unquam poterit intelligere, quâ ratione hora ex. grat. transire possit. Nam ut hora transeat, necesse erit, ejus dimidium priùs transire, & postea dimidium reliqui, & deinde dimidium, quod hujus reliqui superest; & si sic porrò infinitè dimidium à reliquo subtrahas, nunquam ad finem horae pervenire poteris. Quare multi, qui Entia rationis à realibus distinguere assueti non sunt, Durationem ex momentis componi, ausi sunt asseverare, & sic in Scyllam inciderunt cupientes vitare Charybdim. Idem enim est Durationem ex momentis componere, quàm Numerum ex solâ nullitatum additione.

Porrò cum ex modò dictis satis pateat, nec Numerum, nec Mensuram, nec Tempus, quandoquidem non nisi auxilia imaginationis sunt, posse esse infinitos: Nam aliàs Numerus non esset nume|rus,

iv59 nec Mensura mensura, nec Tempus tempus. Hinc clarè videre est, cur multi, qui haec tria cum rebus ipsis confundebant, propterea quòd veram rerum naturam ignorabant, Infinitum actu negârunt. Sed quàm miserè ratiocinati sint, judicent Mathematici, quibus hujus farinae Argumenta nullam moram injicere potuerunt in rebus, ab ipsis clarè, distincteque perceptis. Nam praeterquam quòd multa invenerunt, quae nullo Numero explicari possunt; quòd satis numerorum defectum ad omnia determinandum patefacit: multa etiam habent, quae nullo numero adaequari possunt; sed omnem, qui

dari potest, numerum superant. Nec tamen concludunt, talia omnem numerum superare ex partium multitudine: sed ex eo, quod rei natura non sine manifestâ contradictione numerum pati potest, ut ex. grat. omnes inaequalitates spatii duobus |

circulis AB, & CD, interpositi, omnesque variationes, quas materia, in eo mota, pati debeat, omnem numerum superant. Idque non concluditur, ex nimîâ spatii interpositi magnitudine: Nam quantumvis parvam ejus portionem capiamus, hujus tamen parvae portionis inaequalitates omnem numerum

iv60 superabunt. Neque etiam idcirco concluditur, ut in aliis contingit, quòd ejus maximum, & minimum non habeamus: utrumque enim in hoc nostro exemplo habemus, maximum nempe AB, minimum verò CD: Sed ex eo tantum concluditur, quòd natura spatii inter duos circulos, diversa centra habentes, interpositi nihil tale pati possit. Ideoque si quis omnes illas inaequalitates certo aliquo numero determinare velit, simul efficere debebit, ut circulus non sit circulus.

Sic etiam, ut ad nostrum propositum revertar, si quis omnes materiae motus, qui hucusque fuerunt, determinare volet, eos scilicet, eorumque Durationem ad certum numerum, & tempus redigendo; is certè nihil aliud conabitur, quam Substantiam corpoream, quam non nisi existentem concipere possumus, suis Affectionibus privare, & ut naturam, quam habet, non habeat, efficere. Quae clarè demonstrare hîc possem, ut & alia multa, quae in hâc Epistolâ attigi, nisi id superfluum judicarem.

iv61 Ex omnibus jam dictis clarè videre est, quaedam suâ naturâ esse | infinita, nec ullo modo finita concipi posse; quaedam verò vi causae, cui inhaerent, quae tamen, ubi abstractè concipiuntur, in partes possunt dividi, & ut finita spectari; quaedam denique infinita, vel, si mavis, indefinita dici, propterea quòd nullo numero adaequari queant, quae tamen majora, & minora possunt concipi; quia non sequitur, illa necessariò debere esse aequalia, quae numero adaequari nequeunt, ut ex allato exemplo, & aliis multis satis est manifestum.

Denique causas errorum, & confusionum, quae circa Quaestionem de Infinito ortae sunt, breviter ob oculos posui, easque, ni fallor, ità explicui omnes, ut non putem ullam superesse circa Infinitum Quaestionem, quam hic non attigi, aut quae ex dictis facillimè solvi non queat. Quare in his te detinere diutiùs, operae pretium esse non judico.

Verum hîc obiter adhuc notari velim, quòd Peripatetici recentiores, ut quidem puto, malè intellexerunt demonstrationem Veterum, quâ ostendere nitebantur Dei existentiam. Nam, ut ipsam apud Judaeum quendam Rab Ghasdaj vocatum, reperio, sic sonat. |

iv62 Si datur progressus causarum in infinitum, erunt omnia, quae sunt, etiam causata: Atqui nulli, quod causatum est, competit, vi suae naturae necessariò existere: Ergo nihil est in naturâ ad cujus essentiam pertinet necessariò existere. Sed hoc est absurdum: ergo & illud. Quare vis argumenti non in eo sita est, quòd impossibile sit, dari actu Infinitum, aut progressus causarum in infinitum: Sed tantum in eo, quòd supponatur, res, quae suâ naturâ non necessariò existunt, non determinari ad existendum à re suâ naturâ necessariò existenti <, en die oorzaak | Causa |, geen veroorzaakte | Causata | is>.

Transirem jam, quia tempus me festinare cogit, ad secundam tuam Epistolam: sed ad ea, quae isthâc continentur, commodiùs, cum dignatus fueris me invisere, respondere potero. Quaeso itaque, si fieri potest, ut quàmpriùm venias; nam tempus migrandi festinanter accedit. Tantum est. Vale, meique memor vive, qui sum, &c.

<Te Rijnsburg. 20. April. 1663.>

.....

iv53b Quaestio de infinito omnibus difficillima, imò inexplicabilis visa fuit, propterea quòd non distinxerunt, inter id quod sua natura, sive ex vi definitionis suae, sequitur esse infinitum, et id quod nullos fines habet, non quidem ex vi suae essentiae, sed ex vi causae. Et etiam, quia non distinxerunt inter id quod infinitum dicitur, quia nullos habet fines, et id quod quamvis ejus maximum et minimum habeamus, sive determinatum sit, ejus tamen partes nullo numero explicare vel adaequare possumus. Denique non distinxerunt inter id quod tantùm intelligere, non verò imaginari, et inter id quod etiam imaginari possumus. Ad haec si attendissent, nunquam tam ingenti difficultatem turba obruti fuissent; nam tum clarè intelligerent, quale infinitum in nullas partes dividi, seu nullas partes habere potest; quale verò contra, idque sine contradictione. Porro intelligerent, quale infinitum majus alio infinito sine ulla implicantia, quale verò non item concipi potest, quod ex mox dicendis clarè apparebit.

iv54b Verùm ante omnia haec quatuor paucis exponam, videlicet *Sub|stantiam modum, Aeternitatem, et durationem*. Quae circa *Substantiam* considerata velim, sunt: 1.) quod ad ejus essentiam pertinet existentia, hoc est quod ex sola ejus essentia et definitione sequatur, eam existere, quod ni fallor ante hac viva voce absque ope aliarum propositionum tibi demonstravi. 2.) et quod ex hoc primo sequitur, Substantiam non multiplicem, sed unicam tantum ejusdem naturae existere. 3.) denique omnem Substantiam non nisi infinitam posse intelligi.

iv55b Substantiae verò affectiones *modos* voco, quorum definitio, quatenus non est ipsa substantiae definitio, nullam existentiam involvere potest, quapropter quamvis existant, eos, ut non existentes concipere possumus, ex quo iterum sequitur, nos, ubi ad solam modorum essentiam, non verò ad ordinem totius materiae attendimus, non posse concludere ex eo quòd jam existant, ipsos postea extituros aut non extituros, aut antea extitisse, aut non extitisse; ex quo clarè apparet nos existentiam substantiae toto genere ab existentia modorum diversam concipere. Ex quo oritur Differentia inter *aeternitatem* et *Durationem*. Per *Durationem* enim modorum tantùm exi|stentiam explicare possumus; substantiae verò per aeternitatem, hoc est infinitam existendi, sive invita Latinitate, essendi fruitionem.

Ex quibus clarè constat, nos modorum existentiam et durationem, ubi, ut saepissimè fit, ad solam eorum essentiam non verò ordinem naturae attendimus, ad libitum, quin ideò, quem eorum habemus conceptum destruamus, determinare, majorem minoremque concipere, atque in partes dividere posse: Aeternitatem verò et substantiam, quandoquidem non nisi infinitae concipi possunt, nihil horum pati posse, quin simul eorum conceptum destruamus.

iv56b Quare ii prorsus garriunt, ne dicam insaniunt, qui Substantiam Extensam ex partibus sive corporibus ab invicem realiter distinctis conflari putant. Idem enim est, ac si quis ex sola additione aut coalitione circulo, quadratum aut Triangulum, aut quid aliud tota essentia diversum conflare studeat. Quare omnis illa farrago argumentorum, quibus substantiam corpoream finitam esse ostendere moliuntur, sua sponte ruunt. Omnia enim illa argumenta substan|tiam corpoream ex partibus conflata supponunt. Ut etiam alii, qui postquam sibi persuaserunt, lineam ex punctis componi, multa invenire potuerunt argumenta, quibus ostenderent, lineam esse in infinitum divisibilem.

Si autem quaeras cur nos naturae impulsu adeò propensi sumus ad dividendam Substantiam extensam? Ad id respondeo, quòd quantitas duobus modis à nobis concipitur; abstractè scilicet sive superficialiter, prout ope sensuum eam in imaginatione habemus, vel ut substantia, quod à solo intellectu fit. Itaque si ad quantitatem prout est in imaginatione attendimus, quod saepissimè et facilius fit, ea finita, divisibilis, ex partibus composita, et multiplex reperitur; si verò ad solum intellectum attendamus, et res ut in se est percipiatur, quod difficillimè fit, tum ut satis antehac Tibi demonstravi, infinita, indivisibilis et unica reperietur.

Porrò ex eo quod *Durationem* et quantitatem pro lubitu determinare possumus, ubi scilicet hanc à Substantia abstractam concipimus, et illam à modo quo à rebus aeternis fluit, separamus, |

iv57b oritur tempus et mensura. Tempus nempe ad durationem, mensura verò ad quantitatem tali modò determinandam ut quoad fieri possit, eas facilè imaginemur.

Deinde ex eo quod affectiones substantiae ab ipsa Substantia separamus, et ad classes, ut eas quoad fieri potest, facilè imaginemur, redigimus, oritur numerus, quo ipsas determinamus, ex quibus clarè videre est, mensuram, tempus, et numerum nihil esse nisi cogitandi seu potius imaginandi modos. Quare non mirum est, quòd omnes qui similibus notionibus, et quidem malè intellectis progressum naturae intelligere conati sunt, adeò mirificè se intricârunt, ut tandem se extricare nequiverint, nisi omnia perrumpendo, et à nullo absurdo, quantumvis turpissimo cavendo.

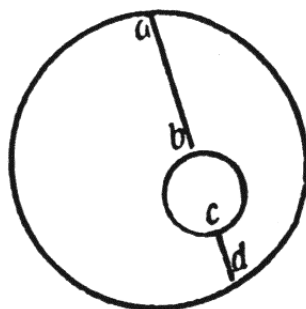
Nam cum multa sint, quae nulla imaginatione, sed solo intellectu assequi possumus, uti sunt substantia, aeternitas et alia, si quis talia similibus notionibus, quae tantum auxilia imaginationis sunt, explicare conatur, nihilo plus agit, quam si det operam, ut sua imaginatione insaniat.

iv58b Porro ipsi substantiae modi, si cum similibus rationis Entibus, seu | imaginationis auxiliis confundantur, nunquam rectè intelligi poterunt. Nam cum id facimus, ipsos à substantia et modo, quo ab aeternitate fluunt, separamus, sine quibus tamen non possunt rectè intelligi; quod ut adhuc clarius videas, cape hoc exemplum: nempe ubi quis durationem abstractè conceperit, eamque cum tempore confundendo in partes dividere inceptit, nunquam poterit scire, quomodo hora, e.g. transire potest. Nam ut hora transeat, necesse erit ejus dimidium prius transire, postea dimidium reliqui, et deinde dimidium, quod hujus reliqui relinquebatur, et sic porro indefinitè dimidium à reliquo subtrahat, nunquam ad finem horae pervenire poterit, quare multi qui entia rationis à realibus non distinguere consueverunt, durationem ex momentis componere ausi sunt asseverare. Inciderunt scilicet in Scyllam, cupientes vitare Charybdin. Idem enim est durationem ex momentis, quàm numerum ex sola nullitatum additione oriri

Porro cum ex modo dictis satis pateat, nec numerum, nec mensuram, nec tempus, quandoquidem non nisi auxilia imaginationis |

iv59b sunt, posse esse infinitos, nam alias numerus non esset numerus, nec mensura, mensura, nec tempus esset tempus; Inde clarè videre est, cur multi, qui haec tria cum rebus confundebant, propterea quod veram rerum naturam ignorârunt, infinitum actu negarunt; sed quàm miserè ratiocinati sint, judicent Mathematici, quibus hujusmodi farinae argumenta nullam moram injicere potuerunt, circa res ab iis distincte perceptas.

Nam praeterquam quod multa invenerunt, quae nullo numero *explicari* possunt, quod satis numerorum ad omnia determinanda defectum patefacit; multa etiam sunt, quae nullo numero *adaequari* |

possunt, sed omnem numerum, qui dari possit, superant, nec tamen concludunt talia omnem numerum superare ex partium multitudine, sed ex eo quod rei natura non sine manifesta contradictione numerum pati potest. Ut e.g. omnes inaequalitates spatii duobus circulis *abcd* interpositi, omnesque variationes |

iv60b quas materia in eo mota pati debet, omnem numerum superant, idque non concluditur ex nimia spatii interpositi magnitudine, nam quantumvis parvam ejus portionem capiamus, ejus tamen parvae portiones inaequalitates omnem numerum superabunt. Neque etiam ideò concluditur, ut circa alia contingit, quod ejus maximum & minimum non habeamus, utrumque enim in hoc nostro exemplo habemus, maximum nempe *ab*, et minimum *cd*; sed ex eo tantum concluditur, quod natura spatii inter duos circulos diversa centra habentes *in terpositi*, nihil tale pati potest; ideoque si quis omnes illas inaequalitates certo numero aliquo terminare velit, simul curare debebit, ut circulus non sit circulus. Sic etiam, ut ad nostrum propositum revertar, si quis omnes motus

materiae qui huc usque fuerunt determinare velit, eos scilicet eorumque durationem ad certum numerum et tempus redigendo, is certè nihil aliud quaerit, quàm substantiam corpoream, quam non nisi existentem concipere possumus, suis affectionibus privare et efficere, ut naturam quam habet, non habeat, quod clarè demonstrare possem, ut et alia quae in hac Epistola attigi, nisi id superfluum judicarem.

iv61b Ex omnibus jam dictis clarè videre est, quaedam sua natura esse infinita, nec ullo modo finita concipi posse, quaedam verò vi causae cui inhaerent, quae tamen, ubi abstractè concipiuntur, in partes possunt dividi, et finita considerari; quaedam denique infinita, vel si mavis indefinita dici, propterea quod nullo numero adaequari possint, quae tamen majora et minora possunt concipi, quia non sequitur illa necessariò esse aequalia debere, quae nullo numero adaequari possunt, ut ex allato exemplo et aliis multis, fit manifestum.

Denique causas errorum et confusionum, quae circa quaestionem infiniti, ortae sunt breviter indicavi, easque ni fallor deposui adeò, ut non putam ullam manere quaestionem de infinito, quam hic non attigi, aut quae non ex dictis facillimè solvi queat, quare circa haec te diutius detinere, non operae pretium judico

Verùm hic obiter notari velim, quod Peripatetici, ut puto, male intellexerunt, demonstrationem Veterum, qua ostendere nitebantur, Dei existentiam. Nam ut ipsam apud Judaeum quendam, Rab. Jaçdaj vocatum reperio, sic sonat: Si datur progressus causarum in |

iv62b infinitum, sunt ergo omnia quae sunt, etiam causata, atqui ad nullum, quod causatum est, pertinet ex vi suae naturae necessariò existere, ergo nihil est in natura ad cujus essentiam pertinet necessariò existere, sed hoc est absurdum ergo et illud; quare vis argumenti non in eo sita est, quod impossibile sit dari actu infinitum, sed tantùm in eo, quòd supponant sc. quae sua natura non necessariò existunt, non determinari ad existendum à re sua natura necessariò existente.

[EPISTOLA XII bis.]

[12]

Amyr heer
Myn her Lodovijk Myer
Doctor in de medeceyn, L. A. M.

tot
Amsterdam
per cuvert.

[15]

Amice Suavissime

epistolam tuam gratissimam heri accepi; in qua quaeris an recte [-citaveris] indicaveris cap. 2. p. 1. appendicis onnes prop. etc. quae ibi ex parte i princ. citantur. deinde an non delendum sit id quod in 2^a parte assero. [-filium] nempe filium dej esse ipsum patrem. denique an non mutandum sit, quod ajo me nescire quid vocabulo personalitatis intelligant theologi. quibus Dico 1°. te omnia quae cap. 2. appendicis indicavisti; recte a te indicata esse. Sed capite 1° dicti appendicis pag. 1. indicasti scholium prop. 4. et tamen malletm ut scholium prop. 15 indicasses, ubi ex professo, de omnibus modis cogitandi dissero. deinde pag. 2 ejusdem capituli in margine scripsisti haec verba. negationes cur non sint ideae ubi loco hujus verbi negationes ponendum entia rationis nam de enti ratione in genere loquor, quod nempe non sit idea, 2° quod [-quae] dixi filium dej esse ipsum patrem puto clarissime sequi ex hoc ax. nempe, quae in uno tertio conveniunt ea inter se conveniunt. Verum quia res apud me nullius est momenti, si hoc quosdam theologos posse ostendere putas: fac prout tibi melius videbitur. 3° denique me fugit quid vocabulo personalitatis intelligant theologi, non vero quid per id vocabulum critici intelligant. interim, quia exemplar penes te est, ipse haec melius videre potes, si tibi videntur mutanda, fac ut lubet. Vale amice Singularis mejque memor vive qui sum |

tibi addictissimus
B. d^e. Spinoza.

Datum Vorburgi. 26 Julii
1663

EPISTOLA XIII.

Viro Nobilissimo, ac Doctissimo

HENR. OLDENBURGIO

B. D. S.

Responsio ad Epistolam XI.

Vir Nobilissime,

Literas tuas, mihi dudum desideratas, tandem accepi, iisque etiam respondere licuit. Verùm, priusquam id aggrediar, ea, quae impediverunt, quò minùs antehac rescribere potuerim, paucis dicam. Cùm mense Aprili meam supellectilem huc transtuli, Amstelaedamum profectus sum. Ibi quidam me Amici rogârunt, ut sibi copiam facerem cujusdam Tractatûs, secundam Partem Principiorum Cartesii, more Geometrico demonstratam, & praecipua, quae in Metaphysicis tractantur, breviter continentis, quem ego cuidam juveni, quem meas opiniones apertè docere nolebam, antehac dictaveram. Deinde rogârunt, ut quàm primùm possem, primam etiam Partem eâdem Methodo concinnem. Ego, ne amicis adversarer, statim me ad eam conficiendam accinxi, eamque intra duas hebdomadas confeci, atque amicis tradidi, qui tandem me rogârunt, ut sibi illa omnia edere liceret, quod facilè impetrare potuerunt, hac quidem lege, ut eorum aliquis, me praesente, ea stylo elegantiori ornaret, ac Praefatiunculam adderet, in quâ Lectores moneret, me non omnia, quae in eo Tractatu continentur, pro meis agnoscere, <[*]> *cum non pauca in eo scripserim, quorum contrarium prorsùs amplector*, hocque uno, aut altero exemplo ostenderet. Quae omnia amicus quidam, cui editio hujus libelli curae est, pollicitus est facere, & hâc de causâ aliquod tempus Amstelaedami moratus sum. Et à quo in hunc pagum, in quo jam habito, reversus fui, vix mei juris esse potui propter amicos, qui me dig|nati sunt invisere. Jam tandem, Amice suavissime, aliquid superest temporis, quo haec tibi communicare, simulque rationem, cur ego hunc Tractatum in lucem prodire sino, reddere possum. Hâc nempe occasione fortè aliqui, qui in meâ patriâ primas partes tenent, reperientur, qui caetera, quae scripsi, atque pro meis agnosco, desiderabunt videre; adeoque curabunt, ut ea extra omne incommodi periculum communis juris facere possim: hoc verò si contingat, non dubito, quin statim quaedam in publicum edam; sin minùs, silebo potiùs, quàm meas opiniones hominibus invitâ patriâ obtrudam, eosque mihi infensos reddam. Precor igitur, Amice honorande, ut eò usque exspectare non graveris: tum enim aut ipsùm Tractatum impressum, aut ejus compendium, ut à me petis, habebis. Et si interim ejus, qui sub praelo jam sudat, unum, aut alterum exemplar habere velis, ubi id rescivero, & simul medium, quo ipsum commodè mittere potero, tuae voluntati obsequar.

Revertor jam ad tuam Epistolam, Magnas tibi, uti debeo, Nobilissimoque Boylio ago gratias pro perspectissimâ tuâ erga me benevolentîâ, proque beneficâ tuâ voluntate: tot enim, tantique momenti, & ponderis negotia, in quibus versaris, non potuerunt efficere, ut tui Amici oblivisceris, quin imò benignè polliceris, te omni modo curare, ne in posterum consuetudo nostra literaria tamdiu interrumpatur. Eruditissimo Domino Boylio magnas etiam ago gratias, quòd ad meas Notas dignatus fuerit respondere, quamvis obiter, & quasi aliud agendo. Equidem fateor, eas non tanti esse momenti, ut Eruditissimus Vir in iis respondendo tempus, quod altioribus cogitationibus impendere potest, consumat. Ego quidem non putavi, immò mihi persuadere non potuissem, quòd Vir Eruditissimus nihil aliud sibi proposuerit in suo Tractatu de Nitro, quàm tantùm ostendere doctrinam illam puerilem, & nugatoriam de Formis Substantialibus, Qualitatibus, &c. infirmo talo niti; sed, cùm mihi persuasissem, Clarissimum Virum naturam Nitri nobis explicare voluisse; quòd nempe esset corpus heterogeneum, constans partibus fixis, & volatilibus, volui meâ explicatione ostendere, (quod puto me satis superque ostendisse) nos posse omnia, quae ego saltem novi Nitri Phaenomena |

facillimè explicare, quamvis non concedamus Nitrum esse corpus heterogeneum; sed homogeneum. Quocirca meum non erat ostendere sal fixum faeces esse Nitri; sed

tantum supponere; ut viderem, quomodò mihi Vir Clarissimus ostendere posset, illud sal non esse faeces; sed prorsus necessarium ad essentiam Nitri constituendam, sine quo non posset concipi; quia, ut dico, putabam, Virum Clarissimum id ostendere voluisse. Quòd verò dixi, sal fixum meatus habere ad mensuram particularum Nitri excavatos, eo non egebam ad redintegrationem Nitri explicandam: nam ut io ex eo, quod dixi, nempe quòd in solâ consistentiâ spiritus Nitri ejus redintegratio consistit, clarè apparet omnem calcem, cujus meatus angustiores sunt, quàm ut particulas Nitri continere queant, quorumque parietes languidi sunt, aptam esse ad motum particularum Nitri sistendum, ac proinde ex meâ Hypothesi ad ipsum Nitrum redintegrandum; adeoque non mirum esse, alia salia, tartari scilicet, & cinerum clavellatorum, reperiri, quorum ope Nitrum redintegrari potest. Sed ideò tantum dixi, sal Nitri fixum meatus habere ad mensuram particularum Nitri excavatos, ut causam redderem, cur sal fixum Nitri magis aptum sit ad Nitrum ita redintegrandum, ut parum absit de pristino suo pondere; immò ex eo, quòd alia salia reperiantur, quibus Nitrum redintegrari potest, putabam ostendere, calcem Nitri ad essentiam Nitri constituendam non requiri, nisi Vir Clarissimus dixisset, nullum sal esse, quod sit (Nitro scilicet) magis catholicum: adeoque id in tartaro, & cineribus clavellatorum latere potuisse. Quòd porrò dixi, particulas Nitri in majoribus meatibus à materiâ subtiliori cingi, id ex vacui impossibilitate, ut Clarissimus Vir notat, conclusi; sed nescio, cur vacui impossibilitatem Hypothesin vocat, cum clarè sequatur ex eo, quòd nihili nullae sint proprietates. Et miror, Virum Clarissimum de hoc dubitare, cum videatur statuere, nulla dari accidentia realia: an quaeso non daretur accidens reale, si daretur Quantitas absque Substantiâ?

Quod ad causas differentiae saporis spiritus Nitri, & Nitri ipsius attinet, eas proponere debui, ut ostenderem, quomodò poteram ex solâ differentiâ, quam inter Spiritum Nitri, & Nitrum ipsum |

iv66 admittere tantum volui, nullâ salis fixi habitâ ratione, ejus Phaenomena facillimè explicare.

Quae autem tradidi de Nitri inflammabilitate, & Spiritus Nitri ἀφλογία nihil aliud supponunt, quàm quòd ad excitandam in aliquo corpore flammam requiratur materia, quae ejus corporis partes disjungat, agitetque; quae duo quotidianam experientiam, & rationem satis docere puto.

Transeo ad experimenta, quae attuli, non ut absolutè; sed, ut expressè dixi, *aliquo modo*, meam explicationem confirmarem. In primum itaque experimentum, quod attuli, nihil Vir Clarissimus adfert, praeter quod ipse expressissimis verbis notavi; de caeteris verò, quae etiam tentavi, ut id, quod Vir Clarissimus mecum notat, minùs suspicarer, nihil prorsus ait. Quod deinde in secundum experimentum adfert, nempe defaecatione ut plurimum liberari Nitrum à sale quodam, sal commune referente, id tantum dicit; sed non probat: ego enim, ut expressè dixi, haec experimenta non attuli, ut iis ea, quae dixi, prorsus confirmarem; sed tantum quia ea experimenta, quae dixeram, & rationi convenire ostenderam, illa aliquo modo confirmare viderentur. Quòd autem ait, adscensum in stiriolas communem illi esse cum aliis salibus, nescio quid id ad rem faciat: concedo enim alia etiam salia faeces habere, atque volatiliora reddi, si ab iis liberentur. In tertium etiam experimentum nihil video adferri, quod me tangat. In sectione quintâ auctorem Nobilem culpae Cartesium putavi, quod etiam in aliis locis pro libertate Philosophandi, cuius concessâ, utriusque Nobilitate illaesa fecit; quòd fortè etiam alii, qui Cl. Viri scripta, & Cartesii principia legerunt, idem, nisi expressè moneantur, mecum putabunt. Necdum video Cl. Virum suam mentem aperte explicare: nondum enim ait, an Nitrum Nitrum esse desinet, si ejus stiriolae visibiles, de quibus tantum loqui ait, raderentur, donec in parallelipipeda, aut aliam figuram mutarentur.

Sed haec relinquo, & ad id, quod Cl. Vir ad ea, quae in Sectione 13 - - - 18. ponit, transeo, atque dico, me libenter fateri, hanc Nitri redintegrationem praeclarum quidem experimentum esse ad ipsam Nitri naturam investigandam, nempe ubi prius principia |

iv67 Philosophiae Mechanica noverimus, & quòd omnes corporum variationes secundùm Leges Mechanicae fiant; sed nego, haec ex modò dicto experimento clarius, atque evidentiùs sequi, quàm ex aliis multis obviis experimentis, *ex quibus tamen hoc non evincitur*. Quòd verò Vir Cl. ait, se haec sua apud alios tam clarè tradita, & tractata non invenisse, fortè aliquid in rationes Verulamii, & Cartesii, quod ego videre non possum, habet, quo ipsas se refutare posse arbitratur: eas hìc non adfero, quia non puto Cl. Virum ipsas ignorare; hoc tamen dicam, ipsos etiam voluisse, ut cum eorum ratione convenirent Phaenomena; si nihilominùs in quibusdam erraverunt, homines fuerunt, humani nihil ab ipsis alienum puto. Ait porrò magnum discrimen intercedere inter ea (obvia scilicet, & dubia, quae attuli, experimenta) circa quae, quid adferat Natura, quaeque interveniant, ignoramus, & inter ea, de quibus certò constat, quaenam ad ea adferantur. Verùm nondum video, quòd Clarissimus Vir nobis explicuerit Naturam eorum, quae in hoc subjecto adhibentur, nempe calcis Nitri, hujusque Spiritùs; adeò ut haec duo non minùs obscura videantur, quàm quae attuli, calcem nempe communem, & aquam <uit welker samenmenging hitte voortkoomt>. Ad lignum quod attinet, concedo id corpus esse magis compositum, quàm Nitrum; sed quamdiu utriusque Naturam, & modum, quo in utroque calor oritur, ignoro, quid id quaeso ad rem facit? Deinde nescio, quâ ratione Clar. Vir affirmare audet, se scire, quae in hoc subjecto, de quo loquimur, Natura adferat. *Quâ quaeso ratione nobis ostendere poterit illum calorem non ortum fuisse à materiâ aliquâ subtilissimâ?* An fortè propterea, quòd parum fuerit de pristino pondere desideratum? quamvis nihil desideratum fuisset, nihil meo quidem iudicio concludere posset: Videmus enim, quàm facilè res ex parvâ admodùm quantitate materiae colore aliquo imbuì possunt, neque ideò ponderosiora, quoad sensum, neque leviora fieri. Quare non sine ratione dubitare possum, an fortè quaedam non concurrerint, quae nullo sensu observari potuissent; praesertim, quamdiu ignoratur, quomodò omnes illae Variationes, quas Vir Clar. inter experiendum observavit, ex dictis corporibus fieri potuerunt; imò pro certo habeo, calorem, & illam effervescentiam,

iv68 quam Clar. Vir recitat, à materiâ adventitiâ ortas fuisse. Deinde puto me faciliùs ex aquae ebullitione, (taceo jam agitationem) posse concludere aëris concitationem causam esse, à quâ sonus oritur, quàm ex hoc experimento, ubi eorum, quae concurrunt, natura planè ignoratur, & in quo calor etiam observatur, qui quomodò, sive à quibus causis ortus fuerit, nescitur. Denique multa sunt, quae nullum prorsùs spirant odorem, quorum tamen partes, si utcunque concitentur, atque incalescant, odor statim persentitur, & si iterum frigescant, nullum iterum odorem habent, (saltem quoad humanum sensum) ut exempli gratiâ, succinum, & alia, quae etiam nescio, an magis composita sint, quàm Nitrum.

Quae ad Sectionem vigesimam quartam notavi, ostendunt, spiritum Nitri non esse purum Spiritum; sed calce Nitri, aliisque abundare; adeoque me dubitare, an id, quod Vir Clarissimus ope libellae deprehendisse ait, quòd nempe pondus Spiritùs Nitri, quem instillavit, pondus illius, quod inter detonandum perierat, ferè exaequabat, satis cautè observare potuit.

Denique, quamvis aqua pura, quoad oculum, salia alcalisata citiùs solvere possit; tamen cùm ea corpus magis homogoneum, quàm aër sit, non potest, sicuti aër, tot genera corpusculorum habere, quae per omnis generis calcis poros se insinuare possint: Quare cùm aqua certis particulis unius generis maximè constet, quae calcem ad certum terminum usque dissolvere possunt, aër verò non item, inde sequitur, aquam usque ad illum terminum longè citiùs calcem dissoluturam, quàm aërem; sed cùm contrà aër constet etiam crassioribus, & longè subtilioribus, & omnis generis particulis, quae per poros longè angustiores, quàm quos particulae aquae penetrare possunt, multis modis se insinuare possunt; inde sequitur aërem, quamvis non tam citò, atque aquam, nempe, quia non tot particulis uniuscujusque generis constare potest, longè tamen meliùs, atque subtiliùs dissolvere calcem Nitri posse, eamque languidiorem, ac proinde aptiorem ad motum particularum Spiritùs Nitri sistendum reddere. Nam nullam aliam differentiam inter Spiritum Nitri, & Nitrum ipsum adhuc

iv69 agnoscere cogor ab experimentis, quàm quòd particulae hujus quiescant, illius |
verò valdè concitatae inter sese agitentur; adeò ut eadem differentia, quae est inter
glaciem, & aquam, sit inter Nitrum, & ejus Spiritum.

Verùm te circà haec diutiùs detinere non audeo: vereor, ne nimis prolixus fuerim, quamvis, quantum quidem potui, brevitati studuerim: si nihilominùs molestus fui, id, ut ignoscas, oro, simulque ut ea, quae ab Amico liberè, & sincerè dicta sunt, in meliorem partem interpreteris. Nam ego de his prorsùs tacere, ut tibi rescriberem, inconsultum judicavi. Ea tamen apud te laudare, quae minùs placebant, mera esset adulatio, quâ nihil in Amicitiiis perniciosius, & damnosius censeo. Constitui igitur, mentem meam apertissimè explicare; & nihil hòc viris Philosophis gratius fore judicavi. Interim si tibi videbitur consultius, haec cogitata igni potiùs, quàm Eruditissimo Domino Boylio tradere, in tuâ manu sunt, fac ut lubet, modò me tibi, Nobilissimoque Boylio addictissimum, atque amantissimum credas. Doleo, quòd propter tenuitatem meam hoc non, nisi verbis, ostendere valeam; attamen, &c.

<17/27 Julii, 1663.>

↔ <[*] Ik heb dit, met een ander letter uitgedrukt, in de gezonde brief achtergelaten, gelijk ook al 't ander, dat met een andere letter uitgedrukt word.>

EPISTOLA XIV.

Clarissimo Viro

B. D. S.

HENR. OLDENBURGIUS.

Clarissime Vir, Amice plurimùm colende.

Commercii nostri literarii instaurationem in magnâ pono parte felicitatis. Scias itaque, me tuas, ^{17/27} Julii ad me datas, accepisse insigni cum gaudio, duplici imprimis nomine, tum quòd salutem tuam testarentur, tum quòd de tuae erga me amicitiae constantiâ certiozem me redderent. Accedit ad cumulum, quòd mihi |
 iv69 nuncias, te primam, & seeundam Principiorum Cartesii partem, more Geometrico demonstratam, praelo commisisse, ejusdem unum, alterumve exemplar liberalissimè mihi offerens. Accipio munus perlubenti animo, rogoque, ut istum sub praelo jam sudantem Tractatum, si placuerit, Domino Petro Serrario, Amstelaedami degenti, pro me transmittas. In mandatis quippe ipsi dedi, ut ejusmodi fasciculum recipiat, & ad me per amicum trajicientem expediat.

Caeterùm permittas tibi dicam, me impatienter ferre, te etiamnum suppressere ea scripta, quae pro tuis agnoscis, in Republicâ imprimis tam liberâ, ut sentire ibi, quae velis, & quae sentias dicere liceat. Perrumpere te velim ista repagula, imprimis cùm subticere nomen tuum possis, & hâc ratione extra omnem periculi aleam te collocare.

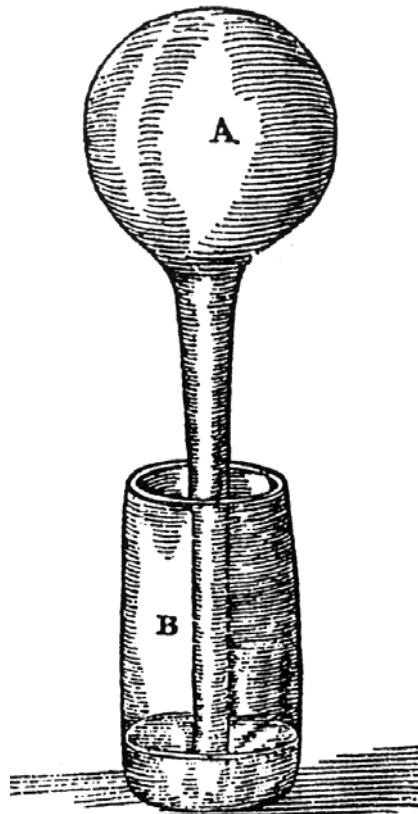
Nobilissimus Boylius peregrè abiit: quamprimùm redux fuerit factus in Urbem, communicabo ipsi eam Epistolae tuae doctissimae partem, quae illum spectat, ejusque de conceptibus tuis sententiam, quàm primùm eam nactus fuero, rescribam. Puto, te jam vidisse ipsius Chymistam Scepticum, qui jamdudum latinè editus, inque exterorum oris dispersus fuit, multa continens Paradoxa Chymico-Physica, & Spagyricorum principia Hypostatica, (ut vocant) sub examen severum revocans.

Alium nuper edidit libellum, qui fortè necdum ad Bibliopolas vestros pervenit: quare eum hoc involucro tibi mitto, rogoque peramanter, ut hoc munusculum boni consulas. Continet libellus, ut videbis, defensionem virtutis Elasticæ Aëris contra quendam Franciscum Linum, qui funiculo quodam, intellectum juxtâ, ac sensum omnem fugiente, Phaenomena, in Experimentis novis Physico-Mechanicis Domini Boylii recitata, explicare satagit. Evolve, & expende libellum, & tua de eo animi sensa mihi deprome.

Societas nostra Regia institutum suum gnaviter pro viribus prosequitur, intra experimentorum, observationumque cancellos sese continens, omnesque Disputationum anfractus devitans.

Egregium nuper captum fuit experimentum, quod valdè torquet Vacuistas, Plenistis verò vehementer placet. Est verò tale. Phiala |

iv71

vitrea A, repleta ad summitatem aquâ, orificio ejus in vas vitreum B, aquam continens, inverso, imponatur Recipienti Novae Machinae Pneumaticae Domini Boylei; exhauriatur mox aër ex Recipiente: conspicietur bullae magnâ copiâ ex aquâ in Phialam A adscendere, & omnem inde aquam in vas B, infra superficiem aquae ibi contentae, depellere. Relinquantur in hoc statu duo vascula ad tempus unius, alteriusve diei, aëre identidem ex dicto Recipiente crebris exantlationibus evacuato. Tum eximantur è Recipiente, & Phiala A repleatur hâc aquâ, aëre privatâ, rursusque invertatur in vas B, ac Recipienti denuo utrumque vas includatur. Exhausto iterum Recipiente per debitas exantlationes, conspicietur fortè bullula quaedam ex collo Phialae A adscendere, quae ad summitatem emergens & continuatâ exantlatione seipsam expandens, rursus omnem depellet aquam ex Phiala, ut prius. Tum Phiala iterum ex Recipiente eximatur, & exhaustâ aëre aquâ ad summum repleatur, invertaturque, ut prius, & Recipienti immittatur. Tum aëre probè evacuetur Recipiens, eoque ritè, & omninò evacuato, remanebit aqua in Phiala sic suspensa, ut nullatenus descendat. In hoc experimento causa,

quae juxta Boyleum sustinere aquam in experimento Torricelliano statuitur, (aër nempe, aquae in vasculo B incumbens) ablata planè videtur, nec tamen aqua in Phialâ descendit. Plura statueram hîc subjungere, sed amici, & occupationes me avocant. <Ik zal "er alleenlijk dit noch bydoen, dat, indien 't u belieft de dingen, die gy doet drukken, aan my te zenden, gy 't opschrift uwer brieven en pakjes op deze volgende wijze stelt, enz.>

^{iv72} Non possum claudere literas, quin iterum iterumque tibi inculcem publicationem eorum, quae tu ipse es meditatus. Nunquam desistam te hortari, donec petitioni meae satisfeceris. Interea temporis, si quaedam contentorum illorum capita mihi impertiri velles, oh! quàm te deperirem, quantâque necessitudine me tibi obstrictum judicarem! Valeas florentissimè, meque ut facis, amare pergas,

Tui Studiosissimum, & Amicissimum

HENR. OLDENBURG.

Londini, 31. Julii, 1663.

EPISTOLA XV.

D^o Ludovico Majero S. P. D. B. de Spinoza*Amice Suavissime.*

Praefationem, quam mihi per amicum nostrum de vries misisti, en tibi per eundem remitto. pauca, ut ipse videbis, in margine notavi sed adhuc pauca supersunt, quae tibi per literas significare consultius duxi. Nempe 1. ubi pag. 4. lectorem mones, quâ occasione primam partem composuerim, vellem ut simul ibi, aut ubi placuerit, etiam moneres me eam intra duas hebdomadas composuisse. hoc enim praemonito nemo putabit, haec adeo clare proponi, ut quae clarius explicari non possent, adeoque verbulo uno, aut alteri, quod forte hic illic obscurum ofendent, non haerebunt. 2° vellem moneres me multa alio modo quam a Cartesio demonstrata sunt demonstrare, non ut Cartesium corrigam, sed tantum, ut meum ordinem melius retineam, et numerum axiomatum non ita augerem. et hac etiam de causa multa, quae a Cartesio nuda sine ulla demonstratione proponuntur, demonstrare, et alia, quae cartesius missa fecit, addere debuisse. denique enixissime te rogare volo, amice charissime, ut illa, quae in fine scripsisti, in illum homunculum missa faceres, ipsaque prorsus deleres. et quamvis ad hoc te rogandum multae |

me moveant rationes, unam tantum reddam, vellem enim, ut omnes sibi facile persuadere possint, haec in omnium hominum gratiam evulgari, teque in hoc libello edendo solo veritatis propagandae desiderio teneri, teque adeo maxime curare, ut hoc opusculum omnibus gratum sit, hominesque ad verae philosophiae studium benevole, atque benigne invitare omniumque utilitati studere. quod facile unusquisque credet, ubi neminem laedi videbit. nec aliquid proponi, quod alicui offenculo esse potest. quod si tamen postea vir iste, aut alius suum malevolum animum ostendere velit: tum ejus vitam, et mores non sine applausu depingere poteris. peto igitur, ut eousque expectare non graveris, teque exorare sinas, et me tibi addictissimum credas, atque

Voorburgi 3 augusti
1663

Omni studio tuum

B. de Spinoza.

amicus de Vries haec secum ferre promisserat, sed quia nescit quando ad vos reversurus est, per alium mitto.

his tibi simul mitto partem scholii prop. 27. partis 2. sicut pagina 75 incipit, ut ipsum typographo tradas, et denuo imprimatur.

haec quae hic mitto debent necessario denuo imprimi et 14 vel 15 regulae addi debent, quae commode possunt intertexti

EPISTOLA XVI.

Clarissimo Viro

B. D. S.

HENRICUS OLDENBURGIUS.

Praestantissime Vir, & Amice Colendissime,

V^{iv73}ix tres quatuorve dies sunt elapsi, ex quo Epistolam per tabellionem ordinarium ad te dabam. Memineram ibi cujusdam libelli à Domino Boylio conscripti, & tibi transmittendi. Non |
^{iv74}tum affulgebat spes tam citò nanciscendi amicum, qui eum perferret. Ex eo tempore se obtulit quidam opinione mea celerius. Accipias igitur nunc, quod tunc mitti non poterat, unaque Domini Boylii, qui nunc rure in Urbem reversus est, salutem officiosissimam. Rogat ille, ut Praefationem in Experimenta ipsius circa Nitrum factam consulas, intellecturus inde verum, quem sibi praestituerat in eo Opere, scopum; ostendere videlicet resurgentis Philosophiae solidioris placita claris experimentis illustrari, & haec ipsa sine Scholarum formis, qualitibus, elementis nugatoriis optimè explicari posse; neutiquam autem in se suscepisse naturam Nitri docere, vel etiam improbare ea, quae de materiae homogeneitate, deque corporum differentiis, ex motu, & figurâ, &c. duntaxat exorientibus, à quoquam tradi possunt. Hoc duntaxat se voluisse ait, texturas corporum varias, varia eorum discrimina inducere, ab iisque diversa admodum effecta proficisci, riteque inde, quamdiu ad primam materiam resolutio facta non fuerit, heterogeneitatem aliquam a Philosophis, & aliis concludi. Nec putem, in rei fundo inter te, & Dominum Boylium dissensum esse. Quòd verò ais, omnem calcem, cujus meatûs angustiores sunt, quàm ut particulas Nitri continere queant, quorumque parietes languidi sunt, aptam esse ad motum particularum Nitri sistendum, proindeque ad ipsum Nitrum redintegrandum; respondet Boylius, si cum aliis calcibus spiritus Nitri misceatur, non tamen cum ipsis verum Nitrum compositum iri.

Quoad Ratiocinationem, quâ ad evertendum vacuum uteris, attinet, ait Boylius, se eam nôsse, & praevidissee; at in ipsâ nequaquam acquiescere: quâ de re alibi dicendi locum fore asserit.

Petiit, ut te rogarem, an suppeditare ipsi exemplum possis, in quo duo corpora odora in unum conflata, corpus planè inodorum (Nitrum scilicet) componant. Tales ait esse partes Nitri, Spiritum quippe ipsius teterrimum spargere odorem, Nitrumque fixum odore non destitui.

Rogat porrò, ut probè consideres, an probam institueris inter glaciem, aquamque cum Nitro, ejusque Spiritu comparationem: cùm tota glacies non nisi in aquam resolvatur, glaciesque |

^{iv75}inodora, in aquam relapsa, inodora permaneat: discrepantes verò qualitates inter Nitri spiritum, ejusque salem fixum reperiantur, uti Tractatus impressus abundè docet.

Haec, & similia inter disserendum de hoc argumento, ab Illustri Authore nostro accipiebam; quae per memoriae meae imbecillitatem, cum multâ ejus fraude potiùs, quàm existimatione, me repetere certus sum. Cùm de rei summâ consentiatis, nolim haec ulterius exaggerare: potiùs author essem, ut ingenia jungatis uterque ad Philosophiam genuinam, solidamque certatim excolendam. Te imprimis monere mihi fas sit, ut principia rerum, pro Mathematici tui ingenii acumine consolidare pergas: uti Nobilem meum amicum Boylium sine morâ pellicio, ut eandem experimentis, & observationibus, pluries, & accuratè factis, confirmet, illustretque. Vides Amice Charissime, quid moliar, quid ambiam: Novi nostrates hoc in Regno Philosophos suo muneri experimentali nequaquam defuturos; nec minùs persuasum mihi habeo, te quoque Provinciâ tuâ gnaviter perfuncturum, quicquid ogganniat, vel criminetur sive Philosophorum, sive Theologorum vulgus. Cùm literis praegressis jam te fuerim pluribus ad hoc ipsum hortatus, nunc me reprimo, ne fastidium tibi creem. Hoc saltem peto ulterius, ut quaecunque eorum typis jam mandata sunt, quae vel in Cartesium es commentatus, vel ex intellectûs tui scriniis propriis depromsisti, quantò ocius mihi

transmittere per Dominum Serrarium digneris. Habebis me tantò arctiùs tibi devinctum, intelligesque quâvis datâ occasione, me esse

Tui Studiosissimum

HENR. OLDENBURG.

Londini, 4. August. 1663

EPISTOLA XVII.

Viro Doctissimo ac Prudentissimo

PETRO BALLING

B. D. S.

Versio.

Dilecte Amice,

Postrema tua, 26. elapsi mensis, ni fallor, scripta, rectè ad meas manus pervenit. Non exigua me ea tristitiâ, ac sollicitudine affecit, licet eadem valdè decreverit, ubi tuam prudentiam, & animi fortitudinem perpendo, quibus fortunae, vel potiùs opinionis incommoda eo tempore, quo validissimis te oppugnant armis, contemnere nôsti. Mea tamen indies accrescit sollicitudo; & propterea per nostram ego te amicitiam oro, atque obsecro, ne multis ad me scribere tibi grave sit. Quantum omina, quorum mentionem facis, attinet, nempe quòd infante tuo adhuc sano, & valente tales gemitûs audiveris, quales edebat quum aegrotabat, & paulò post fatis concedebat; Existimarem ego, hanc verum non fuisse gemitum, sed non nisi tuam imaginationem; qui ais, quòd, quum te levabas, & ut audires, te componebas, tam clarè eos non audiveris, quàm antea, vel postea, quum in somnum relapsus fueris. Profectò hoc ostendit, eos gemitûs non nisi meram fuisse imaginationem, quae soluta, & libera certos gemitûs efficacius, & vividius imaginari potuit, quàm eo tempore, quo te erigebas, ut ad certum locum auditum dirigeres. Quod hîc dico, alio casu, qui mihi elapsa hieme Rhenoburgi accidit, confirmare, simulque explicare possum. Quum quodam mane, lucescente jam coelo, ex somnio gravissimo evigilarem, imagines, quae mihi in somnio occurrerant, tam vividè ob oculos versabantur, ac si res fuissent verae, & praesertim cujusdam nigri, & scabiosi Brasiliani, quem nunquam antea |

videram. Haec imago partem maximam disperebat, quando, ut me aliâ re oblectarem, oculos in librum, vel aliud quid defigebam: quamprimùm verò oculos à tali objecto rursus avertebam, sine attentione in aliquid oculos defigendo, mihi eadem ejusdem Aethiopis imago eâdem vividitate, & per vices, apparebat, donec paulatim circa caput dispareret. Dico, idem, quod mihi in sensu meo interno visûs occurrit, in tuo occurrisse auditu. Sed quoniam causa longè diversa fuit, casus tuus, non verò meus omen fuit. Ex eo, quod jam narrabo, res clarè deprehendetur. Effectûs imaginationis ex constitutione vel Corporis, vel Mentis oriuntur. Hoc, ut omnem evitem prolixitatem, impraesentiarum solâ experienciâ probô. Experimur febres, aliasque corporeas alterationes deliriorum causas esse, & eos, qui tenacem habent sanguinem, nihil aliud, quàm rixas, molestias, caedes, hisque similia imaginari. Videmus etiam imaginationem tantummodò ab animae constitutione determinari; quandoquidem, ut experimur, intellectûs vestigia in omnibus sequitur, & suas imagines, ac verba ex ordine, sicuti suas demonstrationes intellectus, concatenat, & invicem connectit; adeò ut ferè nihil possimus intelligere, de quo imaginatio non aliquam è vestigio formet imaginem. Hoc cùm ita sit, dico, omnes imaginationis effectûs, quae à corporeis causis procedunt, nunquam rerum futurarum posse esse *omina*; quia eorundem causae nullas res futuras involvunt. Sed verò imaginationis effectûs, vel imagines, quae originem suam ab Mentis constitutione ducunt, possunt alicujus rei futurae esse *omina*; quia Mens aliquid, quod futurum est, confusè potest praesentire. Quare id adeò firmiter, & vividè potest sibi imaginari, ac si ejusmodi res esset praesens; nempe, pater (ut tui simile adducam exemplum) adeò filium suum amat, ut is, & dilectus filius quasi unus, idemque sint. Et quoniam (juxta id, quod aliâ occasione demonstravi) filii essentiae affectionum, & quae inde sequuntur, necessariò in Cogitatione dari debet idea, & pater, ob unionem, quam cum filio suo habet, pars memorati filii est, etiam necessariò patris anima de essentiâ ideali filii, & ejusdem affectionibus, & iis, quae inde sequuntur, participare debet, ut alibi prolixius demonstravi. Porrò, quoniam patris |

anima idealiter de iis, quae essentiam filii consequuntur, participat, ille (ut dixi) potest interdum aliquid ex iis, quae ejus essentiam consequuntur, tam vividè imaginari, ac si

id coram se haberet, si nimirum sequentes concurrunt conditiones. I. Si casus, qui filio in vitae decursu accidet, notabilis erit. II. Si talis erit, quem facillimè imaginari possumus. III. Si tempus, quo hic continget casus, non admodùm remotum est. IV. Denique si corpus bene constitutum est, non tantùm quod sanitatem spectat; sed etiam si liberum, & omnibus curis & negotiis vacuum est, quae externè sensûs turbant. Huic rei inservire quoque potest, quòd ea cogitemus, quae ut plurimum his similes excitant ideas. Exempli gratiâ; si, interea dum cum hoc, illove loquimur, gemitûs audimus, plerumque fiet, ut, ubi de eodem homine iterum cogitamus, ii gemitus, quod auribus percipiebamus, quum cum ipso loquebamur, in memoriam sint venturi. Haec, amice dilecte, mea de tuâ Quaestione est sententia. Brevissimus, fateor, fui; sed deditâ operâ, ut materiam primâ quâvis occasione ad me scribendi tibi suppeditarem. &c.

Voorburgi, 20 Julii 1664.

EPISTOLA XVIII.

Clarissimo Viro

B. D. S.

GUILIELMUS de BLYENBERGH.

MYN HEER *en onbekende Vrient,*

iv79 **U**L. Tractaetje, als oock den Appendix nu onlanghs, door den druck gemeen
 gemaect, hebbe ick mijn selve nu al dickmaels de eer gegeven van met attentie te
 doorbladen, de over groote soliditeyt die ik daer ingevonden, ende de vergenoeginge
 die ik daer door ontfangen hebbe, sal mijn beter passen aan een ander als aen UE. te
 seggen: dit evenwel en kan ick niet verswijgen, hoe ick het meermale met attentie door
 loope, hoe het mijn meer behaeght, en hoe ick daar al geduerigh uyt in observe dat
 ick te voren nie aangemerckt en hebbe, doch ick wil mijn in dese brief, (op dat ick geen
 flatteur soude schijnen) over den Autheur niet al te veel verwonderen: 'k weet dat de
 Goden all dingen voor moeyten verkoopen. Maar op dat ick UE. niet al te lange in
 verwonderinge houde, wie het is en hoe het by-komt, dat een onbekende sulcke |
 iv80 vrymoedigheyt derft nemen om aan UE. te schrijven, soo antwoorde ick dat het sulcke
 een is, die niet anders als gedreven door een sucht tot loutere waerheyt in dit kort en
 verganckelijk leven, sijn voeten van kennisse so veel ons menschelijk verstant toe laet,
 poogt vast te setten: en die om de waerheyt na te spooren geen ander eynde en heeft
 als de waerheyt, die door wetenschap noch staet, noch profijten, maer alleen waerheit,
 en gerustheyt als een effect van waerheyt soeckt te bezeylen, en die onder alle
 waerheden en wetenschappen in geenen meerder vermaect en neemt, als in die vande
Metaphysica, soo niet in't geheel ten minste in sommige deelen des selfs, en die al 't
 vermaeck van sijn leven stelt om sijn ledige uren die hem overschieten, daar in te
 besteden: maer niet yder is soo geluckich, of niet yder leyt soo veel vlijt aen als ik mijn
 inbeelde in de uwe geschiet te sijn, en daerom en verkrijcht niet yder dien trap van
 volmaecktheyt, die ik alreede in UE. werck bespeure: met een woort, 't is die, die UE.
 nader sult kunnen kennen, indien mijn soo veel belieft te obligeren, van mijn
 stuytende gedachten te helpe openen en doordringen. Maer op dat ick weder tot UE.
 Tractaet kome, gelijk ik daer veel dingen in gevonden hebbe, die mijn seer
 smaeckelijck vielen, soo hebbe ik 'er ook |
 iv81 eenige ontmoet, die mijn mage niet al te wel en konde verteeren, welcke mijn, als UE.
 niet kennende, soude passen, soo op te werpen, te meer dewijl ick van de aengenaem-
 of onaengenaemheyt in desen niet bewust ben, en daerom dit voorafsende, met
 versoeck soo UE. in dese wintersche avonden tijt en lust hebt om mijn soo verde te
 verplichten, van op mijn swaricheden, die mijn in UE. Boeck noch overschieten, te
 antwoorden, dat ick UE. wel enige der selve sal toesenden, nochtans onder die
 protestatie, dat daer door noch in noodiger noch aengener saeck mocht verhindert
 worden, alsoo ick nergens meer als na de belofte, die in UE. Boeck gedaen worde van
 UE. meeninge breeder uyt te geven, en verlange. Ick soude dit, dat ick eyndelijk mijn
 pen vertrouwe, mondelingh in UE. te komen begroeten gedaen hebben, maer alsoo in
 de beginselen mijn UE. wooninge, en daer na de besmettelijcke sieckten, en eyndelijk
 mijn beroep verletten, is dit van tijt tot tijt uytgesteld geweest.

Doch evenwel om dese brief niet t' eenemael ledich te laten wesen, en op hoop dat
 het UE. aengenaem sal sijn, so sal ick alleen maer dit eenige hier voorstellen:
 namentlijck, dat UE. doorgaens soo inde *Principia* als *Cogit. Metaph.* stelt, 't sy als
 UE. eygen meeninge, 't sy om Monsieur Descartes, wiens Philosophye ghy |
 iv82 leerde, te verklaren: dat scheppen en onderhouden is een en het selfde, (dat in sich soo
 klaer is voor die geene, die haere gedachten herwaerts heen gewent hebben, dat het
 een eerste kennis is,) en dat God niet alleen de selfstandicheden, maer oock de
 bewegingen in de selfstandicheden heeft geschapen: dat is, dat God niet alleen de
 selfstandicheden in haar stant door een gedurige scheppinge onderhout, maer oock
 des selfs beweginge en pooginge onderhout: by voorbeelt, dat God niet alleen de Ziel
 door sijn immediaet willen of wercken (soo als men dat gelieft te noemen) doet langer

sijn, en in sijn stant volharden: maer dat hy sich oock op sulck een wijze heeft tot de beweginge van de Ziel, dat is, gelijk het gedurich scheppen van God de dingen doet langer sijn, alsoo geschiet oock in de dingen de pooginge of de beweginge van de dinge door de selve oorsaeck, aengesien daer buyten God geen oorsaeck van beweginge is, en soo volcht dan dat God niet alleen oorsaeck van de selfstandigheit van de Ziel is, maer oock van ydere Beweginge of pooginge van de Ziel, welcwy wille noemen, gelijk UE. overal doorgaens stelt. Uyt welcke stelling dan oock nootsaeckelijck schijnt te volgen, of datter geen quaet in 't bewegen of wille van de Ziel is, of dat God selfs dat quaet immediatelijck doet: want oock die dingen, die wy quaet noemen, geschiet door de Ziel, en |

iv83 by gevolch door soo een immediate invloeyinge en medewerkinge Gods: by voorbeelt, de Ziel van Adam wil eten van de verboden vrucht; volgens het bovengestelde soo geschiet die wil van Adam door Gods invloeyinge, niet alleen dat hy wil, maer oock dat hy alsoo wil, gelijk dadelijk getoont sal werden: soo dat die verbode daet van Adam of geen quaet is in haer selfs, voor soo veel God niet alleen sijn wil beweegde, maer oock voor soo veel hy die oock soodanich beweegde, of God schijnt selfs dat te doen dat wy quaet noemen, en mijn dunckt niet dat UE. noch Monsieur Descartes dese saeck solveert met te seggen dat quaet is *non ens*, daer Godt niet mede samenloopt: want waer quam dan de wil van te eten of de wil van de Duyvelen tot hooverdije van daen, want dewijl de wil (gelijk UE. recht aenmerckt, niet wat anders is als de Ziel) maer is dus of soodanige beweginge of pooginge van de Ziel, soo heeft sy soo wel tot de een als tot de andere Gods medewerkinge van nooden. Nu Godts medewerkinge, gelijk ick uyt UE. schrifte versta, en is anders niet als de saeck door sijn wil dus of soo te determineren, en soo volcht dat God soo wel met de quade voor soo veel hy quaet is, als met de goede wil samenloopt, dat is, determineert; want sijn wil die een absoluyte oorsaeck is van al het |

iv84 geene, dat is, soo wel in de selfstandigheit als in de pooginge, schijnt dan oock een eerste oorsaeck te wesen van de quade wil, voor soo veel hy quaet is, ten andere soo en geschiet in ons geen determinatie van de wil, of God heeft die van eeuwichheit geweten, of wy stellen in God een onvolmaecktheit: maer hoe weet God die? anders als uyt sijn besluyten, ergo sijn besluyten sijn oorsaecken van onse determinatien, en soo schijnt dan al weder te volgen dat of de quade wil geen quaet is, of dat God dat quaet immediatelijck veroorsaect: en hier geld niet, de distinctie der Godgeleerde van het onderscheit tusschen de daet, en quaet dat de daet aenkleeft, want God heeft niet alleen de daet, maer oock de wijze van de daet beslooten: dat is, God heeft niet alleen beslooten dat Adam eten sal, maer oock nootsaeckelijck tegen het gebodt; soo dat al weder schijnt te volgen, of dat het eten van Adam tegen het gebod geen quaet is, of dat God selfs dat veroorsaect.

Waerde Heer, dit alleen voor het tegenwoordige, in welke ick in UE. Tractaet niet en kan doorsien: want de uysterste aen beyde sijde hart om te stellen vallen; maer ick wil van UE. doorsichtich oordeel en neersticheyt een sulcke antwoord verwachten, die mijn sullen vergenoeginge geven, en wat obligatie ick daer door sal |

iv85 ontfangen, hope ick in het toekomende aen UE. te toonen. Waerde Heer, weest versekert dat ick nergens anders om vrage als om een lust tot de waerheyt, alsoo mijne Intresten nergens leggen, maer een vry persoon ben, die nergens aen eenige professie dependeren, maer door eerlijcke Coopmanschappen mijn genere, en mijn overige tijt in dese materye besteden. Ick bidde oock gedienselijck dat mijn swaricheden UE. aengenaem mochten sijn, en wanneer antwoorde gelieft te schrijven, dat ick met een seer verlangent herte sal te gemoet sien, soo gelieft te schrijven aen W. v. B. enz. onderwijle sal ick sijn en blijven,

MYN HEER,

UE. Dienstwillige Dienaer

W. v. B.

Dordrecht, desen 12. December. 1664.

Versio.

Mi Domine, & Amice ignote,

JAm saepiuscul+e tuum Tractatum, unâ cum ejus Appendice, nuper in lucem editum, attentè evolvi. Magis me decebit, ut aliis, quam tibi narrem summam, quam in eo reperi, soliditatem, & quam inde percepi voluptatem: id tamen reticere nequeo, quòd, quò frequentius cum attentione eum percurro, eò magis mihi placeat, & continuò aliquid observem, quod antea non animadverteram. Verumenimverò (ne hâc in Epistolâ Adulator videar) nolo ejus Auctorem nimiùm admirari: Novi, Deos omnia laboribus vendere. Ne autem te in admiratione nimis diu detineam, quis sit, & qui fiat, ut tibi ignotus tantâ ad te scribendi libertate utatur, dicam tibi, eum esse, qui desiderio

iv79b | purae, & sinceræ veritatis impulsus, in brevi hâc & fragili vitâ pedes suos in scientiâ, quantum humanum nostrum patitur ingenium, figere studet: quique nullum alium, ad indagandum veritatem, scopum sibi prae-fixit, quàm ipsam veritatem: quique scientiâ nec honores, nec divitias; sed meram veritatem, tranquillitatemque, tanquam veritatis effectum, sibi acquirere conatur: & qui ex omnibus veritatibus, ac scientiis, nullis magis, quam Metaphysicis, si non omnibus, saltem aliquâ earum parte se oblectat: & qui omnem suam vitae delectationem in eo collocat, ut horas otiosas, & subcisivas in iis transigat. Verùm nec quivis adeò beatus est, nec tantum adhibet studium, quantum mihi persuadeo, te adhibuisse, & propterea quivis eò perfectionis non pervenit, quò te jam pervenisse, ex opere tuo perspicio. Verbo ut absolvam, is ipse est, quem familiariùs cognoscere tibi licebit, si eum tibi tantopere devincire placeat, ut aperias, & quasi perfores haerentes ejus cogitationes.

Sed ad Tractatum tuum redeo. Quemadmodum inibi multa inveni, quae summoperè palato arridebant, itâ etiam quaedam obtule|runt
iv81b sese, concoctu difficilia, quaeque mihi tibi ignoto itâ objicere haud aequum foret, eoque magis, quòd grata, nec ne haec sint futura, me latet: & haec est causa, cur haec praemittam, & rogem, an liceat, si his vesperis Hiemalibus tempus superfuerit, tibi que placuerit, ad meas difficultates, quae mihi in libro tuo adhuc restant, respondere, nonnullas earum transmittere; hâc tamen lege, & obtestatione, ne ego rei magis necessariae, tibi que magis acceptae impedimento sim: quoniam nihil intensiùs, juxta promissa in libro tuo facta, quàm latiore opinionum tuarum explicationem, ac editionem desidero. Ipse id, quod tandem calamo, & chartae credo, coram salute impertitâ, praestitissimè; quia verò primo tuum hospitium mihi ignotum erat, dein morbus contagiosus, & denique munus meum impediabant, hoc ipsum in aliud, ac aliud tempus dilatum est.

Ne verò haec epistola planè sit vacua, & quia simul spe ducor, non tibi fore ingratum, unicum tantùm tibi proponam: nempe, te passim tam in Principiis, quàm in Cogitatis Metaphysicis statuere, sive ut propriam sententiam, sive ut Cartesium, cujus Philosophiam docebas, |

iv82b explicares, creare, & conservare unum & idem esse, (quod per se adeò clarum est iis, qui eò suas cogitationes direxerunt, ut etiam prima sit notio) & Deum non modò Substantias; sed etiam motum in Substantiis creâsse, hoc est, Deum non solùm Substantias in statu suo continuâ creatione; verùm etiam earundem motum, ac conatum conservare. Deus, verbi causâ, non tantùm efficit, ut anima, immediatâ Dei voluntate, atque operatione (perinde est, quomodò id nomines) diutiùs existat, inque suo perseveret statu; verùm etiam causa est, ut tali modo sese ad animae motum habeat: hoc est, quemadmodum continua Dei creatio efficit, ut res diutiùs existant, itâ quoque conatus, vel rerum motus per eandem causam fit in rebus; quandoquidem extra Deum nulla motûs datur causa. Sequitur igitur, Deum non tantùm causam esse Substantiae Mentis, sed etiam cujuscunque conatûs, vel motûs Mentis, quem

voluntatem nuncupamus, veluti passim statuis: ex quâ assertionem etiam necessariò sequi videtur, vel nil mali in motu, sive mentis voluntate esse, vel Deum ipsum illud malum immediatè operari. Nam ea quoque, quae mala appellamus, per animam, & consequenter |

iv83b per ejusmodi immediatum influxum, & Dei concursum fiunt. Exempli gratiâ, Anima Adami vult edere de fructu prohibito, efficitur ergo, juxta superiùs tradita; non tantùm ut illa Adami voluntas per Dei influxum velit; sed etiam, quemadmodùm statim ostendetur, ut tali modo velit; adeò ut ille Adami prohibitus actus, quatenus Deus non modò voluntatem ejus movebat, sed & quatenus eam tali modo movebat, vel in se non sit malus, vel ut Deus ipse illud operari videatur, quod nos malum vocamus. Nec aut tu aut D. Cartesius hunc nodum solvere videris, dicendo malum esse *Non Ens*, cum quo Deus non concurrat: unde enim voluntas edendi, aut: voluntas Diabolorum ad superbiam procedebat? Nam quoniam voluntas (ut rectè animadvertis) non sit diversum quid ab ipsâ Mente; sed sit hic, aut ille motus, vel Mentis conatus, tam ad hanc, quàm ad illam motionem concursu Dei ei opus erit; jam verò Dei concursus, ut ex scriptis tuis intelligo, nihil aliud est, quàm rem per suam voluntatem hoc, vel illo pacto determinare: sequitur, ergo Deum aequè cum malâ voluntate, quatenus mala est, ac cum bonâ, quatenus bona est, concurrere, hoc est, eam determinare. Nam voluntas Dei, quae causa absoluta est omnium, quae |

iv84b existunt tam in substantiâ, quam in conatu, videtur etiam prima causa esse malae voluntatis, quatenus mala est. Deinde nulla in nobis fit voluntatis determinatio, quin Deus eam ab aeterno sciverit; alioquin, si nesciverit, in Deo imperfectionem statuimus; sed quâ Deus illam aliter sciverit, quàm ex suis Decretis? Sunt igitur ejus Decreta nostrarum determinationum causa; & ità rursum sequi videtur, malam voluntatem vel non esse malum quid, vel Deum illius mali causam esse immediatam, & id operari. Neque hîc Distinctio Theologorum de differentiâ inter actum, & malum actui adhaerens locum habere potest: nam Deus cùm actum, tum modum actûs decrevit, hoc est, Deus non solummodò decrevit, ut Adamus ederet, verùm etiam ut necessariò contra mandatum ederet. Adeò ut iterum sequi videatur, vel τὸ edere Adami. adversùs praeceptum non esse malum, vel Deum ipsum illud operari.

Haec sunt, Vir Clarissime, quae in praesentiâ in Tractatu tuo percipere nequeo: extrema namque utrinque statuere durum est. Tale autem responsum à perspicaci tuo iudicio & industriâ, quod mihi faciat satis, exspecto, & spero me sequentibus meis ostensurum, quantum |

iv85b tibi propterea debeam. Certò tibi, Vir Clar. persuadeas, me haec nullâ aliâ de causâ, quàm studio veritatis quaerere: liber sum, nulli adstrictus professioni, honestis mercaturis me alo, & tempus, quod mihi reliquum est, hisce rebus impendo. Submissè quoque rogo, ut meae difficultates tibi non sint ingratae; si ad hasce respondere animus est, id quod ardentissimè cupio, scribe ad, &c.

GUIL. de BLYENBERGH.

Dordraci 12. Decemb. 1664.

EPISTOLA XIX.

Viro Doctissimo, ac Prudentissimo

GUILIELMO de BLYENBERGH

B. D. S.

Responsio ad Praecedentem.

Versio.

Amice Ignote,

EPistolam tuam 12. Decembris datam, & in aliâ inclusam, scriptâ 21. ejusdem mensis, 26. Schiedami demum accepi; unde intensum tuum veritatis amorem, eamque solummodò omnium studiorum tuorum scopum esse, intelligebam: quod me, qui etiam in nihil aliud animum intendo, ut concluderem coëgit, non tantùm tuam petitionem, nempe ut ad tuas, quas jam mittis, & imposterum mittes Quaestiones, pro viribus mei intellectûs responderem, plenè concedere; verùm omnia quoque pro meâ parte conferre, quae ulteriori notitiae, sinceraeque amicitiae inservire queunt. Quantum enim ad me attinet: Nullas ex omnibus rebus, |

iv87 quae in potestate meâ non sunt, pluris facio, quàm cum Viris veritatem sincerè amantibus foedus inire amicitiae; quia credo, nos nihil omninò in mundo, quod nostrae potestatis non est, tranquillius, quàm istiusmodi homines, posse amare; quoniam tam impossibile est amorem dissolvere, quem ii erga invicem habent, eò quòd amore, quem unusquisque erga veritatis cognitionem habet, fundatus est, quàm ipsam veritatem semel perceptam non amplecti. Est insuper summus, ac gratissimus, quae in rebus, quae nostri arbitrii non sunt, dari potest; quandoquidem nulla res, praeter veritatem, diversos sensûs, & animos penitùs unire valet. Taceo maximas utilitates, quae inde fluunt, ut rebus, quas procul dubio ipse nôsti, diutiùs te non detineam, quod tamen huc usque feci, quòd eò meliùs ostenderem, quàm gratum mihi, & imposterum futurum sit, occasionem nancisci ad meum tibi officium praestandum.

Ut autem praesentem captem, propiùs accedam, & ad Quaestionem tuam respondebo, quae in eo vertitur cardine, nimirùm; |

iv88 Quòd clarè videatur sequi, tam ex Dei Providentiâ, quae ab ejus Voluntate non differt, quàm ex Dei Concursu, rerumque Creatione continuâ, vel nulla dari peccata, nullumve malum, vel Deum ea peccata, atque illud malum efficere. Verùm non explicas, quid per malum intelligas, & quantum ex exemplo de determinatâ voluntate Adami perspicere licet, videris per malum intelligere ipsam voluntatem, quatenus tali modo determinata conciperetur, vel quatenus Dei mandato repugnaret, & propterea ais, magnam esse absurditatem (ut & ego, si se ità res haberet) alterutrum horum statuere, nempe, Deum ipsum res, quae contra suam voluntatem sunt, operari, vel eas bonas fore, licet voluntati Dei repugnarent. Quoad me, non possum concedere peccata, & malum quid positivum esse, multò minùs, aliquid esse, aut fieri contra Dei voluntatem. Econtrà dico, non solum peccata non esse quid positivum; verùm etiam affirmo, nos non nisi impropriè, vel humano more loquendo dicere posse, nos erga Deum peccare, ut cum dicimus, homines Deum offendere.

iv89 Nam, primum quod spectat, novimus quicquid est, in se consideratum sine respectu ad aliud quid, perfectionem includere, quae sese eò usque in quâcunque re extendit, quòd se extendit ipsa rei essentia: nam essentia etiam nihil aliud est. Sumo, exempli gratiâ, consilium, sive determinatam Adami voluntatem ad edendum de fructu prohibito: hoc consilium, sive illa determinata voluntas in se solâ considerata tantum perfectionis includit, quantum realitatis exprimit; & hoc inde intelligi potest, nempe, quòd in rebus nullam imperfectionem possimus concipere, nisi ad alias res attendamus, quae plus habent realitatis; & propterea in Adami decreto, quando illud in se consideramus, nec cum aliis perfectioribus, perfectioremve statum ostendentibus, comparamus, nullam poterimus invenire imperfectionem; imò cum infinitis aliis comparare respectu illius longè imperfectioribus, uti lapidibus, truncis, &c. licet. Et hoc quivis reverâ quoque concedit: nam quilibet res, quas in hominibus detestatur, cumque aversione contemplatur, |

iv90 in animalibus cum admiratione intuetur, uti apum bella, atque columbarum zelotypiam, &c. quae in hominibus spernuntur, & nihilominus ob ea animalia perfectiora judicamus. Haec cum ita sint, clarè sequitur, peccata, quandoquidem ea nil nisi imperfectionem indicant, non posse in aliquo consistere, quod realitatem exprimit, sicuti Adami decreto, ejusque executione.

Praeterea, neque dicere valemus, Adami voluntatem cum Lege Dei pugnare, ac ideo illam esse malam, quia Deo displiceret: nam, praeterquam quòd magnam in Deo poneret imperfectionem, si quicquam contra ejus Voluntatem fieret, sique quid desideraret, cujus compos non fieret, ejusque natura tali modo determinata esset, ut, quemadmodum creaturae, cum his Sympathiam, cum illis Antipathiam haberet; etiam omninò cum voluntatis Divinae naturâ pugnaret, quia enim illa ab ejus intellectu non discrepat, impossibile aequè est, aliquid fieri contra ejus Voluntatem, ac contra ejus Intellectum, hoc est, id, quod contra ejus Voluntatem fieret, talis deberet esse naturae, ut ejus etiam intellectui repugnaret, ut Quadratum Rotundum. Quandoquidem ergo vo|luntas,

iv91 decretumve Adami, in se spectatum, nec malum, nec quoque propriè loquendo contra Dei Voluntatem erat; sequitur Deum ejus causam posse, immò, juxta eam rationem, quam animadvertis, debere esse; non verò quatenus malum erat: nam malum, quod in eo erat, non erat aliud, quàm privationis perfectioris status, quem propter illud opus Adamus amittere debebat, & certum est, Privationem non esse quid positivum, eamque respectu nostri, non verò Dei intellectus ita nominari. Hoc autem hinc oritur, quia cuncta ejusdem generis singularia, ea omnia, verbi gratiâ, quae externam hominum figuram habent, unâ eademque Definitione exprimimus, & idcirco judicamus, ea omnia aequè apta esse ad summam perfectionem, quam ex ejusmodi Definitione deducere possumus; quando autem unum invenimus, cujus opera cum istâ pugnant perfectione, tunc id eâ privatum esse judicamus, & à suâ naturâ aberrare, quod haud faceremus, si id ad ejusmodi definitionem non retulisset, talemque ei naturam affinxisset. Quoniam verò Deus res nec abstractè novit, nec id genus generales format definitiones, nec plus realitatis rebus competit, quàm iis Divinus intellectus, & potentia immisit, & reverâ tribuit, mani|festò

iv92 sequitur, privationem istam solummodò respectu nostri intellectus, non verò respectu Dei dici posse.

Hisce, mihi ut videtur, Quaestio penitus soluta est. Ut verò viam magis planam reddam, omnemque scrupulum evellam, necesse habeo, ad has duas sequentes Quaestiones respondere, nempe primò, quare S. Scriptura dicat Deum flagitare, ut se improbi convertant, & etiam quare Adamo prohibuerit ex arbore non edere, cum tamen contrarium conclusisset. Secundò, quòd ex dictis meis sequi videatur, improbos superbiâ, avaritiâ, desperatione. &c. aequè Deum colere, ac probos generositate, patientiâ, amore, &c. propterea quòd Dei voluntatem exsequuntur.

Ad primum ut respondeam, dico Scripturam, quia plebi praecipuè convenit, & inservit, continuò humano more loqui: plebs etenim rebus sublimibus percipiendis inepta est; & haec est ratio, cur mihi persuadeam ea omnia, quae Deus Prophetis revelavit |

iv93 ad salutem esse necessaria, legum modo scribi; & hoc pacto integras Parabolas Prophetæ finxerunt, nempe primò Deum, quia salutis, & perditionis media revelârat, quorumque erat causa, instar Regis, ac Legislatoris adumbrârunt; media, quae nil nisi causae sunt, Leges appellârunt, & ad modum Legum conscripserunt; salutem, perditionemque, quae nil nisi effectus sunt, qui necessariò ex illis mediis fluunt, tanquam praemium, & poenam proposuerunt, atque juxta hanc Parabolam magis, quàm juxta veritatem omnia sua verba ordinârunt, Deumque ad instar hominis passim expresserunt, modò iratum, modò misericordem, jam futura desiderantem, jam zelo, & suspicione captum, quin ab ipso Diabolo deceptum; adeò ut Philosophi, & simul omnes, qui sunt supra Legem, hoc est, qui Virtutem, non ut Legem; sed ex amore, quia praestantissima est, sequuntur, ejusmodi verbis non debeant offendi.

Edictum ergo Adamo factum in hóc solummodò consistebat, nempe quòd Deus

Adamo revelavit, τὸ edere ex illâ arbore mortem operari, quemadmodum & nobis per naturalem intellectum re|velat,

iv94 venenum esse mortiferum. Si verò roges, in quem finem hoc ei revelaret? responsum do, ut eum tantò scientiâ perfectiorem redderet. Deum ergo interrogare, quamobrem ipsi perfectiorem non dederit voluntatem, est aequè absurdum, ac interrogare, cur circulo omnes globi proprietates non fuerit largitus, uti ex suprâ dictis perspicuè sequitur. & ego Scholio Prop. 15. Partis primae Princip. Cartes. more Geometrico demonstrat. demonstravi.

Secundam difficultatem quod attinet, verum quidem est, impios Dei voluntatem suo modo exprimere; ideò tamen cum probis nullatenus sunt comparandi: quò enim Res aliqua plus perfectionis habet, eò etiam magis de Deitate participat, Deique perfectionem exprimit magis. Quum ergo probi inaestimabiliter plus perfectionis, quàm improbi habeant, virtus eorum cum improborum virtute comparari nequit, eò quòd improbi amore Divino, qui ex Dei profluit cognitione, & quo solo nos pro humano nostro intellectu Dei servi dicimur, carent. Imò, quia Deum non cognoscunt, non sunt nisi instrumentum in manu Artificis, quod |

iv95 inscium servit, & serviendo consumitur; probi contrà conscii serviunt, & serviendo perfectiores evadunt.

.....

Myn Heer, en seer aangename vrient.

iv86b U.E. brief van den 12. ingesloote in een ander van den 21 december, heb ik op den 26 dito, synde te schidam, eerst ontfangen, uyt de welke verstont syn E. groote liefde tot de waarhyt, en dat zy alleen het doel van al syn geneegentheeden is, dat my, die ook niet anders beoogt, heeft doen besluynen niet alleen U.E. versoek, namelyk van op de vraagen, die hy nu sent, en in gevolgig senden sal, nae myn verstant te willen antwoorden, volkoomentlyk toe te staan, maar ook van myn kant alles te doen dat tot naarder kennis, en oprechte vriendschap sal konnen strekken. Want voor my van al die dingen, die buyten myn maght syn, geen grooter aght als de |

iv87b eer te moogen hebben, van met luyde, die de waarhyt oprechtlyk beminnen, in verbont van vriendschap te treede. om dat ik geloof, dat wy niets ter werelt, dat buyten onse maght is, gerustigh konnen beminnen, dan sodanige menschen; doordien de liefde, die alsulke tot malkander draage, om dat sy gegront is op die, die ieder tot de kennis der waarhyt heeft, so onmog'lyk is te scheiden, als de waarhyt, eens gevat synde, niet te omhelse. daar by is sy de grootste, en aangenaamste, die tot dingen; die buyten onse maght syn kan gegeven worden; overmits geen ding, behalve de waarhyt, kan verscheide sinnen en gemoederen teenemal vereenigen. ik versweig de oovergroote nuttigheeden die 'r uyt volgen, om U.E. niet langer op te houden met dingen de hy, ongetwyfelt, selfs wel veet; dat ik eevenwel dus var' gedaan heb, om des te beeter te toonen, hoe aangenaam my is, en in toekomende syn sal, geleegenthyt te moogen hebben, van myn gereeden dienst te konnen betoonen. en, om de teegenwoordighe waar te neemen, sal ik toetreedde om op U.E. vraag te aantwoorde, de welke hier op drayt, namelyk, dat *schynt* klaarlyk te volgen so wel uyt gots voorsienig|hyt,

iv88b die van syn wil niets *verschilt*, als ook uyt gots meedewerking en der dingen geduurig herschepping, oft dat 'r geen sonden noch quaat is, oft dat got die sonden en dat quaat doet. Doch U.E. verklaart niet wat hy by quaat meent, en nae ik uyt het voorbeelt van de bepaalde wil van Adam sien kan, so schynt het, dat U.E. by quaat verstaat de wil selve, voor soo veel men hem begrypt *sodaanig bepaalt te syn, oft voor so veel die tegen gots verbot stryden sow*; en derhalven leikt een groote ongerymthyt, (gelyk ik meede indient so was, sow toestaan) een van dese twe vast te stellen, namentlyk, dat got dingen, die tegen syn wil waaren, sow selfs veroorsaake, oft dat sy goet soude syn, niet tegenstaande dat sy tegen gots wil waaren. maar voor my ik sow niet konnen toestaan, dat *sonden, en quaat iet stelligs is, en veel min dat 'r iet sow syn of beuren tegen gots wil, maar in tegendeel zeg ik, niet alleen dat de sonde niet iet stelligs is,*

maar ook, datmen niet, dan oneigentlyk, of menschelyker wys spreekende, seggen kan, dat men tegen got sondight, gelyk als wanneer men segt, dat de menschen got vertoornen. Want, belangende het eerste, men weet wel, dat al wat 'r is, in |
 iv89b sigh aangemerkt, sonder opsicht op genege ander ding, volmaakthyt insluyt, die sich, altyt eeven so var strekt in ieder ding, als des selfs weesen. want het ook niet anders is. by voorbeelt neem ik ook het besluyt, of bepaalde wil van Adam, om van de verboode vrucht te eeten; dat besluyt of bepaalde wil in sich alleen aangemerkt, so veel volmaakthyt insluyt als sy van weese uytdrukt, en dit kantmen hier uyt verstaan, namentlyk datmen inde dingen geen onvolmaakthyt kan begrypen, ten sy men op andere let, die meer weese hebben, en derhalve in 't besluyt van Adam, als men dat in sich selve aanmerkt, sonder het met andere, die volmaakter syn, of die volmaakter stant toonen, te vergeleike, geen onvolmaakthyt sal kunnen vinden. Ja, men kant het vergelyke met oneindlyke andere dingen, die ten opsicht van dat veel onvolmaakter syn, gelyk steenen, blokken etc. en dit stemt elk een ook, inder daat, toe, want ieder de selfde dingen, die men in de menschen verfoeyt, en met teegenhyt aansiet, in de diere met verwondering, en vermaak aansiet. gelyk by voorbeelt het oorloge van de beien, de jaloershyt in de duiven &c. welke dingen men in de menschen verfoeyt, en niet te min door de selve wy de beeste volmaakter |
 iv90b oordeelen. dit so synde *so volgt klaarlyk, dat sonden, overmits die niet dan onvolmaakthyt beteikenen, niet kunnen bestaan in iet, dat weesen uyt drukt gelyk het besluyt van Adam, of het uytvoeren van het selve.*

Vorders men kant ook niet seggen, dat de wil van Adam streidigh tegen gots wil was, en dat sy daar om quaat was, om dat se got onaangenaam soude syn. Want behalve dat het een groote onvolmaakthyt in got zou stellen dat 'r iet tegen syn wil sow geschieden, en dat hy iet wenschen sow dat hy niet en verkreeg, en dat syn natuur sodanig bepaalt sow syn, dat hy gelyk de schepselen, met eenige dinge sympatie, met andere antipatie hebben sow; het sow ook teenemaal tegen de natuur van gots wil streidigh syn. want overmits die van syn verstant niets verschilt, so is het so onmogelyk, iet tegen syn wil te geschieden, als tegen syn verstant: dat is, dat tegen syn wil geschieden sow, most sodanigh van natuur syn, dat het tegen het verstant streed, gelyk een vierkantigh ront. dewijl dan de wil of besluyt van Adam, in sich aangemerkt, geen |
 iv91b kuaat en was, noch, eygentlyk gesproken, tegen gots wil; so volgt het, dat got oorsaak van die kon syn, ja, volgens die reeden, die U.E. aanmerkt, most syn, maar niet *voor so veel het quaat was, want het quaat dat 'r in was, niet dan een berooving van een volmaakter stant was*, die Adam door dat werk most verliesen, en tis seker dat berooving niet iet stelligs is, en dat die maar gesyt wort ten opsicht van ons verstant, en niet ten opsicht van gots verstant. en dit komt hier van daan, namelyk om dat wy al de bysondere van een geslacht, gelyk, by voorbeelt, al die uysterlyk de gedaante van menschen hebben, met een en de selve definitie uytdrukken, en derhalve die altemaal oordeelen wy eeve bequaamte syn tot de grootste volmaakthyt, die men uyt so een definitie kan deduceeren, en als men dan een vinden, wiens werke tegen die volmaakthyt strydigh zyn, die oordeelen wy dan van die berooft te syn, en als van syn natuur afdwaalen, *dat wy niet doen en sow, indien wy hem onder so een definitie niet gebraght hadden, en so een natuur |*
 iv92b *toegedicht; maar om dat got de dingen niet abstraktlyk kent, nocht sodanige generalen definitien maakt; nocht de dingen geen meer weesen toebeoort, als het geen 't godlyk verstant, en macht hen toeschikt, en inderdaat geeft, so volgt klaarlyk, dat die berovingh ten opsicht van ons verstant alleen, maar niet ten opsicht van got kan gesyt worden.* en hier meede, na myn dunken, is de questie teenemaal gesolveert. doch om de baan ook klaar te maaken en alle aanstoot wegh te neemen, so dien ik noch, op dese twe navolgende questien te antwoorde, te weten, 1. waarom dat de schriftuur syt dat got begeert, dat de godeloose sigh bekeeren, en ook waarom heeft hy Adam verbooden, van de boom niet te eeten, daar hy het teegendeel beslooten had. 2. dat uyt myn seggen lykt te volgen, dat de godeloose met haar hoovardei, gulsighyt, wanhoop &c got so wel dienen, als de vroomen met eedelmoeidighyt, gedult, liefde &c wyl sy ook

gotswil uytvoeren. *Doch, om op het eerste te antwoorde, so seg ik, dat de schriftuur, om datse voor 't gemeen volk voornaamlyk dient, geduurigh menschelyker wys spreekt*, want het volk is niet bekuaam om hooge dingen te verstaan. en derhalven geloof ik, dat al de dingen, die got de propheeten geopenbaart heeft nootsaaklyk tot de salighyt te syn, wettelyker wys geschree|ven

iv93b wierde, en also hebben die propheeten een heele parabel gedicht. te weete. voor eerst hebbense got, om dat hy de middelen tot de saalighyt, en verderving geopenbaart hadde, en van welke hy oorsaak was, als een kooning, en wetgeever uytgebeelt. de middelen, die niet, dan oorsaaken syn, wetten genoemt, en wettelyker wys geschreeven; de saalighyt en verderving, die niet dan gevroghte syn, die nootsaaklyk uyt die middelen volgen, als loon en straf voorgesteld, en nae deese paraabel meer, als nae de waarhyt hebben sy al haar woorden geschikt. en got deurgaans als en mens uytgebeelt. nu toornigh, dan barmhartigh. dan verlangende na het toekomende, dan met jaloershyt, en achterdocht bevangen, ja zelfs van den duyvel bedrooge. so dat de Philosophen, en met eene al die geene die boove de wet syn, dat is, die de dueght niet als een wet, maar uyt liefde, om dat sy het besten is, volgt, sich aan sodaanige worde niet en hoeve te keere. *Het verbot aan Adam* dan bestont hier in alleen, namelyk, dat got Adam geopenbaart heeft, dat het eete van die boom de doot veroorsaakte, gelyk hy ook ons door 't natuurlyk verstant oopenbaart, dat het vergift |

iv94b ons doodlyk is. en indien U.E. vraagt tot wat einde hy hem dat oopenbaarde? ik antwoort, om hem so veel volmaakter in kennis te maake. got dan te vraage waarom hy hem ook met eene geen volmaakter wil gegeven heeft? is ongerymt, eeve als te vraage, waarom hy de ront al de eygenschappe van de kloot niet gegeven en heeft, gelyk uyt het boven gesyt klaarlyk volgt, en ook in het byvoeg van de 15 prop. van 't eerste deel getoont heb. wat de tweede swaarighyt aangaat, 't is wel waar dat de godeloose gots wil naar heur maat uyt drukke, maar daar om en syn sy niet te vergelyke by de vroomen. want hoe een ding meer volmaakthyt heeft, hoe het ook van godlikhyt meer heeft, en gots volmaakthyt meer uyt drukt. de vroomen dan onwardeerlyk meer volmaakthyt, als de godeloose hebbende, so is haar deugt by die van de godeloose niet te vergelyke. invoege dat de godlyke liefde, die uyt syn kennis spruyt, en waar door alleen wy, nae ons menslyk verstant, gesyt worden gots dienaere te weese de godeloose ontbeere. ja, mits sy got niet en kennen, niet anders en syn, als een tuyg in de hant van de meester, dat onweetend dient, en al dienende versleeten wort, daar |

iv95b en tege de vroomen weetende dienen, en al dienende volmakter worden.

Dit is myn Heer al wat ik nu weet by te brenge om U.E. op sijn vraag te antwoorde. nu wensch ik niet hooger, als dat het U.E. mocht voldoen. doch indien U.E. noch swaarigheyt vint; so versoek ik dat ik die ook mach weeten, om te sien, of ik die sow kunnen wegh neemen. U.E. hoeft van sijn kant niet te schroomen, maar so lang hem dunkt niet voldaan te syn, so heb ik niet liever als de reeden daar van te weete, opdat eindelyk de waarheynt mocht blyke. ik wenschte wel dat ik in de taal, waar mee ik op gebrocht ben, mocht schryven. ik sow mogelyk myn gedaghte beeter kunnen uytdrukke, doch U.E. gelieft het so voor goet te neemen, en zelfs de fouten verbeetren. en my te howe voor

Op de Lange bogart
den 5 Januarii 1665.

U.E. toegeneege Vrient
En Dienar
B. de Spinoza.

Ik sal op dese boogart een drie a vier weeke noch blyven, en dan meen ik weer nae voorburgh te gaan. ik geloof dat ik voor die tyt antwoord van UE sal krijgen indien de afairen het niet toe en laate, so gelieft UE na voorburgh te schryve, met dit opschrift, te bestellen in de kerk laan ten huysse van meester daniël tydeman de schilder.

EPISTOLA XX.

Clarissimo Viro

B. D. S.

GUILIELMUS DE BLYENBERGH.

*Responsio ad praecedentem.*MYN HEER *en waarde Vrient*

iv96 **W**Anneer ick UE Brief eerst kreeg en ter loops overlas, meende ick niet alleen terstont te antwoorde, maer ook veel dingen te reprochere, doch hoe ick meer las, hoe ick daer minder materien van objectien in vont: en soo grooten verlangen als ick had om hem te sien, soo grooten vermaeck heb ick gehadt in hem te lesen. maer eer ick toe treede tot het versoeck van noch eenige gemaecte swarighede op te lossen, soo dient voor af geweten

iv97 Dat ick twee generale regelen hebbe na welcke ick gaern altijd wilde blijven filosofheren het eene is het klaer en distinct begrip van mijn verstant, het ander is het geopenbaerde woort of de wil van God; na het eenen trachte ick een beminner vande waerheyt te zijn, maer na beijde tracht ick een Christelijck philo|soph te sijn, en wanneer het na een langh ondersoeck mocht gebeuren, dat mijn natuurlijke kennis, of scheen te strijde met dit woort, of niet al te wel daer mede kon over een gebracht werden, soo heeft dit woort soo veel aensien by mijn, dat de begrippen die ick mijn inbeeld klaer te zijn liever suspecteer, als die te stellen boven en tegen die waerheijt die ick mijn in dat boek meen voorgeschreve te vinden, en wat wonder, want ick wil stantvastig blijve geloove, dat dat woort het woort van God is, dat is dat het is voortgekomen van den opperste en volmaectste God, die veel meerder volmaekthede insluit als ick kan begrijpen, misschien oock gewilt heeft van hem selve en van sijn werckinge meerder volmaektheden seggen als ick met mijn eijndich verstant op hede, ick segge op hede kan begrijpen, want het is mogelijk dat ick door mijn doen mijn van meerder volmaektheit berooft hebbe, en daerom dat indien ick misschien die volmaekthijt hadde, van welcke ick door mijn eijgen doen berooft ben, ick soude kunnen begrypen dat al het geen ons in dat woort gestelt en geleert wort, met de gesontste begrippe van mijn geest overeenstemmen, maar de wyl ick mijn selve nu suspecteer, of ick niet door gedurige doolinge mijn selve berooft hebbe van een beter stant. en gelijk UE stelt, princ p 1 pr 15 dat onse kennis op het alderklaerste |

iv98 genomen noch onvolmaektheit insluit, soo helle ick liever selfs sonder reden tot dat woort, alleen op die gront dat het vande volmaektste is afgekomen, (want dat presupponeer ick nu, de wijl des selfs bewijs hier niet te passe komt of al te lang soude vallen) en daerom by mijn moet aengenomen werden. Indien ick nu van UE brief soude oordeelen alleen op het geleyde van mijnen eerste regel, met uijtsluitinge vande tweede als of ick hem niet en hadde of dat hij daer niet en was, soo soude ick seer veele dingen moeten toestaen gelijk ick oock doe, en mijn over UE doorsichtige Concepte admireren, maer de tweede regel doet mijn in meerder van UE verschelen, doch na de mate van een brief, sal ick die op het geleyde van de een en ander eens wat breeder examinere.

En voor eerst na den eerst gestelden regel. ick hadde gevraecht de wyl volgens UE stellinge, scheppen en onderhoude een en het selfde was, en dat God niet alleen de saecken, maer oock de beweginge en wijse der saecken in haren stant dede volharden, dat is met de selve, samenliept, of dan niet en scheen te volgen, *datter geen quaet en is, of dat God self quaet doet*, steunende op dien regel, dat geen saeck tegen Godts wil en kan geschiede, of dat het een onvolmaektheit inwickele soude, of dat de dinge, die God doet |

iv99 (onder welcke oock de saecke schijnen begrepe te sijn die wy quaet noemen) oock quaet moste wesen, maer alsoo, dat oock een Contradictien insluit, en hoe ick dat wende ick mijn niet van een Contradictien te maeke konde onthouden, en daerom toevlucht tot UE nam, die de beste uytlegger van sijn eyge Concepte soude sijn, en UE segt inde antwoorde, en blijft by dat eerst gepresupponeerde namentlijck datt' er niet

geschiedt tegen Godts wil, noch ook kan geschiede, maer alsoo dan op die swaricheyt most geantwoort worde, of God dan ook geen quaet en doet, *soo secht UE dat sonde niet iet stellig is, maer ook dat men niet als seer oneygentlijck kan gesecht worde tegen God te sondigen. en append. p 1 c 6 malum autem absolutum nullum datur, ut per se est manifestum. want al watter is, in sich aengemerckt, sonder opsicht tot eenig ander ding, volmaecktheijt insluit, die sich altijt even soo verre uijtstreckt, in yder ding als des selfs wesen, en daerom klaerlijck volcht dat sonde overmits die niet anders dan onvolmaektheden betejckenen, niet kunnen bestaen, in iet dat wesen uytdruckt.* Indien de sonde, quaet, doolinge, of wat naem men dat gelieft te geven, niet anders is als te verliese, of berooft te worde van een volmaeckter stant, soo schijnt immers te volgen dat wesentlijck te sijn wel geen quaet noch onvolmaecktheijt is. maer wel datter iet quaets |

iv100 in dat wesentlijck ding kan werde, want het volmaekte en sal niet door een gelijk volmaekte daet, verliese de beroovinge van een volmaekter stant, maer wel daer door dat wij tot iet onvolmaeckts helle, om dat wij niet genoeg ons gegeve kracht besteden, dit schijnt UE *geen quaet, maer alleen maer een minder goet te noemen, om dat de dingen in sich aengemerckt volmaecktheijt insluiten. ten andere om dat de dingen soo UE secht geen meerder wesen toebehoort, als het goddelijck verstant en macht hem toegeschickt, en in der daet geeft, en daerom oock niet meerder wesentlijckheijt in haer doen kunnen vertoonen, als sij wesen ontfange hebben.* Want soo ick noch meerder noch minder wercken kan uijtleveren, als ick wesentlijckheijt ontfange hebbe soo en kander geen beroovinge van een volmaekter stant bedacht werden, sant indiender niet tegen Godts wil geschiedt, en indiender maer net soo veel geschiedt, als daer wesen gegeven is, op wat bedenckelijcker wyse kander dan een quaet sijn, dat UE beroovinge van een beter stant noemt, hoe kan imant door sulck een geconstitueert en dependent werck de beroovinge van een volmaekter stant verliese,? Soo dat mijn dunckt dat UE niet anders als een van twee moet stellen, of datter een quaet is, of indiender geen quaet en is, datter dan geen beroovinge van een beter stant kan sijn, want geen quaet te sijn, en berooft van een beter stant te |

iv101 werde dunckt mijn Contradict te sijn. Maer sal UE segge, wy vervalle door het beroove van een volmaeckter stant wel tot een minder goet, maer niet tot een absolut quaet, maer UE hebt mijn al geleert (Append. p 1 cap 3) datmen om geen woorde moet twisten, en daerom of dat een absolut quaet mach genoemt worde of niet, disputeer ick nu niet, maer alleen of, af te vallen van een beter tot een erger stant, niet by ons genoemt wert, en ook met recht genoemt mach worden, een quader stant, of een stant die quaet is. Maer sal UE segge dien quaden stant behelst noch veel goet, ick vraeg of echter die mensch die door sijn onvoorsichtige daet, heeft veroorsaect de beroovinge van een volmaekter stant, en bij gevolg nu minder is als hij te vooren was, niet quaet mach genoemt werden.

Maer om dese bovenstaende Redecavelinge te ontgaen, alsoo UE noch eenige swarichede dies aengaende schijnt te hebben, soo secht UE *datter wel een quaet is, en datter wel quaet in Adam was, maer dat het niet iet stelligs is, en alleen maer geseijt wert ten opsicht van ons verstant, en niet ten opsicht van Godts verstant, en dat die ten aensien van ons privatio (sed tantum quatenus eo optim`a libertate, quae ad nostram naturam spectat, et in nostra potestate est, nos nosmet privamus) maer ten aensien van God negatio is.* Maer laet |

iv102 ons hier nu eens examinere, of dit, dat UE quaet noemt. Indien het alleen ten onse respecte was, geen quaet soude wesen, ten andere of het quaet genomen gelijk het UE stelt ten aensien van God alleen negatio moet genoemt worden. Op het eerste dunckt mijn hier boven eenigsins geantwoort te hebben, en schoon ick toeliet dat minder volmaeckt te sijn als een ander wesen, in mijn geen quaet kan stelle, om dat ick van den schepper geen beter stant kan afvorderen, en dat het mijn maer gradibus doet verscheelen, soo en sal ick daerom niet kunnen toelaten, dat indien ick nu onvolmaeckter ben als ick geweest hebben, en ick hebbe dat door mijn eijge misdryf op den hals gehaelt, of ick sal moeten bekennen, dat ick voor soo veel quader ben, ick

segge, soo ick mijn selve considereer eer ick oit tot onvolmaecktheijt was vervallen, en mijn dan by andere vergelijk die meerder volmaecktheijt hebben als ick, soo is die minder volmaecktheijt geen quaet, maer een minder goet gradibus: maer soo ick mijn selve vergelijk na dat ick van een volmaekter stant ben afgevallen, en berooft door mijn eyge onvoorsichtigheyt by myn eerste formeersel gelijk ick uijt de hant van mijn schepper afgedaelt ben, en volmaekter was, soo moet ick mijn oordeele quader te wesen, als voor desen, want niet heeft mijn den schepper, maer ick mijn selve daer toe gebracht, want ick hadde |

iv103 krachts genoeg, gelijk UE ook bekent, om mijn van doolinge te onthouden.

Op het tweede namentlijck of het quaet gelijk het by UE gestelt wert, te bestaen inde beroovinge van een beter stant, die niet alleen Adam maar oock wy alle verliese, door een al te haestige en onordentelijcke daet, of dat ten aensien van God alleen maer een negatie is. Maer op dat wy dit eens gesont mogen examinere, staet ons in te sien, hoe UE de mensch stelt en dependent maect aen God voor alle doolinge, en hoe dien selve mensch gestelt wert na de doolinge, voor de doolinge beschrijft UE hem, dat hem geen meer wesen toebehoort, als het geen het goddelijck verstant en macht hem toeschickt, en inder daet geeft, dat is (ten waer ick in UE meeninge dwaelde) dat den mensch noch meer noch minder volmaecktheijt kan uijtleveren, als God wesen in hem gestelt heeft, en dat is den mensch op sulck een wijs dependent aen God maken gelijk de Elemente steenen cruyden enz. Maer indien dit UE meeninge soo is, dan kan ick niet verstaen wat het te seggen is princ. p. 1 pr 15 Cum autem voluntas libera sit ad se determinandum: sequitur nos potestatem habere facultatem assentiendi intra limites intellectus continendi, ac proinde efficiendi, ne in errorem incidamus. Schijnt dit niet een contradictie, de wil soo vry te |

iv104 maeken dat hy sich van doolinge kan onthouden, en met eenen hem soo dependent aen God te maeken dat hij noch meer noch min volmaecktheijt kan uijtleveren, als God wesen in hem heeft gegeven. Op het ander, namentlijck hoe UE den mensch stelt na de doolinge, daer op secht UE dat den mensch door een te haestigen daet, nam, van sijn wil niet binnen de palen van sijn verstant te houden, hem selve berooft van een volmaekter stant. maer mijn dunckt dat UE hier als oock inde *principia* beyde de uijterste van dese beroovinge wat nader had dienen aen te wysen, wat hij voor de beroovinge besat, en wat hij na het verliese van dien volmaekte stant (gelijk het UE noemt) bleef behouden, daer wort wel gesecht wat wy verlore hebben, maer niet wat wy bleve behouden, princ, p 1 pr 15. *tota igitur imperfectio erroris in sola optima libertatis privatione consistet, quae error vocatur.* Laet ons beijde dit geseijde, soo als het by UE gestelt wort eens examinere. UE en wilt niet alleen, dat sulcken verscheijde wyse van dencken in ons zijn, die wy sommige willende en andere verstaende noemen, maer oock datter tussen dese sulck een ordre is, dat wy niet de dingen moeten willen sonder haer eerst klaer verstaen te hebben, en indien wy onse wil binnen de palen van ons verstant houden, wy dan nimmer en sullen doolen, en endelijck |

iv105 dat het in onse macht staet de wil binnen de palen van het verstant te kunnen houden. Als ick dit ernstich overdenck, seker een van twee moet waer wesen, of alle dit gestelde is versiert, of God heeft ons die ordre selver ingedrukt, maer soo ons God die ordre heeft ingedrukt was het niet geheel buijte propoost te segge, dat het sonder eijnde soude geschiet zijn, en dat God niet en soude begere dat wy die ordre moste observe en na komen, want dat soude een contradictie in God stellen, en indien wy die ordre in ons gestelt moete practisere, hoe kunnen wij dan so dependent aen God sijn, en blijven. want indien nimant noch meer noch min volmaecktheijt uijt levert als hij wesen heeft ontfangen, en dat dese krachte uijt de effecte moeten bekent worden, soo en heeft, hij, die sijn wil buijten de palen van het verstant laet gaen, niet soo veel kracht van God ontfange, of anders soude hij die oock uijtwercken, en bij gevolg soo moet hij, die doolt, de volmaecktheijt van niet te kunnen doolen van God niet ontfangen hebben, of hij soude nimmer doolen, want volgens UE stelling daer altijd soo veel wesen gegeven is, als er volmaecktheijt uijtgewerckt wert. Ten anderen soo ons God soo veel wesen gegeven heeft, dat wy die ordre kunnen onderhouden, gelijk UE stelt, dat wy

onderhouden kunnen; en wercken wy altijd soo veel volmacktheijt uijt als wy wesen hebben, |

iv106 hoe komt dat wy die ordre overstappen, hoe komt dat wy die overstappen kunnen, en dat wij de wil niet altijd binnen de palen van het verstant en houden. Ten derden indien ick soo dependent aen God ben gelijk ick boven getoont hebbe dat UE stelt, dat ick de wil noch binnen noch buiten het verstant kan houden, ten sij God mijn eerst net soo veel wesen geeft, en door sijn wil eerst een van twee gedetermineert heeft, hoe kan mijn dan de vryheijt vande wil te passe komen soo wy dit inwendig aenmercken. Ja schijnt het in God niet een Contradictien te stellen, ons een ordre te geven, van onse wil binnen de palen van ons verstant te houden, en ons niet soo veel wesen, of volmaektheden te geven, dat wy dat kunnen uijtwercken, en soo hij ons soo veel volmaektheijt na UE stellinghe heeft gegeven. seker wy souden nimmer doolen kunnen, want soo veel wesen wij hebben, soo veel volmaektheijt moeten hy uytwercken, en altijd die gegeven kracht in onse wercken vertoonen. maar onse doolinge sijn een bewys, dat wy sulck een kracht die soo dependent aen God is (gelijk UE wilt) niet en hebben. soo dat een van twee moet waer wesen, of dat wij niet soo dependent aen God en sijn, of dat wy niet in ons hebben, het vermogen van niet te kunnen doolen maer wy hebben het vermoge van niet te doolen volgens UE stellinghe, ergo wij en kunnen niet soo dependent sijn.

iv107 Uyt dit geseijde dunckt mijn nu klaer te blijcken, dat het onmogelijk is, dat quaet, ofte berooft te werde van een beter stant, ten aensien van God negatio soude sijn, want wat is dat geseijt berooft te werde, of een volmakter stant verliese, is dat niet van meer tot min volmaektheijt en bij gevolg van meer tot min wesentlijkheijt over gaen, en van God in een seker mat van volmaektheijt en wesen gestelt te werde; is dat niet te wille dat wy geen andere stant buiten sijn volmaekte kennis kunnen krijgen, ten sij hij anders beslooten en gewilt hadde, is dat nu wel mogelijk, dat, dat schepsel van dat alwetende en volmaekt wesen voortgebracht, en gewilt heeft dat het soo een staet van wesen behout, ja met welke God om het te blijven behouden in dat wesen geduerich samen loopt, dat het in wesen soude declinere dat is in volmaektheijt minder werden, buyten Gods kennisse; t schijnt mijn toe als of dat een ongerijmtheijt insloot. En is het niet ongerijmt te seggen dat Adam een volmakter stant verloor, en bij gevolg onbequaem was, tot die ordre die God in sijn siel gestelt hadde, en dat God van dat verlies en van die onvolmaektheijt geen kennis soude hebben, hoe verre en hoe veel volmaektheijt Adam verlore hadde. Is het wel begrijpelijk dat God een wesen soude stellen, dat soo dependent soude sijn, dat het niet anders als sulck een werck soude |

iv108 afleveren, en dat het dan door dat werck een volmakter stant soude verliessen (behalve dat hij daer een absolute oorsaek af soude wesen,) en dat God daar geen kennis af en soude hebben. Datter een onderscheijt is, tusschen de daet, en het quaet dat de daet aenkleeft, sta ick toe, sed malum respectu Dei est negatio, dat kan ick niet begrijpen, dat God de daet soude kennen, de selve determinere, en met die samenloopen, en het quaet dat indie daet is, dat hij dat niet soude kennen, noch weten wat uijtgang dat het soude hebben, dunckt mijn in God onmogelijk te zijn. Merckt eens met mijn dat God samenloopt in de daet van voorteele met mijn vrou, want het iet stelligs is, en by gevolg heeft God daer een klare kennis af, maer voor soo veel ick die daet misbruijcken, aen een ander vrou tegen mijn belofte en eet, soo loopt nevens die daet een quaet samen, wat soude hier nu ten aensien van God negative sijn? niet dat ick die actie van voorteele doe, want voor soo veel dat ut positive is, loopt God met de selve samen, soo moet dan het quaet dat met die daet samen loopt alleen maer wesen dat ick tegen mijn eijgen verbont, of anders Gots verbodt, het doe met sulck een vrou, daer ick mijn niet mede mach vermengen. Maer is dat nu wel begrijpelijk, dat God onse actien soude weten, dat hij met onse actien samenloopt, en niet aen wien wij die actien |

iv109 plegen, te meer de wijl God ook samenloopt met de daet van die vrou met het welke ick mijn verliep, mijn dunckt dat het hart van God te gevoelen is; let eens op de daet van doot slaen, voor soo veel het een positive daet is, loopt Godt met die samen, maer

het effect van die daet namentlijk het oplosse van een wesen, en het breecken van Godts schepsel soude hij niet weten, als of God sijn eijgen gewrochte niet en kende (ick vreesse dat ick hier UE meeninge niet vel moet verstaen, want UE concepte sijn mijn te doorsichtig om soo grove misslag te begaen) maer misschien sal UE hier tegen segge, dat die daden gelijk ick die daer stelle al enckel goet is, en datter selfs geen quaet mede samen loopt: maer dan kan ick niet begrije wat het is dat gij quaet noemt, daer de beroovinge van een volmaekter stant op volcht, oock wert de geheele werelt dan geset in een eeuwige en gedurige verwarringe, en wy menschen worde de beeste gelijk gemaect. siet eens wat profijt sulck een gevoele de werelt soude toebrenge.

- UE en wilt oock niet die gemeene beschrijvinge van mensch, maer ghij wilt ijder mensch maer soo veel volmaektheit van wercke toeschrijven, als God hem inder daet uijt te wercken geeft maer dan en kan ick niet anders sien, of de godloose dienen God met haer doen soo wel als de godsalige, waeromme? om dat sij beijde |
- iv10** geen volmaekter wercken kunnen afleveren, als haer beijde wesen gegeven is, en als sij door haer effecte toonen, en mijn dunckt niet dat UE dese questien inde tweede antwoorde voldoet, met te segge: *hoe een ding meer volmaektheit heeft, hoe het oock meerder vande goddelijckheit heeft, en Godts volmaektheit meer uijtdruckt, de vroomen dan onwaerdeerlijck meer volmaektheit hebbende als de godloose, soo is haer deucht bij die vande godloose niet te vergelijcken, want de eene als een tuygh inde hant vanden meester dat onwetende dient, en al dienende versleten wert, maer de vroomen daer en tegen wetende dienen, en dienende versleten werden.* Dit is echter in beijde waer, dat sij niet meerder en kunnen uijtwercken, want soo veel meer volmaektheit als de eenen uijtwerckt boven de andere, soo veel meer wesen heeft de eenen ontfangen boven de ander, Dienen dan de godloose met haer weijnige volmaektheit God soo wel niet als de godsalige, want na UE stellinge en wil God vande godloose niet meer, of anders soude hij haer meer wesen gegeven hebben, maer hij en heeft haer niet meer wesen gegeven, gelijk uijt de gewrochten blijkt, ergo wil hij van haer niet meer, en als ijder dan in sijn spece doet, dat God wil en noch meer noch min, waerom soude die geene die weyniger doet, maer evenveel soo veel doet als God van hem begeert, God niet soo wel behage als de |
- iv11** godsalige. Daer en boven gelijk wij door het quaet dat met de daet samen loopt door ons onvoorsichticheijt na UE stellinge verliese een volmaekter stant, alsoo schijnt UE hier oock te wille stellen, dat met onsen wil binnen de palen van ons verstant te houden, wij niet alleen soo volmacht blijve als wy sijn, maer dat wy oock al dienende volmaekter worden, welck mijn dunckt een contradictie in te sluijten indien wy anders soo dependent syn aen God, dat wy noch meerder noch minder volmaektheit kunnen uijtwercken als wy wesen ontfangen hebben, dat is, als God gewilt heeft, dat wij dan door onvoorsichticheijt erger of door voorsichticheijt kunnen beter worde: soo dat ick niet anders kan sien, indien den mensch soo was als UE hem beschrijft, of de godloose dienen God met haer doen soo wel als de godsalige met haer doen. en soo doende werden wy soo dependent aen Godt gemaect als de elementen, Cruyden steenen enz. Waer toe sal dan ons verstant dienen? waer toe dat vermoge van onse wil binnen de palen van ons verstant te kunnen houden? waerom is ons die ordre ingedrukt? En siet eens aenden andere kant, wat wij ons selve al benemen, namentlijk al die anxige en ernstige overlegginge, om ons dien doch na den regel van Godts volmaektheit, en nadre ordre die hij ons ingedrukt heeft volmaekt te maeken, wy be|nemen
- iv12** ons selve het gebet, en de suchting tot God, daer door wy soo menigmael gevoelt hebbe dat wy extraordinaire versterckinge verkrege, wy benemen ons selve den gantsche Godtsdienst, en al die hoope, al die vergenoeginge die ons uijt de gebede en Godtsdienst te wachte staen. Want seker soo God geen kennis van het quade heeft, veel min is het te geloove dat hij het quade sal straffen. Wat reden zijnder dan dat ick niet alle schelmstucken (als ick maer buyte opspraak van den Rechter kan blijve) vierichlijck bedrijve. Maer waerom mijn selve niet door gruwelijcke middele verrijckt waerom sonder onderscheit niet al gedaen dat ons lust en daer ons het vlees henen

leijt? Maer sal UE segge om dat wy de deucht om haer selfs wil moete beminnen. Maer hoe kan ick deucht beminnen in mijn is niet soo veel wesen en volmaektheijt gegeven. en indien ick soo veel vergenoeginge uijt het eenen als uijt het ander kan trecken, waerom forse gedaen om mijn wil binnen de palen vant verstant te houden. waerom niet dat gedaen daer mijn tochte mijn heenen leyde. waerom niet dien mensch die myn ergens inden wech is heijmelijck gedoot enz. Siet wat voet wy alle godloose en godloosheijt geven, wij maeken ons selve blocken gelijk, en al ons doen niet anders als een uurwerckx beweginge.

iv113 Uyt dit geseijde dunckt mijn dat het seer hart is, dat wy maer oneijgentlijck konnen geseijt werden tegen God te sondigen. want wat beduijt dan aen ons die gegeve kracht om onse wil binnen de palen van ons verstant te konnen houden, en dat soo wy die overtreden sondigen tegen die ordre. Maer sal UE misschien segge dat is geen sondigen tegen God, maer iet alleen voor ons selve, want soo wij eijgentlijck gesejt wierde tegen God te sondigen, soo soude men ook moete segge datter iet tegen Godts wil geschiede, maer dat is onmogelijck na UE meeninge, ergo ook het sondigen. Maer echter moet een van twee waer wesen, of dat God dat wil, of dat hij het niet en wil, indien God het wil, hoe kan het quaet ten onse respecte wesen, en indien hij het niet en wilde soo soude het na UE meeninge niet geschiede: maer schoon dit eenig na UE meeninge eenige absurditeyt insloot, daerom alle die voornoemde ongerijmhede te admitteren dunckt mijn seer gevaerlijck; Wie weet als wy veel meditatie bestede of daer by ons niet een expedient soude gevonde worden, om dit eeniger mate te reconcilieren.

En hier mede sal ick het examen van UE brief op het geleijde van mijne erste generale regel laten af lopen, maer eer ick toe trede tot het examinere na den tweede regel, soo sal ick hier noch twee dingen stellen, die tot dit Concept van UE brief tendere |

iv114 beijde by UE gestelt in UE *princi p 1 pr 15*. Het eerste, *affirmas, nos potestatem volendi & judicandi, intra limites intellectus retinere posse*. daer ick noch niet absolut in kan consenteren. Want indien dat waer was daer soude immers wel een mensch uyt soo veel ontelbare gevonden worden, die door de effecten betoonen soude dat hij die macht hadde: oock kan ijder wel klaer in sich bevinde, wat krachte hij ook te werck leijt, hij dat eijnde niet en kan bereijcken, en soo daer imant aen twyfelt, hij examinere sich selfs, hoe dickwils in weerwil van sijn eygen verstant sijn passie meester sijn over sijn reden, selfs dan wanneer hij tracht de meeste forse daer toe te doen. Maer sal UE segge, dat wij dat niet en doen, is niet om dat het ons onmogelijck is, maer om dat wij geen genoegsamen vlijt aen en wenden, ick antwoorde wederom, dat indien dat mogelijck was daer souder imers een uijt soo veel duysende gevonde worden, maer van alle menschen is daer niet een geweest, of is, die sich soude derve beroemen van niet in doolinge gevallen te sijn. en wat sekerder bewijs konnen wy van dese saeken trecken, als de exempelen. Indiender noch weijnige waren dan wasser eenig, maar nu daer niet een is, en isser oock geen bewijs. Maer UE sult een instantien konnen doen, en segge, indien het mogelijck is, dat ick door het opschorten van oordeel en mijn wil binnen de palen van |

iv115 mijn verstant te houden, eens kan uijtwercke dat ick niet en dool, waerom en soude ick, wanneer ick de selfde neersticheijt gebruycken dat effect niet altijd konnen hebben. ick antwoord dat ick niet kan sien dat wij op hede soo veel krachts hebben, om dat altijd te konnen continuere ick kan in een uur wanneer ick al mijn kracht te werck legge, wel eens twee mijlen gaen, maer ick kan dat niet altijd doen. alsoo kan ick mijn wel eens door groote neersticheijt van doolinge onthouden, maer ick hebbe niet soo veel kracht om dat altijd te konnen doen. Het schijnt mijn klaer toe dat den eerste mensch afkomende uijt de hant van dien volmaeckte werckmeester die krachte wel gehad heeft, maer (en daer in stemme ick met UE over een) dat hy die kracht niet genoeg gebruyckende, of misbruyckende, daer door verlooren heeft, dien volmaekten stant, van te konnen doen, dat wel voor dese in sijne macht was, daer toe ick verscheyde redenen soude konnen bij brenge om te bevestigen, soo ick niet te lang en

soude vallen. En hier in dunckt mijn dat het geheele wesen van de H Schrifture bestaet, en daerom by ons seer moet in achtginge wesen, alsoo sij ons dat geene leert dat soo klaer met ons natuurlijk verstant wert bevesticht, nam eenen afval van onse eerste volmaektheijt, hier gekomen en veroorsaekt door onse onvoorsichticheyt, en wat isser dan noodiger als dien afval soo veel mogelijk is te reformeren. en dat is ook het eenigste eijnde van de HS. om dien vervallen mensch weder tot God te brengen.

iv116 Het tweede prin p 1 pr 15 quod affirmans res clarê & distinctê intelligere, repugnare naturae hominis. en eijndelijck besluit UE daer uijt, dat het veel beter is de dingen schoon verwart toe te stemmen en vry te sijn als altijd indifferent dat is op den laegste trap van vrijheijt te blijven welke toetestaen ick niet klaer in mijn bevinde. want ons oordeel op te schorten, blijft ons behouden in dien stant daer wy van den schepper in geschapen sijn, maer de dingen verwart toe te stemmen, is dat geene toe te stemmen dat wy niet en verstaen, en soo doende soo licht het valsche als het ware toe te stemmen en indien (gelijck ons mon^{sr} Descartes ergens leert) wij niet die ordre in het toestemmen gebruijcken die God tussen ons verstant en wil gegeven heeft, namentlijck van niet toe te stemmen als dat wij klaer verstaen, schoon wij dan bijgeval het ware verkrijgen wij echter sondigen om dat wij het ware niet met die ordre omhelse met welke God gewilt heeft, dat wy het omhelse sullen. En by gevolgelijck ons het niet toestemmen blijft behouden indien stant van God gestelt, soo doet het verwart toe te stemmen, ons van erger conditien maeken als wy sijn, want het leijt de gront van doolinge, waer door wy daer na verliese onsen volmaekten stant. Maer ick hoor UE seggen is het niet beter ons volmaekter te maeken, met de dingen schoon verwart toe te

iv117 stemmen, als niet toestemmende, ons altijd inden laegsten trap van volmaektheijt en vrijheijt te behouden. Maer behalve dat wy dat ontkennen, en eeniger maten getoont hebben, dat wy ons niet beter maer erger gemaect hebben, soo schijnt het ons oock onmogelijck en als een contradictie dat God de kennis der dinge die hij selfs gedetermineert hadde, sich verder soude uijtstrecken als die kennis die hij aen ons gegeven hadden, ja dat God dan een absoluten oorsaek van onse doolinge soude insluitjen. En hier en doet niet tegen dat wij God niet en konnen beschuldigen van meer aen ons te moeten geven, als hij aen ons geveve hadden, om dat hij daer in niet was gehouden. t is wel waer dat God aen ons niet meer verschult was te geven als hij ons gaf, maer Godts opperste volmaektheijt stelt oock, dat het schepsel dat van hem voort komt geen contradictie mach insluitjen, gelijck dan soude schijnen te volgen. want wy vinde in de geschape nateur nergens kennis als in ons verstant, Waer toe kan ons dat anders gegeven sijn, als om Godts wercken te beschouwen en te kennen, en wat schijnter dan oock evidenter te volgen, als datter een overeenkomst moet wesen, tussen de dinge die gekent moete worden, en tussen ons verstant.

Maer indien ick UE brief op het geleijde van mijnen tweede generale regel soude examinere, soo soude wy meerder moete verscheele als met den eersten, want mijn dunckt (doch soo ick dwalen |

iv118 gelieft mijn te onderichten) dat UE aen de H Schrifturen niet die onfeijlbare waerheijt en goddelijckheijt toe en schrijft, die ick inde selve geloove te wesen. Wel is waer dat UE secht te gelooven, dat God de dingen van de H. S. aende propheten geopenbaert heeft, maer op sulck een defecten wys, dat indient soo geschiet is, als UE stelt, een contradictie in God soude insluitjen, want soo God sijn Woort en wil aende menschen geopenbaert heeft, soo heeft hy haer dat tot een seker eijnde geopenbaert, en dat klaer, indien nu de propheten van dat woort dat sy ontfangen hebben, een parabel gedicht hadden, soo moest God dat ook gewilt, of niet gewilt hebben. Indien het God gewilt hadde dat sy een parabel van sijn woort souden gedicht hebben, dat is afvallen van sijn meeninge, soo was God immers oorsaek van die doolinge, en God wilde dan iet tegenstelligs, indien God het niet gewilt hadde, soo was het onmogelijck dat de propheten daer een parabel af souden hebben konnen dichten; daerenboven soo schijnt het gelooffelijck, indien gepresupponeert wort dat God sijn Woort aen de profeten heeft gegeven, dat hy het haer soo gegeven heeft, dat sij in dat te ontfangen

niet en soude gedoolt hebben. want God moet in het geven van sijn Woort een seker eijnde hebben, maer Godts eijnde en kunnen niet wesen, om den mensch daer door in doolinge te brengen, want |

iv119 dat een contradictie in God soude wesen, oock en konde de mensche niet dwalen tegen Godts wil want dat na UE meeninge onmogelijk is; en boven dit alles en is niet van dien volmaektste God te gelooven, dat hij soude toelaten dat sijn Woort, selfs aende Profeten gegeven, om het gemeene volck te verklare, van de profeten eenen andere sin soude gegeven worde, als God gewilt hadde, want als wy stelle dat God de Profeten sijn Woort gaf, soo stellen wy met eenen dat God op een extraordinaire wyse de Profeten verscheen, of met haer sprack. Indien nu de Profeten van dat gevege Woort een parabel dichten, dat is het een andere meeninge gaven, als God gewilt heeft, dat sij geven soudent, God soude haer daer van immers ondericht hebben, oock is het soo wel ten aensien vande Profeten onmogelijk als ten aensien van God een contradictie, dat de Profeten een andere meeninge konde hebben, als God gewilt hadde, dat sij soude hebben.

Ick sie oock seer weynich bewys, dat God sijn woort soo soude geopenbaert hebben als UE stelt, namentlijck dat hij alleen soude geopenbaert hebben, de salicheit en verdervinge dat hy daer toe oock sekere middele beraemt heeft, en dat de saligheijt en verdervinge niet anders als gewrochte sijn van die beraemde middelen. Want seker indien de Propheten het woort Godts in dien sin ont|fange

iv120 hadde, wat reden soude sij gehad hebbe om het eenen andere sin te geven, maer ick sie UE oock niet een eenigh bewys bij brengen om ons te kunnen overtuijgen, dat dese meeninge soude moete gestelt werde boven de meeninge der Profeten. maer soo UE meent dat, dat het bewijs is, om dat anders dat Woort veel onvolmaekthede en tegenstellinge soude insluijten, soo segge ick dat, dat maer geseijt en niet bewesen is, en wie weet soo beijde gevoelens eens te berde quamen, wien min onvolmaekthede soude insluijten, eijndelijck soo wist dat aldervolmaektste wesen wel, hoe verde dat het gemeenen volck konde verstaen, en daerom welck de beste wyse was na welcke het gemeene volck moet ondericht werden.

Op het tweede lit van UE eerste Vrage, soo vraegt UE aen hem selve, waerom God aen Adam had verboden van den boom niet te eten, daer hy het tegendeel beslooten hadt, en UE antwoordt, het verbot aen Adam bestont hier alleen in, namentlijck dat God Adam geopenbaert heeft dat het eten van dien boom de doot veroorsaecte, gelijk hij ons door het naturljck verstant openbaert dat het vergif ons doodelijck is, Indien vast gestelt is dat God aen Adam iet verboden heeft, wat reden sijnder dat ick meer de wijse van verbiedinge als UE die stelt soude moete gelooven, als die vande Profeten, aen welcke God dese wyse van verbiedinge self |

iv121 geopenbaert heeft. Maer UE sult segge, mijn wyse van verbiedinge is naturljcker, en daerom de waerheijt meer gelijk, en God beter passende. Maer ick ontkenne dat alles, ick kan oock niet begripen dat God ons doort nateurljck verstant geopenbaert heeft dat vergif doodelijck is, en ick sie geen reden, waer door ick oit soude weten datter iet vergiftichs is, indien ick geen quade effecten vant vergif in andere gesien of gehoort hadden. dat leert ons de dagelijckse ervarenheijt noch hoe veel menschen om dat se het vergif niet en kennen onwetende eten en sterven. Maer UE sult segge indien die luijde wisten dat het vergif was, sy soude weten dat het quaet is. maer ick antwoorde, dat nimant vergif kent, of kan kennen als die gesien en gehoort heeft dat imant door dat te gebruijcken em selven beschadicht heeft. en soo wy stelde dat wy op hede noit gehoort noch gesien hadden, dat imant doort gebruijck van die specije beschadicht was, wy soude het alleen nu oock niet kennen, maer self sonder vrees het gebruycken tot ons schade. gelijk sulcke waerhede ons alle dagen geleert werden.

Wat kan een rechtschapien verstant meer vermaeck in dit leven geven, als de bespiegeling van die volmaecte Godheijt. Want gelijkse verkeert ontrent het volmaektste, oock het volmaektste moet in sich sluijten, dat in ons eijndig verstant kan vallen, ick |

iv122 hebbe oock niet in mijn leven dat ick voor dat vermaeck soude wille verwisselen. Hier

in kan ick met een hemelsche lust veel tijt besteden: maer met eenen hier kan ick oock hertelijck bedroeft sijn, siende dat mijn eyndich verstant soo veel ontbreekt, maer die droefheijt paeije ick met die hoop die ick hebbe, die mijn noch liever is dan het leven, dat ick noch eens in wesen sal sijn en blijven, en dese Godheijt met meer volmaecktheijt sal beschouwen als ick hede doe. als ick aenmerck dit kort en voorby vliengt leven, in welke ick alle oogenblicken mijn doot te gemoet sie, en dat ick soude moete gelooven dat ick een eijnde soude hebben, en dat ick soude afgesnede sijn van die heijlige en heerlijcke bespiegeling, seker dan was ick de elendigste van alle Createuren, die geen kennis hebben, dat sy sullen eijndigen, want voor mijn doot soude mijn de vrees van de doot mijn ongeluckig maecken, en na mijn doot geheel niet en by gevolg ongeluckig sijn, om dat ick soude afgescheyd wesen van die goddelijcke bespiegelingen en hier heen schijnen mijn UE gevoelens te leyden, dat als ick hier eijndigen, ick dan voor eeuwich een eijnde hebben sal. daer in tegendeel mijn dat woort, en de wil van God versterckt met sijn inwendige getuijgenisse in mijn ziele. dat ick mijn na dit leven eens in een volmaekter stant sal verlustigen int aenschouwen van die aldervolmaekteste Godtheijt. Seker |

iv123 indien die hoop eijndelijck al eens vals bevonden wiert, soo maekt sy mijn geluckig de wijl ick hoope. Dit is het eenigste dat ick van God begeere, en met gebede, suchtinge en ernstige wenschinge, (en ach of ick daer let meer toe konde contribuere) sal begeere, soo lange daer adem in dit lichaem is, dat hij mijn door sijn Godtheijt gelieve soo geluckich te maecken, dat wanneer als dit lichaem resolveert, dat ick dan noch mocht een verstandich wesen blijven, ont die volmaeckte Godheijt te blijven beschouwen, en als ick maer dat verkrygen, hoemen hier gelooft, wat men hier malkandere wys maeckt, en of er iet op ons nateurlijck verstant gefondeert is en begrepe kan werde of niet, is mijn indifferent, dat, en dat alleen is mijn wensch, mijn begeerte, en mijn gedurige gebeden, dat God mijn die versekeringe maer doet bevestigen in mijn ziel, en als ick dat hebbe, (en ach soo ick dat niet verkrijge soo ben ick de elendigste,) soo roepe mijn siel van verlange uijt, gelijk een hert schreeuwt na versche beecken soo verlanct mijn siel na u, na u den levendigen God, ach wanneer sal den dach komen dat ick by u sal sijn, en u aenschouwen. en als ick dat maer erlange. dan hebbe ick al de eijnde, en begeerte van mijn ziele, maer die hopen en schijnt mijn niet toe in UE stelling, om dat onse dienst God niet aengenaem is, en ick ook niet begrije kan indien God (soo ick anders soo menschelijck van hem mach spreeken) geen vermaeck

|
iv124 in onse dienst en lof schiep, dat hij ons soude voortbrengen en onderhoude; doch soo ick in dese UE meeninge quam te doelen soo wenste ick UE verklaringe daer over. maer ick hebbe mijn selve en misschien UE oock hier te lange verlet, en sie dat mijn tijt en papier ontbreekt, ick sal eijndigen. Dit is het dat ick noch garen in UE brief sach opgelost. ick sal misschien hier en daer eenige conclusie uijt UE schrift getrocken hebbe dat by geval UE meeninge niet sal sijn, maer daer sal ick UE verklaringe garen over hooren.

Ick hebbe mijn onlangs onthoude met het bedencken van sommige attributa Dei daer UE appendix mijn geen kleyn behulp ingegeve heeft, en hebbe in effect maer UE meeninge geparaphraseert, welke mijn duncken by nu niet anders als demonstrationes te wesen, en daerom mijn ten hooghsten verwondert, dat L. Meyer in de voorrede seyt, dat dit noch UE gevoele niet en is, maer dat UE verplicht waert, om het soo aen UE leerlinge te leere die ghy beloofte hadde de philosophau van des Cartes te leeren. Maer dat UE noch een heele ander meeninge hadde soo van God als van de siel, en int bysonder van de Wil vande ziel oock sie ick dat in die voorreden geseijt wort dat UE dese Cogitata metaphysica int corte breeder soude uijtgeven, na welcx beijde ick seer groot verlangen hebben, want |

iv125 ick daer wat bysonder af verwachte, doch mijn gewoonte is niet jmant aen sich selve met loftuyterye te bejegenen.

Dit geschiet in oprechte vrientschap, volgens versoek van UE brief, en om dat de waerheijt mochte uijtgevonde werde, verschoont mijn dat ick boven vermoije soo lange

gevalle ben. Indien ick hier op mach antwoorde krijgen sult mijn ten hoogste obligeren, wat belancht van te moge schrijven in die tael waer in opgebracht ben, en kan UE niet weijgere, soo het anders Latijn of Francois is, maer ick versoecke noch dese antwoorde in dese eijge tael te mogen ontfangen, alsoo ick UE meeninge daer heel wel in verstont en misschien int Latijn soo klaer niet en soude verstaen. Dit doende sult mijn soo obligere dat ick sal sijn en blijve

MYN HEER
VEDWDR
WILLEM VAN BLIJENBERGH

Dordrecht, 16. Januã 1665

In antwoorde wenste wel wat breeder onderricht
te worde, wat eygentlijck verstaet by een negatie in Godt

Mijn heer
d' heer Benedictus de Spinosa
op den langen Boogaert Buyten
Schiedam
vr

.....
Versio.

Mi Domine, & Charissime Amice,

iv96b **U**Bi tua mihi primùm tradebatur epistola, eaque à me cursim evolvebatur, non tantùm statim respondere, sed & multa refutare animus erat. Verùm quò eam magis volvebam, eò minorem objectionum materiam inveniebam, & quantum desiderium legendi me ceperat, tantam legendo percepi voluptatem. Antequam verò ad postulatum accedam, ut nimirum quasdam difficultates solveres, imprimis sciendum est; me duas Generales habere Regulas, juxta quas semper studeo philosophari, prior Regula est clarus, & distinctus mei intellectûs conceptus, posterior est Verbum Dei revelatum, vel Dei voluntas. Juxta priorem amator veritatis, juxta utramque verò Chri|stianus

iv97b ut sim Philosophus conor; & siquando post longum accideret examen, ut naturalis mea cognitio vel videretur cum hoc Verbo pugnare, vel minùs benè cum eo convenire, tantum hoc Verbum apud me habet auctoritatis, ut conceptûs, quos claros esse mihi imaginor, mihi sint potiùs suspecti, quàm ut eos supra & contra illam veritatem, quam in illo libro mihi praescriptam puto, collocarem. Et quid mirum? nam constanter credere volo, illud Verbum esse Dei Verbum, hoc est, id provenisse à summo, & perfectissimo Deo, qui plures perfectiones includit, quàm ego capere possum; & fortè de se ipso, suisque operibus plures voluit perfectiones praedicare, quàm ego finito meo intellectu hodiè, hodie inquam, percipere queo: fieri enim potest, ut memet operibus meis majoribus perfectionibus privârim; & ideò, si fortè eâ praeditus essem perfectione, quâ actionibus propriis privatus sum, percipere possem omne id, quod in eo Verbo nobis proponitur, & docetur, cum sanissimis meae Mentis conceptibus congruere; verùm quia mihi ipsi suspectus sum, annon continuò errore memet meliore privaverim |

iv98b conditione, &, ut statuis, Princ. Part. 1. Prop. 15. nostra cognitio, licet clarissima, adhuc imperfectionem includat; potiùs, etiam sine ratione, ad illud Verbum inclino, hoc nisus fundamento, quòd à perfectissimo prodiit, (hoc quippe jam praesuppono, quia ejus probatio hîc non haberet locum, vel nimis longa foret) & propterea à me credi debet. Si jam solo ductu Regulae meae primae, exclusâ secundâ, quasi eam non haberem, aut ea non extaret, de tuâ Epistolâ judicarem, multa mihi essent concedenda, ut & concedo, subtilesque conceptûs tui essent suspiciendi; secunda verò Regula longiùs à te me dissentire cogit. Verùm pro Epistolae modo ductu & hujus & illius regulae aliquantò

latius eos examinabo.

Primò, juxta primò positam Regulam, rogaveram, quia, secundum tuam positionem, creare, & conservare unum, idemque erant, & quia Deus non tantum res; sed motus quoque, & rerum modos in statu suo perseverare faciebat, hoc est, cum iis concurrebat; annon videretur sequi, *nullum esse malum*, aut, *ipsum Deum malum operari*; hanc nixus regulam, quod nihil contra Dei voluntatem potest fieri, alioquin involveret imperfectionem, aut res, quas Deus operatur, (quibus etiam res, |
 iv99b quas malas dicimus, comprehensae videntur) etiam deberent malae esse. Verum quia & hoc contradictionem includit, &, quocumque eam verterem modo, me à contradictione statuendam liberare non possem, propterea me ad te recipiebam, utpote optimum tuorum conceptuum interpretem. In responsione dicis, te persistere in primam sententiam, nempe nihil contra Dei voluntatem vel fieri, vel posse fieri: Verum quum huic difficultati respondendum esset, annon igitur Deus nullum faciat malum, *negas peccatum quid positivum esse, addisque, non nisi valde impropiè dici posse nos in Deum, peccare*; & Appendicis Parte I. Cap. 6. dicis, *Malum absolutum nullum dari, ut per se est manifestum: Nam quicquid existit, in se consideratum, sine respectu ad aliud quid, perfectionem includit, quae sese semper eò usque in quacunque re extendit, quò se extendit ipsa rei essentia, & propterea evidenter sequitur, peccata, quia ea nihil nisi imperfectionem denotant, non posse in aliquo, quod essentiam exprimit, consistere*. Si peccatum, malum, error, vel quocumque id appelles nomine, nihil aliud est, quam perfectiorem statum amittere, aut eo privari, utique sequi videtur, τὸ *existere* non quidem malum, |

iv100b aut imperfectionem esse; sed aliquod malum in re existente posse oriri. Nam perfectum per aequè perfectam actionem perfectiore statu non privabitur; sed quidem per id, quod ad aliquod imperfectum, quia concessis nobis viribus abutimur, inclinamus. Hoc videris *non malum; sed bonum minus appellare, quia res in se consideratae perfectionem includunt: deinde, quia rebus, ut ais, non plus essentiae competit, quam divinus intellectus, & potentia eis tribuit, & reverà confert; & propterea non plus etiam existentiae in actionibus suis ostendere, quam essentiae accipere, possunt*. Nam si nec plures, nec pauciores possum edere operationes, quam quantum essentiae accipi, nulla perfectioris status privatio fingi potest: si enim nihil contra Dei voluntatem fit, & si solummodo tantum fit, quantum essentiae collatum est, quā viā malum, quod melioris conditionis privationem nuncupas, excogitari potest? Quomodo quis per statutum adeò, & dependens opus perfectiorem statum amittere potis est? Adeò ut mihi persuadeam, Virum Clarissimum alterutrum debere statuere, vel aliquod esse malum, vel si minus, nullam esse posse melioris status privationem: Nam nullum esse malum & meliori conditione orbari contradictorium mihi videtur.

iv101b At dicis, per perfectioris status privationem ad minus quidem bonum; sed non ad absolutum malum recidimus; sed (Append. Part. 1. Cap. 3.) me docuisti, non esse de verbis litigandum. Quare, an id absolutum, nec ne dicendum sit, jam non disputo; sed solum, annon à meliori in pejorem statum delabi apud nos jure pejor status, aut status malus dicatur, & dici debeat. At regeres, malus ille status multum adhuc boni continet; ego verò interrogo, annon ille homo, qui per imprudentiam suam in causam fuit, quod perfectiore statu orbatus est, & per consequens nunc minor est, quam antea fuit, malus vocari queat.

Ut autem antecedens ratiocinium, quia nonnullae circa id supersunt tibi difficultates, declines, affirmas *malum quidem esse, & in Adamo fuisse, verum id non esse positivum quid, & respectu nostri, non autem Dei intellectus tale dici, nostrique respectu* Privationem, (*sed tantum quatenus eo optimam libertate, quae ad nostram naturam spectat, & in nostram potestate est, nosmet ipsos privamus*) Dei verò respectu Negationem esse. Hic autem examinemus, an illud, quod malum vocas, siquidem |
 iv102b duntaxat nostri respectu malum foret, malum non esset; deinde an malum, ut tu vis, acceptum, Dei respectu tantum *Negatio* dici debeat.

Ad primum supra aliquo modo videor respondiisse: & quamvis concederem, minus alio ente perfectum esse in me nullum ponere posse malum, eò quod meliorem statum

à creatore flagitare nequeo, & tantùm efficere, ut meus status gradibus differat; non tamen ideò potero concedere, & fateri, si jam imperfectior sum, quàm ante fui, eamque imperfectionem meâ culpâ mihi creavi, me catenus non tantò pejorem esse; si, inquam, meipsum, antequam in imperfectionem unquam incideram, considero, & me cum aliis tunc majore, quàm ego praeditis perfectione, comparo, minor illa perfectio non malum; sed secundum gradûs minus bonum erit: Si verò me ipsum, postquam perfectiore statu excidi, eoque propriâ orbatu imprudentiâ, cum primâ meâ formâ, qua ex manu mei Creatoris prodii, & perfectior eram, comparo, me esse deteriozem, quàm antea judicare debeo: nam non creator; sed ego me ipsum eò redegi; vires enim mihi me ab errore praeservandi, uti & tu fateris, suppetebant.

iv103b Quod secundum spectat, nempe an malum, quod statuis consistere in melioris statûs privatione, quem non tantùm Adamus; sed & nos omnes subitâ, & inordinatâ nimis actione amisimus, an illud, inquam, respectu Dei mera sit *Negatio*. Ut hoc verò sana mente examinemus, videndum nobis est, quomodò hominem constituas & à Deo ante omnem errorem dependentem facias, & quomodò post errorem eundem hominem constituas. Ante errorem eum describis, quòd non plus ipsi essentiae competit, quàm quantum ei Divinus intellectus, & potentia tribuit, & reverâ confert, hoc est, (nisi à mente tuâ aberrem) quòd homo nec plus, nec minus perfectionis potest habere, quàm quantum essentiae Deus in ipso posuit: hoc verò est hominem tali modo à Deo dependentem facere, quemadmodum elementa, lapides, herbas, &c. Si autem haec tua sit sententia, quid sibi velint verba Princip. P. 1. Prop. 15. non percipio. *Cum autem voluntas*, inquis, *libera sit ad se determinandum: sequitur nos potestatem habere facultatem assentiendi intra limites intellectûs continendi, ac proinde efficiendi, ne in errorem incidamus*. Annon videtur contradictio, voluntatem tam liberam, |

iv104b ut se ab errore possit praeservare, & unâ à Deo dependentem facere, ut nec plus, nec minus perfectionis queat proferre, quam quantum essentiae Deus ipsi dedit? Ad secundum, nempe quomodò hominem constituis post errorem, dicis, hominem subitâ nimis actione, nimirum voluntatem non continendo intra intellectûs limites, seipsum perfectiore conditione privare: verùm mihi videtur, tibi & hîc, & in Principiis utraque hujus Privationis extrema propiùs fuisse explicanda, quid ante privationem possideret quidque post amissionem perfecti istius statûs (ut eum appellas) sibi servaret. Dicitur quidem quid perdidimus; sed non quid retinuerimus Princ. Part. 1. Prop. 15. *Tota igitur imperfectio erroris in solâ optimae libertatis privatione consistet, quae error vocatur*. Examinemus utcumque hoc ea ratione, quâ à te statuitur. Statuis non solum tam diversos cogitandi modos in nobis dari, quorum alios volendi, aliosque intelligendi nuncupamus; sed etiam inter eos talem esse ordinem, ut res non debeamus velle, antequam eas clarè intelligamus; affirmas etiam, quòd, si voluntatem nostram intra limites intellectûs continemus, nunquam errabimus, & quod denique in nostrâ |

iv105b potestate est voluntatem intra limites intellectûs continere. Cùm haec seriò mente agito, alterutrum ut verum sit, necessum est; vel omne id, quod ponitur, est fictum, vel Deus eundem ordinem nobis impressit. Si impressit, annon absurdum esset affirmare id sine fine factum esse Deumque, ut ullum ordinem observemus & sequamur, non exigere: nam illud in Deo contradictionem poneret. Et si ordinem in nobis positum debemus observare, quomodà adeò à Deo dependentes possumus & esse, & manere: si enim nemo nec plus, nec minus perfectionis habet, quàm quantum essentiae accepit, & si haec vis ex effectibus debeat cognosci, ille, qui voluntatem suam ultra limites intellectus extendit, non tantum virium à Deo accepit, alioquin eas in effectum deduceret; & per consequens is, qui errat, perfectionem non errandi à Deo non accepit, aliàs nunquam erraret. Nam secundùm te tantum essentiae datum est, quantum perfectionis efficitur. Deinde si Deus nobis tantum essentiae tribuit, ut eum observare queamus ordinem, ut tu nos eum posse servare affirmas, & si tantum perfectionis producimus, quantum essentiae nacti sumus, quî fit, ut eum transgrediamur, quî, ut eum possi|mus

iv106b transgredi ordinem, utque voluntatem non semper intra limites intellectûs

contineamus. Tertiò, si à Deo tantopere dependeo, ut suprà te statuere ostendi, ut nec intra, nec extra limites intellectûs voluntatem continere possim, nisi mihi Deus in antecessum tantum dederit essentiae, & suâ voluntate priùs alterutrum determinaverit: quomodò ergo mihi, si hoc penitiùs consideremus, voluntatis libertas usu venire potest. Nonne in Deo contradictionem ponere videtur, nobis praescribere ordinem nostram voluntatem intra limites nostri intellectûs continendi, & non praebere tantum essentiae, vel persectionum, ut eum observemus; & si, juxta tuam sententiam, tantum perfectionis nobis concessit, nunquam profectò errare possemus: quantum enim essentiae possidemus, tantum perfectionis producere oportet, semperque concessas vires in nostris operationibus ostendere: nostri autem errores sunt argumentum, nos ejusmodi potentiam à Deo ità dependentem (ut statuis) non possidere; adeò ut alterutrum verum esse debeat, vel nos non adeò Deo dependere, vel nos in nobis potentiam non errandi non habere; at potentiam non errandi habemus, prout statuis. Ergo à Deo non adeò dependemus.

iv107b Ex dictis jam clarè patere videtur, impossibile esse, ut malum aut meliori statu privari respectu Dei esset Negatio. Quid enim significat privari, aut perfectiorem statum amittere? nonne est à majori ad minorem perfectionem, & per consequens à majori ad minorem essentiam transire; & à Deo in certâ mensurâ perfectionis, & essentiae collocari? nonne est velle, nos alium, praeter sui perfectam notitiam, non posse acquirere statum, nisi aliter decrevisset, ac voluisset? Fierine potest, ut illa creatura ab omniscio, & summè perfecto Ente producta, quod voluit, ut talem essentiae statum retineret, imò, cum quâ Deus, ut eam in eo statu retineret, continuò concurrat; ut, inquam, in essentiâ declinaret, hoc est, in perfectione praeter Dei notitiam minor fieret? Haec res absurditatem involvere videtur. Annon absurdum est dicere, Adamum perfectiorem amisisse conditionem, & consequenter ineptum fuisse ad eum ordinem, quem Deus in animâ ejus posuerat, Deumque nullam habere notitiam, qualis, quantaque perfectionis Adamus jacturam fecerat? Potestne comprehendi, Deum Ens aliquod constituere ità dependens, ut non nisi ejusmodi opus produceret, & tum propter |

iv108b illud opus perfectiorem perderet statum: (praeterquam quòd ejus absoluta esset causa) & tamen nullam ejus haberet notitiam? Concedo inter actum, & malum actui adhaerens dari discrimen; sed verò *Malum respectu Dei esse Negationem* superat meum captum. Deum actum scire, eundem determinare, & cum eo concurrere, & tamen malum, quod in illo actu est, ejusque exitum non cognoscere, mihi in Deo impossibile videtur. Adverte mecum, Deum in actu meo progignendi cum uxore meâ concurrere: est enim politivum quid, & per consequens claram ejus habet Deus scientiam; verùm quatenus eo actu abutor, & cum alterius uxore contra datam fidem, & jusjurandum meum rem habeo, illum actum malum comitatur. Quid jam hîc respectu Dei esset Negativum? non quòd actum progignendi faciam: quatenus etenim is positivus est, cum eodem Deus concurrat. Debet ergo istud malum, quod illum actum comitatur, tantummodò esse, quòd ego contra proprium foedus, vel Dei mandatum cum alienâ congredior, cum quâ non licet. Jam verò, potestne capi, Deum nostras scire actiones, cum iis concurrere, & tamen ignorare, quâcum illam actionem producimus, |

iv109b eò magis quòd Deus etiam cum illius foeminae actione, cum quâ rem habebam, concurrat? Id de Deo sentire durum videtur. Attende occidendi actum; quatenus est actus positivus, cum eo Deus concurrat; sed verò istius actionis effectum, nempe alicujus Entis destructionem, & Dei creaturae dissolutionem anne ignoraret? quasi proprium opus Deo foret incognitum. (Metuo ne mentem tuam benè percipiam: Conceptus quippe tui, quàm ut tam foedum committas errorem, perspicaciores sunt) Fortasse instabis, eos actûs, prout eos pono, merè esse bonos, & nullum eos comitari malum; sed tum, quid malum nuncupes, capere nequeo, quod perfectioris conditionis privationem sequitur; & tum Mundus in aeternâ, & perpetuâ poneretur confusione, nosque bestiis similes redderemur. Vide quaeso, quam utilitatem ea sententia mundo conferret.

Vulgarem hominis descriptionem rejicis, & unicuique homini tantum tribuis

perfectionis, quantum Deus ipsi, ut operetur, largitus est. Sed eâ ratione mihi videris statuere impios Deum aequè, ac pios, suis operibus colere: Quare? quia utrique perfectiora nequeunt producere opera, |

iv110b quàm quantum utrisque essentiae datum est, & suis demonstrant effectibus. Nec mihi Quaestioni satisfacere in secundâ responsione videris, dicendo, *Quò res aliqua plùs perfectionis habet, eò etiam magis de Deitate participat, Deique perfectionem exprimit magis. Quum ergo probi inaestimabiliter plus perfectionis, quàm improbi habeant, virtus eorum cum improborum virtute comparari nequit. Improbi, quia Deum non cognoscunt, non sunt nisi instrumentum in manu artificis, quod inscium servit & serviendo consumitur: Probi contrà conscii serviunt, & serviendo perfectiores evadunt.* In utrisque tamen hoc verum est, eos amplius non posse operari; quantò etenim plus perfectionis hic prae illo efficit, tantò plus essentiae unus prae alio accepit. Annon igitur exiguâ suâ perfectione impii aequè, ac pii, Deum colunt? Nam, secundùm tuam sententiam, nihil amplius ab impiis Deus flagitat, alioquin plus essentiae in eos contulisset; sed verò plus essentiae non dedit, uti ex effectibus liquet. Ergo amplius ab eis non petit. Et siquando unusquisque in specie, nec plus, nec minus, quàm Deus vult, facit, cur is, qui parum operatur, sed tamen tantum, quantum Deus ab ipso exigit, Deo aequè, |

iv111b ac probus, non esset acceptus? Insuper, quemadmodum per malum, quod actum comitatur, nostrâ imprudentiâ, ex tuâ sententiâ, perfectiorem perdimus statum, ità & hîc videris statuere, quòd, continendo voluntatem intra limites intellectûs, non tantùm adeò perfecti manemus, ac sumus; sed quòd praeterea serviendo perfectiores evadimus; quod contradictionem involvere mihi persuadeo, si modo tantopere à Deo dependemus, ut nec plus, nec minus perfectionis queamus efficere, quàm quantum essentiae accepimus, hoc est, quàm Deus voluit, ut tunc per imprudentiam pejores, aut per prudentiam meliores fiamus. Adeò ut nihil aliud statuere videris, quàm, si homo talis sit, ac eum describis, impios suis operibus, aequè, ac pios suis, Deum colere, & hac ratione ità, ut elementa, herbae, lapides &c. à Deo dependentes reddimur. Cui rei igitur inserviet noster intellectus? cui voluntatem intra limites intellectûs continendi potestas? quâ de causâ ordo ille nobis infixus est? Et vide, quaeso ab aliâ parte, quâ re nos privemus, nempe anxîâ, & seriâ meditatione ad nos ipsos secundùm regulam perfectionis Dei, & ordinem nobis impressum perfectos reddendum:

iv112b nosmet precatione, & ad Deum suspiriis, quibus tam saepe extraordinariam confortationem accepisse percepimus, orbamus: nosmet totâ Religione, ac omni illâ spe, & acquiescentiâ, quam ex precibus, & Religione speramus, orbamus. Enimverò, si nullam mali habet Deus cognitionem, multò minùs credibile est, eum malum puniturum. Quaenam ergo supersunt rationes, quò minùs facinora quaevis (si modò iudicem effugio) avidè perpetrem? cur non detestandis mediis divitias mihi acquirò? cur absque discrimine, &, quò caro nos trahit, id, quod lubet, non perpetro? Dices, quia virtus propter se est amanda. Quî verò virtutem amare possum? mihi tantum essentiae, ac perfectionis non est tributum; & si tantum acquiescentiae, & ex hoc & ex illo habere licet, cur mihi vim, ut voluntatem intra limites intellectus contineam, infero? cur id non facio, quo me affectus trahunt? cur non hominem, qui mihi alicubi obest, clam occido? &c. Ecce quam cunctis impiis, & impietati demus occasionem? nos truncis, omnesque nostras actiones motibus horologiorum similes reddimus.

Ex dictis valdè durum mihi videtur, quòd improprie tantùm in |

iv113b Deum peccare possimus dici: cui enim rei data nobis voluntatem intra limites intellectûs continendi potentia inservit, si, ubi eam transgredimur, contra eum peccamus ordinem? Regeres fortè, id non esse peccatum in Deum; sed in nos ipsos: nam si proprie erga Deum peccare diceremur, etiam dicendum esset, aliquid contra Dei voluntatem fieri; quod juxta te est impossibile: Ergo etiam peccatum. Interim alterutrum verum sit necesse est, Deum vel velle, vel nolle. Si vult, quomodò nostri respectu malum esse potest? Si non vult, id, ex tuâ opinione, non fieret. Quamvis autem hoc aliquam, ut tua fert sententia, involveret absurditatem, praedictas tamen absurditates admittere periculosissimum videtur. Quis novit, si anxîè inquirerem,

annon remedium posset inveniri his aliquo modo conciliandis.

Atque sic tuae epistolae examen juxta Regulam meam primam generalem finiam: antequam verò ad examen juxta secundam Regulam accedam, duo adhuc proponam, quae epistolam tuam spectant, quaeque scripsisti Princ. Part. 1. Prop. 15 Prius est, *quòd affirmas, nos potesta|tem*

iv114b *volendi, & judicandi intra limites intellectûs retinere posse:* quod absolutè concedere nequeo. Nam hoc si foret verum, certè ex innumerabilibus vel unus reperiretur homo, qui se eâ praeditum potestate ostenderet: etiam quivis apud se experiri potest, se quantas etiam impendat vires, eum scopum attingere non posse. Et si quis de hoc negotio dubitat, seipsum examinet, quoties invito intellectu passiones rationem suam vincant, etiam tum quum summis obnititur viribus. At dices, quòd hoc minùs praestamus, non est, quia nobis impossibile est; sed quia sufficientem non adhibemus diligentiam; regero, quòd, si hoc possibile esset, saltem ex tot millibus vel unus inveniretur; sed ne unus omnium hominum exstitit, vel existit, qui auderet gloriari, se in errores haud incidisse. Quaeenam verò hujus rei certiora, quàm ipsa exempla, possunt adduci argumenta? Si pauci essent, unus esset; jam verò quum nullus sit, nulla ejus quoque datur probatio. Instabis & dices; si fieri potest, ut iudicium suspendendo, & voluntatem intra terminos intellectûs continendo, semel, ne errem, efficere queo, quare, ubi eandem adhibeo diligentiam, semper id efficere non possem? Respondeo, me |

iv115b videre non posse, nos hodie tantum virium habere, ut in eo semper perseveremus; semel unâ horâ, quando omnes intendo nervos, iter duorum milliarium conficere potis sum, verùm semper id praestare non possum; ità me summo studio ab errore semel praeservare possum, sed vires ad id semper praestandum deficiunt. Clarum mihi videtur, primum hominem, è manu perfecti illius artificis prodeuntem, iis praeditum fuisse viribus; sed (ut in hoc tecum sentio) eum, illis viribus non satis utendo, vel abutendo, statum suum amisisse perfectum ad praestandum, quod antea sui erat arbitrii. Haecque multis rationibus, ni nimius essem, firmarem. Et hoc in negotio omnem Sacrae Scripturae essentiam, quae propterea apud nos in honore esse debet, sitam esse opinor, quoniam nos id, quod tam clarè intellectus noster naturalis confirmat, docet: nempe, lapsum ex nostrâ primâ perfectione nostrâ imprudentiâ factum esse. Quid igitur istius lapsûs emendatione magis necessarium? Atque hominem lapsum ad Deum reducere Sacrae Scripturae unicus quoque est scopus.

iv116b *Posterius est, Princip. Part. 1. Prop. 15. quòd affirmas, Res clarè & distinctè intelligere repugnare Naturae hominis, unde tandem concludis, longè melius esse rebus, quamvis confusis assentiri, & libertatem exercere, quam semper indifferentem, hoc est, in infimo gradu libertatis manere.* Quam ut concedam conclusionem, impedit in me obscuritas: nam suspensum iudicium nos in eo statu, in quo à Creatore sumus creati, conservat; verùm rebus confusè est rebus non intellectis assentiri, & ità aequè facilè vero ac falso assentiri. Et si (ut D. Des Cartes alicubi docet) eum ordinem in assentiendo non usurpamus, quem Deus inter nostrum intellectum, nostramque voluntatem constituit, nempe ut non nisi clarè perceptis assentiamur: quamvis tunc casu in veritatem incidamus, tamen quia verum non eo, quo Deus voluit ordine, amplectimur, peccamus; & per consequens, ut assensûs cohibitio nos in statu, in quo à Deo constituti sumus, conservat, ità confusus assensus nostrum statum pejorem reddit; erroris quippe ponit fundamentum, quo perfectum deinceps amittimus statum. Sed te dicentem audio: nonne praestat, ut nos perfectiores reddamus, rebus licet confusis assentiendo, quàm |

iv117b ut non assentiendo semper in infimo perfectionis, & libertatis gradu maneamus? At praeterquam quòd hoc negaverimus, & aliquo modo ostenderimus, nos nosmet non meliores; sed deteriores reddidisse; nobis etiam impossibile, & quasi contradictio videtur, Deum cognitionem rerum, ab ipso determinatarum, longiùs extendere, ac eam, quam nobis dedit; imò Deum tunc absolutam nostrorum errorum causam involvere. Nec huic contrarium est, quòd nos Deum, ut plura in nos conferret, quàm contulit, non possumus accusare; quia ad id non tenebatur. Verum quidem est, Deum

non teneri, ut plura, quàm dedit, daret; sed summa Dei etiam infert perfectio, ut creatura ab ipso procedens nullam contradictionem involveret, prout tum videretur sequi. Nullibi namque in creatâ naturâ, praeterquam in nostro intellectu, deprehendimus scientiam. In quem alium finem ille nobis concessus esset, nisi ut Dei opera contempleremur & cognosceremus? Et quidnam evidentius sequi videtur, quàm quòd harmonia inter res cognoscendas, nostrumque intellectum dari debet?

iv118b Si tuam Epistolam circa ea, quae modò diximus, ad meam secundam Regulam generalem examinarem, magis, quàm in primâ, discreparemus. Mihi namque videtur, (aberranti commonstra viam) te Sacrae Scripturae eam infallibilem veritatem & divinitatem non adscribere, quam ego in eâ esse mihi persuadeo. Verum quidem est, quòd te credere ais, Deum res Sacrae Scripturae Prophetis revelâsse; sed modo adeò imperfecto, ut, si factum est, prout tu statuis, in Deo contradictionem involveret. Si enim Deus suum Verbum, ac voluntatem hominibus manifestavit, certum in finem, idque clarè iis manifestavit. Si jam Prophetæ ex illo verbo, quod acceperant, Parabolam finxissent, id Deus vel voluisset, vel noluisset. Si voluisset, ut exin Parabolam fingerent, hoc est, ut ab ejus mente aberrarent; Deus istius erroris esset causa, aliquidque quod contrariaretur sibi, vellet. Si noluisset, impossibile erat, ut Prophetæ inde Parabolam effingerent. Praeterea credibile est, si supponitur, Deum Verbum suum Prophetis dedisse, quòd ità eis dedit, ut illud accipiendo non erraverint: nam Deus ni Verbo suo revelando certum finem habere debebat; At sibi finem, ut homines in errorem duceret, |

iv119b proponere nequit: Id enim in Deo esset contradictio. Etiam homo contra Dei voluntatem errare non poterat; nam id, secundùm te, fieri nequit. Praeter haec omnia, de illo summè perfecto Deo credi non potest, eum permittere, ut suo Verbo, Prophetis dato, ad illud populo explicandum, aliud à Prophetis tribueretur sensus, quam Deus voluit: Si enim statuimus, Deum Prophetis suum concessisse Verbum, simul asserimus, Deum modo extraordinario Prophetis apparuisse, vel cum iis loquutum fuisse. Si jam Prophetæ de hoc tradito Verbo Parabolam fingunt, hoc est, alium ei sensum tribuunt, quàm, ut tribuerent, voluit, Deus hanc rem eos edocuisset. Est etiam tam respectu Prophetarum impossibile, quàm respectu Dei contradictio, Prophetas alium sensum potuisse habere, quam eos habere voluit Deus.

Deum suum ità revelasse Verbum, uti tu vis, parùm probas, nempe eum salutem, & perditionem tantùm revelâsse, certa eum in finem decrevisse media, atque salutem, ac perditionem non nisi decretorum mediorum effectûs esse. Nam profectò, si Prophetæ Dei Verbum isthoc sensu acceperant, quas rationes, ad alium illi adscribendum sensum,

iv120b habuissent? Sed & nullam adducis probationem, quâ nos, ut hanc tuam supra Prophetarum sententiam poneremus, convinceres. Si verò existimas, hanc esse probationem, quod alioquin illud Verbum multas imperfectiones, & contrarietates includeret, dico, hoc duntaxat dici, non verò probari. Et quis novit, si uterque sensus produceretur, uter minores includeret imperfectiones? Denique Enti summè perfecto benè perspectum erat, quid populus caperet, quaeque optima esset methodus, juxta quam populus institui deberet.

Quantum ad secundum primae tuae Quaestionis membrum attinet, quaeris ex te ipso, quare Deus Adamo, ne ex arbore ederet, cùm tamen contrarium decrevisset, edixit; respondes verò, edictum Adamo factum in hoc solo consistere, quòd nimirùm Deus Adamo revelavit τὸ edere ex arbore mortis esse causam, quemadmodum nobis per naturalem rationem venenum mortiferum esse revelat. Si statuitur, Deum aliquid Adamo interdixisse, quaenam rationes sunt, quò magis crederem modum prohibitionis, quem tu adfers, quàm quem adducunt Prophetæ, quibus Deus ipse modum prohibitionis revelavit? Dices, mea prohi|bendi

iv121b ratio magis naturalis est, & ideò magis veritati, Deoque conveniens. Sed hoc omne nego. Nec capio, quod Deus per naturalem intellectum nobis, venenum lethale esse, revelavit; nec rationes video, quibus unquam scirem, aliquid esse venenatum, nisi malos veneni effectûs in aliis vidissem, & audissem. Quòd homines, quia venenum

non noscunt, inscii edant & moriantur, quotidiana nos docet experientia. Dices, si homines scirent, id venenum esse, etiam malum id esse, eos non lateret; sed respondeo neminem veneni habere notitiam, aut posse habere; nisi qui vidit, aut audivit, aliquem ejus usu damnum sibi dedisse; & si ponimus, nos ad hunc usque diem nunquam audivisse, vel vidisse, aliquem ejus usu sibi nocuisse, non tantum nunc quoque ignorarem; sed & sine metu in proprium damnum id usurparemus, quemadmodum tales veritates indies docemur.

Quid magis in hac vitâ candidum atque erectum animum, quam illius perfectae Deitatis contemplatio, delectat? Nam quemadmodum circa perfectissimum versatur, ita etiam perfectissimum, quod in finitum nostrum intellectum cadere potest, involvere debet. Nec mihi in |

- iv122b** vitâ quicquam est, quod cum eâ mutarem delectatione. In hac, caelesti instigatus appetitu, multum temporis insumere possum; sed & simul tristitiâ affici, quando intueor tam multa finito meo intellectui deesse: verum tristitiam sedo spe eâ, quam possideo, quae mihi vitâ charior est, quod posthac existam, & permanebo & eam Deitatem majori perfectione, quam nunc, intuebor. Ubi brevem, praetervolantemque considero vitam, in quâ singulis momentis mortem exspecto; si deberem credere me finem habiturum, sanctâque illâ, & praestantissimâ carituum contemplatione, certè omnium creaturarum, quibus cognitio finis sui deest, miserrimus essem. Quippe metus mortis ante obitum miserum me redderet, & post cum planè nihil, & per consequens miser essem, quia divinâ illâ contemplatione privatus essem. Huc verò me tuae videntur ducere opiniones, quod ubi hic esse desino, etiam in aeternum desinam, cum econtra illud Verbum, & Dei voluntas consolentur interno suo in animâ meâ testimonio, quod post hanc vitam in statu perfectiore me aliquando, contemplando summè perfectam Deitatem, oblectabo. Profectò licet spes ista aliquando falsa |
- iv123b** esse deprehenderetur, me tamen, dum spero, beatum reddit. Unicum hoc est, quod precibus, suspiriis, & seriis votis à Deo peto, & petam, (utinam ad id plus conferre liceret!) quamdiu spiritus hos reget artus, ut ipsi placeat, me suâ bonitate tam beatum reddere, ut, quando hoc corpus dissolvitur, Ens intellectuale ad perfectissimam illam Deitatem contemplandum maneam, & si hoc tantum nanciscor, mihi, quomodo hic credatur, quid invicem persuadeatur, an aliquid naturali intellectu fundetur, & percipi ab eo possit, nec ne, perinde est. Hoc, hoc solummodò est votum meum, meum desiderium, continuaequae preces, ut Deus hanc certitudinem in animâ meâ confirmet, & si eam possideo, (ah me miserrimum, si eo destituar!) prae desiderio anima mea exclamet, quemadmodum cervus anhelat aquarum rivos, ita te, ô Deus vivens, anima mea desiderat: ah! quando veniet dies, quod tecum ero, & te adspiciam. Si hoc tantum obtineo, omne animae meae studium, & desiderium possideo. Quia verò nostrum opus Deo displicet, spem istam, ex tuâ sententiâ, non video: Nec intelligo, Deum, (siquidem de eo humano |
- iv124b** more loqui liceat) si nullam ex opere nostro, & laudatione capit voluptatem, nos produxisse, & conservâsse. Si verò à tuâ sententiâ aberro, tuam explicationem expeto. Verum me, & fortè te solito diutiùs moratus sum; quia verò mihi chartam deesse video, finiam. Horum solutionem videre aveo. Forte hic illic aliquam ex Epistolâ tuâ eduxi conclusionem, quae fortassis tua non erit opinio; sed super eâ re explicationem tuam audire cupio.

Nuper occupatus sui in quibusdam Dei attributis perpendendis, in quo me tua non parum juvit Appendix. Mentem tuam solummodò fusiùs explicui, quae mihi non nisi demonstrationes exhibere videtur, & ideo demiror in Praefatione affirmari, te illa non sentire; sed obligatum fuisse, ut ita tuum, uti promiseras, Cartesii Philosophiam discipulum doceres; & te longè aliam, tam de Deo, quam de animâ, speciatim de animae voluntate fovere opinionem: video quoque in illâ Praefatione dici, te haec Cogitata Metaphysica brevi prolixiora editurum, quae duo avidè desidero: nam de iis aliquid singulare spero. Mea autem non fert consuetudo aliquem laudibus extollere.

- iv125b** Scripsi haec sincero animo, & amicitiam non fucatâ, prout in epistolâ tuâ petiisti, utque veritas detegeretur. Excusa nimiam, praeter intentionem, prolixitatem. Si ad has

responderis, me tibi summopere devincies. Non recuso, si eâ linguâ, in quâ educatus sum, scribere animus est, vel aliâ, modò Latinâ, aut Gallicâ sit; hoc verò responsum, ut eâdem exares linguâ, peto, quia mentem tuam in eâ bene, quod forte in linguâ Latinâ non fieret, percipiebam. Ità me tibi devincies, egoque ero, ac permanebo,

Mi Domine, Tibi addictissimus atque Officiosissimus

Dordraci 16. Januarii 1665.

G. DE BLYENBERGH.

*In responsione tuâ prolixius, quid per Negationem
in Deo intelligas, erudiri exopto.*

EPISTOLA XXI.

Viro Doctissimo, ac Ornatissimo,
 GUILIELMO de BLYENBERGH.

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

Versio.

Mi Domine, & Amice,

iv126 **Q**uum primam tuam Epistolam legebam, existimabam nostras opiniones ferè concordare; sed verò ex secundâ, quae 21 hujus mensis mihi tradita est, longè aliter se rem habere intelligo, videoque nos non tantùm dissentire de ii, quae longè ex primis principiis sunt petenda; sed etiam de eisdem ipsis principiis: adeò ut vix credam fore, ut nos Epistolis invicem erudire possimus. Video namque nullam demonstrationem, licet pro Demonstrationis Legibus solidissimam, apud te valere, nisi conveniat cum eâ explicatione, quam vel ipse, vel alii Theologi, tibi haud ignoti, sacrae Scripturae tribuunt. Verùm si deprehendas, Deum per sacram Scripturam clariùs, & efficacius loqui, quàm per lumen naturalis intellectus, quod nobis etiam concessit, ac assiduò Sapientiâ suâ Divinâ firmiter, & incorruptè conservat, validas habes rationes, ut intellectum flectas ad opiniones, quas sacrae Scripturae tribuis, quin ipse haud aliter facere possem. Quod verò me spectat, quia planè, & sine ambagibus profiteor, me S. Scripturam non intelligere, licet aliquot annos in eâ insumpserim, & quia me haud fugit, quando solidam nactus sum demonstrationem, me non posse in tales cogitationes incidere, ut unquam de eâ dubitare queam, omninò in eo, quod mihi intellectus monstrat, acquiesco sine ullâ suspitione, me eâ in re deceptum esse, nec Sacram Scripturam, quamvis eam non investigem, ei contradicere posse; quia veritas veritati non repugnat, ut jam ante in Appendice meâ (caput indicare nequeo, nec enim liber hîc ruri penes me est) |

iv127 clarè indicavi; & si fructum, quem jam ex intellectu naturali cepi, vel semel falsum esse deprehenderem, me fortunatum redderet, quoniam fruor, & vitam non maerore & gemitu, sed tranquillitate, laetitiâ, & hilaritate transigere studeo & subinde gradum unum adscendo. Agnosco interim (id, quod summam mihi praebet satisfactionem, & mentis tranquillitatem) cuncta potentiâ Entis summè perfecti, ac ejus immutabili itâ fieri decreto.

Ad tuam verò ut redeam epistolam, dico me tibi summas ex animo agere gratias, quòd mihi tuam in tempore Philosophandi rationem aperuisti; sed quòd tu talia, qualia vis ex meâ epistolâ educere, mihi affingas, pro eo nullas tibi gratis ago. Quam, quaeso, materiam mea praebuit epistola has mihi affingendi opiniones, homines nempe bestiis esse similes, homines bestiarum more mori, & interire, nostra Deo displicere opera, &c. (licet in postremo hoc summopere dissentiamus, quia aliter te non percipio, quàm quòd intelligis, Deum nostris operibus delectari, tanquam qui finem suum assecutus est, eò quòd res ex voto successit). Quantum ad me, ego profectò clarè, dixi, probos Deum colere, & assiduè colendo perfectiores evadere, Deum amare; hoccine est eos bestiis similes reddere; aut eos instar bestiarum perire, vel denique eorum opera Deo non placere? Si meas literas majore cum attentione legisses, clarè perspexisses, nostrum dissensum in hoc solo positum esse; scilicet an Deus, ut Deus, hoc est, absolutè, nulla ei humana attributa adscribendo, perfectiones, quas probi accipiunt, eis communicet; (ut ego intelligo) anve ut judex, quod ultimum tu statuis; & eâ de causâ defendis impios, quia juxta Dei decretum, quicquid possunt, faciunt, Deo aequè, ac pios servire. Sed verò secundùm mea dicta id nullatenus sequitur: quia Deum tanquam judicem non introduco, & ideò ego opera ex operis qualitate, non verò ex potentiâ operatoris aestimo, & merces, quae opus consequitur, tam necessariò id consequitur, quàm ex naturâ trianguli sequitur, tres ejus angulos duobus rectis aequales esse debere. Et hoc unusquisque intelliget, qui tantùm ad id, quòd summa nostra beatitudo in amore erga Deum consistit, attendit, quòdque ille amor necessariò ex Dei cognitione, quae nobis tantopere com|mendatur,

iv128 fluit. Hoc autem generaliter facillimè demonstrari potest, si modò ad naturam Decreti Dei attendatur, quemadmodum in meâ Appendice explicui: Verum fateor, eos omnes, qui Divinam Naturam cum humanâ confundunt, valdè ad id intelligendum ineptos esse.

Hisce literis finem hîc imponere animus erat, ne tibi ampliùs essem molestus iis rebus, quae tantummodò (uti clarum est ex valdè devoto additamento fini tuae epistolae affixo) pro joco, & risu inserviunt, nulli autem usui sunt. Ne verò petitionem tuam omni modo rejiciam, ulteriùs ad explicationem vocum Negationis, & Privationis, & breviter ad id, quod necessarium est ad sensum praecedentis meae Epistolae dilucidius enucleandum, progrediar.

Dico igitur primò Privationem non esse privandi actum; sed tantùm simplicem, & meram carentiam, quae in se nihil est: est quippe Ens rationis tantùm, vel modus cogitandi, quem formamus, quum res invicem comparamus. Dicimus, exempli gratiâ, caecum visu privatum esse, quia eum facilè, ut videntem imaginamur, sive imaginatio haec hinc oriatur, quod cum aliis, qui vident, sive quod praesentem suum statum cum praeterito, quum videbat, comparamus; & cùm hunc virum eâ ratione consideramus, nempe comparando suam naturam cum naturâ aliorum, vel cum praeteritâ suâ, tunc affirmamus, visum ad suam naturam pertinere, & propterea dicimus, eum eo privatum esse. Verùm quum Dei decretum, ejusque natura consideratur, non magis de illo homine, quàm de Lapide possumus affirmare, eum visu orbatum esse, quia illo tempore non magis sine contradictione illi homini visus, quàm lapidi competit; *quoniam ad hominem illum nil amplius pertinet, & suum est, quam id, quod Divinitus intellectus & voluntas ei tribuit.* Et propterea Deus non magis est causa τοῦ illius non videre, quam τοῦ non videre lapidis: id quod mera est Negatio. *Ità etiam, cùm ad naturam hominis, qui appetitu libidinis ducitur, attendimus, praesentemque appetitum cum eo, qui in probis est, vel cum eo, quem ipse aliàs habuit, comparamus; affirmamus, eum hominem meliore appetitu privatum esse, quia tunc isti virtutis appetitum competere judicamus; quod facere non possumus, si ad naturam Divini decreti, & intellectûs attendimus: nam* |

iv129 *eo respectu melior ille appetitus non magis ad naturam istius hominis eo tempore, quàm ad Naturam Diaboli, vel lapidis pertinet, & idcirco eo respectu melior appetitus non est Privatio, sed Negatio. Adeò ut Privatio nihil aliud sit, quàm aliquid de re negare, quod judicamus ad suam naturam pertinere, & Negatio nil aliud, quàm aliquid de re negare, quia ad suam naturam non pertinet. Et hinc liquet, quare Adami appetitus rerum terrenarum nostri, non verò intellectûs Dei respectu tantùm malus esset. Licet enim Deus praeteritum & praesentem Adami statum sciret, non idcirco Adamum praeterito statu privatum esse intelligebat, hoc est, praeteritum ad suam naturam pertinere: Nam tunc Deus aliquid contra suam voluntatem, hoc est, contra proprium suum intellectum intelligeret. Hoc si bene percepisses, simulque me illam Libertatem, quam Cartesius Menti adscribit, non concedere, quemadmodum L. M. in Praefatione meo nomine testatus est, vel minimam in meis verbis non invenires contradictionem. Sed video, me meliùs multò facturum fuisse, si in primâ meâ Epistolâ Cartesii verbis respondissem, dicendo, nos non posse scire, quomodò nostra libertas, & quicquid ab eâ dependet cum Dei providentiâ & libertate congruat, (sicuti in Appendice <over Deskartes Beginselen | Principia |> diversis locis feci) adeò ut ex Dei Creatione nullam in libertate nostrâ queamus invenire contradictionem, quia capere haud possumus, quomodò Deus res creavit, & (quod idem est) quomodò eas conservat. Verùm putabam, te Praefationem legisse, meque, si ex animi sententiâ non responderem, in amicitiae officium, quam animitus offerebam, peccatum fuisse. Sed haec susque deque fero.*

Quia tamen video, te Cartesii Mentem hactenus non benè percepisse, peto, ut haec duo attendas: Primò neque me, neque Cartesium unquam dixisse, quòd ad nostram naturam pertinet, ut nostram voluntatem intra limites intellectûs contineamus; sed tantùm, quòd Deus nobis intellectum determinatum, & voluntatem indeterminatam dedit, ità tamen, ut ignoremus, in quem finem nos creavit; Porrò, quòd istiusmodi

indeterminata, vel perfecta voluntas nos non solùm perfectiores reddit; sed quoque, ut tibi in sequentibus dicam, quòd ea nobis sit valdè necessaria.

iv130 Secundò quòd nostra Libertas nec in quâdam contingentia, nec in quâdam indifferentia sita est; sed in modo affirmandi, & negandi; adeò ut, quo rem aliquam minùs indifferenter affirmamus, aut negamus, eò liberiores simus: Verbi causa, si Dei natura nobis est cognita, tam necessariò ex naturâ nostrâ tò affirmare sequitur, Deum existere, quàm ex naturâ trianguli ejus tres angulos duobus rectis aequari fluit; & tamen nunquam magis liberi sumus, quàm quum rem tali modo affirmamus. Quia verò haec necessitas nihil aliud est, quàm Dei Decretum, veluti in meâ Appendice <over Deskartes Beginselen | Principia |> clarè ostendi; hinc quodammodò intelligere licet, quo pacto rem liberè agamus, ejusque causa simus, non obstantè, quòd eam necessariò, & ex Dei decreto agamus. Hoc, inquam, aliquo modo possumus intelligere, cùm quid affirmamus, quod clarè, & distinctè percipimus, ubi verò quicquam, quod clarè ac distinctè non capimus, asserimus, hoc est, cum patimur, ut voluntas extra nostri intellectûs limites exspatietur, tum illam necessitatem, Deique Decreta non ità percipere possumus; sed nostram quidem libertatem, quam nostra voluntas semper includit, (quo respectu opera nostra solummodò bona, vel mala appellantur) & si tunc conamur libertatem nostram cum Dei Decreto, & continuâ Creatione conciliare, confundimus id, quod clarè, & distinctè intelligimus, cum eo, quod non percipimus, & propterea frustrâ id conamur. Sufficit ergo nobis, quòd scimus nos liberos esse, & nos tales esse posse non obstante Dei decreto, nosque mali causam esse, eò quòd nullus actus, nisi respectu nostrae libertatis, tantùm malus nominari potest. Haec sunt, quae Cartesium spectant, ut demonstrarem ejus dicta ab eâ parte nullam pati contradictionem.

Jam ad ea, quae me attinent, me convertam, ac primò breviter referam utilitatem, quae ex meâ opinione nascitur, quae praecipuè in eo est sita, quòd scilicet noster intellectus Deo Mentem, & Corpus extra omnem Superstitionem offert, nec preces nobis valdè utiles esse nego: nam meus intellectus est nimis parvus ad omnia media determinandum, quae Deus habet, quibus homines ad sui amorem, hoc est, ad salutem perducatur; adeò ut tantùm absit hanc opinionem noxiam futuram esse, ut ècontra iis, qui nullis praejudiciis

iv131 nec puerili superstitione praeoccupati sunt, unicum sit medium ad summum beatitudinis gradum perveniendi.

Quòd verò ais, me homines, eos à Deo tam dependentes faciendo, ideo elementis, herbis, & lapidibus similes reddere, id sufficienter ostendit te meam opinionem perversissimè intelligere, & res, quae intellectum spectant, cum imaginatione confundere. Si enim puro intellectu percipisses, quid sit à Deo dependere, certè non cogitares, res, quatenus à Deo dependent, mortuas, corporeas, & imperfectas esse, (quis unquam de Ente summè perfecto tam viliter ausus fuit loqui) ècontra caperes, eâ de causâ, & quatenus à Deo dependent, perfectas esse. Adeò ut hanc dependentiam, atque necessariam operationem quàm optimè per Dei decretum intelligamus, quando non ad truncos, & herbas; sed ad maximè intelligibiles, & res creatas perfectissimas attendimus, ut ex illo, quod secundò de Cartesii mente jam ante memoravimus, clarè apparet, quod attendere debuisses.

Nec reticere possum, me id summopere mirari, quod dicis: si Deus delictum non puniret, (hoc est, tanquam judex tali poenâ, quam ipsum delictum non inferret: Id enim solùm nostra est Quaestio.) quaenam ratio impedit, quò minùs quaevis scelera avidè perpetrem? Certè qui illud tantùm (quod de te non spero) formidine poenae omittit, is nullâ ratione ex amore operatur, & quàm minimè Virtutem amplectitur. Quantum ad me, ea omitto, vel omittere studeo, quia expressè cum meâ singulari naturâ pugnant, meque à Dei amore, & cognitione aberrare facerent.

Porro si ad naturam humanam paulùm attendisses, & naturam Dei decreti, prout in Appendice explicui, percipisses, tandemque scivisses, quomodò res esset deducenda, antequam ad conclusionem perveniatur, non adeò temerè dixisses, hanc opinionem nos truncis, &c. similes reddere; nec tam multas absurditates, quàm imaginariis, mihi

affinxisses.

De duabus illis rebus, quas ais, priusquam ad secundam tuam Regulam pergis, te percipere haud valere, respondeo primò Cartesium sufficere ad conclusionem tuam faciendam, quòd nempe, si modò attendis ad naturam tuam, experiris, te posse

iv132 tuum suspendere; si verò dicas, te in te ipso non experiri, nos tantum virium hodie in rationem obtinere, ut hoc semper continuare possemus, id idem Cartesio esset, ac nos hodie non posse videre, nos, quamdiu existimus, futuros semper res cogitantes, vel naturam rei cogitantis retenturos, quod profectò contradictionem involvit.

Ad secundum cum Cartesio dico, si Voluntatem nostram extra limites intellectûs nostri valdè limitati extendere non possemus, nos miserrimos futuros, neque in nostrâ potestate fore vel frustum panis comedere, vel passum progredi, vel subsistere: omnia enim incerta, atque periculis sunt plena.

Transeo nunc ad secundam tuam Regulam, asseroque, me quidem credere, quòd ego eam Veritatem, quam tu in Scripturâ esse credis, illi non tribuam, & tamen credo, quòd ego illi tantum, si non plus adscribam autoritatis; quodque longè cautiùs, quàm alii, caveam, ne illi pueriles quasdam, & absurdas sententias affingam, quod nemo praestare potest, nisi is, qui Philosophiam benè intelligit, vel Divinas habet revelationes; adeò ut me valdè parum moveant explicationes, quas Vulgares Theologi de Scripturâ adferunt, praesertim si istius sint farinae, ut Scripturam semper juxta litteram, sensumque externum sumant; & nunquam, praeter Socinianos, crassum adeò vidi Theologum, qui non percipit Sacram Scripturam creberrimè more humano de Deo loqui, ac suum sensum Parabolis exprimere; & quòd ad contradictionem, quam frustrâ (meâ quidem opinione) conaris ostendere, credo te per Parabolam omninò aliud quid, quàm vulgò fit, intelligere: nam quis unquam audivit, eum, qui suos conceptûs parabolis exprimit, à suo sensu aberrare. Quum Micha Regi Aghabo diceret, se Deum in solio suo sedentem vidisse, ac exercitûs caelestes à dextrâ, & sinistrâ stantes, Deumque ex illis quaerere, quisnam Aghabum deciperet, illud ipsum certè erat Parabola, quâ Propheta praecipuum, quod eâ occasione (quae non erat, ut sublimia Theologiae dogmata doceret) Dei nomine debebat manifestare, sufficienter exprimebat; adeò ut nullo modo à sensu suo aberraret. Sic etiam caeteri Prophetæ Dei Verbum jussu Dei eâ ratione populo mani|festârunt,

iv133 tanquam optimo medio, non verò tanquam illo, quod Deus petebat, populum ad scopum Scripturae primarium ducendi, qui juxta ipsius Christi dictum in hoc consistit, nimirum in amore Dei supra omnia, & proximi tanquam sui ipsius. Sublimes speculationes, credo, Scripturam minimè tangunt. Me quod spectat, nulla Dei aeterna attributa ex Sacrà Scripturâ didici, nec discere potui.

Quantum verò quintum attinet argumentum (scilicet Prophetas Dei Verbum tali ratione manifestum fecisse, quoniam veritas veritati non est contraria) nihil reliqui est, quàm ut (quemadmodum quivis, qui Demonstrandi Methodum percipit, judicabit) demonstrarem, Scripturam, prout est, esse Dei verum Verbum revelatum. Cujus Mathematicam Demonstrationem, nisi Divinâ Revelatione, habere nequeo. Et ideo dixi, *credo, sed non more mathematico scio, omnia, quae Deus Prophetis &c.* quia firmiter credo, non verò Mathematicè scio, Prophetas Dei intimos Consiliarios, & Legatos fuisse fidos; adeò ut in iis, quae ego affirmavi, nulla omninò sit contradictio; cum è contrario ab alterâ parte haud paucae inveniantur.

Reliquum tuae Epistolae, nempe ubi dicis: *Denique Ens summè perfectum noverat, &c.* & deinde quod contra exemplum de veneno adfers, ac ultimò, quod Appendicem, & id, quod sequitur, spectat, dico hanc praesentem Quaestionem non respicere.

Praefationem L. M. quod attinet, in ipsâ certè simul ostenditur, quid Cartesio adhuc probandum esset, ut solidam de Libero Arbitrio demonstrationem formaret, additurque, me contrariam fovere sententiam, & quomodò eam foveam: quam forte suo tempore indicabo, nunc verò animus non est.

De opere verò super Cartesium nec cogitavi, nec ulteriorem ejus gessi curam, postquam sermone Belgico prodiit: & quidem non sine ratione, quam hic recensere longum foret. Adeò ut nihil dicendum restet, quàm me &c.

EPISTOLA XXII.

Clarissimo Viro

B. D. S.

GUILIELMUS de BLYENBERGH.

*Responsio ad praecedentem.*MYN HEER *en waarde Vrient,*

- iv134** **U**E brief van den 28e Janu op sijn tijt bekomen maer andere besicheden als die van studien hebben mijn belet, van daer eerder op te antwoorden. en alsoo UE brief hier en daer met seer sensible correctien doorspeekt was, en wist ick naulijcx wat ick daer van soude oordeelen, want in UE eersten van den 5 Janu was mijn soo resolutelijck UE vrientschap van harten aengeboden, met een protestatie dat niet alleen mijn brief van dien tijt, maer oock de volgende UE seer aengenaem soude wesen. Ja ick wiert vriendelijck versocht, indien ick noch eenige swarighede konden moveren, vryelijck te objiceren, welcke ick inden mijnen vanden 16 Janu wat breeder hebbe gedaen, waer op ick een vriendelijcke en onderrichtende antwoorde volgens UE eijgen versoeck en belofte meende te bekomen, maer in tegendeel eenen, die niet
- iv135** na altoe groote vrientschap ruycckt, hebbe ontfangen. van dat geen demonstratien hoe klaer die zijn bij mijn en gelden, dat ick de meeninge Cartesii niet en versta, dat ick de lighamelijcke dingen met de geestelijcke te veel vermengen, ett^a ja soo dat wij malkandere met brieue niet langer soude kunnen onderichten, waer op ick seer vriendelijck antwoorde, dat ick sekerlijck geloof dat UE die boven verhaelde dingen beter verstaet als ick, en dat UE meerder gewent sijt de lighaemelijcke dingen vande geestelijcke te onderscheijden, want ghij in metaphysica daer ick in beginnen al een hooge trap beklommen hebt, en daerom mijn socht in UE gunste te insinuere om onderrichtinge te bekomen, maer noit hadde ick gedacht door vrijmoedige objectien occasie van offensie te geven, ick bedancke UE hartelijck voor de genomen moiten van beijde brieuen, en voornamentlijck vanden tweeden, in welcke ick UE meeninge klaerder hebbe begrepen, als inden eersten, maer echter kan noch inde selve niet consenteren, ten sij mijn die swarighede weggenomen worden die ick als noch daer in meenen te vinden, en dat mach noch kan UE geen reden van aanstoot geven, want dat is een groot defect in ons verstant, waerheijt toe te stemmen, sonder die gronde van toestemmige te hebbe die nootsaekelijck sijn, schoon dat UE concepte waerheijt waren, soo mach ick die |
- iv136** niet toestaen, soo lang in mijn noch eenige reden van duijsterheijt of twyffelinghe overblijven, schoon die twyffelinghe niet uijt UE voorgestelde saek, maer uyt de onvolmaecktheijt van mijn verstant, ontstonden. En dewijl UE dit overvloedich weet, soo mach mijn niet qualijck afgenomen werden, indien ick al weder eenige tegenwerpinge formere, gelijk ick ben gehoude te doen, soo lange ick de saeck niet klaer en kan begripen, want het geschiet nergens om, dan om waerheijt uijt te vinden, en niet uijt intensie om UE meeninge tegen des selfs gevoelen te verdraijen en daerom versoecke op dit weijnige een vriendelijcke antwoorde.
- UE secht, dat geen dingh meer wesen heeft, als hem de goddelijcke wil en macht toeschickt en inder daet geeft, en als men op de nateur van een man die begeerte tot wellust krijcht, let, en wij sijn tegenwoordige begeerten, met die vande vroomen of met die geen en die hij self op een ander tijt gehad heeft, vergelijken, soo secht men die man van een beter berooft te sijn, om dat wy als dan de begeerte tot de deucht hem oordeele toe te behooren, dat wij niet doen en kunnen, indien wij op de nateur van Godts besluit, en verstant, letten. Want ten opsicht van dat, hoort die beter begeerten tot de nateur van die man, dies tijts, niet meer, als tot de nateur van de duyvel of van een steen ett^a. Want hoewel God de voorgaende en tegenwoordigen stant van Adam kenden, |*
- iv137** *daerom verstont God niet, dat Adam vande voorgaende berooft was, dat is, dat de voorgaende tot sijn tegenwoordige nateur behoorde ett^a. Uyt welcke woorde mijn duncken klaer te volgen doch onder correctien, dat na UE meeninge, niet anders tot*

een wesen behoort, als het op dat oogenblik heeft wanneer het begrepen wert, dat is, indien ick begeerte tot welluste hebben, soo behoort die begeerte tot mijn wesen van die tijt, en als ick begeerte tot geen welluste hebbe, soo behoort dat niet begeeren tot mijn wesen van die tijt, als ick niet begeeren, en ook bij gevolg, onfeijlbaer moet volgen, dat ick ten respecten van God soo wel volmaecktheijt (alleen gradibus verscheelen) in mijn wercken insluit, wanneer ick begeerte tot welluste hebben, als wanneer ick geen begeerte tot wellust hebben, wanneer ick alle schelmstucken gebruijcken, als dan wanneer ick deucht en rechtveerdicheijt oeffenen. Want tot mijn wesen op die tijt, behoort maer soo veel als ick uijtwercken, want ick kan na UE stellinge noch meer noch min uijtwercken als ick inder daet wesen ontfangen hebben, want de wyl de begeerte tot wellusten en schelmstucken behoort tot mijn wesen op die tijt, als ick die uijtwercken: en ick ontfangen op die tijt, dat en geen meer wesen van de goddelijcke macht, soo wil immers de goddelijcke macht van mijn maer sulcken wercken. En soo dunckt mijn uijt UE stellinge |

iv138 klaerlijck te volgen, dat God de schelmstucken op een en de selfde wyse begeert, als hy die dinge begeert, die ghy deucht noemt. Laet nu ook eens gestelt werden, dat God, als God, en niet, als Richter, de vroomen en godloose, sulck een, en maer soo veel wesen geeft, als hij wil dat sy sullen uijtwercken, wat reden sijnder dan dat God het werck vanden eenen niet op de selfde wyse begeert als van den anderen. Want de wijl God ijder de qualiteijte tot zijn werck geeft, soo volcht immers dat dan die geenen daer God minder aen heeft gegeven, hij op de selve wyse maer ook soo veel van haer begeert, als van die geenen aen welke hij meerder heeft gegeven, en by gevolg wil God ten respecte van zijn selve, de meer of min volmaecktheijt van onse wercken, de begeerte tot wellust, en de begeerte tot deucht, op eenderley wijse, soo dat die geenen die schelmstucken bedrijft, nootsakelijck schelmstucken moet bedrijven om dat tot zijn wesen dies tijts niet anders en behoort, gelijk die geene die deucht pleegt, daerom deucht pleegt, om dat de goddelijcke macht heeft gewilt, dat tot zijn wesen dies tijts te behooren, soo kan ick al weder niet anders sien, of God wil soo wel, en op eenderley wyse de schelmstucken als de deugde, en voor soo veel hij die beijde wil, is hij oorsaek soo wel vande eenen als vande anderen, en moete hem voor soo veel ook beijde aengenaem sijn, dat mijn te hart is om van God te begrijpen.

iv139 Ick sie wel dat UE secht dat de vroomen God dienen, maer ick kan uijt UE schriften niet anders begrijpen, of God te dienen is niet anders als sulcken wercken uijtvoeren, als God gewilt heeft dat wy sullen uijtvoeren, en dat schrijft UE oock de godloose en wellustige toe, wat onderscheijt isser dan ten respecte Godts tussen de dienst der vroomen, en godloose. UE secht ook dat de vroomen God dienen, en al dienende gedurich volmaekter worden, maer ick kan niet begrijpen wat UE by volmaekter worde verstaet, ook niet wat het geseijt is, gedurich volmaekter worden. Want de godloose en vroomen ontfangen beijde haer wesen, en ook den voortganck of gedurige herscheppinge van haer wesen, van God, als God, niet als Richter, en sy voeren beijde de wille van God op eenderley wijse uijt, namentlijk na Godts besluijt, wat onderscheijt kan dan tussen die beijde wesen ten respecte Godts, want dat gedurich volmaekter werden, vloit niet uijt het werck, maer uijt de wille Godts, soo dat indien de godloose door haer wercken onvolmaekter werden, en vloit niet af vande wercken, maer alleen vande wille Godts, en sij voere maer beijde den wille Godts uijt, soo kander geen onderscheijt in dese beijde wesen ten respecten Godts. Wat redenen sijnder dan dat den eenen door zijn werck geduriger volmaekter werden, en den andere al dienende |

iv140 verslijten. Maer UE schijnt het onderscheijt van het werck des eenen boven die vanden andere daer in te stellen, dat het eene werck meer volmaektheijt insluit dan het anderen. Hier vertrouwe ick sekerlijck dat mijnen of UE dwalingen schuijlt, want ick kan geen regel in UE schriften vinden, na welke een saeck meer of min volmakt genoemt wert, als alleen in meer of min wesentlijckheijt te hebben. Indien dat nu den regel van volmaecktheijt is, soo sijn immers de schelmstucken ten aensien van Godts wil hem soo behaegelijck, als de wercken der vroomen, want God wil die, als God, dat

- is ten aensien van hem selve op eenderley wyse, om dat sij bejide van sijn besluyt afvloien. Indien dit alleen den regel van volmaecktheijt is soo en kan men niet anders als oneygentlijck doolingen noemen, maer inder daet sijnder geen doolingen inder daet sijnder geen schelmstukken, maer alles behelst maer dat, en sulck een wesen als God aen hem geeft, welcke altijt het sy ook hoe het sij noch volmaecktheijt insluit. Ick beken dat ick dat met klaer kan begrijpen, en UE moet mijn vergeven dat ick vragen, of dootslaen God soo aengenaem is als aelmoese geven, of steelen ten respecte Gods soo goet is als rechtveerdich te wesen, indien neen wat reden datter sijn, indien Ja, wat redenen konnender by mijn wesen, waerom ick soude gemoveert worden, het eene |
- iv141 werck dat UE deucht noemt, meerder te doen als het ander, wat wet of regel verbiet mijn het eenen meer te laten als het ander, Wat wet of regel verbiet mijn het eenen meer te laten als het ander. Indien UE secht de wet vande deucht selfs. seker ick moet bekennen dat ick geen wet by UE en sien, waer na de deucht te regelen ofte bekennen staet. Want alles hancht onafscheidelijk af vande goddelijcke wil, en bij gevolg het eene soo deugdelijk als het ander. En daerom versta ick niet dat UE secht, datmen uijt liefde tot de deucht moet wercken, daer ick niet begrijpen kan wat by UE deucht, of de wet van de deucht is; UE secht wel de ondeuchde of schelmstukken te verlaten, om dat die tegen UE bysondere nateur strijden, en u van de goddelijcke kennis en liefde soude doen afdwalen. Maer ick sie in alle UE schriften niet een eenige regel, of bewijs daer af. Ja verschoont mijn dat ick moet segge dat het tegendeel uijt UE schriften schijnt te volgen. Ghy laet die dingen die ick ondeuchde noem, om datse tegen u bysondere nateur strijden, maer niet om datse ondeucht in haer behelse, ghy laet die na te doen, gelijkmen die spijs na laet te eten daer onse nateur af walcht, seker die maer de quade dingen laet, alleen om dat sijn nateur daer af walcht, en heeft sich weijnich over deucht te beroemen. Hier valt nu wederom de vrage indien | der
- iv142 een gemoet was, tegens wien bysondere nateur het niet en street maer met de selfde over een quam, om wellusten of schelmstukken te plegen, of daer een reden van deucht is die hem soude moeten bewegen om goet te doen en quaet te laten? Maer hoe is mogelijk dat een man de begeerte van wellust soude konnen na laten, daer die begeerte op die tijt tot sijn wesen behoort, en hij die dadelijck van God ontfangen heeft, en niet kan na laten. Ick kan oock dat gevolg in UE schriften niet sien, dat die daden die ick selmstukken noem, u van de goddelijcke kennis en liefde soude doen afdwalen. Want ghy hebt maer dat gedaen, dat God wilde, en ghy en konde oock niet meer doen, om dat tot u wesen dies tijts niet meer vande goddelijcke macht en wil was gegeven: soo een geconstitueert en dependent werck, hoe kan dat UE vande goddelijcke liefde doen afdwalen, afdwalen is verwart sijn, is niet dependent sijn, en dat is volgens UE stelling onmogelijk. Want, of, wy dit, of dat, meer of min volmaektheijt uijtwercken, wij ontfangen dat tot ons wesen voor die tijt immediatelijk van God, hoe konnen wy dan afdwalen, of ick moet niet verstaen wat by afdwalinge te verstaen is, maer echter hier, en hier alleen moet de oorsaek, van mijn of van UE sijn misverstant schuylen.
- iv143 Ick soude hier noch veel andere dinge seggen en vragen, 1 Of de verstanelijcke selfstandichede op een andere wyse van God afhangen dan de leventloosen, want vermits de verstanelijcke wesens meer wesentlijckheijt insluit dan de leventloose, of sy echter niet bejide Godt en Godts besluyten, tot haer beweginge int gemeen, en tot alsulcke beweginge int bysonder hebben: en by gevolg voor soo veel sij dependent sijn, niet op een ende selfte wyse dependent sijn. 2. dewyl UE niet aen de ziel toelaet, die vryheijt die haer Cartesius heeft toegeschreven, wat onderscheijt datter is tusschen de dependentie vande verstaenlijcke of zielloose zelfstandicheden, en indien sy geen vryheijt van te wille heeft op wat wyse UE de dependentie van God begrypt, en hoe de ziel dependent aen God is. 3. Soo onse ziel die vryheijt niet en heeft, of dan onse doeninge niet Godts doeninge en onse wil niet eigentlijck Godts wil is, en meer andere die ick soude vrage, maer ick derve UE soo veel niet vergen. Maer op de voorgaende pagina, sal UE antwoorde ten eerste verwachten, of ick door dat middel UE meeninge wat beter konde verstaen, en dan dese saeck eens wat breeder by monde sullen af

handelen. Want UE antwoorde hebbende, sal in weijnich weecke tot Leijde moeten wesen, en mijn selve dan de eer geven soot UE anders aengenaem is int |
 iv144 passant eens te begroeten, hier op mijn verlatende, segge ick na hartelijcke groetenisse

dat ick blijve

UE DWD

W. v. BLIJENBERGH

Indien UE niet onder Couvert aen
 mijn schryft, soo gelust te schryfen
 aen Willem von Blijenbergh pontgaerder
 by de groote kerck, dordr 19 Febr 1665

Door een alte grooten haest hebbe ick vergeten te doen invloeije die vrage, of wij met onse voorsichticheijt niets en kunnen voorkomen, das ons anders soude ontmoeten.

.....
 Versio.

Mi Domine, & chare Amice,

iv134b **E**Pistolam tuam, 28 Januarii scriptam, suo tempore accepi; aliae occupationes praeter studia impediverunt, quò minùs ad tuam citiùs responderim: & quoniam hìc illic acribus tua referta est reprehensionibus, quid de eâ judicarem, vix sciebam: nam in primâ, 5 Januarii exaratâ, tam liberaliter amicitiam tuam ex animo mihi obtuleras, hâc additâ obtestatione, meam non solùm illo tempore scriptam; sed & subsequentes valdè gratas fore; quin amicè flagitabas, ut liberè, si quas insuper movere possem difficultates, objicerem, uti in meâ, 16 Januarii datâ, prolixius paulò praestiti. Ad eam amicam, & erudientem, juxta postulatum, & promissum tuum, exspectabam responsionem; |
 iv135b sed econtra talem, quae nimiam non redolet amicitiam, accepi; *nempe quòd nullae demonstrationes, licet validissimae apud me valent, quòd mentem Cartesii non percipio, quòd res spirituales nimium cum terrenis confundo, &c. ità ut invicem epistolis diutiùs erudire non possemus.* Ad quae amicè respondeo, me firmiter credere, te suprâ dicta meliùs me intelligere, & assuetum magis esse res corporeas à spiritualibus discernere: in Metaphysicâ enim, quam ego inchoo, summum adscendisti gradum, & ideò, ut erudirer, favorem tuum captabam; nunquam verò existimabam, me objectionibus, liberè factis, offensionis causam praebiturum. Summas tibi ex animo ago gratias, quòd tantum laborem in duabus epistolis exarandis, praecipuè in secundâ, suscepisti; ex posteriore, quam ex priore, tuam mentem clariùs percepi, & nihilominùs ei assensum praebere nequeo, nisi difficultates, quas adhuc in eâ invenio, tollantur: nec hoc offensionis causam dare potest. Nam illud vitium in intellectu nostro arguit, si veritati sine fundamento necessario assentimur: Licet tui veri essent conceptûs, iis assensum praebere non licet, quamdiu in me quaedam obscuritatis, vel dubitationis rationes |
 iv136b supersunt, quamvis dubitationes non ex re propositâ, sed ex mei intellectûs imperfectione orirentur. Et quia hoc abundè tibi notum est, aegrè ferre non debes, si rursùs quasdam formem objectiones: cogor ità facere, quamdiu rem clarè percipere nequeo; nam hoc in alium non fit finem, quàm ad veritatem inveniendam; non verò ad tuam mentem praeter intentionem tuam detorquendam; & propterea ad haec pauca amicam peto responsionem. Dicis, *nihil ad essentiam rei amplius pertinere, quàm id, quod divina voluntas, potentiaque ei concedit, & reverâ tribuit; & cùm ad naturam hominis, qui appetitu libidinis ducitur, attendimus, praesentemque appetitum cum eo, qui in probis est, vel cum eo, quem ipse alias habuit, comparamus, affirmamus eum hominem meliore appetitu privatum esse, quia tunc isti virtutis appetitum competere judicamus; quod facere non possumus, si ad naturam divini decreti &*

intellectûs attendimus: nam eo respectu melior ille appetitus non magis ad naturam istius hominis eo tempore, quàm ad naturam Diaboli, aut lapidis pertinet, &c. Licet enim Deus praeteritum, & praesentem Adami statum sciret, non idcirco Adamum praeterito statu priva|tum

iv137b *esse intelligebat, hoc est, praeteritum ad suam praesentem naturam pertinere, &c.* Ex quibus verbis clarè sequi videtur, juxta tuam sententiam, nihil aliud ad essentiam pertinere, quàm quod eo momento, quo percipitur, res habet, hoc est, si me voluptatis desiderium tenet, illud desiderium ad meam illo tempore pertinet essentiam, & si me non tenet, illud *non-desiderium* ad meam eo, quo non desidero, tempore essentiam pertinet, unde infallibiliter consequitur, me tum respectu Dei aequè perfectionem in meis operibus includere, (solummodò gradu differentibus) quando voluptatum cupiditate, quàm quando eâ non teneor; quando omnis generis scelera perpetuo, quàm quando virtutem, & justitiam exerco. Ad meam enim essentiam eo tempore tantum duntaxat, quantum operor, pertinet: nec enim plus, nec minus, secundùm tuam positionem, operari possum, quàm quantum reverâ accepi perfectionis, quia voluptatum, scelerumque cupiditas ad meam eo tempore, quo facio, pertinet essentiam, & eo tempore illam, non verò majorem, à Divinâ potentiâ accipio: Exigit ergo divina potentia ejusmodi duntaxat opera. Et ità ex tuâ positione clarè videtur sequi, |

iv138b Deum scelera unâ, eâdemque ratione velle, quâ ea vult, quae tu nomine virtutis insignis. Ponamus jam, quòd Deus, ut Deus, non verò ut judex, piis, & impiis talem, & tantum essentiae largitur, quantum vult, ut illi efficiant; quaenam rationes dantur, ut unius opus non eodem modo, quàm alterius velit? Nam quoniam unicuique ad opus suum qualitatem concedit, sequitur utique, quòd, quibus minus largitus est, eâdem ratione tantum ab ipsis petit, quantum ab illis, quibus plus dedit; & per consequens Deus sui ipsius respectu majorem, minoremve nostrorum operum perfectionem, voluptatum & virtutum cupiditatem eodem modo exigit. Adeò ut, qui scelera patrat, necessariò eadem patrare debeat, quia nihil aliud ad suam eo tempore essentiam spectat; uti is, qui virtutem exercet, ideò virtutem exercet, quia Dei potentia voluit, ut ad suam eo tempore essentiam id pertineret: Rursum mihi videtur Deum aequè, & eodem modo scelera, quàm virtutem velle, quatenus autem utraque vult, tam hujus, quàm illius est causa, ipsique eatenus grata esse debent. Quod de Deo concipere durum est.

iv139b Dicis, ut video, probos Deum colere; verùm ex tuis scriptis nihil aliud percipio, quàm quòd Deo servire tantùm sit talia efficere opera, quae Deus, ut operaremur, voluit; idem adscribis impiis, & libidinosi; quaenam ergo est differentia, respectu Dei, inter proborum, & improborum cultum? Ais etiam, probos Deo servire, & serviendo continuò perfectiores evadere; sed non percipio, quid per τὸ *perfectiores evadere* intelligas, nec quid significet τὸ *continuò perfectiores evadere*. Nam & impii, & pii suam essentiam, & conservationem, aut continuam creationem a Deo, ut Deo, non verò, ut iudice, nanciscuntur, voluntatemque ejus juxta Dei decretum utrique eodem modo exequentur. Quaenam ergo differentia, respectu Dei, inter utrosque potest esse? Nam τὸ *perfectiores continuò evadere* non ex opere; sed ex Dei voluntate fluit; adeò ut, si impii per opera sua imperfectiores fiunt, illud non fluat ex operibus; sed ex solâ Dei voluntate; & utrique voluntatem Dei tantùm exequentur: nequit ergo in his duobus, ratione Dei, dari discrimen. Quaenam sunt ergo rationes, ut hi per opus suum continuò perfectiores, illi verò deteriores evadant?

iv140b Sed verò discrimen operis horum supra alterorum opus in hoc ponere videris, quòd hoc opus plus perfectionis, quàm illud includit. In his tuum, vel meum certò confido latere errorem: nam nullam in tuis scriptis reperire licet Regulam, secundùm quam res magis, minusve perfecta dicitur, quàm quando plus, minusve habet essentiae. Si jam haec sit perfectionis regula, sunt igitur scelera, Dei respectu, ei aequè, ac opera proborum grata: nam Deus ea, ut Deus, hoc est, sui respectu, eodem modo vult, quia utraque ex Dei fluunt decreto. Si haec sit sola perfectionis regula, errores non nisi improprie tales dici possunt; sed reverâ nulli errores, nulla dantur scelera: & quicquid

est, illam tantummodò, & talem, quam Deus dedit, essentiam complectitur, quae semper, utcunque ea se habeat, perfectionem involvit. Me hoc clarè non posse percipere, fateor, & tu quaerenti, an occidere Deo aequè placeat, ac eleëmosynas largiri? an furtum committere, Dei respectu, aequè bonum sit, ac justum esse? condona. Si neges, quaenam sunt rationes? si affirmes, quae apud me existunt rationes, quibus moverer, ut hoc opus, quod tu virtutem appellas, magis, quàm aliud operarer? |

iv141b quaenam lex magis hoc, quàm illud, prohibet? Si ipsam nomines virtutis legem, fatendum mihi certè est, me nullam apud te reperire, juxta quam virtus moderanda, & ex quâ cognoscenda sit. Quicquid enim est, à Dei voluntate inseparabiliter dependet, & per consequens & hoc, & illud ex aequo virtuosum est. Et, quid tibi virtus, vel lex virtutis sit, non capio; ideo etiam, quod asseris, nos ex amore virtutis debere operari, non intelligo. Dicis quidem, te scelera, & vitia ommittere, quia ea cum singulari tuâ naturâ pugnant, & te ab divinâ cognitione, & amore seducunt; verùm nullam horum in omnibus tuis scriptis invenio vel regulam, vel probationem. Quin excusa me, si contrarium ex illis sequi dicam. Omittis ea, quae vitia appello, quia cum singulari tuâ naturâ pugnant, non autem quia vitia complectuntur; omittis ea, quemadmodum cibus, à quo natura nostra abhorret, relinquitur. Certè qui mala omittet, eò quòd sua natura ab eis abhorret, parùm de virtute gloriari poterit.

Hic jam rursus quaestio moveri potest, an, si daretur animus, cum cujus singulari naturâ non pugnaret; sed conveniret voluptates, scele|raque

iv142b patrare, an, inquam, ratio virtutis sit, quae ipsum ad virtutem praestandam, malumque omittendum moveret? Sed quâ fieri potest, ut quis cupiditatem voluptatis amitteret, quum ejus cupiditas eo tempore de suâ sit essentiâ, ipsamque jam modò acceperit, neque dimittere possit?

Hanc etiam consequentiam in tuis scriptis non video, quòd nimirum eae actiones, quas scelerum nomine insignio, te à Dei cognitione, & ejus amore seducerent. Nam voluntatem Dei tantùm exequutus es, neque amplius praestare poteras, quia ad tuam isto tempore essentiam constituendam à Divinâ voluntate, ac potentiâ nihil amplius datum erat. Quomodò sic determinatum, ac dependens opus te à Divino amore aberrare facit? aberrare est confusum, & independens esse, & hoc secundùm te est impossibile. Nam sive hoc, sive illud, sive plus, sive minus perfectionis edimus, illud ad esse nostrum pro illo tempore immediatè à Deo accipimus: quomodò ergo possumus aberrare? vel ego, per errorem quid intelligatur, non capio. Attamen in hoc, in hoc, inquam, solo causa vel mei, vel tui erroris latere debet.

iv143b Hic multa alia dicerem, & quaererem, Primò, An substantiae intellectuales alio modo, quàm vitae expertes à Deo dependeant? licet enim entia intellectualia plus essentiae, quam vitâ carentia involvant, annon utraque Deo, Deique decreto ad suum motum in genere, & ad talem motum in specie conservandum opus habent, & per consequens, quatenus dependent, annon unâ, eâdemque ratione dependeant? Secundò, Quia, quam ei D. des Cartes adsignavit, libertatem animae non concedis, quaenam sit differentia inter dependentiam intellectualium, & animâ carentium Substantiarum? & si nullam volendi habent libertatem, quomodò tu eas à Deo dependere concipias? & quo pacto anima à Deo dependeat? Tertiò, Siquidem nostra anima eâ non sit praedita libertate, anne nostra actio propriè Dei actio, & nostra voluntas propriè Dei sit voluntas? Plura alia quaerere possem, sed tam multa à te petere non ausim: solummodò ad praecedentia responsum tuum brevi exspecto, an fortè hoc medio adhibito sententiam tuam meliùs intelligam, ut postea de hâc re coram tecum pluribus agerem. Ubi enim tuum nactus fuero responsum, Leydam profectus, si gratum sit, in |

iv144b transitu te salutabo. His nixus, dico ex animo, tibi salute dicta, me manere

Tibi addictissimum, atque Officiosissimum

G. DE BLYENBERGH.

Dordraci 19. Febr. 1665.

P.S. Nimiâ festinatione hanc inserere quaestionem oblitus sum: an quod aliàs nobis eveniret, prudentiâ nostrâ non impedire queamus.

EPISTOLA XXIII.

Viro Doctissimo, ac Ornatissimo,
 GUILIELMO de BLYENBERGH

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

Versio.

Mi Domine & Amice,

- iv144** **D**Uas abs te hâc septimanâ accepi Epistolas; posterior, 9 Martii exarata, tantùm ei inserviebat, ut me de priore, 19 Februarii |
- iv145** scriptâ, & mihi Schiedamo missâ, certiozem redderet. In hâc priore te de eo queri video, quòd dixerim *nullam apud te demonstrationem locum habere posse &c.* quasi illud mearum rationum respectu, quia statim tibi non fecerunt satis, locutus fuerim, quod à mente meâ longè abest: respiciebam propria tua verba, quae sic habent. *Et siquando post diutinam investigationem accideret, ut naturalis mea scientia videretur cum hoc Verbo vel pugnare, vel non satis bene &c. illud Verbum tantae apud me est auctoritatis, ut conceptûs, quos existimo clarè percipere, mihi potiùs suspecti sint, &c.* Adeo ut tua tantùm verba breviter repetierim, nec propterea credo, me ullâ in re irae causam praebuisse, eò magis, quòd ea, tanquam rationem, adducebam, quibus magnum nostrum dissensum ostenderem.
- Porrò, quia in calce secundae Epistolae scripseras, te tantummodò sperare, & optare, ut in fide, ac spe perseveres, atque reliqua, quae nobis invicem de intellectu naturali persuademus, |
- iv146** tibi esse indifferentia; animoolvebam, uti & jam revolve, meas nulli usui futuras, mihique eâ de causâ consultum magis esse, ut studia (quae alioqui tamdiu intermittere cogor) non negligerem propter res, quae nullum fructum possunt largiri. Nec hoc primae Epistolae meae contrariatur: quia ibi te, ut merum Philosophum, qui (sicuti haud pauci, qui se Christianos autumant, concedunt) nullum alium veritatis Lydium habet lapidem, praeter naturalem intellectum, non verò Theologiam, considerabam. Sed de hâc re me aliter edocuiisti, simulque ostendisti, quòd fundamentum, cui nostram amicitiam superaedificare animus erat, non, ut arbitrabar, esset jactum.
- Denique reliqua quod attinet, ea plerumque tali modo inter disputandum contingunt, ut propterea humanitatis limites non transgrediamur, & hâc de causâ in secundâ tuâ Epistolâ, nec non in hâc his similia, tanquam non animadversa, praetermittam. Haec de tuâ offensione, ut, me ei nullam dedisse causam, ostenderem, multò minùs me ferre haud posse, ut mihi quisquam obloquatur. Nunc, quò ad tuas objectiones rursus respondeam, me convertò.
- iv147** Statuo ergo primò, Deum absolutè, & reverâ causam esse omnium, quae essentiam habent, quaecunque etiam illa sint. Si jam poteris demonstrare, Malum, Errorem, Scelera, &c. quicquam esse, quod essentiam exprimit, tibi penitus concedam, Deum scelerum, mali, erroris, &c. causam esse. Videor mihi sufficienter ostendisse id, quod formam mali, erroris, sceleris ponit, non in aliquo, quod essentiam exprimit, consistere, ideoque dici non posse, Deum ejus esse causam. Neronis, verbi gratia, matricidium, quatenus aliquid positivum comprehendebat, scelus non erat: nam facinus externum fecit, simulque intentionem ad trucidandam Matrem Orestes habuit, & tamen, saltem uti Nero, ita non accusatur. Quodnam ergo Neronis scelus? Non aliud, quàm quòd hoc facinore ostenderet se ingratum, immisericordem, ac inobedientem esse. Certum autem est, nihil horum aliquid essentiae exprimere, & idcirco Deum eorum etiam non fuisse causam, licet causa actûs, & intentionis Neronis fuerit.
- Porrò velim hîc notari, nos, dum Philosophicè loquimur, non |
- iv148** debere Phrasibus Theologiae uti: Nam, quia Theologia Deum passim, nec temerè, ut hominem perfectum repraesentat, propterea oportunitum est, ut in Theologiâ dicatur Deum quicquam cupere, Deum taedio operibus improborum affici, & proborum delectari; in Philosophiâ verò, ubi clarè percipimus, quòd Deo illa attributa, quae hominem perfectum reddunt, tam aegrè possunt tribui, & adsignari, quàm si ea, quae

elephantum, asinumve perficiunt, homini tribueremus: Ibi haec, & his similia verba nullum obtinent locum, nec ibi sine nostrorum conceptuum summâ confusione ea usurpare licet. Quare Philosophicè loquendo, dici nequit, Deum à quoquam quicquam petere, neque ei taediosum, aut gratum quid esse; haec quippe omnia humana sunt attributa, quae in Deo locum non habent.

Notari tandem voluissem, quòd, quamvis opera proborum, (hoc est, eorum, qui claram Dei habent ideam, ad quam cuncta eorum opera, ut & cogitationes determinantur) & improborum, (hoc est, eorum, qui Dei ideam haud possident, sed tantùm rerum |

iv149 terrenarum ideas, ad quas eorum opera, cogitationesque determinantur) & denique omnium eorum, quae sunt, ex Dei aeternis legibus, & Decretis necessariò profluant, continuoque à Deo dependeant, attamen non solùm gradibus; sed & essentiâ ab invicem differunt: licet etenim mus aequè, ac angelus, & aequè Tristitia, ac Laetitia, à Deo dependeant, nequit tamen mus species angeli, & Tristitia species Laetitiae esse. Hisce opinor me tuis Objectionibus (si eas probè intellexi; Quippe interdum dubius haereo, num conclusiones, quas inde deducis, non differant ab ipsâ Propositione, quam demonstrare suscipis) respondisse.

Verùm illud clariùs patebit, si ad Quaestiones propositas ex his fundamentis respondeam. Prima est, an occidere Deo adeò acceptum sit, ac eleëmosynas elargiri? altera est, an furari Dei respectu aequè bonum sit, ac justum esse? tertia denique est, an, si daretur animus, cum cuius singulari naturâ non pugnaret; sed conveniret, libidinibus obtemperare, & scelera perpetrare, an in eo, inquam, ratio Virtutis daretur, quae ipsi, ut bonum faceret, & malum omitteret, persuaderet?

iv150 Ad primam hoc do responsum, me (Philosophicè loquendo) quid his verbis, *Deo acceptum esse*, velis, nescire. Si roges, an Deus hunc non odio habeat, illum verò diligat? an Deum alius contumeliâ affecerit, alius favore prosecutus fuerit? respondeo, quod non. Si verò Quaestio est, numne homines, qui occidunt, & eleëmosynas distribuunt, aequè probi, & perfecti sint? Rursus negando respondeo.

Ad secundam rehero: si *bonum respectu Dei* inferat, justum aliquid boni Deo praestare, & furem aliquid mali, respondeo neque justum, neque furem in Deo delectationem, aut taedium posse causari; si verò quaeratur, an utrumque illud opus, quatenus aliquid reale, & à Deo causatum est, aequè sit perfectum? dico, si ad opera tantùm animum advertamus, & ad talem modum, posse fieri, ut utrumque aequè fit perfectum. Si igitur interrogas, numne fur, & justus aequè sint perfecti, beatique? respondeo, non. Per justum namque eum intelligo, qui constanter cupit, ut

iv151 unus|quisque, quod suum est, possideat; quam Cupiditatem ego in meâ Ethicâ (necdum editâ) in piis ex clarâ, quam de seipsis, & Deo habent, cognitione necessariò originem ducere, demonstro. Et quoniam ejus generis cupiditatem fur non habet, necessariò Dei, & sui ipsius cognitione, hoc est, primario, quod nos homines reddit, destituitur. Si tamen ulterius quaeras, quid te queat movere, ut magis hoc opus, quod Virtutem nuncupo, quàm aliud facias? dico, me non posse scire, quâ viâ, ex infinitis, Deus utatur, ut te ad hoc opus determinet. Posset esse, ut Deus tibi clarè sui ideam impresserit, ut mundum oblivioni propter sui amorem traderes, reliquosque homines, sicut te ipsum, amares; & perspicuum est hujusmodi animi Constitutionem cum caeteris omnibus, quae malae vocantur, pugnare, & eâ de causâ in uno subjecto non posse esse. Porrò fundamenta Ethices explicandi, & etiam cuncta mea dicta demonstrandi non est hîc locus, quia tantùm in eo sum, ut ad Quaestiones tuas responsum dem, & eas à me avertam, arceamque.

iv152 Quantum denique tertiam Quaestionem attinet, ea contradictionem supponit, mihi aequè videbatur, ac si quis rogaret: Si meliùs cum alicujus naturâ conveniret, ut seipsum suspenderet, an rationes darentur, ut se non suspenderet? Verùm, ejusmodi dari naturam, sit possibile, tunc affirmo, (etiãsi liberum arbitrium concederem, sive non concederem) si quis videt, se commodiùs in cruce posse vivere, quàm mensae suae accumbentem, eum stultissimè agere, si se ipsum non suspenderet;

& is, qui clarè videret, se scelera patrandò reverâ perfectiore & meliore vitâ, vel essentiâ, quàm virtutem sectando, posse frui, is etiam stultus foret, si illa non faceret. Nam scelera respectu istiusmodi naturae humanae perversae virtus essent.

Ad aliam Quaestionem, quam calci Epistolae addidisti, quia unâ horâ vel centum ejus generis quaerere possemus, nec tamen unquam ad conclusionem unius perveniremus, & ipse responsionem non adeo urges, non respondebo: hoc tempore tantùm dicam, &c.

.....

Mijnheer en Vrient

- iv145b** Dese week heb ik twe brieven van u.E. ontvangen den eenen van den 9 maart, die maar diende om mij van de andere van 19 Februarii, die mij van schiedam gezonden is, te verwittigen. in dese laatste sie ik, dat u.E klaagt over hetgeen ik geseit heb dat geen demonstratie by hem plaats kan hebben etc^a. als of ik dat sou geseit hebben ten opsight van myn reden, omdatse ten eerste niet voldaan en hebben. dat var' van myn meening is. maar ik had myn oogmerk op syn aygen woorden, die aldus luyden *en wanneer na een lang ondersoek moght gebeuren, dat myn natuurlyk kennis of scheen te streiden met dit woort, of niet al te wel* etc^a. *so heeft dit woort so veel aansien by my, dat de begrippen, die ik meen klar te sien liever suspecteert* etc^a. so dat ik in 't kort slegts gerepenteert heb u.E. aygen seggen. en daarom niet geloof, dat ik daar me' de minste reede van offensie gaf. te meer omdat ik dat toen als reeden broght, om ons groot verschil te toonen. Vorders dewijl u.E. aan 't eint van syn tweeden brief gesyt had, dat syn wens alleen is in syn geloof, en hoop te volharden, en dat de rest, dat wy malkander wys maaken angaande het natuurlyk verstant |
- iv146b** hem indifferent is; so docht ik, gelyk ik noch denk, dat myn schryven tot geen nut en kon strekken, en derhalve my raatsamer was, myn studie, (die ik anders so lang moet laten) niet te versuymen om saaken, die geen nut kunnen geeven. en dit stryt niet tegen myn eerste brief dewijl ik daar u.E. aanmerkte als een puur filosooph, die (gelyk veel, die sigh christenen aghten, toestaan) geen andere toetsteen van de waarhyt heeft als het natuurlyk verstant, en niet de theologie. waar van u.E. my anders onderrichte, toonende met eene, hoe de gront, waar op ik onse vriendschap meende te bowen, niet en lagh gelyk ik docht. eindlyk wat de rest belangt, dat valt so gemeenlyk onder het disputeeren, sonder daarom de paalen van beleeftheyt te buyten gaan. en om dese reeden heb ik ook diergelyken in u.E. tweeden brief, en sal ook in dese ongemerkt laten gaan. dit is angaande uE misnoeging, om te toonen dat ik 'er geen reeden toe gegeven heb, en veel min om van my te denken dat ik geen tegenspreken en kan leyen. ik sal nu tot de objectien keeren, om die weer te aantwoorde. *vooreerst dan |*
- iv147b** *seg ik, dat got absoluytlyk effectivelyk oorsaak* is van al, dat wesen heeft, het sy ook wat het sy. kan u.E. nu toonen dat quaat dooling, schellemstukken etc^a. iet is dat wesen uytdrukt, so sal ik hem volkomentlyk toestaan, dat got oorsaak van schellemstukken, quaat, dooling, etc^a is voor my, my dunkt, dat ik genoghsaam getoont heb, dat, datgeene, dat de gedaante van quaat, dooling, schellemstukken set, niet bestaat in iet, dat wesen uytdrukt. en derhalven kant men niet seggen, dat got 'er oorsaak van is. by voorbeelt, de moedermoort van Nero, voor so veel die iet stelligs begreep, en was geen schellemstuk. want de uysterlyke daat, en met eenen de intentien om de moeder te vermoorde heeft Orestes ook gehad, en evenwel wort hy, ten minste als Nero, niet beschuldigt. wat was dan de schellemstuk van Nero? niet anders, als dat hy met dat werk getoont heeft, dat hy ondankbaar, onbarmhartig, ongehoorsam was. en 't is seeker, dat geen van dese dingen eenig wesen uyt drukken, en derhalve is 'er got ook geen oorsaak van geweest, maar wel van de daad, en intentie van Nero. vorders wou ik hier aangemerkt hebben, dat wy, terwyl we filosoophs spreken, niet |
- iv148b** mosten gebruyken de manieren van spreken van de theologie. want dewyl de theologie heeft doorgaans, en dat niet sonder reeden, got als een volmaakt mens uyt gebeelt, daarom komt 'er wel in de theologie te pas, dat men segt, dat got iet begeert,

dat got verdriet scheidt in de werke van de godeloose, en vermaak in die van de vroomen. maar in de philosophie, daar men klaar verstaat, dat men got die attributa, die een mens volmaakt maaken, so quaalik kan toepassen, als dat men die, die een olyphant, of een esel volmaakt maaken, een mens sou willen toepassen: daar hebben dese, en diergelyke woorden geen plaats; en men kan se daar niet gebruyken sonder onse concepten seer te verwarre. derhalve, philosophlyk wys sprekende en kanmen niet seggen dat got van iet iet begeert, noch dat hem iet verdrietigh of aangenaam is, want, dat syn altemaal menselyke attributa, die in got geen plaats en hebben. eindlyk wou ik aangemerkt hebben, dat schoon de werken van de vroomen (dat is, van die die gots denkbeelt klaarlyk hebben, na welk al haar werke, en gedaghten gedetermineert worden) en van de godeloose, (dat is, van die, die gots denkbeelt niet en |

iv149b hebben, maar alleen verwarde denkbeelde van de aartse dingen, na de welke al haar werken, en gedaghten, gedetermineert worden) en eindlyk van al wat 'er is, uyt gots eeuwige wetten, en besluyt nootsaaklyk volgen, en van got geduurigh afhangen, niet te min verschillen se van malkander niet alleen gradibus, maar ook essentieelyk. want schoon 't een muys van got so wel afhangt, als een engel, en de droefhyt als de blyschap, daarom kan niet een muys een soort van engelen wesen, noch de droefhyt een soort van blyschap. en hiermede meen ik u objectien, (so ik die wel verstaan heb, want ik twijfel somtyts of de conclusien, die gy uyt trekt, niet en verschillen van het voorstel dat u.E. te bewyse neemt,) geantwoort te hebben. doch het sal beeter bleiken, als ik volgens dese gronden antwoordt op de vraagens, die u.E. my voorstelt. als 1. of doot slaan got so aangenaam is als aalmoese geven? 2. of steelen ten respecten gots so goet is als regtvaerdigh te wesen? 3. indien 'er een gemoet was tegen wiens bysonderen natuur het niet en streeft, maar met de selve oover een kwam om wellusten, en schellem|stukken

iv150b te pleegen, og daar een reeden van deugt is, die hem soude moeten beweegen, om goet te doen, en quaat te laten? op de eerste dan seg ik, dat ik niet en weet, (philosoophlyk sprekende), wat u.E. meent by aangenaam in got. indien de vraag is of got de een niet en haat, en den anderen liefheeft? of de een got niet leyt gedaan heeft, en de ander een faveur? ik antwoordt neen. en indien de vraag is die of mannen, die doot slaat, en die aalmoesen geeft, niet eeven goet, of volmaakt syn? ik seg weer van neen. wat de tweede belangt, daarop seg ik, indien *goet ten opsight van got*, te seggen is, dat de rechtvaardige got eenige goet doet, en de dief eenig quaat, ik antwoordt, dat de rechtvaardige, noch de dief vermaak, noch verdriet in got konnen veroorsaaken, maar indien de vraag is, of die twe werken voor so veelse iet saaklyk syn, en van got veroorzaakt, niet eeven volmaakt syn? dan seg ik, indien men op de werken alleen, en op so een wys let, dat het wel wesen kan, dat se bayegaar eeven volmaakt syn. indien ghy dan *vraaght of dan den dief, en den rechtvaardigh, niet eeven volmaakt en saligh syn? daar op antwoord ik van neen. want by een rechtvaardig versta ik een, die vast begeert, dat elk het syne besit welke begeerte |*

iv151b *ik in myn Ethica, (die ik noch niet uyt gegeven heb) toon nootsaaklyk in de vroomen te ontstaan uyt een klare kennis, die sy van haar sefels, en van got hebben. en mits den dief sodanige begeerte niet en heeft, so ontbeert hy nootsaaklyk de kennis van got, en van sigh selve, dat is, het voornaamste, dat ons mensen maakt* indien gy noch eevenwel vraagt wat u kan moveeren het werk, dat ik deugt noemt meerder te doen als het ander? daartoe seg ik, dat ik niet kan weeten wat wegh van oneindlike, die 'r syn, got gebruykt om u tot sodanige werke te determineeren. het kon syn, dat got syn denkbeelt in u.E. klaar geprent heeft en door syn liefde u de werelt doen vergeeten, en de rest van de mensen doen beminnen gelyk u selfs, en t is klaar dat so een constitutie van gemoet, tegen al de andere die men quaat noemt strijt, en derhalve en konnen se in een subject niet wesen. vorders is hier de plaats niet om de gronden van de Ethica te verklaaren, noch ook om al hetgeen ik seg te bewyse, dewyl ik maar besigh ben om sleghts op u.E. objectien te antwoorde, en de van my af te keeren. Wat eindlyk de 3. vraag belangt, die supposeert een contradictie. en 't lyk my eeven als of my iemand vraagde, indien 't met de natuur |

iv152b van iemand beter overeenkwam, dat hy sich ophing, of 'er reeden zouden syn dat hy sich niet ophing? doch laat het moogelyk syn dat 'er so een natuur gegeven wert. dan seg ik, (al waar t ik de vryen wil toestont, of niet) dat indien iemand siet, dat hy aan de galgh beeter kan leeven als aan syn tafel, hy seer geklyk doen sow, dat hy sich niet en ging ophangen, en die klaar sag, dat hy, met schellemstukken te pleegen, in der daat volmaakter, en beeter leeven, of weesen genieten sou, als, met de deugt te volgen, die sou ook een gek syn indien hy se niet en pleeg. want de schellemstukken souden deugt syn ten opzicht van so een verkeerde menselyke natuur. wat de anderen vraagen belangt, die u.E. aan 't eint van syn brief gevoegt heeft. mits men so wel hondert op een uur sou kunnen vraagen, sonder dat men oyt tot besluyt van eenig ding kwaam. en u.E. selfs op de aantwoort niet veel en dringt, so sal ik se onbeaantwoort laate blyve en voor dees' tyt maar seggen dat ik u.E. tegen die tyt, die hy my apunteert, verwaghten sal, en dat hy my seer welekom wesen sal. toch ik wou wel, dat het in 't kort moght wesen, omdat ik alre dreigt voor een week of twe na Amsterdam te gaan. ik bleif ondertussen na harteleike groetenisse

Voorburgh. den 13 Maart 1665

U. E. V. E. D.
B. de Spinoza.

EPISTOLA XXIV.

Viro Clarissimo,

B. D. S.

GUILIELMUS de BLYENBERGH.

Responsio ad praecedentem.

MYN HEER en VRIENT,

WAnneer ick de eer had van by UE te zyn, en liet mijn de tijt niet toe, langer daer in te continueren, en noch minder de memorie om al te konnen onthouden het geen enoch verhandelt wiert, niet tegenstaende ick immediatelijk op UE afscheyt al mijn gedachten bij een riep, om te mogen onthouden, het geen ick gehoort hadden: daerom ter naester plaets komende trachten ick UE meeningen by mijn selve op t papier te werpen, maer bevont doen dat ick inder daet geen een vierde part vant verhandelde onthouden hadden; en daerom moet UE mijn excuseren, indien ick noch eenmaal moyelijk vallen om wat te vragen. Ick wenschte dat ick UE voor de moeyten weder eenige obligatie koste geven, waer in ick UE meeninge niet klaer verstont, of die niet wel onthoude hadden. Ware

Eerstelijk, wanneer ick UE *principia et Cogitata Metaphysica* lesen, hoe ick sal konnen onderscheijde, welcke UE, na de meeninge Cartesii, en welcke na UE eijgen meeninge gestelt is.

Ten tweede, of daer eygentlijck doolinge is, en waer in die bestaet

Ten derden, op wat wyse UE de wil niet vry en stelt

Ten vierden, op wat wyse UE inde voorreden door Meyer laet seggen, *dat UE wel toestaet, datter inde natuur, een denckende selfstandicheijt is; maer echter ontkent, dat dese de wesentheijt van de menschelijcke ziel stelt: maer gevoelt, dat, op de selfde wyse, als de uijtstrecking onbepaelt is, oock alsoo de dencking niet bepaelt wert, en der halve, gelijckerwys het menschelijck lichaem niet volstrecktelijck, maer alleen op sekere wys, volgens de wetten vande uijtgestreckte natuur, door beweging en rust, is een bepaelde uijtstrecking; dat oock alsoo de menschelijcke ziel niet volstrecktelijck; maer alleen volgens de wetten vande denckende natuur, door de denckbeelden, op sekere wyse, is een bepaelde dencking, die men besluit dat nootsaekelijck sijn moet, soo haest het menschelijck lichaem begint wesentlijck te syn.* Uijt welke woorde, mijn toeschijnt te volgen, dat gelijk het menschelijck lichaem, uijt duysent kleijne lichaemen is samen gestelt, dat oock alsoo de menschelijcke geest uijt duysent |

denckinge samengestelt is: en gelijk het menschelijck lichaem resolverende wederom keert en opgelost wert, in duysende van lichaemen daer het van samen gestelt was, alsoo oock onse geest in het afscheijde van ons lichaem oock weder opgelost wert in die meenigvuldige denckinge, uijt welke sy is samen gestelt: en gelijk de opgeloste lichaemen, van ons menschelijck lichaem niet meer met malkanderen verbonde blijven, maer andere lichaemen sich daer tusschen beijde voegen, alsoo oock schijnt te volgen, dat onse geest opgelost synde, die ontelbare denckingen, uijt welke sy samengestelt was, nu niet meer gecombineert, maer gesepareert sijn: en gelijk ons lichaem resolverende wel lichamen blijven, maer geen menschelijcken, dat ook alsoo na de doot, ons denckende selfstandicheijt wel wert opgelost, dat het denckinge of denckende selfstandichede blijven, maer niet soo gelijk haer wesen was, wanneer sy een menschelijcke geest genoemt wiert: uyt welke het mijn blijft toeschijnen, als of UE stelde, dat de denckende selfstandicheijt des menschen verandert en opgelost wert gelijk de lichaemelijcken, ja sommige soodanich gelijk UE (indien ick anders wel onthouden hebben) inde godloose stelden, dat sy geheel tot niet gaen, en geen denckinge meer over houden. En gelijk Descartes na Meyers segge Maer praesupponeert dat de ziel een selfstandicheijt volstrecktelijck denckenden is, soo dunckt mijn oock dat UE en Meyer in |

dese woorde oock ten grootsten deele maer praesuppoosten gebruijckt, waerom ick UE meeninge hier in niet klaer begriip.

Ten vijfden, soo stelde UE soo in het discours als in den laetsten vanden 13 Maert,

dat het uijt de klare kennisse die wy van God en van ons selve hebben, ontstaet, dat wy stantvastich begeren, dat yder het sijnen blijft besitten, maer hier resteerde te verklaren, op wat wyse de kennisse Godts en ons selven, ons een stantvastige begeerte doet hebben, van dat elck het sijnen mocht besitten, dat is, op wat wyse dat vande kennisse Gods afvloit, of ons verplicht, deucht te beminnen, en die wercken na te laten, die wy ondeucht noemen en waer van daen het komt (de wyle na UE stellingen dootslaen en stelen soo wel iet positive in haer behelst als aelmoesse te geven) dat dootslaen niet soo veel volmaecktheyt, gelucksalicheijt, en vergenoeginge insluit als aelmoesse te geven. Maer UE sult misschien seggen, gelijk in UE laetsten vanden 13 Maert seght, dat dese questie behoort tot de Aethica en dat sy daer in van UE gemoveert wort, maer alsoo sonder verklaringe vandese questie als oock van de voorgaende vragen, ick UE meeninge niet klaer en kan verstaen, of daer blijven in mijn altijt absurditeyten over, die ick niet kan reconcilieren, soo versoecken vriendelijck, mijn die wat breeder te beantwoorde, en voornamentlijck te stellen eenige

iv157 van UE voornaemste definitiones, postulata, et axiomata, daer UE Aethica, en voornamentlijck dese vraegh op rust, te verklaren, misschien sal UE de moiten doen afschrieken, en excusere, maer ick versoecke noch dese reys, mijn bede, hier in genoegh te doen alsoo ick sonder dese laetste vraegh noit UE rechte meeninge sal kunnen begrijpen. Ick wenschte dat ick UE eenige recompense van obligatie konde toebrengende derven UE niet bepalen binnen 1 a 2 wecken, alleen versoeckende, van voor UE vertreck na Amsterdam hier antwoorde op te mogen hebben, dit doende sult myn hoogste obligeren, en ick sal thoonen dat ick sij en blijven

MYN HEER,
UEDWD
WILLEM van BLYENBERGH

Dordrecht desen
27 Maert 1665

*Mijn heer
d' heer Benedictus de
Spinosa, present
Tot
Voorburgh
per couerto*

.....
Versio

Mi Domine, & amice.

iv153b **U**bi tuâ honorabor praesentiâ, ut in eâ perseverarem non tempus, multò minùs memoria permittebat, ut quae colloquentes tractavimus, ei mandarem; licet ego quàm primùm à te discesseram, omnes memoriae vires, quò audita retinerem, colligerem. In proximum ergo profectus locum tuas opiniones chartae mandare conabar; sed experiebar tunc, me reverâ ne quartam quidem tractatorum partem retinuisse; adeò ut tibi sim excusandus, si adhuc semel, tantùm quaerendo de iis, in quibus mentem tuam, vel non bene perceperim, vel non bene retinuerim, tibi molestus sim. Optem, ut hunc laborem aliquo beneficio tibi compensare facultas daretur.

iv154b Primum erat, quomodò, ubi Principia, & Cogitata tua Metaphysica lego, quae tua, quaeque Cartesii sit sententia, internoscere possim?

Secundum, an propriè detur error, & in quo consistat?

Tertium, quâ ratione statuas, voluntatem non esse liberam.

Quartum, quid his verbis, quae L. M. in Praefatione tuo nomine scripsit, intelligas, nempe. *Cum contrâ author noster admittat quidem in Rerum naturâ esse substantiam cogitantem: attamen neget illam constituere essentiam Mentis*

humanae; sed statuat, eodem modo, quo extensio nullis limitibus determinata est, cogitationem etiam nullis limitibus determinari; adeòque quemadmodum Corpus humanum non est absolutè, sed tantùm certo modo secundùm leges naturae extensae per motum & quietem determinata extensio; sic etiam Mentem, sive animam humanam non esse absolutè, sed tantùm secundum leges naturae cogitantis per ideas certo modo determinatam cogitationem; quae necessariò dari concluditur, ubi Corpus humanum existere incipit. Unde sequi videtur, sicut Corpus humanum ex millenis compositum est corporibus, ità etiam humanam Mentem ex millenis constare cogitationibus;. & quemadmodum |

iv155b humanum Corpus in millena resolvitur, unde componebatur, corpora, sic etiam Mentem nostram, ubi corpus deserit, in tam multiplices, ex quibus constabat, cogitationes resolvi: & sicuti resolutae humani nostri Corporis partes non ampliùs unitae manent; sed alia corpora inter ea se insinuant; ità sequi quoque videtur, Mente nostrâ dissolutâ, illas innumeras cogitationes, quibus constabat, non ampliùs combinatas, sed divisas esse: & quemadmodum corpora soluta corpora quidem manent; sed non humana, ità à morte quoque nostram substantiam cogitantem quidem resolvi, ut cogitationes, vel substantiae cogitantes maneant, non verò ità, ut essentia erat earum, quum Mens humana dicebantur. Unde mihi videtur, ac si statueres, substantiam hominis cogitantem mutari, & instar corporum resolvi, quin imò quasdam ità, ut de impiis (ni me fallat memoria) affirmabas, omninò perire, nullamque sibi retinere cogitationem reliquam. Et sicut D. des Cartes, ut L. M. habet, Mentem esse substantiam absolutè cogitantem tantùm praesupponit, ità & Tu, & L. M. praesupponitis maximam partem uti |

iv156b mihi videmini: quare tuam hoc in negotio mentem clarè non percipio.

Quintum est, quòd tam in colloquio, quàm in postremâ tuâ Epistolâ, 13. Martii scripta, statuis, ex clarâ Dei, & nostri cognitione oriri Constantiam, quâ, ut quilibet suum sibi habeat, cupimus: Verùm hîc explicandum restat, qua ratione Dei, & nostri cognitio in nobis constantem voluntatem producat, ut unusquisque, quod suum est, possideat, hoc est, quâ viâ id ex Dei cognitione fluat, vel nos obstringat, ut virtutem amemus, & ea negligamus opera, quae vitia dicimus; & unde procedat (quandoquidem occidere, & furari, juxta te, aequè quid positivum, ac eleemosynas dare, comprehendant) cur caedem committere non tantùm perfectionis, beatitudinis, & acquiescentiae, quantum eleemosynas distribuere, involvat. Dices fortè, ut in postremâ, quae 13. Martii consignata est, hanc quaestionem ad Ethicam spectare, eamque inibi à te moveri; verùm quum sine hujus Quaestionis, ut & praecedentium elucidatione, ego tuam nequeam percipere mentem, quin semper absurditates supersint, quas conciliare non possum, amicè rogo ut latiùs mihi ad eas respondeas; praesertim ut praecipuas quasdam Defi|nitiones,

iv157b Postulata, & Axiomata, quibus tua Ethica, & haec imprimis Quaestio innitur, proponas, & explanes. Fortè, quia labor deterret, te excusabis, verùm ut meae satisfacias petitioni saltem hâc vice flagito, eò quòd absque ultimae Quaestionis solutione mentem tuam nunquam rectè sim percepturus. Optem, ut laborem tuum aliquo beneficio compensare liceret. Tempus duarum, triumve septimanarum praescribere non audeo; tantùm ut ante iter tuum Amstelaedamense ad has responsum des, requiro. Hoc ubi praestiteris, me tibi summopere devincies, egoque ostendam me esse & permanere,

MI DOMINE,

Tuum ad quaevis officia paratissimum,

G. DE BLYENBERG.

Dordraci 27. Martii 1665.

EPISTOLA XXV.

Clarissimo Viro

B. D. S.

HENRICUS OLDENBURGIUS.

Vir Clarissime, mihique Amicissime,

i158 **G**Audebam magnopere, cùm ex nuperis Domini Serrarii literis intelligerem, te vivere, & valere, & Oldenburgii tui memorem esse: sed simul graviter fortunam meam (si fas est tali vocabulo uti) accusabam, quâ factum est, ut per tot mensium spatium, commercio illo suavissimo, quo antehac tecum utebar, privatus fuerim. Tum occupationum turba, tum calamitatum domesticarum immanitas culpandae sunt; meum quippe erga te studium amplissimum, fidaque amicitia firmo semper stabunt talo, & inconcussa perennabunt. Dominus Boyleus, & ego non rarò de te, tuâ Eruditione, & profundis meditationibus confabulamur. Vellemus ingenii tui foetus excludi, & doctorum amplexibus commendari, teque hâc in re exspectationi nostrae facturum satis confidimus. Non est quòd Domini Boylei diatriba de Nitro, deque Firmitate & Fluiditate apud vos imprimatur: hîc quippe Latino sermone jam excusa est, nec nisi commoditas deest exemplaria ad vos transvehendi. Rogo igitur, ne permittas, ut quis typographus vestras tale quid aggrediatur. Idem Boyleus Tractatum insignem de Coloribus in lucem emisit, & Anglicè, & Latinè, simul & Historiam Experimentalem de Frigore, Thermometris, &c. ubi multa praeclara, multa nova. Nil nisi bellum hoc infaustum obstat, quò minùs libri ad vos transmittantur. Prodiit etiam Tractatus quidam insignis de sexaginta observationibus Microscopicis, ubi multa audacter; sed Philosophicè (juxta tamen principia Mec hanica) disseruntur. Spero Bibliopolas nostros viam inventuros, horum omnium exemplaria ad Vos expediendi. Ego quid tu nuper egeris, vel sub manu habeas, accipere à manu tuâ propriâ aveo, qui sum

Tui Studiosissimus, & Amantissimus

Londini die 28. April. 1665.

HENR. OLDENBURG.

EPISTOLA XXVI.

Viro Nobilissimo, ac Doctissimo

HENR. OLDENBURGIO

B. D. S.

Amice integerrime,

PAucis ante diebus amicus quidam epistolam tuam 28. Aprilis, quam à Bibliopolâ Amstelaedamensi, qui eam sine dubio à D. Ser. acceperat, sibi traditam ajebat. Gavisus sum summoperè, quòd tandem ex te ipso intelligere licuit, te bene valere, tuumque erga me animum benevolum eundem atque olim esse. Ego sanè, quotiescunque data fuit occasio, D. Ser. & Christian. Hugenum Z.D. qui etiam te novisse mihi dixerat, de te, tuâque valetudine rogare non desii. Ab eodem D. Hugenio etiam intellexi eruditissimum D. Boyleium vivere, & in lucem emisisse Tractatum illum insignem de Coloribus Anglicè, quem ille mihi commodato daret, si linguam Anglicam callerem. Gaudeo igitur ex te scire, hunc Tractatum simul cum illo altero de frigore, & Thermometris, de quo nondum audiveram Latinâ civitate donatos, & publici juris factos. Liber de observationibus microscopicis etiam penes D. Hugenum est, sed ni fallor Anglicè. Mira quidem mihi de hisce microscopiis narravit, & simul de Telescopiis quibusdam in Italiâ elaboratis, quibus Eclipses in Jove ab interpositione Satellitum observare potuerunt, ac etiam umbram quandam in Saturno, tanquam ab annulo factam. Quorum occasione non satis possum mirari Cartesii praecipitantiam, qui ait causam, cur Planetæ juxta Saturnum (ejus enim ansas Planetas esse putavit, fortè quia eas Saturnum tangere nunquam observavit) non moventur, posse esse, quòd Saturnus circa proprium axem non gyret, cùm hoc cum suis principiis parùm conveniat, tum quia ex suis principiis facillimè ansarum causam explicare potuerat, nisi praejudicio laboraret, &c.

EPISTOLA XXVII.

Humanissimo, Ornatissimoque Viro,
 GUILIELMO de BLYENBERGH
 B. D. S.
Responsio ad Epistolam XXIV.
 Versio.

Mi Domine, & Amice.

iv160 **U**Bi tua, 27. Martii ad me data, mihi tradebatur, ut Amstelaedamum proficiscerer, in procinctu stabam. Quare, ubi dimidium ejus perlegeram, domi relinquebam, donec rediissem, ut tum responderem; quoniam putabam, eam nihil, nisi Quaestiones, ad primam spectantes controversiam, comprehendere. Ego verò postea eam perlegens longè aliud ejus argumentum esse deprehendebam, in eâque non modò probationem eorum, quae in Praefatione mearum Demonstrationum Geometricarum in Cartesii Principia curavi scribi, eo tantùm fine, ut meam sententiam cuilibet indicarem, non verò probarem, & hominibus persuaderem; sed etiam magnam Ethices partem, quae, ut cuivis notum, Me|taphysicâ,
iv161 & Physicâ fundari debet, desiderari. Quâ de causâ, ut tuis facerem satis quaestionibus, à me impetrare non potui; sed occasionem expectare volui, quò amicissimè coram, ut postulato desistas, à te peterem, meae negationis rationem darem, & denique ostenderem eas ad primae nostrae controversiae solutionem non facere; sed econtra maximam partem à solutione istius litis pendere. Tantum ergo abest, ut mea opinio, rerum necessitatem spectans, sine iis non possit percipi; quia hae reverâ percipi nequeunt, antequam ea in antecessum intelligatur. Antequam verò offerebatur occasio, hâc hebdomadâ alterum adhuc mihi tradebatur epistolium, quod aliquam displicentiam, ex nimiâ morâ, prae se ferre videtur. Et ideò haec pauca ad te scribere necessitas me coëgit, ut de proposito, & decreto meo certiosem, ut jam reddidi, te redderem. Spero te, negotio perpenso, ultrò à tuâ petitione destitutum, & tamen animum in me propensum servaturum. Ego à meâ parte pro viribus meis in omnibus demonstrabo, me esse, &c.

.....
Myn heer en vrient.

iv160b toen ik u.E brief van den 27. maart ontving, was op mijn vertrek na Amsterdam, en derhalve ik die maar half geleszen t'huys liet om tegen myn wederkomst te beantwoorde, denkende, dat se niet anders begreep als dingen noopende de eerste quaestien, maar die daar na lesende, bevontse van een heel anderen inhoud, en niet alleen het bewys van die dingen versoekende, die alleen om ieder van myn gevoelen en meening te waarschowen, maar niet om se te bewyse, noch om te verklaaren, heb in de voorreden laten setten, maar ook van een groot deel van de Ethica, die gelyk een ieder weet op de metaphisica en phisica gegront moet werden. en
iv161b derhalve heb niet konnen resolveren daarop te voldoen, maar gelegenthyt gewenst, om mondeling op het vriendelykst te moogen versoeken van u versoek te willen afstaan, en dan sou ik met eenen reden van myn wygering geven, en eindlyk toonen, dat die dingen tot de solutie van u.E. eerste questie niet en doen, maar in 't egendeel de meeste van die questie af te hangen. so dat het var is, dat men myn meening aangaande de nootsaaklykhyt der dingen sonder de solutie van dese nieuwe vraagens niet sou konnen verstaan werden, dewyl de solutie van dese, en wat 'er toe behoort, niet kan gevat werden sonder dat men die nootsaaklykhyt ter degen verstaat. want gelyk u.E weet der dingen nootsaaklykhyt raak de methaphisica, en de kennis van die moet altyt voor af gaan. doch eer ik die gewenste gelegenthyt heb konnen krygen, heb ik dese week weer een brief onder cubert van myn hospes ontfangen, die eenige misnoeging, door het lang waghten veroorzaakt, schynt te toonen. en daarom my genootsaakt heeft, dese wynigen regels te schryven, om myn resolutie, en voorneem in

't kort te seggen. gelyk ik nu al gedaan heb. wil hoope dat U.E. de saak ooverwoogen hebbende sal van syn versoek williglyk afstaan, en niet te min syn goede |
iv162b genegenthyt mywaart behowe. van myn kant in al wat ik kan of mag sal toonen dat ik ben

Voorburg den 3. Juni
1665.

U.E. toegenegen V. E. Dr
B. de Spinoza.

*Myn heer
Myn heer Willem Van
Bleyen Bergh
Pontgaerder*

Pt *Tot dort
by de groote kerck*

EPISTOLA XXVIII.

Doctissimo, Expertissimoque Viro,
 JOHANNI BOUWMEESTER
 B. D. S.

Amice Singularis.

Nescio an mej prorsus oblitus sis, multa tamen concurrunt, quae suspicionem
 iv162 afferunt. primo cum profecturus tibi valedicere volebam, et te a te ipso invitatus domi
 sine Dubio offendere putabam hagam petiisse intellexi, revertor Voorburgum nullus
 Dubitans, quin hic saltem in transitu nos inviseres. at tu, si Diis placet, insalutato
 amico domum reversus es. tres denique septimanas expectavi, nec hoc temporis
 litteras tuas videre contigit. si igitur opinionem hanc meam a te amotam vis, tuis
 litteris facile amovebis, quibus etiam indicare poteris, modum instituendi
 commercium nostrum epistolicum, de quo semel in tuis aedibus locuti sumus. velim
 interim te enixe rogatum habere, imo jam per nostram amicitiam te oro, rogoque, ut
 serium opus vero studio navare velis. atque intellectus, animaeque cultui meliorem
 vitae partem sacrare digneris. jam in|quam
 iv163 dum tempus est, et antequam de tempore, imo de te lapso conqueraris. porro ut de
 commercio nostro instituendo aliquid dicam quo liberius mihi scribere audeas scias
 me antehac suspicatum fuisse et fere pro certo habere te tuo ingenio aliquomodo etiam
 magis quam par est diffidere, et vereri, ne aliquid roges, aut proponas, quod virum
 doctum non redolet. verum te coram laudare, et tuas dotes narrare, non decet. si
 tamen vereris, ne ego tuas epistolas aliis communicem, quibus postea ludibrio sis, de
 hac re fidem tibi dehinc do, me eas religiose servaturum, nec ulli mortalium nisi tua
 venia communicaturum. his conditionibus commercium nostrum aggredi potes, nisi
 forte de mea fide dubitas quod minime credo. tuam circa haec tamen sententiam ex
 primis tuis litteris scire expecto. et simul aliquid conservae rosarum rubrarum, ut
 promiseras, quamvis jam longe melius me habeam. postquam inde profectus sum
 venam semel aperui, nec tamen febris cessavit, (quamvis aliquo modo agilior eram
 etiam ante venae sectionem, ut opinor, propter aeris mutationem.) sed tertiana bis, aut
 ter laboravi, quam tamen bona diaeta, tandem expuli, misique in maximam malam
 crucem. nescio vero quo ivit, curo tamen ne huc redeat. quod ad 3^{am} partem nostrae
 philosophiae attinet, ejus aliquam brevi vel tibi, si translator esse vis, vel amico de
 Vries mittam. et quamvis decreveram nihil mittere antequam eam absolverem; tamen,
 quia praeter sententiam longior evadit, nolo vos nimis diu detinere. mittam usque ad
 80. propositionem circiter. de rebus anglicanis multa audio, nihil tamen certi. populus
 omnia mala suspicari non cessat, nec ullus rationem aliquam invenire scit cur classi
 non immittantur habenae. et res quidem nondum videtur esse in vado. Vereor ne
 nostrates nimis velint esse docti et providi. res tamen ipsa tandem indicabit quid in
 animo gestient, quidve moliantur, quod dii vortant bene. quid nostri ibi sentiunt
 quidque certi sciunt audire desidero, sed magis, et supra omnia ut mej etc^a.

EPISTOLA XXIX.

Clarissimo Viro

B. D. S.

HENRICUS OLDENBURGIUS.

Vir Praestantissê, colendissê Amice.

EX postremis tuis, 4. Sept. ad me exaratis literis, elucet, Tibi nostra non obiter cordi esse. Devinxisti non me modo, sed praenobilem Boylium nostrum, qui Tibi, mecum, eo nomine maximas gratias agit, omni officiorum genere, quae quidem ab ipso proficisci possunt, humanitatem et affectum tuum datâ occasione compensaturus. idem quoque de memetipso firmiter tibi poteris persuadere. Sed virum illum quod spectat nimis officiosum, qui non obstante illâ versione Tractatûs de Coloribus, quae hic jam expedita est, adornare nihilominus aliam voluit, sentiet fortassis, se malè sibi praeopostero illo studio consuluisse. Quid enim de ipsius fiet Translatione, si Author Latinam illam, hîc in Anglia paratam, quamplurimis Experimentis, quae in Anglico non reperiantur, fecerit auctiorem? Necessè est, nostram, brevi nunc disseminandam, suae omninò tunc praeferrî, et multo pluris apud quosvis sanos aestimari. Sed abundet suo sensu, si velit; nos nostra, prout maximè consultum visum fuerit, curabimus.

Kircheri Mundus Subterraneus nondum in mundo nostro Anglico comparuit, ob pestem, omnia ferè commercia prohibentem. Accedit Bellum atrocissimum, quod non nisi malorum Iliada secum trahit, et humanitatem omnem tantum non è mundo exterminat. Interim tamen, licèt Societas nostra Philosophica nullos, periculoso hoc tempore, coetus agat publicos: hi tamen illive ejus Socii, tales se esse non obliviscuntur. Hinc alij Experimentis Hydrostaticis, alii Anatomicis, alij Mechanicis, alii aliis, privatim incumbunt. Dñus Boylius originem Formarum et Qualitatum, prout ea hactenus in Scholis et à paedagogis tractata fuit, sub examen vocavit, et tractatum de eo, (haud |

dubiè insignem) praelo brevi subjiciendum concinnavit. Video, Te non tam philosophari, quam, si ita loqui fas est, Theologizare; de Angelis quippe, prophetia, miraculis, cogitata tua consignas. sed forsàn id agis Philosophicè: ut ut fuerit, certus sum, opus esse te dignum, et mihi inprimis desideratissimum. Cum difficillima haec tempora commerciorum obstent libertati, id saltem rogo, ut consilium et scopum tuum in isthoc tuo scripto mihi in proximis tuis significare non graveris.

Quotidiè nova hic exspectamus de secundo praelio navali, nisi fortè Classis vestra se rursus in portum subduxerit. Virtus, de qua disceptari inter vos innuis, ferina est, non humana. Si enim juxta rationis ductum agerent homines, non ita se invicem dilaniarent, ut est in propatulo. Sed quid queror? Vitia erunt, donec homines; sed nec illa perpetua, et interventu meliorum pensantur.

Dum haec scribo, traditur epistola ab insigni illo Astronomo Dantiscano, Dno. Johanne Hevelio, ad me scripta; in qua, inter alia mihi significat, Cometographiam ipsius, duodecim libris constantem, jam per integrum annum sub praelo sudasse, et paginas jam 400. sive 9. libros priores absolutos esse. Indicat praeterea, se mihi aliquot Exemplaria transmisisse Prodromi sui Cometici, in quo priorem binorum nuperorum Cometarum fuse descripserit; sed ea nondum ad manus meas pervenerunt. Statuit insuper, de posteriori quoque Cometa librum alium edere, et doctorum judicio subjicere.

Quid, amabo, vestrates judicant de Pendulis Hugenianis, inprimis de illorum genere, quae adeo exactam temporis mensuram exhibere dicuntur, ut Longitudinibus in mari inveniendis possint inservire? Quid etiam fit de ipsius Dioptrica, et Tractatu de Motu, quem utrumque diu jam exspectavimus. Certus sum, eum non otiari; scire tantum cuperem, quid promoveat. Tu optimè valeas, et amare pergas

Tui studiosissimû

H. O.

*A Monsieur**Monsr Benedictus Spinosa**In de baggyne-straet**ten huyse van Mr Daniel**de schilder in Adam en**Eva.**à la**Haye.*

EPISTOLA XXX.

Viro Nobilissimo ac Doctissimo,
HENRICO OLDENBURGIO
B. D. S.

iv166 ... Gaudeo, philosophos vestrates vivere, sui suaeque reipublicae memores. Quid nuper fecerint, expectabo, quando bellatores sanguine fuerint saturi, & ad vires nonnihil instaurandas, quieverint. Si celebris ille irrisor hac aetate viveret, risu sanè periret. Me tamen hae turbae nec ad risum, nec etiam ad lacrymandum, sed potius ad philosophandum, & humanam naturam melius observandam, incitant. Nam nec naturam irridere, mihi fas existimo, multò minùs ipsam deplorare, dum cogito, homines, ut reliqua, partem tantùm esse naturae, meque ignorare, quomodo unaquaeque pars naturae cum suo toto conveniat, & quomodo cum reliquis cohaereat; & ex solo hujus cognitionis defectu reperio, quòd quaedam naturae, quae ita ex parte & non nisi mutilatè percipio, & quae cum nostra mente philosophica minimè conveniunt, mihi antehac vana, inordinata, absurda, videbantur: jam verò unumquemque ex suo ingenio vivere sino, & qui volunt, profecto suo bono moriantur, dummodò mihi pro vero vivere liceat. Compono jam tractatum de meo circa scripturam sensu; ad id verò faciendum me movent, 1. Praejudicia theologorum; sciò enim, ea maximè impedire, quò minus homines animum ad philosophiam applicare possint: ea igitur patefacere atque amoliri à mentibus prudentiorum satago. 2. Opinio, quam vulgus de me habet, qui me atheismi insimulare non cessat: eam quoque averruncare, quoad fieri potest, cogor. 3. Libertas philosophandi dicendique quae sentimus; quam asserere omnibus modis cupio, quaeque hîc ob nimiam concionatorum authoritatem & petulantiam utcunque supprimitur. Nondum audio, Cartesianum aliquem ex Cartes. hypotesi, nuperorum cometarum phaenomena explicare; & dubito, an ex illa ritè explicari possint ....

[**EPISTOLA XXX bis.**]

[*Viro Nobilissimo ac Doctissimo,*
HENRICO OLDENBURGIO
B. D. S.]

- [202] [...] Kircheri Mundum Subterraneum apud Dn. Hugenum vidi, qui ejus pietatem laudat, non ingenium; nescio an quia de pendulis agit, deque iis concludit, ea minime inservire longitudinibus inveniendis, quod sententia Hugonii prorsus adversatur. Scire cupis, quid Nostrates de Pendulis Hugonianis novis sentiunt. Nil certi adhuc possum ea de re tibi significare; hoc tamen scio, fabrum, qui solus jus habet ad ea fabricandum, ab opere plane cessare, quoniam ea vendere non potest: Nescio, an propter commercia interrupta, an vero quia nimis care ea venditat, nam 300 florenis Carolinis unumquodque aestimat. Idem Hugenius a me rogatus de sua dioptrica, deque alio circa Parhelios tractatu, respondit se in dioptriciis quid adhuc quaerere quod simul ac invenerit librum illum typis una cum tractatu de Parheliis mandaturum. Verum puto ego, eum in praesentiarum de Gallico suo itinere (in Galliam enim habitatum ire parat, simul ac parens redux factus fuerit) magis quam de ulla re alia cogitare. Quod vero in Dioptriciis ait se quaerere, est, Num vitra in Telescopiis ordinare ita possit ut defectus unius, defectum alterius corrigat, atque ita efficere, ut omnes radii paralleli vitrum objectivum permeantes ad oculum perveniant tanquam si in puncto mathematico coiissent: quod mihi adhuc videtur impossibile. Caeterum, in tota sua dioptrica, ut partim vidi, partim ab ipso, ni fallor, intellexi, non nisi de figuris sphaericis agit. Tractatum vero de motu, de quo etiam sciscitaris, frustra exspectari puto. Nimis dudum factum est, ex quo jactare coepit, se regulas motus et naturae leges calculo longe aliter invenisse, quam a Cartesio traduntur, illasque Cartesii falsas fere omnes esse: Nec tamen huc usque ullum ea de re specimen edidit. Scio, quidem, me, ante annum circiter, ab eo audivisse, omnia quae ipse dudum circa motum calculo |
- [203] invenerat, post in Anglia experimentis comprobata reperisse: quod vix credo; judico autem, in regula motus, Cartesio sexta, eum et Cartesium plane errare.

EPISTOLA XXXI.

Clarissimo Viro

B. D. S.

HENR. OLDENBURGIUS.

Vir praestantissime, Amice colende,

FAcis, ut Virum cordatum, & Philosophum decet, quòd Viros bonos amas; nec est, quòd dubites, quin illi te redament, & merita tua, prout par est, aestiment. Dominus Boylius unà mecum salutem plurimam tibi nunciat, utque strenuè, & ἀκριβεῶς Philosophari pergas, te hortatur. Imprimis, si quid tibi lucis affulserit in arduâ indagine, quae in eo versatur, ut cognoscamus, quomodò unaquaeque pars Naturae cum suo toto conveniat, & quâ ratione cum reliquis cohaereat, ut illud nobis communices, peramanter rogamus. Causas, quas memoras, tanquam incitamenta ad Tractatum de Scripturâ concinnandum, omninò probo, inque votis efflictim habeo, me usurpare jam oculis posse, quae in argumentum istud es commentatus. Dominus Serrarius fortè fasciculum aliquem brevi ad me transmittet, cui, si visum ità fuerit, committere tutò poteris, quae eâ de re jam composuisti, & reciprocam tibi officiorum nostrorum promptitudinem polliceri.

Kircheri *Mundum Subterraneum* quadantenus evolvi, & quamvis ratiocinia ejus, & theoriae non commendent ingenium, Observationes tamen, & Experimenta, nobis ibi tradita, collaudant diligentiam Auctoris, ejusque de Republicâ Philosophicâ benè merendi voluntatem. Vides igitur, me plusculum illi tribuere, quàm pietatem, facileque dignoscis eorum animum, qui Benedictam hanc aquam illi adspargunt. Quando verba facis de Tractu Hugeniano de Motu, innuis Cartesii Regulas motûs falsas ferè omnes esse. Non jam ad manum est libellus, quem antehac edidisti de Cartesii principiis Geometricè Demonstratis: non subit animum, num ibi falsitatem istam ostenderis, an verò Cartesium, in |

iv168 aliorum gratiam, κατὰ πόδα fueris secutus. Utinam tandem proprii ingenii foetum excluderes, & orbi Philosophico fovendum, & educandum committeres! Memini te alicubi indigitasse multa ex iis, quae Cartesius ipse captum humanum superare ajebat, quin & multò sublimiora, & subtiliora evidentè posse ab hominibus intelligi & clarissimè explicari. Quid haeres, mi Amice, quid metuis? Tenta, aggredere, perface tanti momenti provinciam, & videbis totum verè Philosophantium Chorum tibi patrocinari. Fidem meam obstringere audeo, quòd non facerem, si liberare me eam posse dubitarem. Nullatenus crediderim: in animo tibi esse, quicquam contra Existentiam, & Providentiam Dei moliri; & fulcris hisce incoluminibus, firmo talo stat Religio, facileque etiam quaevis Contemplationes Philosophicae vel defenduntur, vel excusantur. Rumpe igitur moras, nec scindi tibi penulam patiaris.

Brevi putem te accepturum, quid de Cometis nuperis sit statuendum. Disceptant inter se de factis Observationibus Hevelius Dantiscanus, & Auzoutus Gallus; ambo Viri docti, & Mathematici. Dispicitur hoc tempore controversia, & quando judicata lis fuerit, mihi, credo, res tota communicabitur, & à me tibi. Hoc asserere jam possum, omnes, qui quidem mihi cogniti sunt, Astronomos judicare, non unum, sed duos Cometas fuisse, nec in quenquam hactenus incidi, qui ex Hypothesi Cartesianâ, ipsorum Phaenomena conatus fuerit explicare.

Rogo, si quid porrò acceperis de studiis, & laboribus Domini Hugenii, deque successu pendulorum, <in 't stuk van de Langte | Longitudines | te vinden,> ut & de ipsius transmigracione in Galliam, mihi quàmprimum significare non graveris. Adjungas ea, rogo, quae apud Vos forte dicuntur de Tractu pacis, de Suecici exercitûs, in Germaniam transvecti, consiliis, deque Episcopi Monasteriensis progressu. Totam credo Europam sequenti aestate bellis involutum iri, & omnia videntur ad mutationem inusitatam vergere. Serviamus nos summo Numini castâ mente, & Philosophiam veram, solidam, & utilem excolamus. Nonnulli ex Philosophis nostris, Regem Oxonium secuti, non raros ibi coetus agitant, & de promovendis studiis Physicis consulunt. |

iv169 Inter alia in Sonorum naturam inquirere nuper coeperunt. Experimenta, credo, facient, ut explorent, quâ proportionè augenda sint pondera ad extendendam chordam absque ullâ vi aliâ, ut intendatur eadem ad Notam ejusmodi acutiorem, quae facit assignatam consonantiam cum sono priori. De his plura aliàs. Optimè Vale, & vive memor

Tui Studiosissimi

HENR. OLDENBURG.

Londini 12. Octob. 1665.

EPISTOLA XXXII.

Nobilissimo, ac Doctissimo Viro,
HENRICO OLDENBURGIO
B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

Vir Nobilissime,

QUòd me ad Philosophandum tu, & Nobilissimus D. Boylius benignè hortamini, maximas habeo gratias; ego quidem pro tenuitate mei ingenii, quantum queo, pergo, non dubitans interim de vestro auxilio, & benevolentia. Ubi quaeris, quid sentiam circa quaestionem, quae in eo versatur, *ut cognoscamus, quomodo unaquaeque pars Naturae cum suo toto conveniat, & quâ ratione cum /*

reliquis cohaereat, puto te rogare rationes, quibus persuademur unamquamque Naturae partem cum suo toto convenire, & cum reliquis cohaerere. Nam cognoscere, quomodo reverâ cohaereant, & unaquaeque pars cum suo toto conveniat, id me ignorare dixi in antecedenti meâ Epistolâ; quia ad hoc cognoscendum requiretetur totam Naturam, omnesque ejus partes cognoscere. Conabor igitur rationem ostendere, quae me id affirmare cogit; attamen priùs monere velim, me Naturae non tribuere pulchritudinem, deformitatem, ordinem, neque confusionem. Nam res non, nisi respectivè ad nostram imaginationem, possunt dici pulchrae, aut deformes, ordinatae, aut confusae.

Per partium igitur cohaerentiam nihil aliud intelligo, quàm quòd leges, sive natura unius partis ità sese accommodat legibus, sive naturae alterius, ut quàm minimè sibi contrarientur. Circa totum, & partes considero res eatenus, ut partes alicujus totius, quatenus carum natura invicem se accommodat, ut, quoad fieri potest, inter se consentiant, quatenus verò inter se discrepant, eatenus unaquaeque ideam ab aliis distinctam in nostrâ Mente format,

ac proinde, ut totum, non ut pars, consideratur. Ex. gr. cum motûs particularum lymphae, chyli, &c. invicem pro ratione magnitudinis, & figurae ità se accommodant, ut planè inter se consentiant, unumque fluidum simul omnes constituent, eatenus tantùm chylus, lympa, &c. ut partes sanguinis considerantur: quatenus verò concipimus particulas lymphaticas ratione figurae, & motûs, à particulis chyli discrepare, eatenus eas, ut totum, non ut partem, consideramus.

Fingamus jam, si placet vermiculum in sanguine vivere, qui visu ad discernendas particulas sanguinis, lymphae, &c. valeret, & ratione ad observandum, quomodo unaquaeque particula ex alterius occurso, vel resilit, vel partem sui motûs communicat, &c. Ille quidem in hoc sanguine, ut nos in hâc parte universi, viveret, & unamquamque sanguinis particulam, ut totum, non verò ut partem, consideraret, nec scire posset, quomodo partes omnes ab universali naturâ sanguinis moderantur, & invicem, prout universalis natura sanguinis exigit, se accommodare coguntur, ut certâ ratione inter se consentiant. Nam si fingamus, nullas |

dari causas extra sanguinem, quae novos motûs sanguini communicarent, nec ullum dari spatium extra sanguinem, nec alia corpora, in quae particulae sanguinis suum motum transferre possent, certum est, sanguinem in suo statu semper mansurum, & ejus particulas nullas alias variationes passuras, quàm eas, quae possunt concipi ex datâ ratione motûs sanguinis ad lympham, chylum, &c. & sic sanguis semper, ut totum, non verò ut pars, considerari deberet. Verùm quia plurimae aliae causae dantur, quae leges naturae sanguinis certo modo moderantur, & vicissim illae à sanguine, hinc fit, ut alii motûs, aliaque variationes in sanguine orientur, quae consequuntur non à solâ ratione motûs ejus partium ad invicem, sed à ratione motûs, sanguinis, & causarum externarum simul ad invicem: hoc modo sanguis rationem partis, non verò totius habet. De toto, & parte modò dixi.

Jam cùm omnia naturae corpora eodem modo possint, & debeant concipi, ac nos hic sanguinem concepimus: omnia enim corpora ab aliis circumcinguntur, & ab invicem determinantur ad existendum, & operandum certâ, ac determinatâ ratione,

ser|vatâ

iv173 semper in omnibus simul, hoc est, in toto universo eâdem ratione motûs ad quietem; hinc sequitur omne corpus, quatenus certo modo modificatum existit, ut partem totius universi, considerari debere, cum suo toto convenire, & cum reliquis cohaerere; & quoniam natura universi non est, ut natura sanguinis, limitata; sed absolutè infinita, ideò ab hâc infinitae potentiae naturâ ejus partes infinitis modis moderantur, & infinitas variationes pati coguntur. Verùm ratione substantiae unamquamque partem arctiorem unionem cum suo toto habere concipio. Nam ut antehac in primâ meâ Epistolâ, quam Rhenoburgi adhuc habitans tibi scripsi, conatus sum demonstrare, cùm de naturâ substantiae sit esse infinitam, sequi ad naturam substantiae corporeae unamquamque partem pertinere, nec sine eâ esse, aut concipi posse.

Vides igitur, quâ ratione, & rationem, cur sentiam Corpus humanum partem esse Naturae: quòd autem ad Mentem humanam attinet, eam etiam partem Naturae esse censeo; nempe quia statuo, dari etiam in naturâ potentiam infinitam cogitandi, quae, quatenus infinita, in se continet totam Naturam objectivè, & cujus |
iv174 cogitationes procedunt eodem modo, ac Natura, ejus nimirùm ideatum.

Deinde Mentem humanam hanc eandem potentiam statuo, non quatenus infinitam, & totam Naturam percipientem; sed finitam, nempe quatenus tantùm humanum Corpus percipit, & hâc ratione Mentem humanam partem cujusdam infinti intellectûs statuo.

Verùm haec omnia, & quae huic rei annexa sunt, hîc accuratè explicare, & demonstrare, res esset nimis prolixa, nec puto te id impraesentiarum à me exspectare. Imò dubito, an mentem tuam satis perceperim, atque aliud responderim, ac rogareris, quod ex te scire desidero.

Quòd deinde scribis, me innuisse Cartesii Regulas motûs falsas ferè omnes esse, si rectè memini, D. Hugenum id sentire dixi, nec ullam aliam falsam esse affirmavi, quàm Regulam sextam Cartesii, circa quam D. Hugenum etiam errare me putare dixi; quâ occasione petii, ut mihi communicares experimentum, quod secundùm eam hypothesin experti estis in vestrâ Regiâ Societate; sed tibi id non licere judico, quia de hoc nihil respondes.

iv175 Dictus Hugenius totus occupatus fuit, & adhuc est in expolien|dis vitris dioptricis; in quem finem fabricam adornavit, in quâ & patinas tornare potest, satis quidem nitidam: quid autem eâ promoverit, adhuc nescio, nec, ut verum fateor, valdè scire desidero. Nam me experientia satis docuit in patinis sphaericis liberâ manu tutiùs, & meliùs expoliri, quàm quâvis machinâ. De pendulorum successu, & tempore transmirationis in Galliam nondum aliquid certi possum scribere. &c.

.....
Vir nobilissime,

iv169b quod me ad philosophandum tu, et clarissimus Dus Boylius benigne hortamini, habeo gratiam. ego quidem pro mej ingenii tenuitate quantum quantum possum pergo, non dubitans interim de vestro auxilio, et benevolentia. ubi quaeris quid ego senceam circa quaestionem, quae in eo versatur, ut *cognoscamus, quomodo unaquaeque pars naturae cum suo toto conveniat et qua ratione cum reliquis |*

iv170b *cohaereat.* puto te rogare rationem cur nobis persuademus unamquamque naturae partem cum suo toto convenire, et cum reliquis cohaerere. nam absolute cognoscere, quomodo revera cohaereant, id me ignorare dixi in antecedenti mea epistola, quia ad hoc requireretur totam naturam, omnesque ejus partes cognoscere. rationem igitur, quae me hoc affirmare cogit, quam paucis potero, explicare conabor. sed prius monere velim me naturae non tribuere pulchritudinem, neque deformitatem ordinem, neque confusionem. nam res non nisi respective ad nostram imaginationem possunt dici pulchrae, aut deformes, ordinatae, aut confusae. per partium itaque cohaerentiam nihil aliud intelligo, quam quod leges, sive natura unius partis ita se accommodat naturae alterius, ut quam minime sibi contrarientur. circa totum, et partem considero

quod res eatenus ut partes alicujus totius considerantur, quatenus natura unius naturae alterius ita se accommodat ut omnes quoad fieri potest inter se consentiant nam quatenus inter se discrepant, eatenus unaquaeque pars sine reliquis ideam distinctam in nostra mente format, ac proinde |

iv171b unaquaeque eatenus ut totum consideratur. ex. gr. cum motus particularum lymphae, chyli etc^a. invicem pro ratione magnitudinis et figurae ita se accommodant, ut plane inter se consentiant omnes unum fluidum constituunt, et eatenus tantum chylus, lymphae etc^a ut partes hujus fluidi considerantur. quatenus vero concipimus particulas lymphaticas ratione figurae, et motus a particulis chyli discrepare, eas eatenus ut totum non vero ut partem consideramus. concipiamus jam, si placet vermiculam in hoc fluido, nempe in sanguine vivere qui visu ad discernendas particulas lymphae, chyli etc^a. valeret et ratione ad observandum quomodo unaquaeque particula ex alterius occurso vel resilit, vel partem sui motus alteri communicat etc^a. ille quidem in sanguine, ut nos in hac universi parte viveret, et unamquamque sanguinis particulam, ut totum non vero ut partem consideraret. nec scire posset, quomodo partes omnes ab universali natura sanguinis moderantur, et invicem, prout universalis natura sanguinis exigit, accommodari coguntur, ut certa ratione inter se consentiant; nam si fingamus nullas extra sanguinem dari |

iv172b causas, quae novos motus sanguini communicent, nec ullum extra sanguinem dari spatium, nec alia corpora in quae particulae sanguinis suum motum transferre possent, certum est sanguinem in suo statu semper mansurum et ejus particulas nullas alias variationes passuras, quam eas, quae possunt consequi ex sola natura sanguinis, hoc est ea ratione motus lymphae, chyli etc^a. ad invicem. et sic sanguis semper, ut totum, non vero, ut pars considerari deberet. verum quoniam plurimae aliae causae dantur, a quibus tota sanguinis natura certo modo moderatur, et vicissim illae a sanguine, hinc fit, ut alii motus, aliaeque variationes in particulis sanguinis, quae consequuntur, non a sola ratione ejus partium ad invicem sed a ratione motus totius sanguinis, et causarum externarum simul ad invicem. et hac ratione sanguis rationem partis, non vero totius habet. jam cum omnia naturae corpora eodem modo possint, et debeant concipi, ut nos hic sanguinem concepimus, omnia enim corpora ab aliis circumcinguntur, et ab invicem determinantur, ad existendum, et operandum certa, ac determinata ratione. servata |

iv173b semper in omnibus simul eadem ratione motus ad quietem; hinc sequitur, omne corpus, quatenus certo modo modificatum est, partem esse totius universi, cum suo toto convenire, et cum reliquis partibus cohaerere, et quoniam natura universi non est limitata, ut natura sanguinis sed absolute infinita, ideo ejus partium variationes, quae ab hac infinita potentia consequi possunt infinitae debent esse.

Porro ratione substantiae unamquamque partem actionem unionem cum suo toto habere concipio, nam cum de substantiae natura, (ut antehac Rhenoburgi adhuc habitans, conatus sum demonstrare) sit esse infinita, hinc sequitur unamquamque partem totius substantiae corporeae ad totam substantiam pertinere, nec sine reliqua substantia esse aut concipi posse. hac igitur de causa corpus humanum partem universi statuo. mentem ejus quod attinet partem etiam universi esse censeo. nempe quia statuo dari in natura potentiam infinitam cogitandi, quae quatenus infinita, continet in se objective totam naturam, hujus vero cogitationes, eodem modo, |

iv174b ac ipsa natura, ejus nimirum ideatum, procedunt. deinde mentem humanam hanc eandem potentiam non quatenus infinitam, et totam naturam percipientem, sed quatenus finitam, nempe quatenus humanum corpus percipit, esse statuo, et hac ratione mentem humanam partem cujusdam infiniti intellectus concipio esse. Verum haec, et quae huic rej annexa sunt, hic accurate explicare, et demonstrare, res esset nimis prolixa, nec puto te in praesentiarum id ad me expectare. imo dubito an mentem tuam satis perceperim, at an aliud responderim quam rogaveris, quod ex te scire desidero.

Scribis me inuisse Cartesii regulas motus falsas fere omnes esse. verum si recte memini Hugenum id sentire dixi, circa tamen regulam Cartesio sextam, dixi me

putare et Hugenum, et Cartesium errare, qua occasione petii, ut mihi communicare dignaveris experimentum, quod secundum eam hypothesin ibi factum est. sed id tibi non licere judico, quia de ea re nihil respondes. Dicitur Hugenus totus occupatus fuit, et adhuc est, in expoliendis vitris dioptricis, |

iv175b in quam finem machinam concinnavit, satis quidem nitidam, quantum eâ promorit nondum scio, et, ut verum fatear, non admodum scire desidero. nam me experientia satis docuit, in patinis sphaericis vitra tutius, et melius libera manu expoliri, quam quavis alia machina. de pendularum successu, et tempore transmigrandi in Galliam nihil certi scribere possum.

Episcopus Monasteriensis postquam male conciliatus frisiâ, ut hircus Aesopi puteum ingressus est, nihil promovit. imo nisi bruma nimis tempestive incipiat, non nisi cum magno damno frisiâ relinquet. non dubium est eum suasibus unius, aut alterius proditoris, facinus hoc ausum fuisse incipere. sed haec omnia nimis antiqua sunt, ut pro novis scribantur. nec spatio unius, aut alterius septimanae, aliquid contigit novi, quod descriptione dignum sit. de pace cum Anglis nulla apparet spes rumor tamen nuper spargebatur, propter conjecturam quandam legati hollandici, in Galliam missi, et etiam, quia ultra islandenses, qui summis viribus principem Arauseonensem introducere conantur, idque, ut multi putant, Hollandis magis ut incommodent, quam ut sibi prosint, viam quandam somniaverant, nempe ut dictum principem tanquam mediatorem in Angliam mitterent. verum res plane aliter se habet. Hollandi de pace in praesentiarum, nec per somnium cogitant. nisi res eo forte veniat, ut pacem pecunia emant. de Sueci conciliis adhuc dubitatur. putant plerique eum Mêts petere, alii hollandos. sed haec non nisi ex conjectura. hanc epistolam praeterita septimana scripseram. Sed eam mittere non potui, quia aura Hagam proficisci vetabat. hoc incommodi habet habitare in pago. nam raro suo tempore epistolam accipio, nam, nisi detur ex accidenti occasio eam mittendi suo tempore, septimana una aut altera transit antequam eam accipiam. deinde, ut eam suo tempore mittere |

iv176b possim non raro oritur difficultas. cum igitur videas me tibi non tam prompte ac debeo, respondere, id non ex eo venire putes, quod tui obliviscar, interim tempus urget hanc claudere, de reliquis alia occasione, jam nihil aliud dicere possum, quam te rogare, ut Nobilissimo D^o Boylio salutem plurimam ex me dicas, et ut mej memor vivas, qui sum

Voorburgii, 20 novembri 1665.

omni affectu tuus

B. de Spinoza.

cupio scire an omnes astronomi judicant duos fuisse cometas ex eorum motu, an vero ad servandam hypothesin Keplerianam. Vale.

*A Monsieur (26) [NP]
Monsiuer Hendry oldenburg
Secretaire de la societe royale*

*ni the palmall ni st
Jameses fields
ni*

*BS London
[Nov. 20. 65]*

EPISTOLA XXXIII.

Viro Clarissimo

B. D. S.

HENRICUS OLDENBURGIUS.

Vir Praestantissime, Amice plurimùm colende,

PErplacent, quae de partium Naturae cum toto consensu, nexuque philosopharis; iv176 quanquam non satis assequar, quomodò |
iv177 possimus ordinem, & symmetriam à naturâ, ut tu facere videris, profligare; imprimis cùm ipse agnoscas, omnia ejus corpora ab aliis ambiri, & ab invicem certâ, & constanti ratione, tum ad existendum, tum ad operandum determinari, eâdem semper in omnibus simul motûs ad quietem ratione servatâ: quae ipsissima veri ordinis ratio formalis esse videtur. At nec hîc fortè te satis capio, non magis, quàm in eo, quòd de Regulis Cartesii antehac scripseras. Utinam subire laborem velles, me edocendi, quâ in re tam Cartesium, quàm Hugenum in regulis motûs errasse judices. Pergratum mihi sanè hoc officio defungendo praestiteris, quod quidem pro viribus demereri studerem.

Praesens non fui, quando D. Hugenus Experimenta, Hypothesin suam comprobantia, hîc Londini fecit. Intelligo interim quendam inter alia pilam unius librae, penduli in modum suspendisse, quae delapsa percusserit aliam, eodem modo suspensam; sed librae dimidia, ex angulo quadraginta graduum, & Hugenum praedixisse, pauculâ factâ Computatione Algebraicâ, quis foret effectus, & hunc ipsum praedictioni ad amussim respondisse. Abest Vir quidam insignis, qui multa talia Experimenta proposuerat, quae solvisse dicitur Hugenus. Quàmprimùm dabitur ipsum, qui abest, convenire, uberius, & enucleatius forsitan hanc rem tibi exposuero. Tu interim superiori petito meo ne refrageris, iterum atque iterum rogo; & si quid praeterea de Hugeni successu in poliendis Vitris Telescopicis cognoveris, impertiri quoque ne graveris. Spero Societatem nostram Regiam, peste jam insigniter per Dei gratiam desaevente, brevi Londinum reversuram, coetusque suos hebdomadicos instauraturam: quae ibi transigentur scitu digna, eorum communicationem certò tibi poteris polliceri.

Mentionem antehac feceram de Observatis Anatomicis. Scripsit ad me non ità pridem Dom. Boyleus (qui te perhumaniter salutatur) eximios Anatomicos Oxonii se certum reddidisse, quòd Asperam Arteriam, tum quarundam Ovium, tum Boum, gramine refertam invenerint; & quòd ante paucas septimanas dicti Anatomici invitati fuerint ad videndum Bovem, qui per duos tresve dies collum ferè continuò obstipum, erectumque tenuerat, & ex morbo, quem |

iv178 possessores planè non cognoverint, mortuus fuerit: in quo, dissectis partibus, ad collum & jugulum spectantibus, ipsi repererint cum admiratione, Asperam ejus arteriam in ipso trunco penitus gramine refertam fuisse, ac si quis illud vi intrò adegisset. Id quod justam suggerit inquirendi causam, tum quâ ratione tanta graminis quantitas illuc pervenerit; tum, cùm ibi esset, quomodò ejusmodi animal tamdiu supervivere potuerit? Praeterea idem Amicus mihi significavit, curiosum quendam Medicum, itidem Oxoniensem, Lac in sanguine humano invenisse. Narrat enim puellam, sumpto largiori jentaculo horâ septimâ matutinâ, sanguinem misisse in pede horâ ejusdem diei undecimâ: & primum sanguinem immisum fuisse Scutellae, eumque pauco exinde temporis spatio elapso, alborem induisse; postremum verò sanguinem in vasculum minus, quod acetabulum, ni fallor, vocant (Anglicè à Sawcer) influxisse, eumque protinùs in placentae lacteae formam abiisse: interjectis quinque, aut sex horis Medicum reversum sanguinem utrumque inspexisse, eumque, qui in Scutellâ erat, dimidium fuisse sanguinem, dimidium vero chyliformem, qui chylus sanguini, ut serum lacti, innataverit: at eum, qui erat in *acetabulo*, totum fuisse chylum, sine ullâ sanguinis specie; cumque utrumque super igne seorsim calefaceret, ambos liquores induruisse; puellam verò benè valuisse, nec sanguinem misisse, nisi quòd nunquam passa fuisset menstrua, quamquam colore florido vigeret.

Sed transeo ad Politica. In omnium ore hîc est rumor de Israëitarum, per plusquam

bis mille annos dispersorum, reditu in Patriam. Pauci id hoc loco credunt; at multi optant. Tu, quid hâc de re audias, statuasque, amico tuo significabis. Me quod attinet, quamdiu Nova haec à Viris fide dignis non perscribuntur ex Urbe Constantinopolitanâ, cui hujus rei maximè omnium interest, fidem iis adhibere non possum. Scire aveo, quid Judaei Amstelaedamenses eâ de re inaudiverint, & quomodò tanto nuncio afficiantur, qui, verus si fuerit, rerum omnium in Mundo Catastrophen induturus sanè videtur.

<Daar verschijnt noch geen hoop van Vrede tusschen Engelant en Nederlant.>

iv179 Quid Suecus nunc moliatur, & Brandiburgicus, si potes, explica; & crede me esse

Tui Studiosissimum

Londini die 8. Decemb. 1665.

HENR. OLDENBURG.

P.S. Quid de nuperis Cometis nostri Philosophi statuunt, brevi tibi indicabo, Deo volente.

<d' Antwoort op deze brief word gemist.>

EPISTOLA XXXIV.

Viro Amplissimo, ac Prudentissimo,

JOHANNI HUDDE

B. D. S.

Versio.

Amplissime Vir,

Demonstrationem Unitatis Dei, hinc nimirum, quod ejus Natura necessariam involvit existentiam, quam postulabas, & ego in me recipiebam, ante hoc tempus ob quasdam occupationes mittere non potui. Ut ergo eò deveniam, praesupponam

I°. Veram uniuscujusque rei definitionem nihil aliud, quàm rei definitae simplicem naturam includere. Et hinc sequitur

II°. Nullam definitionem aliquam multitudinem, vel certum aliquem individuorum numerum involvere, vel exprimere; quandoquidem nil aliud, quam rei naturam, prout ea in se est, involvit, & exprimit. Ex. gr. Definitio trianguli nihil aliud includit, quàm simplicem naturam trianguli; at non certum aliquem triangulorum numerum: quemadmodum Mentis definitio, quod ea sit res cogitans, vel Dei definitio, quod is sit Ens perfectum, nihil aliud, quàm Mentis, & Dei naturam includit; at non certum Mentium, vel Deorum numerum.

III°. Uniuscujusque rei existentis causam positivam, per quam existit, necessariò dari debere.

IV°. Haec causam vel in naturâ, & in ipsius rei definitione (quia scilicet ad ipsius naturam existentia pertinet, vel eam necessariò includit) vel extra rem ponendam esse.

Ex his praesuppositis sequitur, quod si in naturâ certus aliquis individuorum numerus existat, una, pluresve causae dari debeant, quae illum justè nec majorem, nec minorem Individuorum numerum producere potuerunt. Si, exempli gratiâ, in rerum naturâ viginti homines existant, (quos, omnis confusionis vitandae causâ, simul, ac primos in naturâ esse supponam) non satis est, causam humanae naturae in genere investigare, ut rationem, cur viginti existant, reddamus; sed etiam ratio investiganda est, cur nec plures, nec pauciores, quàm viginti homines existant: Nam (juxta tertiam hypothesin) de quovis homine ratio, & causa, cur existat, reddenda est. At haec causa (juxta secundam & tertiam hypothesin) nequit in ipsius hominis naturâ contineri: vera enim hominis definitio numerum viginti hominum non involvit. Ideoque, (juxta quartam hypothesin) causa existentiae horum viginti hominum, & consequenter uniuscujusque sigillatim, extra eos dari debet. Proinde absolutè concludendum est, ea omnia, quae concipiuntur numero multiplicia existere, necessariò ab externis causis; non verò propriae suae naturae vi produci. Quoniam verò (secundum hypothesin) necessaria existentia ad Dei Naturam pertinet, ejus vera definitio necessariam quoque existentiam ut includat, necessum est: & propterea ex verâ ejus definitione necessaria ejus existentia concludenda est. At ex verâ ejus definitione (ut jam ante ex secundâ & tertiâ hypothesi demonstravi) necessaria multorum Deorum existentia non potest concludi. Sequitur ergo unci Dei solummodò existentia. *Q.E.D.*

Haec, Amplissime Vir, mihi hoc tempore optima visa fuit Methodus ad propositum demonstrandum. Hoc ipsum antehac aliter demonstravi, distinctionem Essentiae, & Existentiae adhibendo: quia verò ad id, quod mihi indicasti, attendo, hanc demonstrationem tibi libentiùs mittere volui. Spero tibi faciet satis, tuumque super eâ judicium praestolabor, & interea temporis manebo, &c.

Voorburgi, 7. Januar 1666

EPISTOLA XXXV.

Viro Amplissimo, ac Prudentissimo,

JOHANNI HUDDE

B. D. S.

Versio.

Amplissime Vir,

iv181 **Q**UOD in tuâ epistolâ, 10. Febr. ad me datâ, aliquo modo mihi erat obscurum, in ultimâ, 30. Martii scriptâ, optimè enucleasti. Quoniam igitur, quae propriè tua sit sententia, novi, statum Quaestionis talem, qualem eum concipis, ponam; an scilicet non nisi unum sit Ens, quod suâ sufficientiâ, vel vi subsistit: quod non tantùm affirmo; sed etiam demonstrare in me suscipio, hinc nimirùm, quòd ejus natura necessariam involvit existentiam; licet hoc ipsum facillimè ex Dei intellectu, (quemadmodum ego in Propositione 11. Demonstrationum mearum Geometricarum in Cartesii Principia praestiti) aut ex aliis Dei attributis demonstrari licet. Rem ergo ut aggrediamur, in antecessum breviter ostendam, quas proprietates Ens, necessariam includens existentiam, habere debet: nimirum

I°. Id esse aeternum: si enim determinata duratio ei attribueretur, Ens istud, extra determinatam durationem, ut non existens, vel ut necessariam non involvens existentiam, conciperetur, quod definitioni suae repugnat.

II°. Id simplex, non verò ex partibus compositum esse. Partes namque componentes naturâ, & cognitione priores sint oportet, quàm id, quod compositum est: quod in eo, quod suâ naturâ aeternum est, locum non habet.

III°. Id non determinatum; sed solùm infinitum posse concipi. Quippe si istius Entis natura determinata esset, & etiam determinata conciperetur, illa natura extra eos terminos, ut non existens, conciperetur, quod cum definitione suâ quoque pugnat.

iv182 IV°. Id indivisibile esse. Si enim esset divisibile, in partes vel ejusdem, vel diversae naturae dividi posset; si hoc, destrui, & ità non existere posset, quod definitioni adversum est. Et si illud, pars quaelibet necessariam per se existentiam includeret, & hoc pacto unum sine alio existere, & per consequens concipi; & propterea illa Natura, ut finita, comprehendi posset, quod, per antecedens, definitioni adversatur. Hinc videre est, quòd, si ejusmodi Enti aliquam velimus adscribere imperfectionem, statim in contradictionem incidamus. Nam sive imperfectio, quam tali vellemus affingere Naturae, in quodam defectu, aut terminis quibusdam, quos istiusmodi Natura possideret, vel in aliquâ mutatione, quam virium defectu à causis externis pati posset, sita esset; eò semper redigemur, eam Naturam, quae necessariam involvit existentiam, non existere, vel haud necessariò existere; & idcirco concludo

V°. Id omne, quod necessariam includit existentiam, nullam in se habere posse imperfectionem; sed meram debere exprimere perfectionem.

VI°. Porrò, quoniam non nisi ex perfectione provenire potest, ut aliquod Ens suâ sufficientiâ, & vi existat, sequitur, si supponamus Ens, quod non omnes exprimit perfectiones, suâ naturâ existere, etiam nos debere supponere illud quoque Ens existere, quod omnes comprehendit in se perfectiones. Si enim minori potentiâ praeditum suâ sufficientiâ, quantò magis aliud majori potentiâ praeditum existit.

Ut denique ad rem accedamus, affirmo non nisi unicum posse Ens esse, cujus existentia ad suam naturam pertinet, illud nimirum Ens tantùm, quod omnes in se habet perfectiones, quodque Deum nominabo. Quippe si aliquod ponatur Ens, ad cujus naturam existentia pertinet, illud Ens nullam in se continere imperfectionem, sed omnem exprimere debet perfectionem; (per notam 5.) Et propterea natura illius Entis ad Deum, (quem (per notam 6.) etiam existere statuere debemus) pertinere debet, quia omnes perfectiones, nullas verò imperfectiones in se habet. Nec extra Deum existere potest; nam si vel extra Deum existeret, una

iv183 eademque Natura, quae necessariam involvit existentiam, duplex existeret; quod, juxta antecedentem demonstrationem, est absurdum. Ergo nihil extra Deum; sed solus Deus est, qui necessariam involvit existentiam. Quod erat Demonstrandum.

Haec sunt, Amplissime Vir, quae hoc tempore ad hanc rem demonstrandam in medium proferre scio. Optem, ut tibi demonstrare liceat, me esse, &c.

EPISTOLA XXXVI.

Viro Amplissimo, ac Prudentissimo,

JOHANNI HUDDE

B. D. S.

Versio.

Amplissime Vir,

iv183 AD tuam, (in causâ fuit impedimentum aliquod) nono decimo Maji datam, citiùs respondere non licuit. Quia verò te tuum super demonstratione meâ, tibi missâ, suspendere judicium, quantum ad maximam partem, deprehendi (propter obscuritatem, credo, quam in eâ reperis) sensum ejus clariùs hic explicare conabor.

Primò ergo quatuor proprietates, quas Ens suâ sufficientiâ, aut vi existens, habere debet, enumeravi. Has quatuor, reliquasque his similes in notâ quintâ ad unam redigi. Deinde, ut omnia ad demonstrationem necessaria ex solo supposito deducerem, in sextâ ex datâ hypothesei Dei existentiam demonstrare conatus sum; & inde denique, nihil ampliùs ut notum nisi simplicem verborum sensum, praesupponendo, quod petebatur, conclusi.

Hoc breviter meum propositum, hic scopus fuit. Jam uniuscujusque membri sensum sigillatim explanabo, ac primùm à praemissis ordiar proprietatibus.

iv184 In primâ nullam invenis difficultatem: nec aliud quid, sicut & secunda, est, quàm Axioma. Per simplex enim nihil, nisi quod non est compositum, intelligo, sive ex partibus naturâ differentibus, aut ex aliis naturâ convenientibus componatur. Demonstratio certè universalis est.

Sensum tertiae, (quantum ad hoc, quòd, si Ens sit cogitatio, id in cogitatione, si verò sit Extensio in extensione, non determinatum; sed solummodò indeterminatum concipi potest) optimè percepisti; quamvis te conclusionem percipere neges; quae tamen hoc nititur, quòd sit contradictio, aliquid, cujus definitio existentiam includit, aut (quod idem est) existentiam affirmat, sub negatione existentiae concipere. Et quoniam determinatum nihil positivi; sed tantùm privationem existentiae ejusdem naturae, quae determinata concipitur, denotat; sequitur id, cujus definitio existentiam affirmat, non determinatum posse concipi. Ex. gr. si terminus *extensionis* necessariam includit existentiam, aequè extensionem sine existentiâ, ac extensionem sine extensione impossibile erit concipere. Hoc si ità statuatur, determinatam extensionem concipere impossibile quoque erit. Si enim ea determinata conciperetur, propriâ suâ naturâ esset determinanda, nempe extensione: & haec extensio, quâ determinaretur, deberet sub existentiae negatione concipi; id quod, juxta hypothesin, manifesta est contradictio.

In quartâ nihil aliud volui ostendere, quàm tale Ens nec in partes ejusdem, nec in partes diversae naturae posse dividi, sive eae, quae diversae sunt naturae, necessariam existentiam, sive minùs involvunt. Si enim, inquiebam, posterius hoc locum obtineret, posset destrui, quoniam rem destruere est illam in ejusmodi partes resolvere, ut nulla earum omnium naturam totius exprimat: si verò prius locum haberet, cum tribus jam declaratis pugnaret proprietatibus.

In quintâ solummodò praesupposui, perfectionem in τὸν esse, & imperfectionem in privatione τὸν esse consistere. Dico *privationem*; quamvis enim ex. gr. extensio de se cogitationem neget, nulla tamen hoc ipsum in eâ est imperfectio. Hoc verò, si nimirum ex|tensione

iv185 destitueretur, in eâ imperfectionem argueret, ut reverâ fieret, si esset determinata, similiter si duratione, situ &c. careret.

Sextam absolutè concedis; & tamen dicis, tuam difficultatem, (quare scilicet non plura entia, per se existentia, naturâ autem differentia possent esse; quemadmodum cogitatio, & extensio diversa sunt, ac fortè propriâ sufficientiâ subsistere possunt) totam superesse. Hinc non aliud judicare valeo, quàm te eam longè alio, ac ego, sensu capere. Confido me perspicere, quo eam sensu intelligas; ego tamen, ne tempus perdam, meum tantùm declarabo sensum. Dico ergo, quantum ad sextam attinet, si

EPISTOLA XXXVII.

Doctissimo, Expertissimoque Viro,
JOHANNI BOUWMEESTER
B. D. S.

Doctissime Vir, Amice singularis,

iv187 AD ultimas tuas literas, dudum à me acceptas, antehac respondere non potui, ità variis occupationibus, & sollicitudinibus impeditus fui, ut vix tandem me expedire potuerim, nolo tamen quandoquidem animum aliquantisper recipere licet, meo officio deesse; sed tibi quamprimùm maximas agere gratias volo pro amore, atque officio erga me tuo, quod saepius opere, jam verò literis etiam satis superque testatus es, &c. Transeo ad tuam quaestionem, quae sic se habet, nempe *an aliqua detur, aut dari* |
iv188 *possit Methodus talis, quâ inoffenso pede in praestantissimarum rerum cogitatione sine taedio pergere possimus? an verò, quemadmodum corpora nostra, sic etiam mentes casibus obnoxiae sint, & fortunâ magis, quàm arte cogitationes nostrae regantur?* quibus me satisfacturum puto, si ostendam, quòd necessariò debeat dari Methodus, quâ nostras claras, & distinctas perceptiones dirigere, & concatenare possumus, & quòd intellectus non sit, veluti corpus, casibus obnoxius. Quod quidem ex hoc solo constat, quòd una clara, & distincta perceptio, aut plures simul possunt absolutè esse causa alterius clarae & distinctae perceptionis. Imò omnes clarae & distinctae perceptiones, quas formamus, non possunt oriri nisi ab aliis claris & distinctis perceptionibus, quae in nobis sunt, nec ullam aliam causam extra nos agnoscunt. Unde sequitur, quas claras & distinctas perceptiones formamus, à solâ nostrâ naturâ, ejusque certis, & fixis legibus pendere, hoc est, ab absolutâ nostrâ potentiâ, non verò à fortunâ, hoc est, à causis quamvis certis etiam, & fixis legibus agentibus, nobis tamen ignotis, & à nostrâ naturâ, & potentiâ alienis. Quod ad reliquas perceptiones attinet, eas à fortunâ quàm maximè pendere fateor. Ex his igitur clarè apparet, qualis esse debeat vera Methodus, & in quo potissimùm consistat, nempe |
iv189 in solâ puri intellectus cognitione, ejusque naturae, & legum, quae ut acquiratur, necesse est ante omnia distinguere inter intellectum, & imaginationem, sive inter veras ideas, & reliquas, nempe fictas, falsas, dubias, & absolutè omnes, quae à solâ memoriâ dependent. Ad haec intelligendum, saltem quoàd Methodus exigit, non est opus naturam mentis per primam ejus causam cognoscere, sed sufficit mentis, sive perceptionum historiolum concinnare modo illo, quo Verulamius docet. Et his paucis puto me veram Methodum explicuisse, & demonstrasse, simulque Viam ostendisse, quâ ad eam perveniamus. Superest tamen te monere, ad haec omnia assiduam meditationem, & animum, propositumque constantissimum requiri, quae ut habeantur, apprimè necesse est, certum vivendi modum, & rationem statuere, & certum aliquem finem praescribere: sed de his impraesentiarum satis, &c.

Voorburgi, 10. Jun. 1666.

.....
Amico è multis uni Dom. N.N.

B. DE SPINOSA χαρρειν.

Amice charissime, et colende.

iv187b Ad tuam itaque quaestionem transeo, quae sic habet, videlicet *an aliqua detur aut dari possit Methodus talis, qua inoffenso pede* |
iv188b etc. anvero, quemadmodum corpora nostra, sic etiam mentes casibus obnoxiae sint, et fortunâ magis etc. Quibus me satisfacturum puto, si ostendam, quòd necessario debeat dari Methodus, qua nostras claras et distinctas perceptiones dirigere et concatenare possumus, et quòd intellectus non sit veluti corpus, casibus obnoxius: quod quidem ex hoc solo constat, quòd una perceptio clara et distincta, aut plures simul, possunt absolutè esse causa alterius clarae et distinctae perceptionis, quas formamus non nisi

ab aliis claris et distinctis, quae in nobis sunt oriri possunt, nec ullam aliam causam agnoscunt. Unde sequitur claras et distinctas perceptiones, quas formamus, à solâ nostra naturâ, ejusque certis legibus pendere, hoc est ab absoluta nostra potentia, non vero à fortunâ, reliquas verò perceptiones quam maximè à fortunâ pendere fateor. His igitur clarè apparet, qualis debeat esse vera Methodus, et in quo maxime consistat; nempe in solâ puri intellectûs cognitione, ejus|que

iv189b Naturae legum, quae ut acquiratur necesse est ante omnia distinguere inter intellectum et imaginationem, sive inter ideas veras et reliquas, nempe fictas, falsas, dubias, et absolutè omnes, quae à solâ memoria dependent. Ad haec vero intelligendum, saltem, quoad Methodus exigit, non est opus Naturam mentis per primam ejus causam cognoscere, sed sufficit mentis sive perceptionum historiolum concinnare modo illo, quo Verulamius docet. His paucis puto me veram Methodum explicuisse, et demonstrasse, et simul viam, quâ ad eandem pervenimus; superest tamen te monere ad haec omnia assiduam meditationem, et animum et propositum constantissimum requiri, quae ut habeantur apprime necesse est certum vivendi modum et rationem statuere, et certum aliquem finem praescribere. Sed de his impraesentiarum satis. Vale et ama, qui te animitus diligit,

Bened. de Spinoza.

EPISTOLA XXXVIII.

Ornatissimo Viro,
JOHANNI VAN DER MEER
B. D. S.

MYN HEER,

- i190** **T**Erwijl ik my hier in enigheit op 't lant bevind, heb ik mijn gedachten op dit geschil gevest, 't welk gy my voorgesteld hebt, en heb het zelfde zeer eenvoudig bevonden. Het algemeen bewijs daar af steunt hier op, dat dit een oprecht speelder is, die zijn kans van te winnen, of van te verliezen tegen zijn tegenstrever gelijk stelt. Deze *kans* bestaat in 't lot, en in 't gelt, 't welk de tegenstrevers inleggen en wagen: dat is, indien het lot aan wederzijden gelijk is, zo moet ook yder even veel gelt inleggen en wagen: maar indien het lot ongelijk is, zo moet d' een zo veel meer gelt inleggen en byzetten, als zijn lot groter is; en daar meê zal de kans aan wederzijden gelijk, en by gevolg het spel rechtvaardig wezen. Want indien, tot een voorbeelt, A, tegen B spelende, twee loten om te winnen, en niet meer dan een om te verliezen, en, in tegendeel, B niet meer dan een lot om te winnen, en twee om te verliezen heeft, zo blijkt klarelijk dat A voor yder lot zo veel moet wagen, als B |
- i191** voor het zijne: dat is, A moet het dubbelt van B wagen. Om dit noch klarelijker te tonen, zullen wy stellen dat drie, A. B. C. met gelijke kans te zamen spelen, en dat yder even veel gelt inlegt. Het blijkt dat, dewijl yder even gelt inlegt, yder ook niet meer dan een darde deel waagt, om twee darde delen te winnen, en dat, dewijl yder tegen twee speelt, yder ook niet meer dan een lot, om daar meê te winnen, tegen twee, om daar aan te verliezen heeft. Indien men stelt dat een van deze drie, te weten C, uitscheid, eer men heeft begonnen te spelen, zo blijkt dat hy alleenlijk het geen, 't welk hy ingelegt heeft, dat is een darde deel, naar zich behoeft te nemen: en dat B, zo hy de kans van C wil kopen, en zijn plaats bekleden, zo veel zal moeten inleggen, als C weêr naar zich neemt: daar A niet tegen zal kunnen; dewijl 't hem niet verschilt, of hy met een kans tegen twee kansen van twee verscheide menschen, of van een mensch alleen moet aangaan. Indien men dit vaststelt, zo volgt hier uit, dat, als iemand zijn hant uitsteekt, om aan een ander van twee getallen te laten raden, en, indien hy 't raad, zekere somme gelts te winnen, of, indien hy 't niet raad, gelijke somme te verliezen; dat, zeg ik, de kans aan weêr zijden gelijk is, te weten |
- i192** zo wel voor de geen, die raden laat, als voor de geen, die raden moet. Wijders, indien hy zijn hant uitsteekt, om een ander met d' eerste maal een van drie getallen te laten raden, op dat de zelfde, het getal radende, zekere somme gelts zou winnen, of, indien hy 't niet raad, de helft daar af verliezen, zo zal de kans van wederzijden gelijk wezen: gelijk de kans van weêr zijden ook gelijk is, indien de geen, die zijn hant uitsteekt, aan d' ander twee malen te raden geeft, om, indien de zelfde het raad, zekere somme gelts te winnen, of, indien hy 't niet raad, het dubbelt te verliezen. De kans is ook gelijk, indien hy hem een van vier getallen in drie malen laat raden, om zekere somme te winnen, of in tegendeel driemaal zo veel te verliezen; of in vier malen een van vijf getallen, om een te winnen, of vier te verliezen, enz. Uit dit alles volgt dat het voor de geen, die zijn hant uitsteekt, en raden laat, even veel is dat een ander zo veel malen, als hy begeert, naar een veelvoudig getal raad, als hy slechts voor die malen, die hy aanneemt te raden, ook zo veel tegen d' ander inlegt en waagt, als het getal van de malen, door de somme van de getallen gedeelt, bedraagt. Tot een voorbeelt, indien de getallen vijf zijn, en iemand niet meer, dan eenmaal moet raden, zo moet hy slechts een $\frac{1}{5}$ tegen het $\frac{4}{5}$ van d' ander wagen: indien hy twee malen zal raden, zo moet hy het |
- i193** $\frac{2}{5}$ tegen het $\frac{3}{5}$ van d' ander wagen: indien drie malen, het $\frac{3}{5}$ tegen het $\frac{2}{5}$ van d' ander, en zo voort $\frac{4}{5}$ tegen $\frac{1}{5}$ en $\frac{5}{5}$ tegen $\frac{0}{5}$. En by gevolg zal het voor de geen, die raden laat, indien hy, tot een voorbeelt, niet meer dan $\frac{1}{6}$ van 't ingelegde waagt, om $\frac{5}{6}$ te winnen, even veel zijn of een alleen vijf malen raad, of dat vijf menschen yder eens raden; gelijk uw geschil meêbrengt.

1. Octob. 1666.

Versio.

Ornatissime Vir,

- iv190b** Dum hîc solitarius in agro vitam ago, Quaestionem, quam mihi aliquando proposuisti, mecum volvi, eamque simplicem valdè deprehendi. Universalis Demonstratio hoc nititur fundamento: quòd is justus sit lusor, qui suam lucrandi, aut perdendi sortem, seu exspectionem cum adversarii sorte aequalem ponit. Haec aequalitas consistit in sorte, & in pecuniâ, quam adversarii deponunt, ac periclitantur; hoc est, si sors utrimque est aequalis, quilibet etiam aequales nummos deponere, & periclitari debet: si verò sors sit inaequalis, unus eò plus pecuniae deponere debet, quòd sua sors major est, tuncque exspectatio utrimque aequalis, & consequenter lusus aequus erit. Si enim, exempli gratiâ, A, cum B ludens, duas lucrandi exspectiones, & perdendi unicam tantùm; & econtra B solùm unicam lucrandi exspectionem, |
- iv191b** & duas habet amittendi, clarè apparet, quòd A. tantùm pro unaquâque sorte debet periclitari, quantum B pro suâ periclitatur, hoc est, A debet duplum ipsius B periclitari. Hoc ut adhuc clariùs ostendamus, supponemus, tres A. B. C. aequali exspectione inter se ludere, & unumquemque aequalem pecuniae summam deponere: manifestum est, quòd, quia quivis aequales nummos deponit, unusquisque etiam non nisi tertiam partem periclitetur, ut duas tertias lucretur, quodque, quia quilibet contra duos ludit, quivis unam tantùm lucrandi exspectionem, ac duas amittendi habet. Si statuamus, tertium horum, ante lusum inchoatum, nempe C, lusione velle desistere, manifestum est, eum id duntaxat, quod deposuit, hoc est, tertiam partem debere recipere; & B, si exspectionem ipsius C velit emere, & illius in locum succedere, tantum debere deponere, quantum C recepit. Huic negotio nequit sese A opponere: etenim ipsi perinde est, an cum unâ contra duas sortes duorum diversorum lusorum, an cum uno lusore aleam subeat. Hinc, quum haec itâ se habeant, sequitur; quòd si quis manum suam exerat, ut, si alter de duobus numeris unum conjiciat, eumque conjecturâ assequatur, certam nummorum summam lucretur; vel, si è contrario aberret, aequalem summam perdat, quòd |
- iv192b** inquam, exspectatio utrimque aequalis est, nimirùm tam ei, qui manum extendit, ut alter divinnet, quàm cui divinandi datur potestas. Porrò si manum extendat, ut alter primâ vice unum ex tribus numeris divinnet & cum divinando certam pecuniae summam vincat, vel sin minus, dimidium istius pecuniae perdat, sors & exspectatio utrimque est aequalis: similiter exspectatio quoque aequalis est, si is, qui manum exerit, alii bis conjiciendi copiam dat, ut si conjecturâ assequatur, certam summam sibi habeat, vel, si hallucinetur, duplo mulctetur. Sors, & exspectatio aequalis quoque est, si ipsi concedit, ut de quatuor numeris ter conjecturam faciat ad quandam summam lucrandum, vel econtra perdendum ter, si errorem committat; vel quater ex quinque numeris, quo unum lucretur, aut quatuor perdat, & sic deinceps. Unde sequitur ei, qui dextram extendit, perinde esse, ut aliquis pro se toties, quoties vult, ex multis unum divinnet numerum, si modò pro illis vicibus, quas conjicere suscipit, tantum ponit, & periclitatur, quantum numerus vicium per numerorum summam divisus facit. Si, verbi causâ, 5 sint numeri & cuidam semel tantùm est divinandum, is $\frac{1}{5}$ contra $\frac{4}{5}$ alterius |
- iv193b** solùm; si bis conjecturam faciet, tum $\frac{2}{5}$ contra $\frac{3}{5}$ alterius; si ter, $\frac{3}{5}$ contra $\frac{2}{5}$ alterius, & sic porro $\frac{4}{5}$ contra $\frac{1}{5}$, & $\frac{5}{5}$ contra $\frac{0}{5}$ periclitari debet. Et per consequens perinde ei est, qui veniam conjiciendi alicui largitur, si exempli loco, $\frac{1}{6}$ depositi duntaxat periclitetur, ut $\frac{5}{6}$ lucretur, an unus solus, quinquies, vel an quinque homines singuli semel divinent, ut tua vult Quaestio.

1. Octob. 1666.

EPISTOLA XXXIX.

Viro Humanissimo, ac Prudentissimo,

JARIG JELLES

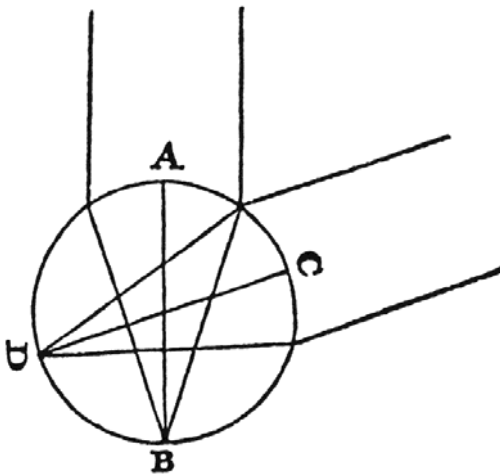
B. D. S.

Versio.

Humanissime Vir,

iv193 **V**aria obstacula in causâ fuerunt, quò minùs ad tuas non citiùs responderim. Quod te Dioptrica Cartesii notasti, vidi & legi. Non aliam is causam, quâ imagines in oculi fundo majores, minoresve formantur, quàm radorum decussationem considerat, qui ex diversis objecti punctis veniunt, prout nimirùm sese, vel pro|piùs,

iv194 vel remotiùs ab oculo decussare incipiunt, ità ut ad anguli magnitudinem, quàm hi radii efficiunt, quando se invicem in oculi superficie decussant, non attendat. Et licet ultima haec causa sit praecipua, quae in Telescopiis notanda est, videtur tamen, hanc cum silentio praeterire voluisse; quandoquidem, ut conjicio, nullum illi perspectum erat medium eos radios, ex diversis punctis parallelè prodeuntes, in totidem aliis punctis congregandi, & eam ob causam istum angulum non potuit Mathematicè determinare: fortè reticuit, ne usquam circulum aliis figuris, ab se introductis, praeferret. Non enim dubium est, quin hâc in re cunctas alias figuras, quas invenire licet, circulus superet: Nam quia circulus idem ubique est, easdem ubique proprietates habet. Si, exempli cau|sâ,

circulus ABCD hanc possideat proprietatem, ut radii omnes, axi AB paralleli, à parte A venientes, ad eum modum in ejus superficie refringantur, ut postea omnes simul in puncto B coëant; omnes quoque radii, axi CD paralleli, à parte C venientes, ità in superficie refringentur, ut simul in puncto D conveniant: id quod de nullâ aliâ figurâ affirmare licet; |

iv195 licet Hyperbolae, ac Ellipses infinitas habent diametros. Ità ergo, ut scribis, se res habet; si nihil nisi oculi, vel Telescopii longitudo attenditur, longissimos Tubos opticos cogere fabricare, antequam Res, quae in Lunâ, tam distinctas, quàm quae in Terrâ sunt, possemus intueri. Sed, ut dixi, praecipuum in anguli magnitudine consistit, quem radii, ex variis punctis exeuntes, in oculi superficie, quum ibi invicem decussant, efficiunt; hicque angulus major quoque, aut minor evadit, prout vitrorum in tubo collocatorum foci magis, minusve differunt. Si animus hujus rei demonstrationem videre gestit, eam transmittere, quando placuerit, paratus sum.

Voorburgi 3. Martii, 1667.

WAARDE VRIENT,

iv193b **V**erscheide beletselen hebben my verhindert om eerder aan u t' antwoorden. Ik heb het geen nagezien, 't welk gy, zo veel Deskartes Verregezichtkunde aangat, aangetekent hebt. Hy aanmerkt geen andere oorzaak, door de welke de beelden in de gront van 't oog groter, of kleinder gevormt worden, dan de kruissing |

iv194b der stralen, die uit verscheide punten van 't voorwerp komen, te weten, naar dat zy

zich nader aan, of verder van 't oog beginnen te kruissen, zonder dat hy op de grootheit van de hoek merkt, die deze stralen maken, als zy zich op de vlakke van 't oog kruissen. En hoewel deze leste oorzaak da voornaamste is, die in de kijkers aangemerkt moet worden, zo schijnt het echter dat hy haar heeft willen verzwijgen, vermits hy, zo 't schijnt, geen middel wist om de stralen, die evenwijdig uit verscheide punten komen, in zo veel andere punten te vergaderen. En dieshalven heeft hy ook die hoek niet wiskunstiglijk kunnen bepalen: ja misschien heeft hy de zelfde verzwegen, on niet het ront ergens in boven die gestalten, de welken hy invoert, te stellen. Want het is zeker dat het ront |

iv195b hier in alle d' andere gestalten, die men uitvinden kan, overtreft; dewijl het ront, overal het zelfde zijnde overal de zelfde eigenschap heeft. Tot een voorbeeld, het ront A. B. C. D. heeft deze eigenschap, dat alle de stralen, die gelijkwijdig met d' as A. B. van de zijde van A komen, op des zelfs vlakke in dier voegen breken, dat zy daar na gezamentlijk in 't punt B vergaderen. Desgelijks, alle de stralen, die evenwijdig met d' as van de zijde van C komen, zullen ook op de vlakke in dier voegen breken, dat zy gezamentlijk in 't punt D te zamen zullen komen: 't welk van geen andere gestalte gezegt kan worden, schoon de wassende sneên, en de langronden ook onëindige middellijnen hebben. 't Is dan zodanig gestelt, gelijk gy schrijft; te weten, dat, indien men nergens anders op merkt, dan op de langte van 't oog, of van de Verrekijker, men zeer lange Verrekijkers zou moeten maken, eer men de dingen, die in de maan zijn, zo onderscheidelijk, als de genen, die men hier op aarde heeft, zou kunnen zien. Maar, gelijk ik gezegt heb, het bestaat voornamelijk in de grootheit van de hoek, die van de stralen, uit verscheide punten komende, op de vlakke van 't oog, als zy zich daar kruissen, gemaakt word; en deze hoek word ook groter, of kleinder, naar dat de brantpunten der glazen, die in de Kijker gezet worden, meer of min verschillen. Indien gy begerig zijt om de betoging hier af te zien, wel aan, ik ben bereid om de zelfde, als 't u belijft, te zenden.

In Voorburg, 3. Maert 1667.

EPISTOLA XL.

Viro Humanissimo, atque Prudentissimo,

JARIG JELLES

B. D. S.

Versio.

Humanissime Vir,

Postrema tua, hujus mensis 14. die scripta, rectè mihi tradita fuit; ob varia verò impedimenta citiùs respondere non licuit. Conveni Dominum Vossium de Helvetii negotio, qui (ne omnia in hâc Epistolâ, quae collocuti sumus, narrem) effusè ridebat, quin mirabatur, quòd ego de his nugis ex illo quaererem. Ego tamen hoc flocci faciens, ipsum aurificem, cujus cognomen est Brechtelt, qui aurum probaverat, adibam: hic verò alium longè sermonem habuit, quàm Dom. Vossius, affirmans auri inter liquescendum & separandum pondus auctum esse, & tantò gravius esse redditum, quantum argenti pondus, quod separationis gratiâ crucibulo injecerat, valebat; adeò ut firmiter crederet, hoc aurum, quod |

iv197 suum argentum in aurum transmutarat, aliquid singulare in se continere. Nec ille solus; sed diversi quoque alii Domini, tum temporis praesentes, hoc ità sese habere experti sunt. Post haec ipsum adii Helvetium, qui mihi & aurum, & crucibulum, interius etiam tum auro obductum, ostendebat, narrabatque, se vix quartam grani hordeacei, vel sinapis partem plumbo liquefacto injecisse. Addebat, se totius negotii historiam brevi editurum, & porrò referebat, quendam virum, (quem eundem illum, qui se convenerat, rebatur) eandem operationem Amstelodami fecisse, de quo procul dubio audivisti. Haec de hâc re potui resciscere.

Scriptor libelli, cujus mentionem facis (in quo gloriatur, se demonstraturum esse, Cartesii rationes in tertiâ, ac quartâ Meditatione prolatas, quibus Dei existentiam demonstrat, falsas esse) certò cum suâ pugnabit umbrâ, magisque sibi, quàm aliis nocebit. Cartesii, fateor, axioma aliquo modo est obscurum, uti & tu notasti, |
iv198 atque clariùs, veriusque ita dixisset: *Quòd cogitandi potentia ad cogitandum non major est, quàm naturae potentia ad existendum & operandum.* Clarum hoc, verumque est axioma, unde Dei existentia clarissimè, & efficacissimè ex suâ ideâ sequitur. Argumentum memorati Auctoris, quod recensens, clarè satis ostendit, se rem necdum intelligere. Est quidem verum, nos in infinitum, si hoc pacto Quaestio in omnibus suis partibus solvitur, posse procedere, alioquin magna est stultitia. Si, exempli loco, aliquis interroget, per quam causam ejusmodi determinatum corpus moveatur? Respondere licet, id ab alio corpore, hocque rursus ab alio, & ità in infinitum progrediendo ad talem motum esse determinatum; hoc, inquam, respondere liberum est, quia duntaxat de motu Quaestio est, & nos, aliud corpus continuo ponentes, sufficientem, aeternamque istius motûs causam assignamus: Sed si ego Librum sublimibus meditationibus repletum, nitideque scriptum in manibus plebei cujusdam conspiciam, & ipsum rogem, unde eum habeat |
iv199 librum, sique mihi respondeat, se eum ex alio libro alterius plebei, qui quoque nitidè scribere noverat, descripsisse, & sic in infinitum procedat, is mihi non facit satis: nam non tantùm de figuris, ac ordine litterarum interrogo, de quibus tantùm respondet; verùm etiam de meditationibus, & sensu, quem earundem compositio indicat; nihil ad haec in infinitum sic progrediens respondet. Quomodò hoc ideis applicari queat, facilè ex eo, quod ego in Cartesii Principiorum Philosophiae Geometricè à me demonstratorum axiomate nono declaravi, percipi potest.

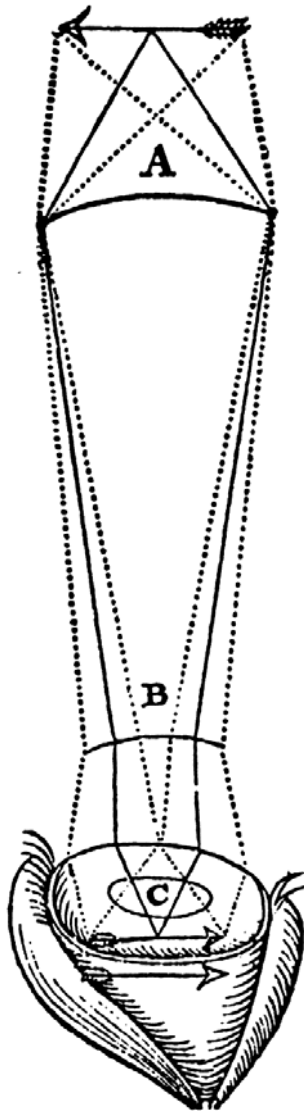
Pergo jam, ut ad secundam tuam epistolam, nono Martii exaratam, respondeam; in quâ ulteriorem ejus, quod in praecedenti meâ de circulari figurâ scripseram, explicationem exigis. Poteris id facilè capere, si modò animadvertere placet, omnes radios, qui supponuntur parallelè in antèrius Telescopii vitrum incidere, reverà non esse parallelòs; (quia solummodò ex uno, eodemque puncto veniunt) verùm ut tales considerari, eò quòd objectum |

iv200 adeò longè à nobis distat, ut Telescopii apertura instar puncti, respectu distantiae,

tantum sit habenda. Certum porro est, nos, ut integrum intueamur objectum, non modo radiis ex unico solo puncto, verum aliis quoque omnibus radorum conis ex aliis omnibus punctis prodeuntibus opus habere; & propterea etiam esse necessarium, ut in tot aliis focus, ubi per vitrum transeunt, conveniant. Et quamvis ipse oculus non ita accuratè constitutus est, ut omnes radii, ex diversis objecti punctis venientes, accuratissimè in tot aliis in oculi fundo coëant, est tamen certum, eas figuras, quae hoc praestare possunt, aliis omnibus esse praeferendas. Quando|quidem

iv201

verò definitum circuli segmentum efficere valet, ut omnes radios, qui ex uno procedunt puncto, in aliud suae diametri punctum (mechanicè loquendo) cogat; alios quoque omnes, qui ex aliis objecti punctis veniunt, in tot alia puncta coget. Duci etenim ex quovis objecti puncto linea potest, quae per circuli centrum transit, licet eum in finem Telescopii apertura minor multò sit facienda, quàm aliàs fieret, si tantum unico foco esset opus, quemadmodum facillè videre poteris.

Quod hic de Circulo dico, non de Ellipsi, non de Hyperbolâ, multò minùs de aliis magis compositis affirmari figuris potest, quia non nisi unicam ex unico solo objecti puncto, quae per utrumque transit focum, lineam ducere possibile est. Haec volui in primâ meâ Epistolâ hâc de re indicare.

Demonstrationem, quòd angulus, quem radii, ex diversis punctis emanantes, in oculi superficie faciunt, major, aut minor, prout foci magis, minusve differunt, evadit, ex appositâ figurâ perspicere poteris: adeò ut post officiosissimam salutem nil restet, nisi ut dicam me esse &c.

Voorburgi, 25. Martii 1667.

.....

WAARDE VRIENT,

iv196b **I**K heb uw leste brief van de veertiende zes lopende maants wel ontvangen, doch om verscheide veranderingen niet eerder kunnen antwoorden.

Wat de zaak van Helvecius aangaat, ik heb daar af met de Heer Vossius gesproken, die (om niet alles in een brief te verhalen, dat wy met malkander gesproken hebben) daar grotelijks meê lachte, ja zich verwondert toonde van dat ik hem naar zo een beuzeling vraagde. Ik ging echter, zonder dit aan te zien, naar de Silversmit, Brechtelt genoemd, die het gout geproeft had. Maar deze, heel anders dan Vossius sprekende, zeide dat het gout in 't smelten en scheiden toegenomen had, en zo veel zwaarder was geworden, als het gewicht van 't zilver, dat hy tot scheiding in de smeltkroes ge|daan

iv197b had, bedroeg: in voegen dat hy vastelijk geloofde dat dit gout, 't welk zijn zilver in gout veränderde, iets ongemeen in zich had. Hy niet alleen heeft het dus bevonden, maar ook verscheide andere Heren, die toen daar tegenwoordig waren. Ik ging daar na by Helvecius zelf, die het gout, en de smeltkroes, de welk van binnen noch vergult was, aan my toonde, en tot my zeide dat hy niet meer, dan schaars de grootheit van een vierēnddeel van een korreltje van geers, of mostertzaat in 't gesmolte loot had geworpen. Hy voegde 'r by, dat hy binnen korte tijt het verhaal van de gehele zaak zou uitgeeven, en zeide voorts dat t' Amsterdam een man (en hy meende dat dit de zelfde was, die by hem geweest had) de zelfde werking had gedaan; daar af gy zonder twijffel gehoort zult hebben. Dit is 't al, dat ik van deze zaak heb konnen vernemen.

De Schrijver van het boekje, daar af gy schrijft, (in 't welk hy zich vermeet te tonen dat de bewijzen van Deskartes darde en vijfde bedenking, met de welken hy Gods wezentlijkheit bewijst, valsch zijn) zal zekerlijk tegen zijn eige schaduw vechten, en meer aan zich zelf, dan aan anderen, hinderlijk wezen. Deskartes Kundigheid, ik beken 't, is enigins duister en verwart, gelijk gy ook |

iv198b aangemerkt hebt; en hy zou klarelijker en warelijker dus gesproken hebben; *Dat het vermogen van te denken, om dingen te bedenken, of te bevatten, niet groter is, dan het vermogen van de natuur om te zijn, en te werken.* Dit is een klare en ware Kundigheid, uit de welke Gods wezentlijkheit zeer klarelijc en krachtiglijk uit zijn denkbeelt volgt. Het bewijs van de gedachte Schrijver, 't welk gy verhaalt, toont klarelijc genoeg dat hy de zaak noch niet verstaat. 't Is wel waar dat men tot in 't onēindig mag voortgaan, als men daar mede het geschil in alle zijn delen oplost: maar andersins is 't grote zotterny. Tot een voorbeelt, indien iemand vraagt waar door zulk een bepaalt lighaam bewogen word; zo kan men antwoorden dat het van een ander lighaam, en dit ook van een ander, en dus tot in 't onēindige, tot zulk een beweging bepaalt is. Men mag dit, zeg ik, antwoorden, om dat de vraag alleenlijk over de beweging is, en wy, met t' elkens een ander lighaam te stellen, een genoegsame en eeuwige oorzaak van zodanige beweging geven. Maar indien ik een boek van treffelijke gedachten, en dat çierlijk geschreven is, in de handen van een gemeen man zie, en hem vraag van waar hy zulk een boek heeft; en hy daar op aan |

iv199b my antwoord, dat hy 't uit een ander boek van een ander gemeen man, die ook çierlijk kon schrijven, uitgeschreven had, en dus tot in 't onēindig: zo voldoet hy my niet; want ik vraag niet alleenlijk naar de gestalte en ordening der letters, daar op alleen hy aan my antwoord, maar ook naar de gedachten en zin, die der zelfder samenstelling betekent: en hier op antwoord hy niet, met dus tot in 't onēindig voort te gan. Hoe men dit op de denkbeelden kan toepassen, kan lichtelijk uit het geen verstaan worden, 't welk ik in de negende Kundigheid mijner meetkundige Betogingen van Deskartes Beginselen der Wijsbegeerte verklaart heb.

Ik ga nu voort tot de beantwoording van uw andere brief, de negende van Maert gedagteekent, daar in gy nader verklaring van 't geen begeert, 't welk ik in mijn voorgaande brief, de kringsche gestalte aangaande, geschreven heb. Gy zult dit lichtelijk konnen begrijpen, zo gy slechts belieft aan te merken, dat alle de stralen, die men onderstelt gelijkwijdig op het voorste glas van de Verrekijker te vallen, warelijc niet evenwijdig zijn, dewijl zy alle uit een en 't zelfde punt komen. Maar men aanmerkt hen als zodanig, om dat het voorwerp zo verre van ons af is, dat d' opening van de |

iv200b Verrekijker, ten opzicht van zijn afstant, slechts als een punt aan te merken is. Wijders is het zeker dat wy, om een geheel voorwerp te zien, niet alleenlijk de stralen, die uit een enig punt komen, behoeven, maar ook alle d' andere kegels van stralen, die uit alle d' andere punten komen; en dieshalven is ook nodig dat zy in zo veel andere brantpunten te zamenkomen, als zy door 't glas gaan. En hoewel 't met het oog zelf niet zo naaukeurigh gestelt is, dat alle de stralen, die uit verscheide punten van 't voorwerp komen, heel naaukeurigh in zo veel anderen in de gront van 't oog vergaderen, zo is 't echter zeker dat die gestalten, de welken dit konnen uitwerken, boven alle d' anderen gestelt moeten worden. En dewijl een bepaalt stuk van een ront kan uitwerken, dat het alle de stralen, die uit een punt komen, in een andere punt van

zijn middellijn, naar d' ordening van de werkdaat gesproken, te zamen brengt, zo zal het ook alle d' anderen, die uit d' andere punten van 't voorwerp komen, in zo veel anderen te zamen brengen. Want men kan uit yder punt van 't voorwerp een lijn trekken, die door 't middelpunt van 't ront gaat: hoewel men hier toe d' opening van de Verrekijker veel kleinder moet maken, dan men haar anders zou maken, zo men niet meer, dan een enig brantpunt, behoefde; gelijk gy lichtelijk zult kunnen zien. Het geen, dat ik hier van het ront zeg, kan niet van 't langront, noch van de wassende snee, veel minder van meer andere te zamengezette gestalten, gezegt worden; om dat men slechts uit een enig punt van 't voorwerp een lijn, die deur de beide brantpunten heengaat, kan |

iv201b trekken. Dit is het geen, 't welk ik in mijn eerste brief, deze zaak aangaande, heb willen zeggen. De betoging van dat de hoek, die de stralen, uit verscheide punten komende, op de vlakke van 't oog maken, groter, of kleinder word, naar dat de brantpunten meerder, of minder verschillen, zult gy uit deze bijgestelde ingelege gestalte kunnen zien: in voegen dat ik, na hartelijke groetenis, enz.

Te Voorburg, 25. van Maart. 1667.

B. D. S.

EPISTOLA XLI.

Viro Humanissimo, ac Prudentissimo,

JARIG JELLES

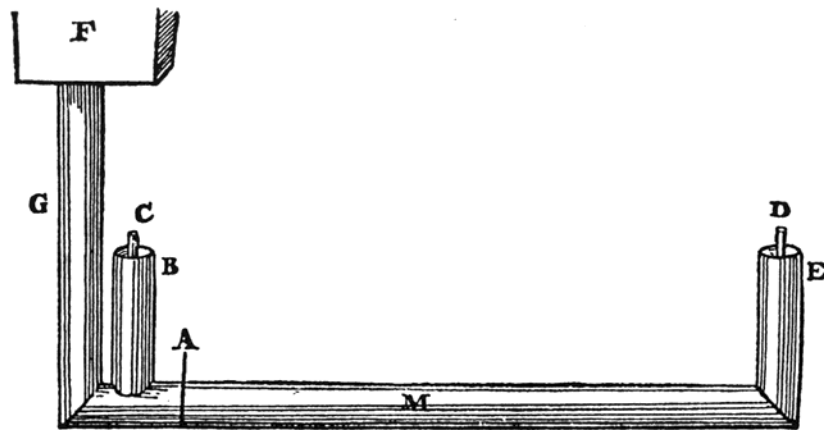
B. D. S.

Versio.

Humanissime Vir,

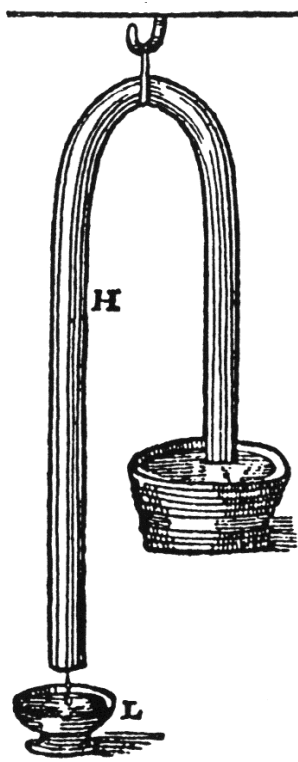
Hic paucis, quid de eo, quod primò coram, deinde literis à me petiisti, experientiâ deprehenderim, narrabo; cui, quid nunc de re sentiam, adjiciam.

Curavi, ut mihi fabricaretur tubus ligneus, cujus longitudo 10 pedum, cavitas verò $1\frac{2}{3}$ digitorum erat, ad quem tres perpendiculares tubos applicui, uti apposita figura demonstrat.

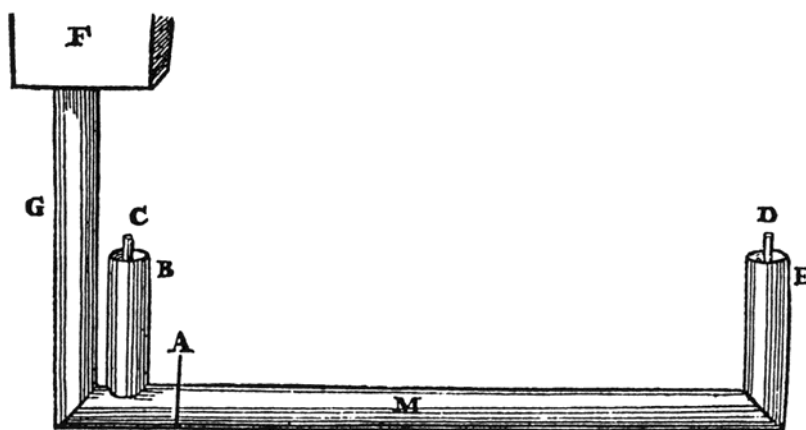
Ut primò experirer, num aquae pressio circa tubulum B aequè magna, ac circa E, esset, tubum M circa asserculo, in eum finem parato, obturavi. Porrò ipsius B orificium tantopere arctabam, ut tubulum vitreum instar C caperet. Postquam ergo tubum ope Vasis F aquâ implevissem, notabam in quantam ea altitudinem per tubulum C prosiliret. Deinde tubum B occludebam, & sublato asserculo A, aqua ut in tubum E flueret, sinebam, quem eodem |

modo, ac B, aptaveram, & postquam integrum tubum iterùm aquâ replevissem, |

deprehendebam eam in eandem altitudinem per D, ac per C factum fuerat, prosilire: quod mihi, tubi longitudinem nihil, vel valdè parùm impedimento fuisse, persuadebat. Ut verò hoc accuratiùs experirer, tentabam, an etiam tubus E tam brevi temporis spatio aequè, ac B, pedem cubicum, ad id paratum, posset adimplere. Ut verò tempus mensurarem, quia horologium oscillatorium ad manum non erat, vitreo recurvo tubo, ut H, usus sum, cujus pars brevior aquae immergebatur, longior verò in libero pendeat aère. Hisce paratis, sinebam aquam primò per tubum B aequali cum eodem tubo radio fluere, usque dum pes cubicus impleteretur. Tum accuratâ bilance, quantum aquae interea temporis in catillum L influxerat, explorabam, ac pondus ejus quatuor unciarum deprehendebam. Tubo deinde B occluso, aquam aequali cum eo radio per tubum E in cubicum pedem fluere sinebam. Hoc impleto, ponderabam, ut ante, aquam, quae interea in catillum influxerat, hujusque illius pondus ne per semiunciam quidem superare expertus sum. Quoniam verò radii tam ex B, quàm ex E, non continuò eâdem vi fluxerant, operationem iterabam, ac tantum aquae, quantum experientiâ primâ vice opus fuisse experti eramus, praesto ut esset appor|tabam.

iv205 Eramus tres adeò, ac quidem possibile erat, occupati, atque memoratam operationem accuratiùs, quàm antea, efficiebamus; verùm non adeò accuratè, ac quidem exoptaveram. Mihi tamen satis suppeditabatur argumenti, ad hanc rem aliquo modo determinandum; quandoquidem eandem ferè differentiam hâc secundâ vice, ac primâ comperiebam. Re ergo, hisque experimentis perpensis, cogor concludere, differentiam, quam tubi longitudo potest efficere, initio tantùm locum habere, hoc est, quum aqua fluxum suum inchoat: sed, ubi per tempus exiguum fluxum continuavit, aequali vi per tubum longissimum, ac per brevem fluxurum. Hujus rei ratio est, quòd altioris aquae pressio eandem semper retinet vim, quodque omnem, quem communicat, motum continuò ope gravitatis recipit; & ideò hunc motum continuò aquae in tubo contentae communica|bit,

iv206 usque dum, propulsa, tantam recipit celeritatem, quantam vim gravitatis aqua altior ei tribuere potest. Certum enim est, si aqua, tubo G contenta, primo momento aquae, in tubo M, unum conferat celeritatis gradum, secundo momento, siquidem priorem retineat vim, ut supponitur, quatuor celeritatis gradus eidem aquae communicabit, & sic deinceps, usque dum aqua in tubo longiore M tantum exactè virium accepit, quantum vis gravitatis altioris aquae, in tubo G conclusae, ei communicare valet: adeò

ut aqua, per tubum quadraginta mille pedes longum decurrens, post exactum temporis exiguum spatium, altioris aquae solummodò pressione, tantam acquisitura sit celeritatem, quantam eadem acquireret, si tubus M unum duntaxat aequaret pedem. Tempus, quod aqua in longiore tubo requirit ad tantam accipiendam celeritatem, determinare potuissem, si perfectiora nancisci potuissem instrumenta. Id tamen minùs necessarium existimo, eò quòd praecipuum sufficienter determinatum est, &c.

.....

MYN HEER,

iv202b IK zal hier met korte woorden verhalen, wat ik van 't geen, dat gy eerst mondeling, en daar na schriftelijk van my hebt verzocht, by ervarenheit ondervonden heb; daar ik bijvoegen zal wat ik heden van de zaak oordeel. Ik heb een houtte buis van tien voetenlang, en in zijn holligheid $1\frac{2}{3}$ duim diep doen maken, daar ik drie lootrechtstaande buizen in heb doen zetten, even gelijk deze neffens gestelde afbeelding aanwijst.

Om voorëerst te beproeven of de parssing van 't water omtrent het buisje B even groot is, als omtrent E, zo heb ik de buis M. omtrent A met een plankje, daar toe gemaakt, gestopt. Voorts maakte ik de mont van B zo naau, dat' er een pijpje van glas, grelijk C, deur kon. Ik dan, de buis deur de bak F met water gevult hebbende, merkte hoe hoog het zelfde deur het pijpje C sprong. Daar na stopte ik de buis B toe, en, het plankje A wechneemende, liet het water tot in de buis E lopen, die ik ook gelijk B toegesteld had; en na dat ik de gehele buis weër met water had gevult, bevond ik dat het zelfde deur D even zo hoog opsprong, als deur C geschied was: 't welk my deë geloven dat de langte van de buis niet, of zeer weinig, hinderde. Doch om dit nader t' ondervinden, |

iv203b verzocht ik of ook de buis E in zo korte tijt, als die van B, een teerlings voet, die ik daar toe deë maken, zou kunnen vullen. En om de tijt te meten, heb ik, om dat ik geen slingeriurwerk by de hant had, my met een kromme glaspip, gelijk H, beholpen, van de welke de korste pijp in 't water, en de langste in d' ope lucht hing. Toen ik dit werk vaerdig had, liet ik het water eerst deur de buis B met zulk een dikke straal lopen, als de buis zelve is, tot dat de teerlings voet vol was. Ik woog toen op een naaukeurige schaal hoe veel water ondertusschen in 't kommetje L was gelopen, en bevond het zelfde omtrent vier onçen zwaar. Ik stopte daar na de buis B, en deë deur de buis E het water met een straal, die |

iv204b even dik was, in de teerlingsvoet lopen. Toen deze vol was, woog ik, gelijk te voren, weër het water, dat ondertusschen in het kommetje was gelopen, en bevond dat het zelfde geen halve onçe meer woog. Maar dewijl de stralen, zo wel uit B, als uit E, niet geduriglijk met de zelfde kracht hadden gelopen, zo hervatte ik het werk, en bracht eerst zo veel water, als wy, door ervarenheit van d' eerste maal, bevonden hadden van noden te hebben, by de hant. Wy waren met ons drien zo bezich, als wy konden, en werkten het voorgedachte naaukeuriglijker uit, dan te voren, doch niet zo naaukeurig, als ik wel wensch. Ik kreeg echter be|scheid

iv205b genoeg, om enigins een besluit van deze zaak te maken; dewijl ik het verschil voor de tweede maal omtrent evenëens bevond, als in d' eerste. Ik dan, op de zaak, en op deze ondervindingen merkende, vind my gedrongen te besluiten, dat het verschil, 't welk de langte van de buis kan veröorzaken, alleenlijk in 't begin plaats heeft, dat is, als het water eerst zijn loop begint te krijgen: maar dat het, als 't een weinig gelopen heeft, met even grote kracht deur een zeer lange, als deur een korte buis zijn loop zal nemen. De reden hier af is, dat de parssing van 't hoog |

iv206b water altijd de zelfde kracht behoud, en dat het alle de beweging, die het overgeeft, geduriglijk door de zwaarte weër ontfangt; en dieshalven deze beweging ook geduriglijk aan het water in de buis zal overgeven, tot dat het, voortgedreven zijnde, zo veel snelte heeft ontfangen, als het hoger water kracht van zwaarte daar aan kan geven. Want het is zeker dat, indien het water in de buis G in d' eerste ogenblik aan 't water in

de lange buis M een graad snelte geeft, het in de tweede ogenblik, zo het zijn eerste kracht behoud, gelijk onderstelt word, vier graden snelte aan' t zelfde water zal geven, en zo vervolgens, tot dat het water van de lange buis M even zo veel snelte heeft verkregen, als de kracht van zwaarte aan 't hoger water van de buis G kan geven: in voegen dat het water, deur een buis lopende, die veertig duizent voeten lang is, na verloop van weinig tijts, alleenlijk door de parssing van 't hoger water, zo veel snelte zal bekomen, als of de buis M niet meer, dan een voet, lang was. Ik zou deze tijt, die 't water in de lange buis behoeft, om zo veel snelte t' ontvangen, bepaalt konnen hebben, zo ik naaukeuriger gereetschap had konnen bekomen. Ik acht echter dat zulks niet nodig zal wezen, vermits het voornaamste genoeg bepaalt is. enz.

Te Voorburg, de 5. Sept. 1669.

B. d. S.

EPISTOLA XLII.

Doctissimo, atque Ornatissimo Viro

JACOBO OSTENS

LAMBERTUS DE VELTHUYDEN M. D^r.*Doctissime Vir,*

NActus tandem aliquod vacuum tempus, illico applicui animum ad satisfaciendum votis, atque postulatis tuis. Poscis autem, ut declarem tibi sententiam meam, adornans iudicium meum de libro, qui inscribitur discursus Theologo-Politicus, quod nunc pro copiâ temporis, & meâ facultate facere constitui. Non autem ibo per singula, sed per compendium, auctoris sensum, animumque ejus de religione exponam.

Cujus gentis ille sit, aut quod vitae institutum sequatur, me fugit, etiam nihil interest id scire. Illum non esse stupidi ingenii, nec supinè, & perfunctoriè religionis controversias, quae in Europâ inter Christianos agitantur, tractâsse, atque introspexisse, libri ipsius argumentum satis prodit. Sibi persuasit hujus libri scriptor, se felicius versaturum in examinandis sentiis, per quas homines prorumpunt in factiones, & eunt in partes, si praejudicia deponat & exuat. Hinc plus satis laboravit ad vindicandum animum ab omni superstitione, à quâ ut se immunem praeberet, nimiùm se flexit in contrarium, & ut superstitiosi culpam vitaret, omnem mihi videtur exuisse religionem: Saltem non assurgit supra religionem Deistarum, quorum satis ubique magnus numerus (ut sunt pessimi hujus seculi mores) est, & praesertim in Galliâ: contra quos edidit Tractatum Mersennus, quem olim me legere memini. Sed existimo vix ullum ex Deistarum numero, tam malo animo, tamque callidè, & versutè pro pessimâ illâ causâ verba fecisse, quàm hujus dissertationis auctorem. Praeterea, nisi me conjectura fallat, iste homo se Deistarum finibus non includit & minores cultûs partes hominibus superesse non sinit.

Deum agnoscit eumque Universi opificem, atque conditorem esse profitetur: Sed formam, speciem, ordinem mundi planè necessarium statuit, aequè ac Dei naturam, & aeternas veritates, quas extra Dei arbitrium constitutas esse vult: ideò etiam disertè pronunciat, omnia indomitâ necessitate, fatoque inevitabili evenire. Et statuit, res rectè putantibus praeceptis, atque mandatis nullum relinqui locum: sed hominum ignorantiam invexisse simul hujusmodi nomina, quemadmodum vulgi imperitia locum fecit modis loquendi, quibus Deo affectus tribuuntur. Deus itaque pariter ad captum hominis sese accommodat, quando illas aeternas veritates, & reliqua, quae necessario evenire debent, per formam mandati hominibus exponit. Docetque, tam necesse esse, ea, quae legibus imperantur, & hominum voluntati substracta esse putantur, evenire, quàm necessaria est trianguli natura, atque ideò illa, quae praeceptis continentur, non magis ab hominis voluntate pendere, aut ex eorum fugâ, aut prosecutione aliquid boni, aut mali hominibus procurari, quàm precibus Dei voluntatem flecti, aut aeterna, atque absoluta ejus decreta mutari. Praeceptorum itaque, atque decretorum eandem rationem esse, atque in hoc convenire, quòd hominis imperitia, atque ignorantia Deum moverit, ut eorum usus aliquis esset apud eos, qui perfectiores de Deo cogitationes formare non possunt, quique hujusmodi miseris praesidiis indigent ad excitandum in se virtutis studium, & vitiorum odium, & ideò videre licet auctorem, nullam mentionem in suo scripto facere usûs precum, quemadmodum nec vitae, nec mortis, neque cujusquam remunerationis, aut poenae, quibus à iudice universi afficiendi sunt homines.

Idque facit congruenter suis principiis, nam quis locus esse potest iudicio extremo? Aut quae expectatio praemii, aut poenae, quando fato omnia adscribuntur, & inevitabili necessitate omnia à Deo emanare statuitur, vel potiùs, quando totum hoc universum Deum esse statuit? Nam vereor ne noster auctor non admodum alienus sit ab illâ sentiâ: saltem non longè discrepant, statuere omnia necessario à Dei naturâ emanare, & Universum ipsum Deum esse.

Ponit tamen summam voluptatem hominis in cultu virtutis, quae ipsa sibi praemium & theatrum amplissimorum esse dicit: & ideò vult hominem rectè rerum

intelligentem debere virtuti operam dare, non propter praecepta, & legem Dei, aut spem praemii, aut poenae metum, sed pulchritudine virtutis, & mentis gaudio, quod homo in usu virtutis percipit, illectum.

Statuit itaque, Deum per Prophetas & revelationem homines praemiorum spe, & poenarum metu, quae duo semper legibus connexa sunt, per speciem tantum ad virtutem hortari, quia vulgarium hominum ingenium ita factum est, tamque male informatum, ut non, nisi argumentis à naturâ legum, & à metu poenae, & spe praemii mutuatis, ad virtutis exercitationem impelli possint: at homines rem ex vero aestimantes, intelligere hujusmodi argumentis nullam veritatem, aut vim subesse.

Neque quicquam referre putat, quamvis rectè hoc axioma conficiatur, Vates & Doctores sacros, atque adeò Deum ipsum, per quorum os Deus hominibus est loquutus, usos esse argumentis per se, si eorum natura aestimatur, falsis: palam enim & promiscuè, quando usus venit, profitetur & inculcat, Sacram Scripturam non esse comparatam, ut veritatem, & naturas rerum, quarum in ea fit mentio, & quas in suum usum confert ad informandos homines ad virtutem, doceat; negatque Vates ita rerum peritos fuisse, ut omnino à Vulgi erroribus fuerint immunes in conficiendis argumentis, & in rationibus excogitandis, quibus homines ad virtutem excitabant, quamvis natura virtutum & vitiorum moralium iis fuerit exploratissima.

Et ideò Auctor praeterea docet, Prophetas etiam tunc, cum eos, ad quos mittebantur, officii sui admonebant, aberratione iudicii non fuisse liberos, nec tamen ideo eorum sanctitatem & ἀὐτοπιστίαν imminutam; quamvis sermone & argumentis non veris, sed ad praeconceptas opiniones eorum, ad quos verba faciebant, accommodatis utebantur, iisque homines ad virtutes, de quibus nullus unquam ambigit, & de quibus nulla est controversia inter homines, excitabant. Quandoquidem finis missionis Prophetae erat cultus virtutis in hominibus promovendus, non ullius veritatis doctrina.

iv210 Et ideò existimat illum errorem, & ignorantiam Prophetae auditoribus, quos ad virtutem inflammabat, non fuisse noxiam, quia parum interesse putat, quibus argumentis excitemur ad virtutem, modò ea moralem virtutem, ad quam incendendam comparata sunt, & à Vate in medium prolata, non evertant: quia aliarum rerum veritas, mente percepta, nullum momentum habere putat ad pietatem, quando morum sanctitas re ipsâ non continetur eâ veritate, putatque veritatis, atque etiam mysteriorum cognitionem eò plus, aut minus necessariam esse, quanto plus, aut minus ad pietatem conferunt.

Puto auctorem respicere ad axioma illud Theologorum, qui distinguunt inter sermonem Vatis dogmatizantis, & simpliciter aliquid enarrantis, quae distinctio, ni fallor, apud omnes Theologos recepta est, & cui doctrinae suam per errorem summum congruere putat.

Et ideò existimat, omnes eos pedibus in suam sententiam ituros, qui negant rationem, & Philosophiam esse Scripturae interpretem. Cum enim constet omnibus in Scripturâ infinita de Deo praedicari, quae Deo non conveniunt, sed accommodata sunt ad hominum captum, ut homines iis moveantur, & virtutis studium in iis excitetur, statuendum esse putat, Doctorem Sacrum iis argumentis, non veris, voluisse homines erudire ad virtutem, aut cuivis, sacram Scripturam legenti, eam libertatem concessam, ut ex principiis suae rationis iudicet de sensu, & scopo Doctoris sacri, quam sententiam auctor prorsus damnat, & explodit unà cum iis, qui cum Theologo paradoxo docent, rationem Scripturae interpretem esse. Arbitratur enim, Scripturam juxta sensum literalem intelligendam, neque hominibus concedendam libertatem interpretandi ex suo arbitrio, & rationis sensu, quid prophetarum verbis intelligi debeat, ita ut ad suas rationes & cognitionem, quam de rebus sibi compararunt, examinent, quando Prophetae propriè, & quando figurate sunt loquuti. Sed de his in sequentibus dicendi locus erit.

Et ut redeam ad ea, à quibus nonnihil diverteram, Auctor inhaerens suis principiis, de fatali omnium rerum necessitate, <[*]> negat |

iv211 ulla miracula fieri, quae legibus naturae adversentur: quia statuit, sicut suprâ

monuimus, naturas rerum, earumque ordinem non minùs necessarium quid esse, quàm sunt natura Dei, aeternaeque veritates: ideoque docet aequè non posse fieri, ut aliquid à naturae legibus deflectat, quàm ut fieri non possit, ut in triangulo tres anguli non sint aequales duobus rectis; Deum non posse efficere, ut pondus minùs grave attollat magis grave, aut quòd corpus motum duobus gradibus motùs possit assequi corpus, quod quatuor gradibus motùs movetur. Statuit itaque miracula communibus naturae legibus subjici, quas docet esse immutabiles aequè, ac ipsas naturas rerum, nempe quia naturae legibus ipsae naturae contineantur: neque admittit alia Dei potentiam, quàm ordinariam, quae juxta naturae leges exeritur, & putat aliam fingi non posse, quia naturas rerum destrueret, secumque ipsa pugnaret.

Est itaque, ex Auctoris mente, miraculum, quod inopinatò, & cujus causam vulgus ignorat, evenit; quemadmodum idem vulgus precum viribus, & singulari Dei directioni attribuit, quando post rite conceptas preces, imminens aliquod malum propulsatum, aut expetitur bonum sibi videtur obtinuisse, cùm tamen, ex Auctoris sententiâ, Deus jam ab aeterno absolutè decreverit, ut ea evenirent, quae vulgus interventu, & efficaciâ existimat evenisse: cum preces non sint causa decreti, sed decretum sit causa precum.

Totum illud de fato, & rerum indomitâ necessitate, tam quoad naturas, quàm quoad eventum rerum, quae quotidie contingunt, fundat in naturâ Dei, vel ut clariùs loquar, in naturâ Dei voluntatis atque intellectus, quae quidem nomine diversa, sed in Deo re ipsâ conveniunt. Statuit ideoque Deum tam necessariò hoc universum, & quicquid successivè in eo evenit voluisse, quàm necessariò hoc idem universum cognoscit. Si Deus autem necessariò cognoscit hoc universum ejusque leges, ut & veritates aeternas iis legibus contentas, concludit Deum, aliud universum non magis condere potuisse, quàm naturas rerum evertere, & facere, ut bis ter sint septem. Quemadmodum itaque nos ab hoc universo, ejusque legibus, secundum quas ortus, & interitus rerum fiunt, non possimus aliquid diversum concipere, sed quicquid hujusmodi à |
 iv212 nobis fingi possit, id ipsum se subvertat: Sic docet Naturam divini intellectus, totiusque universi, earumque legum, secundum quas natura procedit, ita comparatam esse, ut Deus non magis suo intellectu ullas res intelligere potuerit ab his, quae nunc sunt, diversas, quàm fieri possit, ut res nunc à seipsis sint diversae. Conficit itaque, quòd quemadmodum Deus nunc ea efficere non potest, quae ipsa se subvertunt, ita Deum naturas ab his, quae nunc sunt, diversas nec fingere, nec cognoscere posse, quia tam earum naturarum comprehensio & intellectio impossibilis est, (quia repugnantiam ponit ex sensu Auctoris) quàm nunc est impossibilis productio rerum ab iis, quae nunc sunt, diversarum: quia omnes illae naturae, si concipiantur ab his, quae nunc sunt, diversae, necessariò etiam cum iis, quae nunc sunt, essent pugnantibus: quia cùm naturae rerum hoc universo comprehensarum (ex Auctoris sententiâ) sunt necessariae, non possunt illam necessitatem habere ex se, sed ex naturâ Dei, à quâ necessariò emanant. Non vult enim cum Cartesio, cujus tamen doctrinam videri vult adoptasse, omnium rerum naturas, quemadmodum à Dei naturâ & essentiâ sunt diversae, ita earum ideas liberè in mente divinâ esse.

Hisce, de quibus jam est habitus sermo, Auctor sibi munivit viam ad ea, quae in fine libri tradit, & quo omnia, quae in praecedentibus capitibus docentur, collimant. Vult nempe mentem Magistratùs, omniumque hominum informare hoc axioma: Magistratui competere jus constituendi cultùs divini, qui publicè in Reipublicâ obtinere debeat. Deinde Magistratui fas esse, civibus suis permittere, ut de religione sentiant, & loquantur, quemadmodum mens animusque iis dictat, eamque libertatem, etiam quantum ad actus cultùs externi, eò usque subditis concedendam, quoad studium virtutum moralium, sive ut pietas sarta tecta manere possit: cùm enim de iis virtutibus nulla controversia esse possit, & reliquarum rerum cognitio, & usus nullam virtutem moralem contineant, inde conficit Deo ingratum esse non posse qualiacunque sacra alioquin homines amplectantur: loquitur autem Auctor de iis sacris, quae virtutem moralem non constituunt, nec in eam impingunt, quaeque virtuti nec adversa sunt, neque ab ea |

iv213 aliena; sed quae homines suscipiunt atque profitentur, tanquam adminicula virtutum verarum, ut ità Deo per studium earum virtutum accepti & grati esse possint, quia Deus non offenditur earum studio & exercitatione, quae indifferentes cum sunt, neque quidquam faciunt ad virtutes aut vitia, eas tamen homines ad usum pietatis referunt, iisque tanquam praesidiis ad virtutis cultum utuntur.

Auctor autem, ut hominum animos apparet ad haec paradoxa amplectenda, statuit primò, totum cultum a Deo institutum, & Judaeis, hoc est, civibus Reipublicae Israëliticae, traditum, tantùm ad id comparatum esse, ut feliciter in suâ Republica aetatem agerent; caeterùm Judaeos autem prae caeteris gentibus Deo charos & gratos non fuisse: idque Deum per Prophetas Judaeis passim fuisse testatum, quando iis exprobrabat ipsorum imperitiam & errorem, quòd in cultu illo instituto, & à Deo ipsis imperato sanctimoniam, & pietatem collocarent, cùm ea tantum ponenda erat in studio virtutum moralium, nempe in amore Dei, & Charitate proximi.

Et cùm Deus omnium gentium animum informârit principiis, & quasi seminibus virtutum; itâ ut suâ sponte sine ullâ fermè institutione de discrimine boni & mali judicent, inde conficit, Deum reliquas gentes non habuisse expertes earum rerum, quibus vera beatitudo parari potest; sed se omnibus hominibus aequè beneficium praeuisse.

Imò ut in omnibus, quae ad assequendam veram felicitatem aliquâ ratione praesidio & usui esse possunt, gentes Judaeis pares faciat, statuit gentes veris vatibus non caruisse, idque exemplis probare instituit. Imò insinuat Deum per angelos bonos, quos, ex consuetudine in V. Testamento usitatâ, Deos vocat, imperio rexisse reliquas gentes. Et ideò sacra reliquarum gentium Deo non displicuisse, quamdiu per hominum superstitionem itâ non corrumperentur, ut à verâ sanctitate homines redderent alienos, neque eos impellerent ad ea perpetranda in religione, quae virtuti non congruunt. Deum autem vetuisse Judaeis propter rationes singulares, & isti populo proprias, gentium Deos colere, qui ex Dei instituto |

iv214 & procuratione aequè rectè colebantur à Gentibus, ac Angeli, Judaeorum Reipublicae custodes constituti, à Judaeis suo modo Deorum numero habebantur, & divinis ab iis afficiebantur honoribus.

Et cùm Auctor arbitretur in confesso esse, cultum externum per se Deo gratum non esse, parùm referre existimat, quibus ceremoniis cultus ille externus expediatur, modò hujusmodi sit, qui itâ Deo congruat, ut in mente hominum Dei reverentiam excitet, eosque ad virtutis studium moveat.

Deinde, quandoquidem totius religionis summam contineri putat cultu virtutis, omnisque mysteriorum cognitio supervacua, quae per se apta nata non est ad promovendam virtutem, illaque potior magisque necessaria habeatur, quae plus momenti ad homines ad virtutem erudiendos & inflammandos confert, conficit omnes illas sententias de Deo, ejusque cultu, deque iis omnibus, quae ad religionem pertinent, probandas, aut saltem non rejiciendas, quae ex mente hominum illorum, qui illas foveant, verae sunt, & comparatae, ut probitas vigeat, floreatque. Et ad illud dogma stabiliendum, ipsos Prophetas citat suae sententiae auctores & testes, qui edocti Deum nihili pendere, quales homines de religione sensus habeant, sed illum cultum, illasque omnes sententias Deo gratas esse, quae ex studio virtutum, & reverentiâ numinis profectae sunt, sibi eò usque indulserunt, ut etiam talia argumenta, quibus homines ad virtutem incitarentur, protulerint, quae quidem in se vera non erant, sed ex opinione eorum, ad quos verba faciebant, talia aestimabantur, & apta nata erant ad calcar iis addendum, quòd alacrius se ad virtutis studium accingerent. Ponit itaque Deum Prophetis argumentorum selectum permisisse, ut ea adhiberent, quae temporibus & personarum rationibus essent accommodata, quaeque illi pro suo captu bona & efficacia putabant.

Et inde natum putat, quòd Divinorum Doctorum alii aliis argumentis & saepe pugnantibus inter se usi sint, Paulum docuisse hominem non justificari operibus, Jacobum hisce oppositum incalcase. Videbat nempe Jacobus, itâ existimat auctor, Christianos doctrinam de justificatione per fidem aliorsùm rapere, & ideò per |

iv215 fidem & opera justificari hominem, multis probat. Intelligebat enim ex re Christianorum sui temporis non esse, illam doctrinam de fide, quâ homines placidè quiescebant in Dei misericordiâ, & bonorum operum nullam fermè habebant curam, ità inculcare, eoque modo proponere, ut fecerat Paulus, cui cum Judaeis res erat, qui per errorem Justificationem suam ponebant in operibus legis, à Mose ipsis specialiter traditae, & quâ se supra gentes elatos, & aditum ad beatitudinem sibi solùm paratum putantes, salutis rationem per fidem, quâ exaequabantur gentibus, & nudi ac vacui ab omnibus privilegiis constituebantur, rejiciebant. Cùm itaque utraque propositio, tam Pauli, quàm Jacobi pro diversis temporum, ac personarum momentis, & appendicibus egregiè conferebat, ut homines attenderent animum ad pietatem, putat Auctor prudentiae Apostolicae fuisse, modò hanc modò illam adhibere.

Et haec est, inter alias multas, causa, quamobrem Auctor putat admodum à veritate alienum esse, sacrum textum per rationem velle explicare, eamque interpretem Scripturae constituere, aut unum Doctorem sacrum per alium interpretari, cùm sint paris auctoritatis, & verba eorum, quibus usi sunt, explicanda sunt ex formâ loquendi, & sermonis proprietate istis Doctoribus familiari: non autem esse attendendum, in investigatione veri sensûs Scripturae, ad rei naturam, sed ad sensum litteralem tantùm.

Cùm itaque ipse Christus, & reliqui Doctores divinitus missi, suo exemplo & instituto, praeierunt & ostenderunt, solummodò virtutum studio homines grassari ad felicitatem, reliqua nihil pensi habenda, inde Auctor efficere vult, Magistratui id tantùm curae esse debere, ut justitia & probitas in Reipublicâ vigeat, in minimâ autem parte sui muneris ponere, expendere quis cultus, & quae doctrinae veritati potissimùm congruant; sed curare debere, ne hujusmodi suscipiantur, quae virtuti obicem ponant, etiam ex eorum sententiâ, qui ea profitetur; Magistratum itaque facilè sine offensione numinis posse in suâ Reipublicâ tolerare diversa sacra. Ut autem id persuadeat, etiam hâc viâ insistit. Poni rationem virtutum moralium, quatenus illae in Societatibus usum habent, & in actibus externis occupatae sunt, hujusmodi esse, ut nemo |
iv216 eas ex privato judicio & arbitrio exercere debeat, sed earum virtutum cultum, exercitium, & modificationem dependere ab auctoritate & imperio Magistratûs, tum quia actus externi virtutum mutantur suam naturam à circumstantiis, cum etiam, quia hominis officium ad hujusmodi actiones externas patrandas aestimatur ex commodo aut incommodo, quod ex illis actibus proficiscitur: ità ut actus illi externi, si tempestivè non exerantur, virtutum naturam exuant, & illis oppositi virtutum numero censi debeant. Auctor aliam rationem virtutum esse arbitratur, &, quatenus intus in Mente subsistunt; illae semper naturam suam servant, neque à circumstantiarum mutabili statu pendent.

Nunquam alicui licet propensum esse ad crudelitatem & saevitiam, non amantem proximi, & veritatis: Sed possunt incidere tempora, quibus quidem animi propositum, & enarratarum virtutum studium non quidem deponere liceat; sed se ab iis, quoad actûs externos, aut temperare, aut etiam ea agere, quae, quoad speciem externam, cum his virtutibus pugnare putantur: & ita fiat, ut non sit ampliùs officium viri probi veritatem in aperto ponere, & ore aut scripto cives illius veritatis participes facere, eamque cum iis communicare: si plus incommodi, quàm commodi ex illa manifestatione in cives redundaturum putamus. Et quamvis singuli omnes homines amore complecti debeant, neque unquam liceat illi affectui nuncium mittere, evenit tamen saepius, ut quidam duriter à nobis sine vitio possint haberi, quando constat ex clementiâ, quâ erga eos uti paramus, magnum malum nobis oriturum. Ità quidem omnes existimant, non omnes veritates, sive illae ad religionem, sive ad vitam civilem pertinent, omni tempore opportunè proponi. Et qui docet rosas porcis non esse objiciendas, si metus est eos saevituros in eos, qui ipsis eas porrigunt, is pariter non existimat viri boni officium esse de quibusdam capitibus religionis plebem edocere, de quibus in medium prolatis, & sparsis in plebem, metus est, ne ità turbent Rempublicam, aut Ecclesiam, ut inde civibus & sanctis plus noxae, quàm boni creëtur.

Cùm autem praeter alia, etiam hoc Societates Civiles, à quibus |

iv217 imperium & auctoritas ferendarum legum se jungi non potest, introduxerint, quòd singulorum arbitrio, quid hominibus in civile corpus coalescentibus usui esset, permitti non debuit, sed imperantibus concedi, inde Auctor arguit, penes Magistratum jus esse statuendi, qualia & quae dogmata in Republicâ publicè doceri debeant, & subditorum officium esse, ad professionem externam quod attinet, sese temperare à docendis dogmatibus, & ab iis profitendis, de quibus publicè silendum esse Magistratus legibus sanxit; quia Deus hoc non magis privatorum judicio permisit, quàm iisdem concessit contra sensus & decreta Magistratûs, aut sententiam judicum ea agere, quibus eluditur vis legum, & frustrantur suo fine Magistratus. Existimat enim Auctor de hujusmodi rebus cultum externum, ejusque professionem spectantibus, homines pacisci posse, & actus cultûs Divini externos, tam tutò committi Magistratûs Judicio, quàm eidem conceditur jus & potestas aestimandi injuriam civitati illatam, eandemque per vim vindicandi. Nam quemadmodum privatus non tenetur suum judicium de illatâ injuriâ civitati accommodare ad judicium Magistratûs; sed suo sensu frui tamen possit, quamvis (si res itâ ferat) teneatur ad Magistratûs sententiam executioni mandandam etiam operam suam conferre; ita Auctor arbitratur, privatorum in Republicâ partes quidem esse, judicare de veritate & falsitate, ut & de necessitate alicujus dogmatis: neque privatum legibus civitatis adstringi posse, ut idem de religione sentiat, quamvis ex judicio Magistratûs pendeat, quae dogmata publicè proponi debeant, & privatorum officium sit, sensus suos de religione à Magistratûs sententiâ dissentientes silentio premere, neque quicquam hujusmodi agere, quo leges de cultu à Magistratu constitutae vim suam obtinere non possint.

At quia evenire potest, ut Magistratus dissentiens à multis ex plebe in religionis capitibus, quaedam publicè doceri velit, quae à judicio plebis aliena sunt, & Magistratus tamen existimat honoris divini interesse, palàm in suâ Republicâ talium dogmatum professionem fieri, vidit Auctor superesse illam difficultatem, quâ civibus propter judicium Magistratûs diversum à plebis judicio, creati |
iv218 posset damnum maximum, ideò ad praecedentem rationem, etiam hanc alteram addit Auctor, quae simul, & Magistratûs atque subditorum animum tranquillet, & libertatem in religione sartam tectam conservet. Nempe Magistratum non debere vereri Dei iram, quamvis prava suo judicio sacra in suâ Republicâ fieri sinat, modò illa non pugnent cum virtutibus moralibus, casque non evertant. Cujus sententiae ratio te fugere non potest, cùm in superioribus satis fusè eam tradidi: Nempe statuit Auctor, Deum susque deque habere, nec curâ tangi quales opiniones homines in religione foveant, & animo probent atque tueantur, & qualia publicè sacra curent, cùm haec omnia censeri debeant ex numero rerum cum virtute & vitio nullam affinitatem habentium: quamvis cujusvis officium sit itâ rationes suas instituere, ut ea dogmata, eumque cultum habeat, quibus putat se maximos in virtutis studio progressûs facere posse.

Habes hîc, Vir Ornatissime, per compendium tibi traditam summam doctrinae Theologi-politici, quae meo judicio omnem cultum & religionem tollit, atque funditûs subvertit, clam Atheismum introducit, aut talem Deum fingit, cujus Numinis reverentiâ non est quod homines tangantur, quia ipse fato subjicitur, neque ullus gubernationi aut providentiae divinae locus relinquatur, omnisque poenarum atque praemiorum distributio tollitur. Hoc saltem ex Auctoris scripto videre in promptu est, ejus ratione, & argumentis infringi totius Sacrae Scripturae auctoritatem, & dicis causâ apud Auctorem ejus tantùm mentionem fieri: quemadmodum ex ejus positionibus consequitur, Alcoranum etiam Dei Verbo exaequandum. Neque Auctori superest vel unum argumentum, quo probet Mahometem non fuisse Prophetam verum, quia Turca etiam ex Prophetae sui praescripto virtutes morales, de quibus inter gentes lis non est, colunt; & secundùm Auctoris doctrinam Deo infrequens non est, etiam gentes, quibus oracula, Judaeis & Christianis tradita, non est impartitus, aliis revelationibus in gyrum rationis, & obedientiae ducere.

Arbitror itaque me non magnopere à vero aberrasse, neque Auctori à me injuriam fieri, si denunciem eum tectis, & fucatis argumentis merum Atheismum docere.

<'t Uitrecht 24. Januar. 1671. S. V.>

⇨<[*] Aanteekening van B. d. S. op deze plaats: *Hy zegt dit t' onrecht: want ik heb uitdrukkelijk getoont dat de wonderdaden geen kennis van God geven; maar dat de zelfde veel beeter uit de vaste ordening der natuur word gehaalt.*>

EPISTOLA XLIII.

Doctissimo, atque Ornatissimo Viro

JACOBO OSTENS

B. D. S.

Doctissime Vir,

Miraris sine dubio, quod te tamdiu expectare feci; sed ego vix animum inducere possum, ut ad libellum illius Viri, quem mihi communicare voluisti, respondeam, nec ullâ aliâ de causâ jam hoc facio, quàm quia promisi. Verùm ut meo etiam animo, quoad ejus fieri potest, morem geram, quàm paucis potero, me dissolvam, & breviter ostendam, quàm ille sinistrè meam mentem interpretatus sit, quod an ex malitiâ, vel ex ignorantia fecerit, haud facilè dixerim. Sed ad rem.

Primò ait, *parùm interesse scire cujus gentis ego sim, aut quod vitae institutum sequar.* Quod sanè si novisset, non tam facilè sibi persuasisset, me Atheismum docere. Solent enim Athei honores, & divitias supra modum quaerere, quas ego semper contempsi, ut omnes, qui me nôrunt, sciunt. Deinde ut ad id, quod vult, viam |
 iv220 sterneret, ait, me non stupidi ingenii esse, ut faciliùs, scilicet, persuadere possit, me callidè, & versutè, maloque animo pro pessimâ Deistarum causâ verba fecisse. Quod satis ostendit, illum meas rationes non intellexisse. Nam quis tam callido ingenio, tamque astuto esse potest, ut simulato animo tot, tamque validas rationes pro re, quam falsam aestimat, dare possit? quem, inquam, posthac putabit ex vero animo scripsisse, si tam ficta, quàm vera solidè demonstrari posse credit? Sed nec hoc jam miror. Si enim olim Cartesius à Voetio, & sic passim optimi quique traducuntur.

Pergit deinde. *Ut superstitiosi culpam vitaret, omnem mihi videtur exuisse religionem.* Quid ille per Religionem, quidque per superstitionem intelligat, nescio. An, quaeso, ille omnem religionem exuit, qui Deum summum bonum agnoscendum statuit, eundemque libero animo, ut talem, amandum? & quòd in hoc solo nostra summa felicitas, summaque libertas consistit? porrò quod praemium virtutis sit ipsa virtus, stultitiae autem, & impotentiae supplicium sit ipsa stultitia? & denique quòd unusquisque proximum suum amare debet, & mandatis summae potestatis obedire?
 iv221 Atque haec non tantum expressè dixi, sed firmissimis insuper rationibus demonstravi. Verùm videre puto, quo in luto hic homo haereat. Nihil scilicet in ipsâ virtute, & intellectu reperit, quod ipsum delectet, & mallet ex impulsu suorum affectuum vivere, nisi hoc unum obstaret, quod paenam timet. A malis igitur actionibus, ut servus, invitus, & fluctuante animo abstinet, & divina mandata exequitur, & pro hoc servitio muneribus, ipso divino amore longè suavioribus, à Deo honorari exspectat scilicet, & eò magis, quò magis bonum, quod agit, adversatur, & invitus facit; atque hinc fit, ut omnes, qui hoc metu non retinentur, effrenatos vivere, omnemque religionem exuere, credat. Sed haec mitto, & ad ejus deductionem, quâ ostendere vult, me tectis, & fucatis argumentis Atheismum docere, transeo.

Fundamentum ipsius ratiocinii est hoc, quòd putat, me Dei libertatem tollere, eumque fato subdicere. Quod sanè falsum est. Nam ego eodem modo statui, omnia inevitabili necessitate ex Dei naturâ sequi, ac omnes statuunt, ex Dei naturâ sequi, quòd se ipsum intelligit: quod sanè nemo negat ex divinâ naturâ necessario |
 iv222 sequi, & tamen nemo concipit, quòd Deus fato aliquo coactus, sed quòd omninò liberè, tametsi necessariò, seipsum intelligat. Atque hîc nihil reperio, quod ab unoquoque non possit percipi, & si haec nihilominus ex malo animo dicta esse credit, quid ergo de suo Cartesio sentit, qui statuit nihil à nobis fieri, quod à Deo antea non fuerit praeordinatum, imò nos singulis momentis à Deo, quasi de novo creati, & nihilominus nos ex nostri arbitrii libertate agere; quod profectò, ipso Cartesio fatente, comprehendere nemo potest.

Porrò haec inevitabilis rerum necessitas neque leges divinas, neque humanas tollit. Nam documenta moralia, sive formam legis ab ipso Deo accipiant, sive non, divina tamen sunt, & salutaria, & si bonum, quod ex virtute, & amore divino sequitur, à Deo tanquam giudice accipiamus, vel quòd ex necessitate divinae naturae emanet, non

propterea magis, aut minùs optabile erit, ut nec contrà mala, quae ex malis operibus sequuntur, ideo, quia necessariò ex iisdem sequuntur, minùs sunt timenda; & denique sive ea, quae agimus necessariò, vel liberè agamus, spe tamen, aut metu |
 iv223 ducimur. Quare falso assertit, *me statuere praeceptis, atque mandatis nullum relinqui locum*, vel ut postea pergat, *quòd nulla exspectatio praemii, aut poenae est, quando fato omnia adscribuntur, & inevitabili necessitate omnia à Deo emanare statuitur*.

Nec hîc jam quaero, cur idem sit, vel non multùm discrepent, statuere omnia necessario à Dei naturâ emanare, & universum Deum esse; sed velim ut notes ea, quae non minùs odiosè subjungit. Nempe *me velle hominem debere virtuti operam dare, non propter praecepta, & legem Dei, aut spem praemii, aut poenae metum, sed &c.* Quod sanè in meo Tractatu nullibi reperies: sed contrà Cap. IV. expressè dixi, Legis divinae (quae Menti nostrae divinitùs inscripta est, ut Cap. XII. dixi) summam, ejusque summum praeceptum esse, Deum, ut summum bonum, amare; nempe non ex metu alicujus supplicii, (nam amor ex metu oriri nequit) nec prae amore alterius rei, quâ delectari cupimus: Nam tum non tam ipsum Deum, quàm id, quòd cupimus, amaremus; atque hanc ipsam legem Deum Prophetis revelâsse in eodem Capite ostendi, |

iv224 & sive istam legem Dei juris formam ab ipso Deo accepisse statuam, sive quòd ipsam concipiam, ut reliqua Dei decreta, quae aeternam necessitatem, & veritatem involvunt, manebit nihilominùs Dei decretum, & salutare documentum, & sive Deum amem liberè, sive ex necessitate Dei decreti, Deum tamen amabo, & salvus ero. Quare affirmare hîc jam possem, istum hominem ex illorum genere esse, de quibus in fine meae Praefationis dixi, me malle, ut meum librum prorsùs negligenter, quàm eundem perversè, ut omnia solent, interpretando molesti sint, & dum sibi nihil prosunt, aliis obsint.

Et quamvis haec sufficere putem ad id, quod volebam, ostendendum, pauca adhuc tamen notare operae pretiu duxi; nempe ipsum falsò putare, me ad Axioma illud Theologorum respicere, qui distinguunt inter sermonem Vatis dogmatizantis, & simpliciter aliquid narrantis. Nam si per hoc Axioma illud intelligit, quod Cap XV. cujusdam R. Jehudae Alpakhar esse dixi; quâ ratione putare potui, meum eidem congruere, cùm ipsum in eodem Capite tanquam falsum rejecerim? Si autem aliud putat: fateor me illud adhuc ignorare, adeoque ad id minimè respicere potui.

iv225 Porrò non etiam video, cur dicit, me existimare omnes eos pedibus in meam sententiam ituros, qui negant rationem & Philosophiam esse Scripturae interpretem, cùm ego tam horum, quàm Maimonidae sententiam refutaverim.

Longum nimis foret omnia ejus recensere, quibus ostendit se non omninò sedato animo judicium de me fecisse. Quare ad ejus conclusionem transeo; ubi ait, *mihi nullum superesse argumentum, quo probem Mahometem non fuisse Prophetam verum*: Quod quidem ipse ex meis sententiis conatur ostendere, cùm tamen ex iisdem clarè sequatur eundem impostorem fuisse: quandoquidem libertatem illam, quam Religio Catholica, lumine naturali, & Prophetico revelata, concedit, quamque omninò concedi debere ostendi, ipse prorsùs adimit, & quamvis hoc non esset, an, quaeso, teneor ego ostendere Prophetam aliquem falsum esse? Prophetae sanè contrà tenebantur ostendere, se veros esse. Quòd si regerat Mahometem legem etiam divinam docuisse, suaeque legationis certa signa dedisse, ut reliqui Prophetae fecerunt, nihil causae profectò erit, cur neget, eundem verum fuisse Prophetam.

iv226 Quod autem ad ipsos Turcas, & reliquas Gentes attinet, si Deum cultu justitiae, & charitate erga proximum adorent, eosdem Spiritum Christi habere credo, & salvos esse, quicquid de Mahomete, & oraculis ex ignorantia persuasum habeant.

En vides, amice, virum istum longè à vero aberrâsse, & nihilominùs concedo, ipsum nullam mihi; sed maximè sibi injuriam facere, quando pronunciare non erubescit, me tectis, & fucatis argumentis Atheismum docere.

Caeterùm non puto te hîc aliquid reperiturum, quod in hunc Virum inclementiùs dictum judicare possis. Attamen si quid simile offendas, id quaeso vel ut deleas, vel, prout tibi videbitur, corrigas. Animus non est eum, quisquis tandem sit, irritare, &

labore meo mihi inimicos parare; & quia hoc saepe similibus disputationibus fit, ideo vix à me impetrare potui, ut responderem, nec impetrare potuissem, nisi promissem. Vale: & tuae prudentiae hanc epistolam committo, meque, qui sum, &c.

.....

Amice

iv219b Miraris sine dubio, quod te tamdiu expectare feci, sed ego vix adhuc animum inducere possum, ut ad libellum illius viri, quem mihi communicare voluisti, respondeam, nec ulla alia de causa jam hoc facio, quam quia promisi. Verum, ut meo etiam animo, quoad ejus fieri potest, morem geram, quam paucis potero, me dissolvam, et breviter ostendam, quam ille sinistre meam mentent interpretatus sit, quod an ex malitia vel ex ignorantia fecerit, haud facile dixerim; Sed ad rem.

Primo ait, *parum interesse, scire cujus gentis ego sim, aut quod vitae institutum sequar*; quod sane si novisset, non tam facile sibi persuasisset me atheismum docere; solent enim athei honores, et divitias supra modum quaerere, quas ego semper contempsi, ut omnes qui me norunt, sciunt. Deinde, ut ad id, quod |

iv220b vult viam sterneret, ait, me non stupidi ingenii esse, ut facilius, scilicet, persuadere possit, me callide et versute, maloque animo, pro pessima Deistarum causa verba fecisse. quod satis ostendit, se meas rationes non intellexisse. Nam quis tam callido ingenio, tamque astutus esse potest, ut simulato animo tot, tamque validas rationes, pro re, quam falsam existimat, dare possit? quem, inquam, posthac putabit ex vero animo scripsisse, si, tam ficta, quam vera solide demonstrari posse, credit? Sed nec hoc jam miror. Sic enim olim Cartesius a Voetio, et sic passim optimi quique traducuntur.

Pergit deinde, *ut superstitiosi culpam vitaret, omnem mihi videtur exuisse religionem*. quid ille per Religionem, quidque per superstitionem intelligat, nescio. an, quaeso, ille omnem religionem exuit, qui Deum summum bonum agnoscendum statuit, eundemque libero animo, ut talem amare? et quod in hoc solo nostra summa foelicitas summaque libertas consistit? porro quod praemium virtutis sit ipsa virtus, stultitiae autem, et impotentiae supplicium sit ipsa stultitia? et denique quod unusquisque proximum suum amare debet, et mandatis |

iv221b summae potestatis obedire? atque haec non tantum expresse dixi, sed firmissimis insuper rationibus demonstravi. Verum videre, puto quo in luto hic homo haereat. Nihil scilicet in ipsa virtute et intellectu reperit, quod ipsum delectet, et mallet ex impulsu suorum affectuum vivere, nisi hoc unum obstaret, quod poenam timet. A malis igitur actionibus, ut servus, invitus et fluctuante animo abstinet, et divina mandata exequitur, et pro hoc servitio muneribus, ipso divino amore longe suavioribus, a Deo onerari expectat scilicet; et eo magis, quo magis bonum, quod agit, adversatur, et invitus facit; atque hinc fit, ut omnes, qui hoc metu non retinentur; effrenatos vivere, omnemque religionem exuere credat; sed haec mitto, et ad ejus deductionem, qua ostendere vult, me tectis, et fucatis argumentis atheismum docere, transeo. Fundamentum ipsius ratiocinii, est hoc, quod putat me Deum libertatem tollere, eumque fato subiicere; quod sane falsum est. nam ego eodem modo statui omnia inevitabili necessitate ex Deo natura sequi, ac omnes statuunt ex Deo natura sequi, quod Deus se ipsum intelligit, quod |

iv222b sane nemo negat, ex divina natura necessario sequi, et tamen nemo concipit, quod Deus fato aliquo coactus, sed quod omnino libere, tametsi necessario, se ipsum intelligat. atque hic nihil reperio quod ab unoquoque non possit percipi, et si haec nihilominus ex malo animo dicta esse credit, quid ergo de suo Cartesio sentit, qui statuit nihil a nobis fieri quod a Deo antea non fuerit praeordinatum, imo nos singulis momentis à Deo quasi de novo creari, et nihilominus nos ex nostri arbitrii libertate agere, quod profecto Cartesio ipso fatente, comprehendere nemo potest. Porro haec inevitabilis rerum necessitas nec leges divinas, neque humanas tollit. Nam documenta moralia, sive formam legis ab ipso Deo accipiant sive minus, divina tamen sunt, et

salutaria, et si bonum, quod ex virtute, et amore divino sequitur, a Deo tanquam Iudice accipiamus, vel quod ex necessitate divinae naturae emanet, non propterea magis, aut minus optabile erit, ut nec contra mala, quae ex malis operibus sequuntur, ideo, quia necessario ex iisdem sequuntur minus sunt timenda, et denique sive ea, |
 iv223b quae agimus necessario, vel libere agamus, spe tamen, aut metu ducimur. quare falso asserit, *me statuere praeceptis atque mandatis nullum relinqui locum*, vel, ut postea pergit, *quod nulla expectatio praemii, aut poenae est, quando fato omnia adscribuntur, et inevitabile necessitate omnia a Deo emanare, statuitur*. nec hic jam quaero cur idem sit, vel non multum discrepent, statuere omnia necessario a Deo natura emanare, et universum ipsum Deum esse, sed velim ut notes ea, quae mox non minus odiose subjungit nempe, *me velle hominem debere virtuti operam dare, non propter praecepta, et legem Deo, aut spem praemii, aut poenae metum, sed etc^a*. quod sane in meo tractatu nullibi reperies, sed contra cap. 4. expresse dixi, legis divinae (quae menti nostrae divinitus inscripta est, ut cap. 12. dixi) summam, ejusque summum praeceptum esse, Deum ut summum bonum amare; nempe non ex metu alicujus supplicii, (nam amor ex metu oriri nequit) nec prae amore alterius rei, qua delectari cupimus, nam tum non tam ipsum Deum, quam id quod cupimus, amaremus; atque hanc ipsam legem Deum prophetis revelavisse in eodem capite ostendi; et sive istam legem Deo juris formam ab ipso |
 iv224b Deo accepisse statuum, sive quod ipsam concipiam, ut reliqua Deo decreta, quae aeternam necessitatem et veritatem involvunt, manebit nihilominus Deo decretum et salutare documentum, et sive Deum amem libere, sive ex necessitate Deo decreti Deum tamen amabo, et salvus ero. quare affirmare hic jam possum, istum hominem ex illorum genere esse de quibus in fine meae praefationis dixi, quod mallet ut meum librum prorsus negligenter, quam eundem perverse, ut omnia solent, interpretando molesti sint, et dum sibi nihil prosunt aliis obsint. Et quamvis haec sufficere putem, ad id, quod volebam, ostendendum, pauca adhuc tamen notare, operaeque praetium esse duxi; nempe ipsum falso putare, me ad axioma illud theologorum respicere, qui distinguunt, inter sermonem vatis dogmatizantis, et simpliciter aliquid narrantis. Nam si per hoc axioma illud intelligit, quod cap. 15. cujusdam R. Jehudae Alpakhar esse dixi, qua ratione putare potui meum eidem congruere, cum ipsum in eodem cap. tanquam falsum rejecerim? si autem aliud |
 iv225b putat fateor me illud adhuc ignorare, adeoque ad id minime respicere potui. Porro non etiam video cur dicit, me existimare, omnes eos pedibus in meam sententiam ituros, qui negant, rationem, et philosophiam esse scripturae interpretem, cum ego tam horum, quam Maimonidae sententiam refutaverim. Longum nimis foret omnia ejus recensere, quibus ostendit, se non omnino sedato animo judicium de me fecisse, quare ad ejus conclusionem transeo; ubi ait, *mihi nullum superesse argumentum, quo probem Mahometum non fuisse prophetam verum* quod quidem ipse ex meis sententiis conatur, ostendere; cum tamen ex iisdem clare sequatur, eundem impostorem fuisse, quandoquidem libertatem illam, quam religio Catholica lumine naturali et prophetico revelata concedit, quamque omnino, concedi debere, ostendi, ipse prorsus adimit; et quamvis hoc non esset, an, quaeso, teneor ego ostendere prophetam aliquem falsum esse? prophetae sane contra tenebantur ostendere, se veros esse. quod si regerat, Mahometum legem etiam divinam docuisse, suaeque legationis certa signa dedisse, ut reliqui prophetae |
 iv226b fecerunt, nihil causae, profecto erat, cur neget, eundem verum fuisse prophetum. Quod autem ad ipsos Turcas, et reliquas gentes attinet, si Deum cultu justitiae, et charitate ergo proximum adorent, eosdem Christi spiritum habere, credo, et salvos esse, quicquid de Mahometo, et oraculis ex ignorantia persuasum habeant.

En vides, amice, virum istum longe a vero aberasse, et nihilominus concedo, ipsum nullam mihi, sed maximé sibi injuriam facere quando pronuntiare non erubescit, me tectis et fucatis argumentis atheismum docere. Caeterum non puto, te hic aliquid reperturum, quod in hunc virum inclementius dictum judicare possis. attamen si quid simile offendas, id, quaeso, vel ut deleas, vel prout tibi videbitur corrige; animus enim

non est, eum, quisquis tandem sit, irritare, et labore meo mihi inimicos parare, et quia hoc saepe similibus disputationibus fit, ideo vix a me impetrare potui, ut responderem nec impetrare potuissem, nisi promissem. Vale, et tuae prudentiae hanc epistolam committo, meque qui sum etc^a.

EPISTOLA XLIV.

Viro Humanissimo, ac Prudentissimo,

JARIG JELLES

B. D. S.

WAARDE VRIENT,

iv227 DE Hoogleeraar ..... my onlangs bezoekende, zeide, onder andere dingen, dat hy gehoord had dat mijn Godgeleerde Staatkundige Verhandeling in de Nederlantsche taal vertaalt was, en dat iemand, zonder te weten wie, voorgenomen had de zelfde te doen drukken. Ik verzoek dieshalven zeer ernstiglijk van u dat gy hier naar belieft te vernemen, om, indien het mogelijk is, het drukken daar af te beletten. Dit is niet alleenlijk mijn verzoek, maar ook dat van veel mijner goede bekenden, die niet gaerne zouden zien dat men dit boek zoe verbieden, gelijk zonder twijffel geschieden zal, zo het in de Nederlantsche Taal uitgegeven word. Ik vertrou vastelijk dat gy dit my en de zaak te geval zult doen.

Zeker vriend heeft, enige tijd geleden, my een boekje t' huis gezonden, *Homo Politicus*, of *Staatkundig Man* genoemd, van 't |
iv228 welk ik te voren veel gehoord had. Ik heb het uitgelezen, en het zelfde het schadelijkste boek, dat van menschen bedacht kan worden, bevonden. Het opperste goet van de geen, die 't gemaakt heeft, is het gelt, en d' eer, naar 't welk hy zijn leer schikt: en hy wijst de weg aan om daar toe te geraken; te weten met innerlijk alle Godsdienst te verwerpen, en uitterlijk zodanige aan te nemen, die meest tot zijn vordering kan dienen, en voorts aan niemant getrou te zijn, dan voor zo veel tot zijn voordeel strekt. Wat het overige aangaat, hy prijst ten hoogsten het veinzen, beloven zonder geven, liegen, valsche eeden, en meer andere dingen. Ik, dit gelezen hebbende, kreeg gedachten, om van ter zijden hier tegen een boekje te schrijven, daar in ik van 't opperste goet zou handelen, en voorts d' ongeruste en elendige stant van de genen, die geltgierig en eerzuchtig zijn, tonen, en eindelijk met klare redenen, en veel voorbeelden aanwijzen dat de gemene Staten nootzakelijk door onverzadelijke eerzucht en geltgierigheid vergaan moeten, en vergaan zijn.

Warelijk, hoe veel beter en voortreffelijker de gedachten van Thales van Myletus waren, dan die van deze voorgedachte Schrijver, blijkt uit deze volgende redenering. Alle dingen, zeide hy, zijn onder de vrienden gemeen: de wijzen zijn de vrienden der goden: |
iv229 dieshalven behoren alle dingen aan de wijzen. In dezer voegen heeft deze zeer wijze man zich zelf de rijkste gemaakt, meer met de rijkdom edelmoediglijk te verächtten, dan met hem gratiglijk na te jagen. Hy toonde echter in een ander tijd, dat de wijzen niet uit noot, maar vrywilliglijk geen rijkdom bezaten. Want toen zijn vrienden zijn armoede aan hem verweten, gaf hy aan hen tot antwoord: wilt gy dat ik toon dat ik ook het geen, 't welk ik onwaerdig voor mijn arbeit acht, en daar gy zo gratiglijk naar tracht, kan verkrijgen? En toen zy ja hier op gezegt hadden, huurde hy alle de parssen van geheel Grieken: want hy, die in de loop der starren zeer ervaren was, had gezien dat' er in dat jaar een grote overvloed van olyven, van de welken in de voorgaande jaren grote schaarsheit had geweest, zou wezen: in voegen dat hy deze parssen, die hy voor weinig gelt gehuurt had, tot een hoge prijs verhuurde, dewijl zy hen tot d' olie uit d' olijven te parssen moesten gebruiken: daar door hy in een jaar grote rijkdom voor zich verkreeg, die hy daar na zo mildelijk omdeelde, als hy hem schrandelijk had verkregen. Ik eindig, met te betuigen dat ik ben. enz.

's Gravenhage. 17. Febr. 1671.

.....

Versio.

Humanissime Vir,

iv227b **Q**Uum me nuper Professor N.N. inviseret, narrabat mihi inter alia, se audisse Tractatum meum Theologico-Policum in linguam Belgicam translatum esse, ac quendam, cujus nomen ignorabat, in eo esse, ut imprimeretur. Quamobrem seriò abs te peto, ut in hoc negotium sedulò inquiras, & si fieri potest, impressionem impediās. Non solùm haec mea, sed & multorum meorum Amicorum, notorumque est petitio, qui hujus Libri interdictum non libenter viderent, quemadmodum procul dubio fiet, si Belgico sermone prodit. Non dubito, quin hoc mihi, & causae sis officium facturus.

Quidam Amicorum ante aliquod tempus libellum, cui titulus, *Homo Politicus*, mihi misit, de quo multa auribus hauseram. Eundem evolvi, |
iv228b librumque, quem homines excogitare & fingere queunt, perniciosissimum deprehendi. Auctoris summum bonum sunt Honores, & Opes, ad quae suam Doctrinam accommodat, ac eò perveniendi Rationem monstrat; nempe, internè omnem rejiciendo Religionem, & externè talem profitendo, quae suae promotioni maximè inservit: Porrò nemini fidem servare, nisi quatenus ea utilitatem suam habeat. Reliquum quod spectat: Simulare, promittere & promissis non stare, mentiri, perjurare, multaque alia summis effert laudibus. Haec ubi perlegissem, mecum, ut contra hunc auctorem libellum indirectè conscriberem, cogitabam, in quo Summum bonum tractarem, deinde inquietam, ac miseram eorum, qui Honorum, & Divitiarum cupidi sunt, conditionem ostenderem, & denique evidentissimis rationibus, multisque exemplis Respublicas insatiabili Honorum, & Divitiarum cupiditate debere interire, & interiisse evincerem.

Verùm quantò meliores, & praestantiores Thaletis Milesii essent meditationes, quàm hujus memorati Scriptoris, vel ex hoc patet ratiocinio. Omnia, inquiebat, amicorum sunt communia: Sapientes |
iv229b sunt Deorum amici, & Deorum sunt omnia: Ergo Sapientum sunt omnia. Ità uno verbo Vir ille sapientissimus se fecit ditissimum, magis contemnendo generosè divitias, quàm eas sordidè quaerendo. Aliàs tamen ostendit, Sapientes non ex necessitate, sed voluntate divitiis carere. Quum enim amici ei paupertatem suam exprobrarent respondit; Vultisne, ut ostendam, me posse acquirere id, quod ego labore meo indignum judico, vos autem tantâ diligentiam quaeritis? illis annuentibus, conduxit omnia praela totius Graeciae, (viderat enim, ut erat Astrologus insignis, fore magnam olivarum abundantiam, quarum annis praecedentibus magna fuerat penuria) & elocavit, quanti voluit, ea, quae vilissimo pretio conduxerat, atque magnas divitias unico anno sibi comparavit, quas deinde tam liberaliter distribuit, quàm industriam acquisiverat, &c.

Hagae Comitum 17.
 Feb. 1671

EPISTOLA XLV.

Illustri, & Clarissimo Viro,
B. D. S.
GOTTFRIDUS LEIBNITIUS.

Illustris et Amplme Vir.

iv230 **I**Nter caeteras laudes Tuas quas fama publicavit, etiam insignem rei Opticae peritiam esse intelligo. Quae res efficit ut qualemcunque conatum meum ad Te destinare voluerim, quo meliorem in hoc studiorum genere censorem non temere reperero. Schedulam hanc quam mitto, ac *Notitiam Opticae promotae* inscripsi, ideò publicavi, ut commodi possem communicare cum amicis aut curiosis. Audio et Amplissimum Huddenium in eodem genere florere, nec dubito Tibi cognitissimum esse. Unde si hujus quoque iudicium et favorem mihi impetraveris, beneficium mirifice auxeris.

Schedula ipsa quid rei sit, satis explicat.

Credo ad manus tuas pervenisse Prodromum Francisci Lanae Soc. Jes. Italicè scriptum, ubi Dioptrica quoque nonnulla insignia proponit. sed et Joh. Oltius Helvetius juvenis in his rebus per-eruditus publicavit Cogitationes physico-Mechanicas de Visione, in quibus partim machinam quandam poliendis omnis generis vitris simplicem admodum et universalem pollicetur, partim ait se reperisse modum quendam colligendi *omnes* radios ab *omnibus* objecti punctis venientes, in totidem alia puncta respondentia. Sed tantum in certa distantia figuraque objecti. Caeterum id quod à me propositum est, huc redit, non ut omnes *omnium* punctorum radii recolligantur, id enim in qualibet objecti distantia aut figura, quantum hactenus cognitum sit, impossibile est, sed ut aequè colligantur radii punctorum extra axem opticum, ac in axe optico, ac proinde aperturae vitrorum salva distincta visione |

iv231 possint fieri quantaecunque. Sed haec acutissimo iudicio Tuo stabunt, vale faveque

Vir Amplissime,

Cultori sedulo

GOTTFREDO GUILIELMO LEIBNITIO,

J. U. D. et Consil. Mogunt.

Francofurti 5 octobr. styl. nov. 1671.

PS. Si qua me responsione dignabere, curabit eam spero, non illubenter Nobil^{mus} Diemberbroeckius ICTus. Puto visam Tibi Hypothesin meam Physicam novam; sin minus; mittam.

À Monsieur

Monsieur SPINOSA

Medecin tres celebre

et philosophe tres profond

par couuert

à Amsterdam.

EPISTOLA XLVI.

Eruditissimo, Nobilissimoque Viro

GOTTFRIDO LEIBNITIO

J. U. D. & *Consiliario Mogunt.*

B. D. S.

*Responsio ad praecedentem.**Nobilissime Vir,*

Schedulam, quam mihi dignatus es mittere, legi, magnasque pro ejusdem
iv231 communicatione habeo gratias. Doleo, quòd mentem tuam, quam tamen credo te satis
 clarè explicuisse, non
iv232 satis assequi potuerim, videlicet, an aliam credis esse causam, cur in vitrorum aperturâ
 parci esse debemus, quàm quia radii, qui ex uno puncto veniunt, non in alio accurate
 puncto; sed in spatiolo, quod punctum Mechanicum appellare solemus, congregentur,
 quod spatiolum pro ratione aperturae majus, aut minus est. Deinde rogo, num lentes
 illae, quas pandochas vocas, hoc vitium corrigant, ut scilicet punctum Mechanicum,
 sive spatiolum, in quo radii, qui ex eodem puncto veniunt, post refractionem
 congregantur, idem ratione magnitudinis semper maneat, sive apertura magna sit, sive
 parva. Nam, si haec praestant, earum aperturam ad libitum augere licebit, &
 consequenter omnibus aliis figuris mihi cognitis longè praestantiores erunt, aliàs nihil
 video, cur easdem supra communes lentes tantopere commendes. Lentes enim
 circulares eundem ubique habent axem, adeoque quando illas adhibemus, omnia
 objecti puncta, tanquam in axe Optico posita, sunt consideranda: & quamvis omnia
 objecti puncta non in eâdem sint distantîâ, tamen differentia, quae inde oritur, |
iv233 sensibilis esse non potest, quando objecta admodùm remota sunt, quia tum radii, qui
 ex uno puncto veniunt, tanquam paralleli considerati, ingrederentur vitrum. Hoc
 tamen credo lentes tuas juvare posse, quando plurima objecta uno obtutu
 comprehendere volumus, (ut fit, quando lentes circulares conversas admodùm magnas
 adhibemus) ut omnia scilicet distinctiùs repraesententur. Verùm judicium de his
 omnibus suspendere malo, donec mentem tuam clariùs explices, quod ut facias, enixè
 rogo. Dom. ***** ut jubes, alterum exemplar misi; respondit, sibi impraesentiarum
 tempus non esse id examinandi, se tamen post unam, aut alteram hebdomadam
 vacaturum sperat.

Prodromum Francisci Lanae necdum vidi, ut nec etiam Joh. Oltii Cogitationes
 Physico-Mechanicas, & quod magis doleo, nondum Hypothesis tua Physica ad manus
 meas pervenit, nec hîc Hagae Comitum venalis exstat. Munus igitur, quod mihi tam
 liberaliter promittis, acceptissimum mihi erit, & si quâ aliâ re tibi inservire potero,
 semper me invenies &c. <Vw. enz. B. D. S.>

Eruditissime, Nobilissimeque. De.

Schedulam, quam mihi dignatus es mittere, legi; magnasque pro ejusdem
iv231b communicatione ago gratias. Doleo, quod mentem tuam, quam tamen credo, te satis
 clarè exposuisse, non satis assequi |
iv232b potuerim. Precor itaque ut ad haec pauca mihi respondere non graveris. Videlicet, an
 aliam credis esse causam, cur in vitrorum apertura parci esse debemus, quam quia
 radii, qui ex uno puncto veniunt, non in alio accurate puncto, sed in spatiolo, (quod
 punctum mechanicum appellare solemus,) quod pro ratione aperturae majus, aut
 minus est, congregentur. Deinde rogo, num lentes illae quas Pandochas vocas, hoc
 vitium corrigant. hoc est, an punctum mechanicum, sive spatiolum in quo radii, qui ex
 eodem puncto veniunt, post refractionem congregantur, idem ratione magnitudinis
 maneat, sive apertura magna sit, sive parva. nam si hoc praestant, earum aperturam
 augere ad libitum licebit, et consequenter omnibus aliis figuris mihi cognitis longe
 praestantiores erunt, alias non video, cur easdem supra communes lentes tantopere

commendes. Lentes enim circulares eundem ubique habent axem; adeoque quando illas adhibemus, omnia objecti puncta, tanquam in axe optico posita, sunt consideranda. et quamvis omnia objecti puncta non in eadem sint distantia, differentia tamen, quae inde oritur, sensibilis esse non potest, quando objecta admodum |
 iv233b remota sunt, quia tum radii, qui ex eodem puncto veniunt, considerantur tanquam parallelli ingrederentur vitrum. Hoc tamen credo, lentes tuas juvare posse, quando plurima objecta uno obtuto comprehendere volumus (ut fit, quando lentes oculares convexas admodum magnas adhibemus.) ut omnia scilicet simul distinctius repraesententur. Verum de his omnibus iudicium suspendam, donec mentem tuam mihi clarius explices, quod, ut facias, enixe rogo.

D^o Huddenio alterum, ut jusisti, exemplar misi. Respondit, sibi in praesentiarum tempus non esse, idem examinandi sperat tamen post unam aut alteram hebdomadam sui juris fore. Prodromus francisci Lanae nondum ad meas manus pervenit, ut nec etiam cogitationes phisico-mechanicae Johannis Holtii, et quod magis doleo, quod nec etiam hypotesin tuam phisicam videre potuerim. hic saltem Hagae com. venalis non extat. si hanc ergo miseris rem mihi gratissimam facies, et si qua alia in re tibi servire potero, non desinam ostendere, quod sim

Vir amplissime
 Hagae comitis
 9 Nov^{ri}. 1671.

Ex asse tuus
 B. despinoza.

iv234b D.^{us} Dimerbruckius hic non habitat. cogor itaque hanc tabellioni ordinario tradere. non dubito quin hic Hagae comitis, aliquem qui epistolas nostras curare velit, noveris. quem ego novisse velim ut epistolae commodius, et securius curari possent. Si tractatus theologico-politicus ad tuas manus nondum pervenit, unum exemplar nisi molestum erit, mittam. Vale.

*Nobilissimo Amplissimoque D^o
 D^o Golfredo Guilielmo Leibnitio
 Juris u. Doctori et Consiliario
 Moguntino
 [Franco bis   [Maintz.]
 Cöln]   <Francfort>
 [2]
 Port.*

*[Afgegaan den 8ste December
 1671]*

EPISTOLA XLVII.

Philosopho Acutissimo, ac Celeberrimo

B. D. S.

J. LUDOVICUS FABRITIUS.

Celeberrime Vir,

IN mandatis mihi dedit Serenissimus Elector Palatinus, Dominus meus
 Clementissimus, ut ad Te, mihi quidem hucusque ignotum, Serenissimo verò Principi
 commendatissimum scriberem, ac rogarem, an in Illustri suâ Academiâ ordinariam
 Philosophiae Professionem suscipere animus esset. Stipendium exsolvetur annuum,
 quo ordinarii Professores hodie fruuntur. Non alibi invenias Principem faventio-
 rem eximiis ingeniis, inter quae te aestimat.

Philosophandi libertatem habebis amplissimam, quâ te ad publicè stabilitam
 Religionem conturbandam non abusurum credit. Ego sapientissimi Principis mandato
 non potui non obsecundare. Quapropter te rogo quàm impensissimè, ut quamprimùm
 mihi respondeas, tuamque ad me responsionem vel Serenissimi Electoris Residenti
 Hagae Comitum D^o. Grotio, vel D^o. Gilles vander Hek, ad me in fasciculo literarum, quae
 in aulam transmitti solent, curandam tradas, vel aliâ denique commoditate, quae
 opportunissima videbitur, utaris. Hoc unum addo, te, si huc venias, vitam Philosopho
 dignam cum voluptate transacturum, nisi praeter spem, & opinionem nostram alia
 omnia accidant. His Vale, & Salve,

*Vir Clarissime,**A Nominis tui Studiosissimo*

J. LUDOVICO FABRITIO,
 Acad. Heidelb. Professore, &
 Electoris Palatini Consiliario.

Heidelb. 16 Febr. 1673.

EPISTOLA XLVIII.

Amplissimo, Nobilissimoque Viro
 D. J. LUDOVICO FABRITIO
Acad. Heidelbergensis Professori, & Electoris
Palatini Consiliario
 B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

Amplissime Vir,

iv235 **S**I unquam mihi desiderium fuisset alicujus facultatis professionem suscipiendi, hanc
 solam optare potuissem, quae mihi à |
iv236 Serenissimo Electore Palatino per te offertur, praesertim ob libertatem Philosophandi,
 quam Princeps Clementissimus concedere dignatur, ut jam taceam, quòd dudum
 desideraverim sub Imperio Principis, cujus sapientiam omnes admirantur, vivere. Sed
 quoniam nunquam publicè docere animus fuit, induci non possum, ut praeclaram
 hanc occasionem amplectar, tametsi rem diu mecum agitaverim. Nam cogito primò,
 me à promovendâ Philosophiâ cessare, si instituendae juventuti vacare velim. Cogito
 deinde, me nescire, quibus limitibus libertas ista Philosophandi intercludi debeat, ne
 videar publicè stabilitam Religionem perturbare velle: quippe schismata non tam ex
 ardenti Religionis studio oriuntur, quàm ex vario hominum affectu, vel contradicendi
 studio, quo omnia, etsi rectè dicta sint, depravare, & damnare solent. Atque haec cùm
 jam expertus sim, dum vitam privatam, & solitariam ago, multò magis timenda erunt,
 postquam ad hunc dignitatis gradum adscendero. Vides itaque, Vir Amplissime, me
 non spe melioris fortunae haerere, sed prae tranquillitatis amore, quam aliquâ ratione
 me obtinere posse credo, modò à publicis Lectionibus abstineam. Quapropter te
 enixissimè rogo, ut Serenissimum Electorem ores, ut mihi hâc de re ampliùs deliberare
 liceat, deinde ut favorem Clementissimi Principis cultori devotissimo conciliare
 pergas, quò magis tibi devincias,

Amplissime, Nobilissimeque Domine,
Tuum ex asse
 B. D. S.

Hagae Comitum 30.
 Martii 1673.

[EPISTOLA XLVIII bis (1).]

JARIG JELLES AAN SPINOZA

[303]

Belijdenisse des algemeenen en christelijken geloofs,
vervattet in een brief aan N.N. door Jarig Jelles

Eerwaarde Vriendt,

[1] Ik heb UE. ernstig verzoek om door een brief mijn gevoelens, aangaande *mijn* geloove of Gods-dienst, UE. bekent te maaken, te lichtelijker ingewilligt; nadien gy betuigt, dat de Reden UE. hier toe beweegende geen andere is, dan dat zommige UE. trachten te doen gelooven, dat de *Cartesiaansche Philosophen*, (waar onder UE. my / mee belieft te tellen) een vreemt gevoelens voeden, tot het oude Heidendom vervallen, en dat hunne Stellingen en gronden tegen de gronden van de Christelijke Godsdienst en Godvruchtigheid aanloopen enz. Ik zal dan mijn zaak beweerende, eerstelijk voor af zeggen, dat de Cartesiaansche Philosophie zo weinig de Godsdienst raakt, dat de Stellingen van *des Cartes* niet alleen van verscheidene Gesintheden, maar ook van de Roomsche worden nagevolgt: zulks dat het geen ik van de Godsdienst zal zeggen, alleenlijk voor mijn byzonder gevoelens, maar / niet voor dat der Cartesiaanen gehouden moet worden. En alhoewel ik niet geneegen ben met anderen in twist te treden, en den Quaatspreekers de mont te stoppen, zo zal het echter my genoeg zijn UE. en uwes gelijken te voldoen. En schoon ik my niet voorgesteld hebbe een algemeen Symbolum voor te schrijven, of ook de wezentlijke, fundamenteele en nootzaakelijke Geloofspunten te bepaalen, maar alleenlijk mijn gevoelens UE. bekent te maaken, zo zal ik echter, na mijn vermoogen, trachten de Conditien na te koomen, die 'er, na het oordeel / van |

[304] *Jacobus Acontius* tot een algemeene Belijdenisse, van alle Christenen aanneemelijk, vereischt zijn, naamelijk datze alleenlijk behelse het geene *nootzaakelijk moet geweeten worden*, het geene *zeer waarachtig en zeker is*, het geene *door getuigenissen betuigt en bevestigt is*, en eindelijk het geene, dat, zo veel mooglijk is, *met de zelfde woorden en spreekwijzen, die de H. Geest gebruikt heeft, staat uitgedrukt*. Zie hier dan een Belijdenis die my zodanig schijnt te wezen, lees met aandacht, oordeel niet lichtvaardig, en zijt verzekert, dat gelijk ik na de waarheid heb gestaan, alzo UE. die ook in deze Brief zal zoeken in te boezemen.

[het slot van de *Belijdenisse*:]

[2] Ik vertrouwe dat ik hier mede / ja meer gedaan zal hebben / dan gy zelf verwacht had / en dat gy u dieshalven in 't geen / dat gy van my versocht hebt / voldaan zult achten. //

[3] Hier tegen versoeck ik alleenlijk aan u / dat gy 't geen / 't welk ik gezegd heb / zorgvuldiglijk en met omsichtigheit gelieft 't overwegen / en dan te oordeelen wat van de berichten is / die men aan u / wegens mijn gevoelens van de Godsdienst / heeft gegeven;

[4] Indien u hier in iets voorkomt / dat aan u valsch / of strijdig tegen de Heilige Schrift mocht schijnen / zo verzoek ik van u dat gy dit / en ook de reden waarom u zulks toeschijnt / bekent maakt / op dat ik het zelfde kan onderzoeken. De geene / die 't geen / dat zy met hun Formulieren / of Geloofs-belijdenissen niet vinden over een te komen / strijdig tegen de Heilige Schrift / en vals achten te zijn / zullen ontwijffelijk oordeelen dat veel van 't geen / 't welk in mijn brief is begrepen / dusdanig is. Maar ik ben wel gerust dat zy / die het zelfde aan de waarheit (van de welke ik hier voor getoont heb / dat zy alleen d'onbedriegelijke regelmaat / of proefsteen van waarheit en valsheit / van rechtsinnigheit en onrechtsinnigheit enz. |

[305] is) ter proef brengen / daar af anders zullen oordeelen / 't welk ik ook van u verwachte.

[5] Gy hebt nu hier mijn gevoelens voor zo veel het de Christelijke Godsdienst raakt / en daar by de bewijzen en redenen / op de welke het steunt. Het staat nu aan u te oordeelen / of zy / die op dusdanige gronden bouwen / en na zodanige kennis

trachten te leven / // Christenen zijn / of niet / en wat van de gezeide berichten is / die eenige aan u mijn gevoelens betreffende / gedaan hebben.

[6] Ik dan eindigende / verzoeke nu van mijnent weegen / dat gy dit alles met een bedaart gemoet naukeurig onderzoekt / wensche UE. toe verlichte oogen des verstants: en besluite met te betuigen / dat ik ben Etc.

UE. toegenegen Vriend,
Jarig Jelles

[Amsterdam, 1673]

EPISTOLA XLVIII bis [2].

Viro Humanissimo, ac Prudentissimo,
JARIG JELLES
B. D. S.

<Domine ac amice Clarissime:>

iv237 **I**K heb met vermaak UE. Schriften <ad me missa> overgelezen, en zoodanig bevonden, dat ik 'er niets in kan veranderen.

iv237b

.....

Das Datum war vom 19. April 1673 aus dem Haag und der Brief an den Jarig Jelles gestellt, der ihm seine ›Belydenysse des algemeenen Christelycken Gelofs‹ zugeschickt und sein Judicium bey ihm drüber außgebethen. Spinoza machte ihm in dieser Antworth zwar keine Laudes, noch auch viel approbationes, sondern meldete ihm nur, daß ihm einer ein Dubium machen könne; denn wenn er pag. 5 dicti Mscti gesetzt, der Mensch inclinire von Natur zum Bösen, werde aber durch die Gnade Gottes und den Geist Christi indifferent zum Bösen und gutten, so wäre dieses contradictorisch, weil der, so den Geist Christi hätte, nothwendig allein zum gutten getrieben werden müsse. Sonst gedachte Spinoza in diesem Briefe des D. Kerckring, eines Medici, dem er irgend in Anatomicis eine Commission gegeben. Dem Jelles schrieb er zu Ende des Briefes dieses: Die Bekandte Wahrheit soll ich euch senden, so bald D. Vallon mir meine Copie wieder senden wird; sollte er aber zu lange damit verziehen, so wolte er durch D. Bronckhorst ordre stellen, daß er es bekommen solle. Der Schluß war: Er verbleibe nach Hertzlicher Begrüßung

sein verpflichteter Diener

B. Spinoza.

EPISTOLA XLIX.

Clarissimo Viro
JOHANNI GEORGIO GRAEVIO
B. D. S.

Vir Clarissime

iv238 **Q**Uaeso, ut Epistolam illam de obitu Cartesii, quam te dudum descripsisse, credo, quam primus poteris, mittas; nam D.^{us} de V. eandem aliquoties a me repetiit. Si mea esset, nihil festinarem. Vale vir amplissime, et tui amici memor vive, qui sum

*Omni affectu atque
studio Tuus*

Hagae com.
14. decemb. 1673

Benedictus despinoza.

*Myn Heer
Myn Heer Johanes Georg. Graevius
Der Eloq. ord. Professor
Tot*

Port. Uytreght.

[Hagse nacht post.]

EPISTOLA L.

Viro Humanissimo, atque Prudentissimo,

JARIG JELLES

B. D. S.

Versio.

Humanissime Vir,

iv238 **Q**uantum ad Politicam spectat, discrimen inter me, & Hobbesium, de quo interrogas, in hoc consistit, quòd ego naturale |

iv239 Jus semper sartum tectum conservo, quòdque Supremo Magistratui in quâlibet Urbe non plus in subditos juris, quàm juxta mensuram potestatis, quâ subditum superat, competere statuo, quod in statu Naturali semper locum habet.

Porro, quod demonstrationem attinet, quam ego in Appendice Geometricarum in Cartesii Principia demonstrationum stabilio, nempe Deum non, nisi valdè improprie, unum, vel unicum dici posse; respondeo, rem solummodò existentiae, non verò essentiae respectu unam, vel unicam dici: res enim sub numeris, nisi postquam ad commune genus redactae fuerunt, non concipimus. Qui, verbi gratiâ, sestertium, & imperialem manu tenet, de numero binario non cogitabit, nisi hunc sestertium, & imperialem uno, eodemque, nempe nummorum, vel monetarum, nomine vocare queat: nam tunc, se duos nummos, vel monetas habere, potest affirmare; quoniam non modò sestertium; sed etiam imperialem nummi, vel monetae nomine insignit. Hinc ergo clarè patet, nullam rem unam, aut unicam nominari, nisi postquam alia res concepta fuit, |

iv240 quae (ut dictum est) cum eâ convenit. Quoniam verò Dei existentia ipsius sit essentia, deque ejus essentiâ universalem non possimus formare ideam, certum est, eum, qui Deum unum, vel unicum nuncupat, nullam de Deo veram habere ideam, vel improprie de eò loqui.

Quantum ad hoc, quod figura negatio, non verò aliquid positivum est; manifestum est, integram materiam, indefinitè consideratam, nullam posse habere figuram; figuramque in finitis, ac determinatis corporibus locum tantùm obtinere. Qui enim se figuram percipere ait, nil aliud eo indicat, quàm se rem determinatam, & quo pacto ea sit determinata, concipere. Haec ergo determinatio ad rem juxta suum esse non pertinet: sed econtra est ejus non esse. Quia ergo figura non aliud, quàm determinatio, & determinatio negatio est; non poterit, ut dictum, aliud quid, quàm negatio, esse.

iv241 Librum, quem Ultrajectinus Professor in meum scripsit, quique | post obitum ejus luci expositus est, è fenestrâ Bibliopolae pendentem vidi: & ex paucis, quae tum temporis in eo legeram, eum lectu, multò minùs responsione indignum judicabam. Relinquebam ergo librum, ejusque authorem. Mente, subridensolvebam ignarissimos quosque passim audacissimos, & ad scribendum paratissimos esse. Mihi **** merces suas eodem modo, ac Propolae, venum exponere videntur, qui semper, quod vilius est, primo loco ostendunt: Ajunt, Diabolum esse vaferrimum; mihi verò, eorum genius longè hunc vafritie superare videtur. Vale.

Hagae Comitum 2. Junii 1674.

.....

WAARDE VRIENT,

iv239b **W**at de Staatskunde aangaat, het verschil tusschen Hobbes en my, daar gy naar vraagt, bestaat hier in, dat ik het naturelijk recht altijd in zijn geheel aat, en dat d' Oppermacht in een Stat niet meer recht over een onderzaat heeft, dan naar mate van de macht, daar in zy een onderzaat overtreft; 't welk in de naturelijke stant altijd plaats heeft.

Voorts, wat de betoging van 't geen betreft, dat ik in 't Aanhangsel van mijn

Meetkundige Betogingen over Deskartes Beginselen bevestig, te weten dat God niet, dan zeer onëigentlich, een, of enig genoemd kan worden; ik antwoord hier op, dat een zaak alleenlijk ten opzicht van haar wezentlijkheit, en niet van haar wezentheit, gezegt word een, of enig te wezen: want wy begrijpen de dingen niet onder getallen, dan na dat zy onder een gemeen geslacht gebracht zijn. Tot een voorbeelt, de geen, die een stuiver, en een rijksdaalder in zijn hant heeft, zal niet op 't getal van twee denken, 't en zy hy deze stuiver en rijksdaalder met een zelfde naam kan noemen; te weten met de naam van stukken, of van |

iv240b munt: want dan kan hy zeggen dat hy twee stukken, of twee munten heeft; dewijl hy zo wel de stuiver, als de rijksdaalder, een stuk, of een munt noemt. Hier uit blijkt dan klargeijk, dat men geen zaak een, of enig noemt, dan na dat men een ander heeft bevat, die (gelijk verhaalt is) daar meê overëenkooft. Maar dewijl Gods wezentlijkheit zijn wezentheit zelve is, en dewijl men van zijn wezentheit geen algemeen denkbeelt kan vormen, zo is 't zeker dat de geen, die God een, of enig noemt, geen waar denkbeelt van hem heeft, of onëigentlich van hem spreekt.

Wat dit belangt, dat gestalte een ontkenning, en niet iets stellig is; 't is klaarlijk dat de gehele stoffe, onbepaaldelijk aangemerkt, geen gestalte kan hebben, en dat gestalte alleenlijk in 't eindige en bepaalde lighamen plaats heeft. Want de geen, die zegt dat hy een gestalte bevat, wil daar meê niets anders te kennen geven, dan dat hy een bepaalt ding, en hoedanig het bepaalt is, bevat. Deze bepaling dan behoort niet aan het ding naar zijn wezen: maar in tegendeel, zy is het nietweezen daar af. Dewijl dan gestalte niets anders dan bepaling, en bepaling ontkenning is; zo kan zy, gelijk gezegt is, niets anders, dan ontkenning wezen.

iv241b Ik heb het boek, 't welk de Hoogleeraer t' Utrecht tegen het mijne geschreven heeft, en dat na zijn overlijden uitgekomen is, aan 't veinster van een Boekverkoper gezien: en uit het weinige, dat ik 'er toen las, oordeelde ik dat het niet waerdig was om deurgelezen, veel minder om beantwoord te worden. Ik liet dieshalven het boek daar leggen, en de meester voor de geen blijven, die hy was. Ik overwog al lachende by my zelf, hoe d' onweetenden deurgaans de stoutsten en vaerdigsten in 't schrijven zijn. Mij docht dat de ..... hun waren op een zelfde wijze veilen, als de Winkeliers, die altijd het slechste eerst tonen. Zy zeggen dat de duivel een erge gast is: maar my dunkt dat hun geest hem verre in listigheid overtreft. Vaar wel.

's Gravenhage, 2. May. 1671.

EPISTOLA LI.

Acutissimo Philosopho

B. D. S.

HUGO BOXEL.

Versio.

Clarissime Vir,

iv241 **C**Ausa, cur hanc tibi scribam, est, quòd tuam de apparitionibus, & Spectris, vel
 Lemuribus sententiam scire desiderem, |
iv242 & si dentur, quid de illis tibi videatur, & quamdiu illorum duret vita; eò quòd alii ea
 immortalia, alii verò mortalia esse opinantur. In hâc meâ dubitatione, an nimirum ea
 dari concedas, ulterius non pergam. Certum interim est Veteres eorum existentiam
 credidisse. Theologi, ac Philosophi hodierni ejusmodi creaturas existere hactenus
 credunt, licet in eo, quaenam illorum sit essentia, non concordent. Quidam ex
 tenuissimâ, & subtilissimâ constare materiâ, alii ea spiritualia affirmant. Verum (ut
 jam dicere coepi) multum ab invicem dissentimus, quia, an largiaris ea existere, dubius
 sum; quamvis, uti nec te fugit, tot exempla, & historiae in omni Antiquitate
 inveniuntur, ut reverâ ea vel negare, vel in dubium vocare, difficile foret. Certum est,
 nempe quòd, si fatearis ea existere, non tamen credas, quaedam eorum esse animas
 demortuorum, ut Romanae fidei defensores volunt. Hic finiam, tuumque exspectabo
 responsum. Nihil de bello, nihil de rumoribus dicam, eò quòd in ea nostra aetas incidit
 tempora, &c. Vale.

14. Septemb. 1674.

EPISTOLA LII.

Amplissimo, Prudentissimoque Viro,

HUGONI BOXEL

B. D. S.

Responsio ad Praecedentem.

Versio.

Amplissime Vir,

TUa, quam heri accepi, mihi fuit acceptissima, tam quòd aliquod de te nuncium audire, desiderabam, quàm quòd te mei penitùs non oblitum esse video. Quamvis fortè alii malum esse |

iv243 omen putarent, vel Lemures causam ad me scribendi fuisse; ego tamen econtra majus quid in eo noto, res non tantùm veras; sed & nugas, atque imaginationes mihi usui esse posse perpendo.

Verùm hoc, an nimirùm Spectra, phantasmata, ac imaginationes sint, seponamus; quia nempe non tantùm ea negare, verùm etiam de iis dubitare, adeò rarum tibi videtur, quàm ei, qui tot historiis, quas Hodierni, & Antiqui narrant, convictus est. Magna aestimatio, ac honor, in quo te habui semper, & adhuc habeo, ut contradicam, multò minùs ut tibi blandiar, non patitur. Medium, quod servabo, est, ut ex tot, quas de Spectris legisti historias, unam vel alteram eligere placeat; de quâ minimùm dubitare licet, quaeque clarissimè Spectra existere demonstrat. Nam, ut verum fatear, nunquam fide dignum legi Auctorem, qui ea dari clarè ostenderet. Et hactenus quid sint ignoro, nemoque mihi unquam id potuit indicare: Certum tamen est, quòd de |

iv244 re, quam tam clarè monstrat experientia, debemus scire quid sit; alioquin difficillimè ex aliquâ historiâ Spectra dari colligimus; colligitur quidem aliquid esse, quod tamen nemo scit, quid sit. Si Philosophi, quae ignoramus, Spectra nominare volunt, ea haud negabo, quia res infinitae sunt, quae me latent.

Denique, Vir Amplissime, antequam me hâc in materiâ ulterius explicem: Dic quaeso mihi, quaenam res haec Spectra, vel Spiritus sint. Suntne infantes, stulti, vel insani? Quia quae de iis auribus hausi, potiùs insipientibus, quàm sapientibus conveniunt, quaeque, ut ea in meliorem interpretemur partem, rebus puerilibus, vel stultorum delectamentis similiora sunt. Antequam finio, hoc unum tibi proponam, illud scilicet desiderium, quod plerumque homines habent, res, non ut reverâ sunt, sed ut eas desiderant, narrandi, faciliùs ex narrationibus de Lemuribus, Spectrisque, ac ex aliis cognosci. Hujus rei praecipua, ut credo, ratio est, quòd, |

iv245 quia ejusmodi historiae non alios habent testes, nisi earum narratores, harum inventor pro lubitu, circumstantias, quae ei commodissimae videntur, vel addere, vel demere potest, nec timet, ut sibi quisquam contradicat; speciatim verò eas fingit, ut metum, quem de somniis, & phantasmatis concepit, justificet, vel etiam ut audaciam, fidem & opinionem suam stabiliat. Praeter has alias adinveni rationes, quae me ad dubitandum, si non de ipsis historiis, saltem de narratis circumstantiis, permovent, quaeque quàm maximè ad conclusionem, quam ex illis historiis deducere conamur, faciunt. Hîc desinam, usque dum intellexero, quaenam eae sint historiae, quibus ita convictus es, ut tibi de iis dubitare absurdum videatur, &c.

.....

MYN HEER,

iv242b **U**W brief, op gisteren ontfangen, is aan my zeer aangenaam geweest, zo om mijn verlangen naar enige tijding van u, als om dat ik zie dat gy my noch niet gantschelijk hebt vergeten. En |

iv243b hoewel anderen misschien voor een quaad voortteeken zouden achten dat nachtsproken, of geesten d' oorzaak van uw schrijven aan my zijn geweest; ik, in tegendeel, bemerk daar in iets, dat groter is; dewijl ik overweeg dat niet alleenlijk ware zaken, maar ook beuzelingen en inbeeldingen aan my tot voordeel kunnen strekken.

Maar laat ons dit, te weten of er nachtspoken, grillen en inbeeldingen zijn, ter zijde stellen: dewijl dit by u een ongemene zaak schijnt, te weten niet alleenlijk t' ontkennen dat' er enigen zijn, maar ook daar aan te twijffelen; als de geen, die van zo veel geschiedenissen, de welken ouden en jongen daar af verhalen, overtuigt is. De hoge achting, die ik u altijd toegedragen heb, en noch toedraag, laat my niet toe dat ik u tegenspreek, veel minder dat ik u vlei. De middelweg, die ik tusschen beide zal houden, is te verzoeken dat het u belieft, van zo veel geschiedenissen, die gy van spoken gelezen hebt, een of twee uit te kiezen, aan de welken men minst kan twijffelen, en die klarelijkst bewijzen dat' er nachtspoken zijn: want, om rechtüt te spreken, ik heb nooit een geloofwaerdig Schrijver gelezen, die klarelijk toonde dat zij' er zijn. Ik weet ook tot noch toe niet wat zy zijn; en niemant heeft ooit zulks aan my kunnen zeggen. 't Is echter zeker dat men van een |

iv244b ding, 't welk van d'ondervinding zo klarelijk getoont word, nootzakelijk moet weten wat het is: andersins kan men zwarelijk uit enig verhaal besluiten dat' er spoken zijn; maar wel dit, dat 'er iets is, en dat echter niemant weet wat het is. Indien de Wijsbegerigen die dingen, de welken men niet kent, spoken willen noemen, zo zal ik hen niet kunnen ontkennen; dewijl' er onëindige dingen zijn, daar af ik geen kennis heb.

Eindelijk, mijn Heer, ik bid u, eer ik my veerder in deze stoffe verklaar, dat gy aan my zegt, welke dingen deze spookten, of geesten zijn. Zijn 't Kinderen, zotten, of dullen? dewijl het geen, dat ik daar af gehoord heb, eer dingen van harssenloze, dan van verstandige menschen schijnen, en die, ten besten genomen, nergens beter naar gelijken, dan naar kinderspel, of tijtverdrijf van zotten. Ik dan, een einde hier af makende, zal u noch een zaak te gemoet voeren; dat is, dat die zucht, de welk de menschen gemenelijk hebben, om de dingen te vertellen, niet gelijk zy zijn, maar naar zy hen willen hebben, beter in de vertellingen van geesten en nachtspoken, dan in anderen, gekent word. De voornaamste oorzaak hier af is, gelijk ik geloof, dat, dewijl diergelijke geschiedenissen geen andere getuigen hebben dan de genen, die hen vertel|len,

iv245b de vinder daar af, naar zijn eige welgevallen, d' omstandigheden, de welken hem best schijnen, daar kan bijvoegen, of afneemen, zonder dat hy behoeft te schromen dat iemant hem zal tegenspreken, en bijzonderlijk om de vrees, die hem over zijn dromen en grillen bevangen heeft, te rechtvaardigen, of ook om zijn stoutheit, geloof en mening te bekrachtigen. Behalven dit heb ik noch andere redenen gevonden, die my bewegen om te twijffelen, is 't niet aan de geschiedenissen zelve, ten minsten aan d' omstandigheden, met de welken zy verhaalt worden, en die tot het besluit, 't welk men uit deze geschiedenissen tracht te trekken, meest dienstig zijn. Ik zal 't dan hier by laten, tot dat ik verstaan heb welken die geschiedenissen zijn, daar af gy in dier voegen overtuigt zijt, dat u dunkt dat zelfs daar aan te twijffelen een ongerijmde zaak is.

EPISTOLA LIII.

Acutissimo Philosopho

B. D. S.

HUGO BOXEL.

Responsio ad Praecedentem.

Versio.

Acutissime Vir,

Non aliud, quàm ad me dedisti responsum, nimirùm ab amico, aliamque fovente
 iv245 sententiam exspectabam. Posterius |
 iv246 non curo: nam amicos in rebus indifferentibus dissentire semper salvâ licitum fuit
 amicitia.

Exigis, ut tibi, antequam tuam promas sententiam, quaenam haec Spectra, Spiritusve sint, dicam, an sint infantes, stulti, vel insani, &c. & addis quicquid de iis audiveris, potiùs ab insanientibus, quàm sanis profectum fuisse. Verum est proverbium, quòd videlicet praeoccupata opinio veritatis indagacionem impedit.

Credo igitur his de causis Spectra dari. Primò quia ad universi pulchritudinem, ac perfectionem, ut sint, pertinet. Secundò quia verisimile est creatorem ea creâsse, quia sibi, quàm corporeae creaturae, similia sunt. Tertiò quia sicuti corpus sine anima, ita etiam animâ sine corpore existit. Quartò denique quia in supremo aère, loco, vel spatio nullum obscurum corpus esse, quin suos obtineat habitatores, existimo; & per consequens, immensurabile, quod inter nos, astraque est, spatium, non vacuum, sed
 Spiri|tibus

iv247 habitatoribus repletum esse; fortè summi, & remotissimi veri Spiritus, infimi verò in infimo aère creaturae sunt substantiae subtilissimae, & tenuissimae, insuperque invisibilis. Opinor igitur omnis generis, sed fortassis nullos foeminini, dari Spiritûs.

Hoc ratiocinium eos, qui mundum fortuitò creatum esse temerè credunt, nullatenus convincet. Quotidiana insuper, his missis rationibus, Spectra dari, ostendit experientia, quorum multae, tam novae, quàm antiquae historiae, etiamnùm exstant. Videantur horum historiae apud Plutarchum in libro de Viris illustribus, aliisque ejus operibus; apud Suetonium in Vita Caesarum, nec non apud Wierum & Lavaterum in libris de Spectris, qui de hâc materiâ prolixè egerunt, & ex omnis generis scriptoribus eas congesserunt. Cardanus, ob eruditionem suam celeberrimus, etiam de iis in libris de *Subtilitate*, *Varietate*, & de *vitâ suâ* loquitur, ubi ea sibi, cognatis, amicisque apparuisse experientiâ ostendit. Melanthon Vir prudens, & veritatis amans, & alii non pauci de |

iv248 suis testantur experientiis. Consul quidam Vir Doctus, & Sapiens, quique adhuc in vivis est, aliquando mihi narravit, de nocte ita audiri opus in Matris suae officinâ cerevisiariâ perfici, quemadmodum illud de die, quando cerevisia coquebatur, absolvebatur; quin hoc saepius factum esse testabatur. Idem mihi saepiuscule contigit, quod nunquam memoriâ excidet; adeò ut his experimentis, dictisque rationibus Spectra dari victus sim.

Quantum ad Spiritus malos, qui miseros homines in hâc, & post hanc vitam torquent, nec non magiam attinet, ego harum rerum historias fabulas esse existimo. In Tractatibus, qui de Spiritibus agunt, circumstantiarum copiam invenies. Poteris, praeter allegatos, si placet, Plinium secundum libro septimo in Epistolâ ad Suram, ut & Suetonium in vita Julii Caesaris capite trigesimo secundo, Valerium Maximum capite octavo libri primi sectione septimâ, & octavâ, & Alexandrum ab Alexandro in opere Dierum Genialium consulere: hos enim penes te esse libros mihi persuadeo. Non loquor de Monachis, & Clericis, qui tot animarum, ac malorum Spirituum apparitiones, & visiones, totque, ut sic |

iv249 loquar potiùs, Spectrorum fabulas referunt, ut, prae copiâ, taedio officiant lectorem. Thyraus Jesuita in libro de Spirituum apparitionibus talia quoque tractat. Illi autem lucri solummodò causâ, utque meliùs esse purgatorium probent, haec tractant, quae ipsis minera, unde tantam auri, ac argenti vim effodiunt, existit. Id verò in memoratis,

aliisque modernis Scriptoribus nullum obtinet locum, qui sine partium studio majorem propterea merentur fidem.

Responsionis vice ad tuam epistolam, ubi de stultis, & amentibus verba facis, hîc conclusionem Eruditi Lavateri, quâ librum suum primum de Spectris, aut Lemuribus his verbis finit, pono. *Qui tot unanimes, tam hodiernos, quàm veteres negare audet testes, fide mihi indignus censetur <, als hy iets bevestigt>: quemadmodum enim levitatis signum est iis omnibus, qui se quaedam vidisse spectra affirmant, protinùs credere; ità è contrario tot fide dignis Historicis, |*

iv250 *Patribus, aliisque magnâ praeditis autoritate temerè, & impudenter contradicere insignis esset impudentia.*

21 Septemb. 1674.

- .....
- iv246b Ik verwachtte geen ander antwoord als het geen UE mij heeft gezonden, te weeten van een vriend, en van een ander verscheide gevoelens. doch aan het laatste is niet geleegen, want vrienden kunnen wel verscheelen omtrent onverschillige zaaken, het welk incolumi licuit semper amicitia. Eer dat UE zich verklaart, begeert UE dat ik zeg wat voor dingen de geesten zijn, of het kinderen, zotten, of dollen zijn & t en dat al het geen UE daar van gehoord heeft, meer schijnt voort te komen van dwaazen als van verstandigen. Het oud zeggen is waar, dat een vooringenomene meening het onderzoek der waarheit belet. Ik zeg dat ik geloof, dat er geesten zijn. De redenen zijn. 1° omdat het doet tot de schoonheid en volmaaktheid van het heelal dat ze er zijn. 2 dat het waarschijnlijk is dat de Schepper die heeft geschapen, om dat se meer als de licchamelyke Schepselen na Hem gelyken. en 3° dat er een licchaam is zonder geest, dat er ook een geest is zonder licchaam. Eindelijk in t 4° dat ik denk dat er geen duister licchaam is in de bovenste lucht, plaats of wijdte, dat zijne inwoonders niet en heeft. en bij gevolg, dat de onmeetelijke wijdte, die er tusschen ons en de sterren is, niet leedig is, maar vol van inwoonders, dat geesten zijn, de allerhoogste en bovenste, waare:
- iv247b en de nederigste in de benedenste lucht, mogelijk schepselen van een zeer fijne, en dunne zelfstandigheid, en ook onzichtbaar; zo dat ik meen dat er geesten zijn van allerleye slag uitgezonderd dat zij mogelyk niet vrouwelyk zyn. deeze redeneering zal die geene niet overtuigen die verkeerdelyk meenen dat de wereld by geval gemaakt is. behalven deeze redenen zo toont de ondervinding dagelyks dat ze er zijn, waar van veele geschiedenissen zo wel oude als hedendaagsche zijn, en zelfs noch tegenwoordig, welke alle van Plutarchus in de Verhandeling der doorluchtige mannen, en in andere deelen van zyne werken verhaalt worden. Suetonius in het leeven der keizers. Wierius in zijne boeken van de Spookten, als ook Lavaterus, die in het breede van die stoffe handelen, die zij uit alle schrijvers gehaald hebben: gelyk ook Cardanus zo vermaard om zyne geleerdheid, in het boek de subtilitate, en de Varietate, en in het boek van zijn eigen leeven, alwaar hij de ondervindingen toont in zijn eigen persoon, maagen, en vrienden, wien zij zijn verscheenen. Melanthon, een waarheid lievend, en verstandig man, en veel andere getuigen van hunne eigene ondervindinge. Een burgermeester van Sc. een |
- iv248b geleert en wijs man die noch in leeven is, verhaalde my eens, dat men inde brouwerie van zijne moeder des nachts hoorde werken, gelyk des daags gebeurde als men brouwde, en zwoer my dat zulks eenige maalen was geschied. En mij zelfs is zulks gebeurd, en dat niet eens, dat ik nooit zal vergeeten, zynde derhalven en om de gezeide redenen overtuigd dat er geesten zijn. Wat belangt de duivelen, die de arme menschen in dit leeven ... pijnigen, is een ander dispuut, als mede wat de tooverye belangt ... meen dat dat fabelen zijn die men daar van vertelt. Mijnheer in ... Tractaaten van de Geesten zal UE overvloedig van omstandighed ... vinden. behalven deeze kan UE ook bezien, zo het UE belieft, Pliniu ... secundus in zyn brief lib. 7. aan Sura. en Suetonius in het leeven v ... Julius Caesar Cap. 32. Valerius Maximus lib. 1. c. 8. n. 8. en wijders

n. 7. de dies geniales van Alexander ab alexandro. want ik geloof dat die auteuren UE bij der hand zijn. Ik spreek niet van Monniken of Geestelyken, die zo veele verscheiningen en gerichten van zielen, geesten en |

iv249b duivels, en zo veel historien of om beter te zeggen fabelen vertellen van spookerijen, dat ze iemand verveelen, en dat men walgt van die te leezen. van dezelve handelt Thyraus Jesuit, in het boek dat hij noemt apparitiones Spirituum. maar die lieden doen zulks alleen om hun voordeel, en om het vagevier te bewijzen, het welk een myne is, daar zy zo veel silver en goud uit trekken, het welk men niet en vindt in de bovengezeide auteuren en andere hedendaagsche, welke buiten alle passie zijn, en derhalven zo veel te meer moeten geloofd worden.

UE zegt in het einde van haar brief, dat mij Gode te beveelen, UE niet zonder lacchen doen kan. maar zo UE noch indagtig is aan het gesprek, dat, wij voor deesen tusschen ons beiden hielden, zal UE zien dat men zich niet hoeft te verschrikken over het besluit dat ik toen ter tyd maakte in myn brief. &c

Tot antwoord van UE brief, daar UE spreekt van zotten of maanzieken stel ik hier het besluit van den geleerden Lavaterus, waarmede hij het eerste boek van de nachtgeesten eindigt, het welk luidt als volgt. *die geene welke zo veele overeenstemmende getuigen zo wel oude als heedendaagsche durft ontkennen, dunkt my myns oordeels niet waerdig dat men geloof geeft als hy iets bevestigt, |*

iv250b *omdat, gelyk het een kenteeken is van lichtvaerdigheid terstond te gelooven al die geene, die zeggen eenige nachtspooken gezien te hebben, zo zou het in tegendeel een zeer groote ombeschaamdheid zijn zo veele geloofwaardige Historischryvers, oudvaders en andere groot gezag lichtvaerdelyk en zonder schaamte tegentespreken &c.*

in 21 Sept 1674.

EPISTOLA LIV.

Amplissimo, Prudentissimoque Viro,

HUGONI BOXEL

B. D. S.

Responsio ad Praecedentem.

Versio.

Amplissime Vir,

EGo eo, quod in epistolâ tuâ 21 praeteriti mensis dicis, nixus, scilicet amicos in re indifferenti, salvâ amicitîâ, dissentire posse, clarè dicam, quid de rationibus, & historiis sentiam, ex quibus *omnis generis, sed nullos fortè foeminini generis dari Lemures* concludis. Causa, cur citiùs non responderim, est, quòd ii libri, quos citas, ad manum non sunt, nec praeter Plinium, & Suetonium ullos reperi. Sed hi duo labore alios inquirendi me sublevabunt, quia mihi persuadeo, eos omnes eodem modo delirare, & historias rerum non vulgarium, quae homines attonitos reddunt, ac in admirationem rapiunt, amare. Fateor me non parùm, non historias, quae narrantur; sed eos, qui eas scribunt, obstupuisse. Miror Viros, ingenio, & iudicio praeditos, facundiam suam insumere, & eâ, ut nobis ejusmodi nugae persuadeant, abuti.

Authores verò missos faciamus, & rem ipsam aggrediamur: primò etenim ratiocinium meum circa conclusionem tuam paulisper versabitur. Videamus, an ego, qui nego, Spectra, aut Spiritus dari, eò minùs istos Scriptores, qui de hoc negotio scripserunt, intelligam; an tu, qui ea existere statuis, hos scriptores non pluris, quàm merentur, facias. Quòd ab unâ parte Spiritus dari masculini generis in dubium non voces, ab alterâ verò parte, an ii foeminini generis sint dubites, phantasiae, quàm dubitationi similis videtur: nam si haec tua esset opinio, magis ea cum vulgè imaginatione, qui Deum masculini, non verò foeminini generis esse statuit, convenire videretur. Miror eos, qui Spectra nuda conspexere, oculos in genitalia non conjecisse, fortè prae timore, vel prae ignorantîâ hujus discriminis. Regeres, hoc est ridere; non autem ratiocinari; & hinc video, tuas rationes tam validas, tamque bene fundatas tibi videri, ut iis nemo (tuo saltem iudicio) contradicere queat; nisi perversè aliquis, Mundum fortuitò factum esse, putaret. Hoc ipsum, antequam praecedentes tuas examino rationes, me urget, ut breviter meam de hâc positione opinionem, an mundus fortuitò sit creatus, proponam. Respondeo verò, quòd, sicuti certum est *Fortuitum & Necessarium* duo esse contraria, ità manifestum etiam est eum, qui mundum necessarium divinae Naturae effectum affirmat, omninò etiam mundum casu factum esse negare: illum autem, qui affirmat Deum potuisse creationem mundi omittere, confirmare, licet aliis verbis, eundem casu factum fuisse; quoniam à voluntate, quae nulla esse poterat, processit. Quia verò haec opinio, haecque sententia penitùs absurda est, vulgò unanimiter, Dei voluntatem aeternam, ac nunquam indifferentem fuisse, concedunt: & propterea necessariò quoque debent largiri, (Nota bene) mundum Naturae Divinae necessarium esse effectum. Vocent hoc voluntatem, intellectum, vel quocunque lubet nomine, eò tamen tandem devenient, quòd unam, eandemque rem diversis nominibus expriment. Si enim eos roges, an Divina voluntas ab humanâ non differat, respondent priorem non nisi nomen cum posteriore commune habere: praeterquam quòd plerumque Dei Voluntatem, Intellectum, Essentiam, aut Naturam unam, eandem|que

rem esse, concedunt; sicuti & ego, ne Divinam Naturam cum humanâ confundam, Deo humana attributa, nempe Voluntatem, Intellectum, attentionem, auditum &c. non adsigno. Dico igitur, ut jam modò dixi, Mundum Divinae Naturae necessarium effectum eumque fortuitò non esse factum.

Hoc sufficere arbitror, ut tibi persuadeam eorum opinionem, qui dicunt, (si qui tamen tales dantur) mundum fortuitò factum esse, meae omninò contrariari, & hâc nixus hypothesi, ad earum rationum inquisitionem, ex quibus Spectra omnis generis existere concludis, pergo. Quod in genere de iis dicere valeo est, eas magis conjecturas, quàm rationes videri, meque difficillimè credere, te eas pro rationibus demonstrativis habere. Verùm videamus, sive conjecturae, sive rationes sunt, an eas pro fundatis

assumere liceat.

Prima tua ratio est, quòd ad pulchritudinem, ac universi perfectionem ea dari pertinet. Pulchritudo, Amplissime Vir, non tam objecti, quod conspicitur est qualitas, quàm in eo, qui conspicit, effectus. Si nostri oculi essent vel longiores, vel breviores, aut nostrum aliter se haberet temperamentum, ea, quae nunc pulchra, deformia; ea verò, quae nunc deformia, pulchra nobis apparent. Pulcherrima manus, per microscopium conspecta, terribilis apparebit. Quaedam procul visa pulchra, & è propinquo conspecta, deformia sunt: adeò ut res, in se spectatae, vel ad Deum relatae, nec pulchrae, nec deformes sint. Is ergo, qui ait, Deum mundum, ut pulcher esset, creasse, horum alterutrum necessariò statuere debet; nempe vel Deum mundum ad appetitum, & hominum oculos, vel appetitum, & hominum oculos ad mundum condidisse. Jam verò sive prius, sive posterius statuamus, cur Deus Spectra, & Spiritùs creare debuerit, ut alterutrum horum consequeretur, non video. Perfectio, atque Imperfectio sunt denominationes; quae non multum à denominationibus pulchritudinis & deformitatis differunt. Ego igitur, ne nimis sim prolixus, solummodò interrogo, quid magis ad ornatum, & mundi perfectionem faciat, an quod Spectra, an quod multiplicia dentur monstra, ut Centauri, Hydrae, Harpyiae, Satyri, Gryphes, Argi, & plures hujusmodi

iv253 nugae? Certè mundus bene exornatus fuisset, si Deus eum pro libitu nostrae Phantasiae, iisque rebus, quae facillè quivis sibi imaginatur, & somniat, nemo verò unquam intelligere potis est, ornasset, & concinasset!

Secunda ratio est, quòd, quia Spiritùs magis, quàm aliae corporeae creaturae, Dei imaginem exprimunt, verosimile quoque sit, Deum eos creasse. Profectò me hactenus nescire, in quo Spiritùs magis, quàm aliae creaturae Deum exprimant, fateor. Hoc scio, inter finitum, & infinitum nullam esse proportionem: adeò ut discrimen inter maximam, & praestantissimam, creaturam, atque inter Deum non aliud sit discrimen, quàm quòd inter Deum, ac minimam creaturam est. Hoc ergo nihil ad rem facit. Si tam claram de Spectris, quàm de triangulo, vel circulo, haberem ideam, nullatenus dubitarem statuere, ea à Deo creata fuisse: verùm enim verò, quandoquidem idea, quam de iis habeo, omninò cum ideis convenit, quas de Harpyis, Gryphis, Hydriis, &c. in meâ deprehendo imaginatione, ea non aliter, quàm somnia, considerare possum, quae à Deo tantopere, quam Ens, & non Ens discrepant.

Tertia ratio (quae est, quòd, quemadmodum corpus sine animâ, etiam anima sine corpore debeat esse) aequè mihi absurda videtur. Dic, quaeso, mihi, annon etiam sit verosimile, memoriam, auditum, visum, &c. sine corporibus dari, eò quòd corpora sine memoriâ, auditu, visu, &c. inveniuntur? Vel globum sine circulo, quia circulus sine globo existit?

Quarta, & ultima ratio eadem est cum primâ, ad cujus responsionem me refero. Hic loci tantùm notabo, me, quinam illi supremi, & infimi sint, quos in materiâ infinitâ concipis, nescire, nisi terram universi centrum esse sentias: Si enim Sol, vel Saturnus universi sit centrum, Sol, vel Saturnus, non autem terra infima erit. Hoc ergò, & quod restat praetermittens, concludo, quòd hae, hisque similes rationes neminem convincent, Spectra, vel Lemures omnis generis dari, quàm eos, qui aures intellectui occudentes, se à Superstitione seduci patiuntur; quae adeò rectae rationi infesta est, ut potiùs, quo Philosophorum aestimationem minuatur, vetulis fidem habeat.

iv254 Quantum ad historias attinet, jam in primâ meâ epistolâ dixi, me eas non omninò; sed inde deductam conclusionem negare. Huic accedit, quòd eas non adeò fide dignas habeam, ut de multis circumstantiis non dubitem, quas saepius addunt, magis ut ornent, quàm ut Historiae veritatem, vel id, quod inde volunt, concludere, aptius efficiant. Speraveram, ut ex tot Historiis, saltem unam, alteramve proferres, de quâ minimè dubitare liceret, quaeque clarissimè Spectra, vel Lemures existere, ostenderet. Quòd memoratus Consul, inde, quòd in matris suae officinâ cerevisiariâ Spectra ità de nocte aborare audivit, quemadmodum de die audire assuetus erat, vult concludere, ea existere, risu dignum mihi videtur: similiter etiam nimis longum videretur hic loci omnes, quae de his ineptiis conscriptae sunt, historias examinare. Ut ergo brevis sim,

me ad Julium Caesarem refero, qui, teste Suetonio, haec ridebat, & tamen felix erat, juxta id, quod Suetonius de hoc Principe in vitâ ejus capite 59. narrat: & ad eum modum omnes, qui mortalium imaginationum & pathematum effectus perpendunt, talia ridere debent; quicquid etiam Lavaterus, aliique, qui cum eo hoc in negotio somniârunt, in contrarium producant.

EPISTOLA LV.

Acutissimo Philosopho

B D. S.

HUGO BOXEL.

Responsio ad Praecedentem.

Versio.

Acutissime Vir,

Ad tuas opinione seriùs respondeo, eò quòd exiguus morbus, me studiorum, & Meditationum oblectamento orbavit, & ad te scribere impedivit. Nunc, Deo gratiam habeo, in integrum restitutus sum. In respondendo tuae epistolae vestigia premam, |
 iv254 atque tuas in eos, qui de Spectris scripserunt, exclamationes transiliam.
 iv255

Dico igitur me existimare, nulla foeminini generis esse Spectra, quia eorum generationem inficior. Quòd talis sint figurae, & compositionis, quia id ad me non pertinet, omitto. Aliquid fortuitò factum dicitur, quando praeter authoris scopum producitur. Ubi terram ad vineam plantandum, vel ad puteum aut sepulchrum faciendum fodimus, & thesaurum invenimus, de quo nunquam cogitavimus, id casu fieri dicitur. Nunquam is, qui ex libero suo arbitrio ità operatur, ut possit operari, vel non, casu operari, siquidem operatur, dicitur. Hoc enim pacto omnes humanae operationes casu fierent, quod absurdum esset. Necessarium & Liberum; non verò Necessarium & fortuitum contraria sunt. Licet verò Dei voluntas sit aeterna, non tamen sequitur mundum esse aeternum, eò quòd Deus ab aeterno, ut mundum crearet statuto tempore, definire potuit.

Negas porrò Dei voluntatem unquam indifferentem fuisse, quod ego inficior; nec adeò accuratè ad hoc, ut tu putas, attendere est necesse. Neque omnes dicunt, Dei voluntatem necessariam esse: hoc enim necessitatem involvit; quia is, qui alicui tribuit voluntatem, per id intelligit, eum pro suâ voluntate posse operari; vel non. Si verò ei adscribimus necessitatem, necessariò debet operari.

Denique ais, te in Deo nulla humana concedere attributa, ne Divinam cum humanâ confunderes naturam; quod hactenus probo: neque enim, quâ ratione Deus operetur, nec, quâ ratione velit, intelligat, perpendat, videat, audiat, &c., percipimus. Verùm enim verò, si has operationes, summasque nostras de Deo contemplationes pernegas, affirmasque, eas non esse eminenter, & metaphyscè in Deo; tuum Deum, aut quid per hanc vocem *Deus* intelligas, ignoro. Quod non percipitur, haud negandum est. Mens, quae spiritus, & incorporea est, non nisi cum subtilissimis corporibus, nempe humoribus operari potest. Et quaenam inter Corpus, Mentemque est proportio? Quâ ratione Mens cum corporibus operatur? Sine his enim illa quiescit, & illis turbatis |
 iv256 Mens contrarium, quàm quod debebat, operatur. Mihi, qui hoc fiat, monstra. Non poteris, ut nec ego: videmus tamen, & sentimus, Mentem operari, quod verum manet, licet, quâ ratione haec fiat operatio, non percipiamus. Similiter licet, quomodò Deus operatur, non capiamus, eique humana nolimus adsignare opera; non tamen de ipso negandum, ea eminenter, & incomprehensibiliter cum nostris concordare, uti velle, intelligere, intellectu, non verò oculis, aut auribus videre, ac audire; ad eum modum quo ventus, atque aër regiones, montesque, sine manibus, aliisve instrumentis destruere, nec non evertere potest; quod tamen hominibus absque manibus, machinisque est impossibile. Si necessitatem Deo tribuis, eumque voluntate, aut liberâ electione privas, dubitari posset, numne eum, qui Ens infinitè perfectum est, instar monstri depingas, & exhibeas. Ut tuum attingas scopum, aliis, ad jaciendum tuum fundamentum, opus erit rationibus; quia, meo iudicio, in allatis, nihil soliditatis reperitur; &, si eas probes, aliae adhuc supersunt, quae fortè tuarum pondus aequabunt. Sed his missis pergamus.

Postulas, ad probandum Spiritûs in mundo esse, demonstrativas probationes, quae valdè paucae in mundo sunt, nullaeque, praeter Mathematicas, adeò certae, ac quidem optamus, inveniuntur: quippe probabilibus, ut & verosimilibus conjecturis sumus contenti. Si rationes, quibus res probantur, essent demonstrationes, nonnisi stulti, &

pervicaces invenirentur, qui eis contradicerent. Verùm, Dilecte Amice, non adeò sumus beati. In mundo minùs accurati sumus, aliquatenus conjecturam facimus, & in ratiociniis defectu demonstrationum probabile assumimus. Hoc ipsum ex omnibus tam divinis, quàm humanis scientiis, controversiarum & disputationum plenis, patet, quarum multitudo in causâ est, quòd tot diversae apud quosvis inveniuntur sententiae. Hâc de causâ olim, ut nosti, Philosophi, Sceptici dicti, qui de omnibus dubitabant, fuerunt. Hi pro, & contrâ disputabant, ut probabile tantùm verarum rationum defectu consequerentur, & ex iis unusquisque, quod probabilius videbatur, credebat. Luna directè infra solem est posita, & ideò Sol in quodam terrae loco ob|scurabitur:
 iv257 & si Sol non obscuretur, dum dies est, directè infra eum Luna non est posita. Haec est probatio demonstrativa, à causâ ad effectum, & ab effectu ad causam. Ejusmodi aliquot; sed valdè paucae dantur, quae à nullo, si eas modò percipiat, contradici possunt.

Quantum ad pulchritudinem, sunt quaedam, quorum partes respectu aliarum proportionales, & meliùs, quàm aliae, sunt compositae: & Deus intellectui, & iudicio hominis convenientiam, & harmoniam cum eo, quod proportionatum est; non verò cum eo, in quo nulla est proportio, attribuit: ut in sonis consonantibus, & dissonantibus, in quibus auditus consonantiam, & dissonantiam benè distinguere novit, quia illa delectationem, haec verò molestiam adfert. Rei perfectio est etiam pulchra, quatenus nihil ei deest. Hujus multa exstant exempla, quae, ne prolixior sim, omitto. Mundum intueamur tantummodò, cui nomen Totius, vel Universi tribuitur. Si hoc verum est, uti reverâ est, rebus incorporeis non depravatur, minuiturve. Quae de Centauris, Hydris, Harpyis &c. dicis, hîc nullum habent locum: loquimur enim de universalissimis rerum generibus, deque primis eorundem gradibus, quae sub se varias, & innumerabiles comprehendunt species; scilicet de aeterno, & temporali, causâ & effectu, finito & infinito, animato ac inanimato, substantiâ & accidenti, vel modo, corporali & spiritali, &c. Dico, Spiritûs Deo, quia etiam spiritus est, esse similes. Tam claram de Spiritibus, quàm de triangulo postulas ideam, quod impossibile est. Dic mihi, obsecro, quam de Deo habeas ideam, & an ea intellectui tuo adeò sit clara, ac idea trianguli. Scio te non habere, dixique, nos tam beatos non esse, ut res probationibus demonstrativis percipiamus, & plerumque probabile in hoc mundo praevalere. Affirmo nihilominùs, quòd sicuti corpus sine memoriâ, &c. ita etiam memoria &c. sine corpore; quodque sicuti circulus sine globo, sic etiam globus sine circulo existit. Sed hoc est ab universalissimis generibus ad particulares species descendere, de quibus hoc ratiocinium non intelligitur. Dico, quòd Sol sit mundi centrum, quòdque stellae fixae longiùs à terrâ distent, quàm Saturnus, & hic longiùs, quàm Jupiter, |

iv258 hicque longius, quàm Mars; adeò ut in indefinito aëre quaedam remotiora à nobis, & quaedam nobis propinquiora sint, quae nos altiora, vel inferiora nominamus.

Ii, qui dari Spiritûs defendunt, Philosophos extra fidem non collocant: sed quidem, qui eos negant; quia omnes Philosophi tam antiqui, quàm moderni se convictos, Spiritûs dari, arbitrantur. Plutarchus hujus rei testis est in Tractatibus de Philosophorum sententiis, & de Socratis genio: testantur quoque omnes Stoici, Pythagorici, Platonici, Peripatetici, Empedocles, Maximus Tyrius, Apulejus, aliique. Ex modernis nemo Spectra negat. Rejice ergo tot sapientes oculatos, & auritos testes, tot Philosophos, tot historicos, talia narrantes; affirma eos omnes cum vulgo stultos, ac insanos esse: licet tuae responsiones non persuadeant, sed quidem absurdae sint, & passim scopum nostrae controversiae non attingant, neque tu ullam quidem probationem, quae tuam confirmet sententiam proferas. Caesar cum Cicerone & Catone non ridet Spectra, sed omina, & praesagia, & tamen si eo die, quo interibat, Spurinam non illusisset, ipsius hostes tot vulneribus eum non confodissent. Sed haec hâc vice sufficiant, &c.

EPISTOLA LVI.

Amplissimo, Prudentissimoque Viro,

HUGONI BOXEL

B. D. S.

Responsio ad Praecedentem.

Versio.

Amplissime Vir,

iv258 AD tuam respondere, heri mihi traditam, propero; eò quòd, si longiores necto moras, cogat responsionem diutiùs, quàm quidem vellem, differre. Tua me turbasset valetudo, nisi te meliùs habere intellexissem; & spero, te jam omninò convaluisse.

iv259 Quàm difficulter duo, qui diversa sequuntur principia, in materiâ, à multis aliis dependente, invicem possint convenire, & idem sentire, ex hâc Quaestione solâ, licet nulla id demonstraret ratio, pateret. Dic mihi, quaeso, an aliquos Philosophos videris, aut legeris, qui in eâ fuerunt sententiâ, mundum casu factum esse, nempe eo sensu, quo tu intelligis, Deum scilicet in creando mundo scopum sibi praefixum habuisse, & tamen eum, quem decreverat, transgressum esse. Nescio tale quid unquam in ullius hominis cogitationem incidisse; similiter me latet, quibus rationibus, ut credam *Fortuitum & Necessarium* non esse contraria, mihi persuadere conaris. Quàm primùm animadverto, tres trianguli angulos duobus rectis necessariò aequales esse, nego quoque id casu fieri. Similiter, quàm primùm adverto, calorem necessarium ignis esse effectum, nego quoque id casu accidere. Quòd *Necessarium ac Liberum* duo contraria sunt, non minùs absurdum, & rationi repugnans videtur: nam nemo negare potest, Deum seipsum, & caetera omnia liberè cognoscere; & tamen cuncti communi suffragio concedunt, Deum seipsum necessariò cognoscere. Quare mihi nullam inter Coactionem, vel vim, & Necessitatem differentiam constituere videris. Quòd homo vult vivere, amare, &c. non est coactum opus, sed tamen necessarium, & multò magis, quòd Deus vult esse, cognoscere, ac operari. Si, praeter dicta, animo volvis, indifferentiam non nisi ignorantiam, vel dubitationem esse, atque voluntatem semper constantem, & in omnibus determinatam, virtutem, necessariamque intellectûs esse proprietatem; videbis mea verba penitùs cum veritate concordare. Si affirmamus, Deum potuisse rem non velle, & non potuisse eam non intelligere, Deo diversas attribuimus libertates, alteram necessariam, alteram indifferentem: & consequenter Dei voluntatem ab essentiâ suâ, suoque intellectu diversam concipiemus, & hoc pacto in aliam, ac aliam incidemus absurditatem.

Attentio, quam in praecedenti meâ exegeram, non tibi visa est necessaria; & hoc fuit in causâ, quòd cogitationes tuas in praecipuum non defixeris, illudque, quod quàm maximè ad rem faciebat, neglexeris.

iv260 Porrò, ubi dicis, si in Deo actum videndi, audiendi, attendendi, volendi, &c. eosque in eo esse eminenter nego, quòd te tum lateat qualem habeam Deum: hinc suspicor te credere, non majorem esse perfectionem, quàm quae memoratis attributis explicari potest. Haec non miror; quia credo, quòd triangulum, siquidem loquendi haberet facultatem, eodem modo diceret, Deum eminenter triangularem esse, & circulus, Divinam naturam eminenti ratione circularem esse; & hâc ratione quilibet sua attributa Deo adscriberet, similemque se Deo redderet, reliquumque ei deforme videretur.

Epistolae parvitas, & temporis angustia non sinunt, ut meam de Divinâ naturâ, sententiam, Quaestionesque à te propositas enucleem; praeterquam quòd difficultates objicere non sit proferre rationes. Nos in mundo multa ex conjecturâ facere verum est; sed nos nostras ex conjecturâ habere Meditationes est falsum. In communi vitâ verisimillimum, in Speculationibus verò veritatem cogimur sequi. Homo siti, & fame periret, si, antequam perfectam obtinisset demonstrationem, cibum ac potum sibi profuturum, edere aut bibere nollet: Id autem in Contemplatione locum non habet. Econtra cavendum nobis est, quicquam, tanquam verum, admittere, quod solummodò verisimile est: ubi enim unam admisimus falsitatem, infinitae sequuntur.

Porrò hinc, quòd Divinae, & humanae scientiae multis litibus, & controversiis repletae sunt, nequit concludi, ea omnia, quae in iis tractantur, incerta esse: quoniam plurimi fuerunt, qui tanto contradicendi studio tenebantur, ut etiam demonstrationes Geometricas irriserint. Sextus Empiricus, aliique Sceptici, quos citas, dicunt falsum esse, quòd totum suâ parte majus est, & sic de caeteris judicant axiomatibus.

Ut verò, praetermisso, ac concesso, nos, demonstrationum defectu, verisimilitudinibus debere esse contentos, dico, Demonstrationem verosimilem talem esse debere, ut, licet de eâ dubitare possimus, contradicere tamen nequeamus; quia id, cui potest contradici, non vero; sed falso simile est. Si, exempli gratia, dico, Petrum in vivis esse, quia eum heri sanum conspexi; vero quidem id |

iv261 simile est, quatenus mihi nemo contradicere potest; si autem alius dicit, se heri vidisse eum deliquium animi passum fuisse, seque credere, Petrum inde diem obiisse supremum, hic, ut mea verba falsa videantur, efficit. Tuam conjecturam de Spectris, & Lemuribus falsam, & ne verosimilem quidem videri, tam clarè ostendi, ut in responso tuo nihil animadversione dignum, inveniam.

Ad quaestionem tuam, an de Deo tam claram, quàm de triangulo habeam ideam, respondeo affirmando: Si me verò interrogas, utrùm tam claram de Deo, quàm de triangulo habeam imaginem, respondebo negando: Deum enim non imaginari; sed quidem intelligere possumus. Hic quoque notandum est, quòd non dico, me Deum omninò cognoscere; sed me quaedam ejus attributa; non autem omnia, neque maximam intelligere partem, & certum est, plurimorum ignorantiam, quorundam eorum habere notitiam, non impedire. Quum Euclidis elementa addiscerem, primò tres trianguli angulos duobus rectis aequari intelligebam; hancque trianguli proprietatem clarè percipiebam, licet multarum aliarum ignarus essem.

Quod ad Spectra, vel Lemures, hactenus nullam intelligibilem de iis auribus hausi proprietatem; sed quidem de Phantasiis, quas nemo capere potest. Quum dicis Spectra, vel Lemures hîc inferiùs (stylum tuum sequor, licet ignorem, materiam hîc inferiùs, quàm superiùs minoris esse pretii) ex tenuissimâ, rarissimâ & subtilissimâ constare substantiâ, videris de aranearum telis, aère, vel vaporibus loqui. Dicere eos esse invisibiles, tantùm mihi valet, ac si diceres, quid non sint, non verò quid sint: nisi fortè velis indicare, quòd, pro lubitu, se jam visibiles, jam invisibiles reddunt, quòdque imaginatio in his, sicut & in aliis impossibilibus, nullam inveniet difficultatem.

Non multùm apud me Authoritas Platonis, Aristotelis, ac Socratis valet. Miratus fuisset si Epicurum, Democritum, Lucretium, vel aliquem ex Atomistis, atomorumque defensoribus protulisses: non enim mirandum est eos, qui Qualitates occultas, Species intentionales, Formas substantiales, ac mille alias nugas commenti sunt, Spectra, & Lemures excogitasse, & vetulis credidis|se,

iv262 ut Democriti auctoritatem elevarent, cujus bonae Famae tantopere inviderunt, ut omnes ejus libros, quos tantâ cum laude ediderat, combusserint. Si iis fidem adhibere animus est, quas rationes habes ad miracula Divae Virginis, & omnium Sanctorum negandum, quae à tot Celeberrimis Philosophis, Theologis, ac Historicis conscripta sunt, ut horum vel centum, illorum verò vix unum producere queam? Denique, Amplissime Vir, longiùs quàm volebam, processisti; nec te diutiùs iis rebus, quas (scio) non concedes, molestias creare volo, quia alia, longè à meis diversa, sequeris principia, &c.

EPISTOLA LVII.

Praestantissimo, Acutissimoque Philosopho,
B. D. S.
EHRENFR. WALTH. DE TSCHIRNHAUS.

Praestantissime Vir,

Miror saltem, quòd eo ipso, quo demonstrent Philosophi, aliquid falsum esse, eàdem ratione ostendant ejus veritatem: certitudinem enim intellectûs in suae Methodi initio Cartesius omnibus aequalem esse putat; in Meditationibus autem demonstrat. Idem illi probant, qui putant se aliquid certi demonstrare posse hâc ratione, ut pro indubitato à singulis hominibus accipiatur.

Sed his missis, experientiam provocho, & ut ad haec accuratè attendas, submissè rogo, sic enim deprehendetur, si ex duobus unus aliquid affirmet, alter verò neget, & ità, ut sibi ejus sint conscii, loquantur, quòd licet verbis contrarii videantur; attamen perpensis eorum conceptibus, ambo (unusquisque pro suo conceptu) vera dicant. Quod quidem refero, cùm immensae sit in vita communi utilitatis, & possent hoc unico observato innumerae contro|versiae,

& inde sequentes contentiones praecaveri; quamvis veritas haec in conceptu non semper absolutè vera sit, sed positis tantùm iis, quae in intellectu supponuntur, ut vera. Quae Regula etiam adeò est universalis, ut apud omnes homines, ne dementibus quidem, ac dormientibus exceptis, reperiat: quicquid enim hi dicunt, se videre (licet nobis non ità appareat) aut vidisse, certissimum est, haec reverà ità se habere. Quod etiam in casu proposito, de *Liberò nempe Arbitrio*, clarissimè conspicitur. Uterque enim tam qui pro, quàm qui contra disputat, verum mihi dicere videtur, prout nimirùm quilibet Libertatem concipit; Liberum enim dicit Cartesius, quod à nullâ causâ cogitur. Et tu è contra, quod à nullâ causâ determinatur ad aliquid. Fateor itaque tecum, nos in omnibus rebus à certâ causâ ad aliquid determinari, & sic nullum nos habere liberum arbitrium: sed contrà quoque puto cum Cartesio in certis rebus (quod statim aperiatur) nos nullatenus cogi, atque ità habere liberum arbitrium. Exemplum formabo à praesenti.

Triplex autem est Status Quaestionis: *primò*, an in res, quae extra nos sunt, absolutè aliquam habeamus potestatem? Quod negatur. Exempli gratiâ, quòd hanc nunc exaro epistolam non est absolutè in meâ potestate, quandoquidem certè priùs scripsissem, ni vel absentiâ, vel amicorum praesentiâ impeditus fuisset. *Secundò*, an nos in motûs corporis nostri, qui sequuntur, voluntate eos ad id determinante, absolutè habeamus potestatem? Respondeo limitando, si nimirùm sano corpore vivamus. Si enim valeo, semper me ad scribendum applicare, vel non applicare possum. *Tertiò*, an, quando mihi meum rationis exercitium usurpare licet, eo liberrimè, hoc est, absolutè uti possim? Ad quod respondeo affirmativè. Quis enim mihi negaret, nisi contradicendo propriae conscientiae, quòd non possum in meis cogitationibus cogitare, me velle scribere, aut non scribere. Et quoad operationem quoque, quia hoc externae causae permittunt, (quod secundum concernit casum) quòd equidem tam scribendi, quàm non scribendi facultatem habeam: fateor quidem tecum, dari causas, quae me ad id determinant, quòd jam scribo, quia scilicet primò mihi scripsisti, |

eàdemque operâ postulavisti, ut primâ occasione rescriberem, & quia impraesentiarum datur occasio, eam non libenter amitterem. Pro certo etiam affirmo, teste conscientiâ, cum Cartesio, istiusmodi res me propterea non cogere, meque reverà (quod negatu videtur impossibile) id nihilominus omittere posse, non obstantibus his rationibus. Si quoque cogere ad rebus externis, cui possibile est habitum virtutis acquirere? imò hòc posito omnis malitia excusabilis esset. Sed quot modis non fit, ut, si à rebus externis ad aliquid determinemur, obfirmato tamen, ac constanti ei resistamus animo?

Ut itaque superioris Regulae clariorem dem explicationem. Ambo equidem verum dicitis proprium juxta conceptum: si autem absolutam veritatem spectemus, haec

tantùm competit sententiae Cartesii. Supponis enim in conceptu, ut certum, libertatis essentiam in eo consistere, quòd à nullâ re determinamur. Hoc sic posito, utrumque verum erit; veruntamen cùm essentia cujuslibet rei in eo consistat, sine quo ne quidem concipi possit, & clarè sanè concipiatur libertas, licet ab externis causis in nostris actionibus ad aliquid determinemur; sive licet semper causae sint, quae incitamento nobis sunt, ut actiones nostras tali modo dirigamus, cùm tamen id planè non efficiant; verùm nullatenus, posito quòd cogamur. Vide praeterea Cartesii I. Tom. Epist. 8. & 9. item II. Tom. pag. 4. Sed haec sufficiant. Rogo, ut ad has difficultates respondeas, <en gy zult bevinden dat ik niet alleenlijk dankbaar zal zijn, maar ook, by gezondheid,

Vw Toegenegenste

N.N.>

8. Octob. 1674.

EPISTOLA LVIII.

Viro Doctissimo, atque Expertissimo

G. H. SCHULLER

B. D. S.

*Responsio ad praecedentem.**Expertissime Domine,*

Misit mihi amicus noster J. R. literas, quas ad me dignatus es scribere, unâ cum ^{iv265} iudicio tui amici de meâ, & Cartesii de libero arbitrio sententiâ, quae mihi gratissima fuerunt. Et, quamvis in praesentiâ, praeterquam quòd valetudinem non satis firmam habeam, aliis rebus admodùm distrahar, tamen vel singularis tua humanitas, vel quòd ego praecipuum puto, veritatis studium, quo teneris, me cogit, ut tuo desiderio pro mei ingenii tenuitate, satisfaciam. Etenim quid tuus amicus velit, antequam experientiam provocat, & accuratam attentionem petit, nescio. Quòd deinde addit, *Si quando inter duos alter de re quâpiam quid affirmat, alter autem neget &c.* Verum est, si intelligit illos duos, quamvis iisdem utantur vocabulis, de rebus tamen diversis cogitare, cujus rei exempla aliquot amico J. R. olim misi, cui jam scribo, ut tibi eadem communicet.

Transeo igitur ad illam Libertatis definitionem, quam meam esse ait; sed nescio, unde illam sumpserit. Ego eam rem liberam esse dico, quae ex solâ suae naturae necessitate existit, & agit; Coäctam autem, quae ab alio determinatur, ad existendum, & operandum certâ, ac determinatâ ratione. Ex. gr. Deus, tametsi necessariò, liberè tamen existit, quia ex solâ suae naturae necessitate existit. Sic etiam Deus se, & absolutè omnia liberè intelligit, quia ex solâ ipsius naturae necessitate sequitur, ut omnia intelligat. Vides igitur me libertatem non in libero decreto; sed in liberâ necessitate ponere.

^{iv266} Sed ad res creatas descendamus, quae omnes à causis externis determinantur ad existendum, & operandum certâ, ac determinatâ ratione. Quod ut clarè intelligatur, rem simplicissimam concipiamus. Ex. gr. Lapis à causâ externâ, ipsum impellente, certam motûs quantitatem accipit, quâ postea, cessante causae externae impulsu, moveri necessariò perget. Haec igitur lapidis in motu permanentia coäcta est, non quia necessaria; sed quia impulsu causae externae definiri debet; & quod hîc de lapide, id de quâcunque re singulari, quantumvis illa composita, & ad plurima apta esse concipiatur, intelligendum est, quòd scilicet unaquaeque res necessariò à causâ externâ aliquâ determinatur ad existendum, & operandum certâ, ac determinatâ ratione.

Porrò, concipe jam, si placet, lapidem, dum moveri pergit, cogitare, & scire, se, quantum potest, conari, ut moveri pergat. Hic sanè lapis, quandoquidem sui tantummodò conatûs est conscius, & minimè indifferens, se liberrimum esse, & nullâ aliâ de causâ in motu perseverare credet, quàm quia vult. Atque haec humana illa libertas est, quam omnes habere jactant, & quae in hoc solo consistit, quòd homines sui appetitûs sint conscii, & causarum, à quibus determinantur, ignari. Sic infans se lac liberè appetere credit; puer autem iratus vindictam velle, & timidus fugam. Ebrius deinde credit, se ex libero mentis decreto ea loqui, quae postea sobrius tacuisse vellet. Sic delirans, garrulus, & hujus farinae plurimi se ex libero mentis decreto agere, non autem impetu ferri credunt. Et quia hoc praepudicium omnibus hominibus innatum est, non itâ facilè eodem liberantur. Nam quamvis experientia satis superque doceat, homines nihil minùs posse, quàm appetitûs moderari suos, & quòd saepe, dum contrariis affectibus conflictantur, meliora videant, & deteriora sequantur, se tamen liberos esse credunt, idque propterea, quòd res quasdam leviter appetant, & quarum appetitus facilè potest contrahi memoriâ alterius rei, cujus frequenter recordamur.

His, quaenam mea de liberâ, & coäctâ necessitate, deque fictâ humanâ libertate sit sententia, satis, ni fallor, explicui; ex quibus facilè ad tui amici objectiones respondetur. Nam, quòd cum |

^{iv267} Cartesio ait, illum liberum esse, qui à nullâ causâ externâ cogitur, si per hominem coäctum intelligit eum, qui invitus agit, concedo nos quibusdam in rebus nullatenus

cogi, hocque respectu habere liberum arbitrium; Sed si per coactum intelligit, qui quamvis non invitus, necessariò tamen agit, (ut suprà explicui) nego nos aliquâ in re liberos esse.

At Amicus tuus contrà affirmat; *nos rationis exercitio liberrimè, hoc est, absolutè uti posse*, quâ in re satis, ne dicam nimis confidenter perstat. *Quis enim, ait, nisi propriae contradicendo conscientiae, negaret, me cogitationibus meis cogitare posse, quòd vellem, & quòd non vellem scribere.* Pervelim scire, quam ille conscientiam, praeter illam, quam suprà exemplo lapidis explicui, narrat: Ego sanè, ne meae conscientiae, hoc est, ne rationi, & experientiae contradicam, & ne praejudicia, & ignorantiam foveam, nego, me ullâ absolutâ cogitandi potentiâ cogitare posse, quòd vellem, & quòd non vellem scribere. Sed ipsius conscientiam appello, qui sine dubio expertus est, se in somnis non habere potestatem cogitandi, quòd vellet & quòd non vellet scribere; nec cùm somniat se velle scribere, potestatem habet, non somniandi se velle scribere; nec minùs expertum illum esse credo, quòd mens non semper aequè apta sit ad cogitandum de eodem objecto; sed prout corpus aptius est, ut in eo hujus, vel illius objecti imago excitetur, ità mens aptior est ad hoc, vel illud objectum contemplandum.

Cùm praeterea addit, quòd causae, cur animum ad scribendum applicuerit, ipsum quidem ad scribendum impulerint; sed non coegerint, nihil aliud significat, (si rem aequo pondere examinare velis) quàm quòd ipsius animus ità tum erat constitutus, ut causae, quae ipsum aliàs, cùm scilicet magno aliquo affectu conflictatur, non potuissent, nunc facillè potuerunt flectere, hoc est, causae, quae ipsum aliàs non potuissent cogere, coegerunt jam, non ut invitus scriberet; sed ut necessariò scribendi esset cupidus.

Quòd porrò statuit: *quòd si à causis externis cogeremur, virtutis habitum acquirere possit nemo*; Nescio, quis ipsi dixerit, non posse ex fatali necessitate; sed tantummodò ex libero Mentis decreto, fieri, ut firmato, & constanti simus animo.

iv268 Et quòd denique addit: *quòd hoc posito omnis malitia excusabilis esset.* Quid inde? Nam homines mali non minùs timendi sunt, nec minùs perniciosi, quando necessariò mali sunt. Sed de his si placet, vide meae Appendicis ad Cartesii Principiorum lib. I. & II. ordine Geometrico demonstrator. Partis II. Caput VIII.

Denique tuus amicus, qui haec mihi objicit, vellem, ut mihi responderet, quâ ratione ille humanam virtutem, quae ex libero Mentis decreto oritur, simul concipiat cum Dei praeordinatione. Quòd si cum Cartesio fatetur, se haec nescire conciliare, ergo telum, quo ipse transfixus jam est, in me vibrare conatur. Sed frustrà. Nam si meam sententiam attento animo examinare velis, omnia congruere videbis, &c.

EPISTOLA LIX.

Praestantissimo, atque Acutissimo Philosopho,
B. D. S.

EHRENFR. WALTH. DE TSCHIRNHAUS.

Praestantissime Vir,

- M**ethodum tuam rectè regendae rationis in acquirendâ veritatum incognitarum cognitione, ut & Generalia in Physicis quando impetrabimus? Novi te jam modò magnos in iis fecisse progressûs. Prius jam mihi innotuit, & posterius noscitur ex Lemmatibus Parti secundae Ethices adjectis: quibus multae difficultates in Physicis facilè solvuntur. Si otium, & occasio sinit, à te submissè peto, veram Motûs Definitionem, ut & ejus explicationem, atque quâ ratione, cùm extensio, quatenus per se concipitur, indivisibilis, immutabilis, &c. sit, à priori deducere possimus tot, tamque multas oriri posse varietates, & per consequens existentiam figurae in particulis alicujus corporis, quae tamen in quovis corpore variae, & diversae sunt à figuris partium, quae alterius corporis formam constituunt? Praesens mihi indicasti methodum, quâ |
- iv269** uteris in indagandis necdum cognitis veritatibus. Experior eam Methodum valdè esse praecellentem, & tamen valdè facilem, quantum ego de eâ concepi; & possum affirmare hâc unicâ observatione magnos me in Mathematicis fecisse progressûs: optem idcirco, ut mihi veram traderes definitionem ideae adaequatae, verae, falsae, fictae, & dubiae. Differentiam inter ideam veram, & adaequatam quaesivi, huc usque tamen nil aliud rescire potui, quàm quum rem inquisivi, & certum conceptum, vel ideam, quòd, inquam, (ut porrò expiscarer, an haec idea vera etiam alicujus rei adaequata esset) ex me quaesiverim, quae sit causa hujus ideae, aut conceptûs; quâ cognitâ denuò interrogavi, quae sit rursus causa hujus conceptûs, & sic semper in causas causarum idearum inquirendo perrexi, usque dum talem causam nanciscerer, cujus aliam causam rursus videre non possem, quàm quòd inter omnes ideas possibles, quas penes me habeo, haec una quoque ex iisdem existat. Si, exempli causâ, inquiremus, in quo consistat vera nostrorum Errorum origo; Cartesius respondebit, quòd assensum praebeamus rebus nondum clarè perceptis; verùm licet haec vera idea hujus rei sit, nondum tamen potero omnia circa haec scitu necessaria determinare, nisi quoque hujus rei adaequatam ideam habuero, quam ut assequar, denuo in causam hujus conceptûs inquiri, quare nimirum fiat, ut assensum praebeamus rebus non clarè intellectis, & respondeo hoc fieri ex defectu cognitionis; sed hîc rursus ulterius inquirere non licet, quatenam sit causa, ut quaedam ignoremus; ac proinde video me adaequatam ideam nostrorum errorum detexisse. Hîc interim à te requiro, an, quia constat, multas res infinitis modis expressas habere adaequatam sui ideam, & ex quâvis adaequatâ ideâ omnia ea, quae de re sciri possunt, educi posse, quamvis facilius ex hâc, quàm ex illâ ideâ, eliciantur, an, inquam, sit medium, quo noscatur, ultra prae aliâ usurpanda sit. Sic, exempli gratiâ, adaequata idea circuli consistit in radiorum aequalitate, eadem quoque consistit in infinitis rectangulis sibi invicem aequalibus, factis à segmentis duarum linearum, atque sic porrò infinitas habet expressiones, quarum unaquaeque adaequatam circuli naturam explicat; & quamvis ex unaquâque harum omnia alia deducere
- iv270** liceat, quae de circulo sciri possunt, id ipsum tamen multò facilius fit ex unâ harum, quàm ex alterâ. Sic quoque, qui applicatas Curvarum considerat, multa deducet, quae ad dimensionem harum spectant, sed majori facilitate, si consideremus Tangentes, &c. Et ità indicare volui, quò usque hâc in Disquisitione progressus sum: Cujus perfectionem, vel si alicubi erro emendationem, nec non desideratam Definitionem exspecto. Vale.

5. Januar. 1675.

EPISTOLA LX.

Nobilissimo, ac Doctissimo Viro,
 EHRENFR. WALTH. DE TSCHIRNHAUS
 B. D. S.

Responsio ad Praecedentem.

Nobilissime Vir,

INter ideam veram & adaequatam nullam aliam differentiam agnosco, quàm quòd
 iv270 nomen veri respiciat tantummodò convenientiam ideae cum suo ideato; Nomen
 adaequati autem naturam ideae in se ipsâ; ità ut reverâ nulla detur differentia inter
 ideam veram, & adaequatam praeter relationem illam extrinsecam. Jam autem, ut
 scire possim, ex quâ rei ideâ ex multis omnes subjecti proprietates possint deduci,
 unicum tantùm observo, ut ea rei idea, sive definitio causam efficientem exprimat.
 Exempli gratiâ, ad circuli proprietates investigandas inquirò, an ex hâc ideâ circuli,
 quòd scilicet constat ex infinitis rectangulis, possim omnes ejus proprietates deducere,
 inquirò, inquam, an haec idea causam circuli efficientem involvat, quòd cum non fiat,
 aliam quaero: nempe quòd circulus sit spatium, quod describitur à lineâ, cujus unum
 punctum est fixum, alterum mobile: cùm haec Definitio |
 iv271 jam causam efficientem exprimat, scio me omnes inde posse circuli proprietates
 deducere, &c. Sic quoque cùm Deum definitio esse Ens summè perfectum, cumque ea
 definitio non exprimat causam efficientem, (intelligo enim causam efficientem tam
 internam, quàm externam) non potero inde omnes Dei proprietates expromere; at
 quidem cum definitio Deum esse *Ens*, &c. vide Definit. VI. Part. I. Ethics.

Caeterùm de reliquis, nimirùm de motu, quaeque ad Methodum spectant, quia
 nondum ordine conscripta sunt, in aliam occasionem reservo.

Circa illa, quae ais, quòd ille, qui considerat applicatas Curvarum, multa deducet,
 quae ad dimensionem earum spectant; sed majori facilitate, considerando Tangentes,
 &c. Ego contrarium puto, quòd etiam considerando Tangentes multa alia difficiliùs
 deducuntur, quàm considerando ordinatim applicatas, & absolutè statuo, quòd ex
 quibusdam proprietatibus alicujus rei (quâcunque data ideâ) alia faciliùs, alia
 difficiliùs (quae tamen omnia ad Naturam illius rei spectant) inveniri possint; sed hoc
 tantùm observandum existimo, ideam talem esse inquirendam, ex quâ omnia elici
 queant, ut suprâ dictum. Omnia enim ex aliquâ re possibilea deducturus, necessariò
 sequitur ultima prioribus difficiliora fore &c.

EPISTOLA LXI.

Clarissimo Viro,

B. D. S.

HENR. OLDENBURGIUS.

S. P.

NOlui dimittere commodam hanc occasionem, quam Doctissimus Dom. Bourgeois, iv271 Medicinæ Doctor Cadomensis |
iv272 & Reformatae Religionis addictus, jam in Belgium abituriens, mihi offert; ut hâc ratione tibi significarem, me ante aliquot septimanas tibi gratum meum animum pro Tractatu tuo mihi transmissis, licet nunquam tradito, exposuisse; at dubium fovere, num literae illae meae ad manus ritè pervenerint. *Indicaveram in iis me de Tractatu illo sententiam; quam utique, dehinc re propriùs inspectâ, & perpensâ, nimis immaturam fuisse nunc existimo.* Quaedam mihi videbantur tunc temporis vergere in fraudem Religionis, dum eam ex eo pede metiebar, quem Theologorum vulgus, & receptae Confessionum Formulae (quae nimiùm spirare videntur partium studia) suppeditant. At totum negotium intimiùs recogitanti multa occurrunt, quae mihi persuasum eunt, te tantùm abesse, ut quicquam in Verae Religionis, solidaeve Philosophiae damnum moliaris, ut contra genuinum Christianae Religionis finem, nec non divinam fructuosae Philosophiae sublimitatem, & excellentiam commendare, & stabilire allabores. Cùm igitur hoc ipsum animo tuo sedere nunc credam, rogatum te enixè velim, ut quid eum in finem nunc pares, & mediteris, veteri, & candido Amico, qui instituti tam divini successum felicissimum totus anhelat, frequentibus literis exponere digneris. Sanctè tibi polliceor, me nihil eorum ulli mortalium propalaturum, siquidem tu mihi silentium injunxeris; hoc me solummodò enixurum, ut bonorum, & sagacium Virorum mentes ad amplexandas illas veritates, quas tu aliquando in ampliorem lucem depromes, sensim disponam, & praejudicia adversus Meditationes tuas concepta è medio tollam. Ni fallor, admodùm penitiùs mihi perspicere videris Mentis humanae naturam, & vires, ejusque cum Corpore nostro Unionem. De quo argumento ut tua cogitata edocere me velis, impensè oro. Vale, Vir Praestantissime, & Doctrinae, ac virtutis tuae Cultori Studiosissimo favere perge

HENR. OLDENBURG.

Londini 8. Jun. 1675.

EPISTOLA LXII.

Clarissimo Viro

B. D. S.

HENR. OLDENBURGIUS.

iv273 **C**ommercio Nostro literario sic feliciter instaurato, Vir Clarissime, nolim amici officio deesse literarum intermissione. Cum ex responsione tuâ 5. Julii ad me datâ, intellexerim, animo sedere tuo, Tractatam illum tuum Quinque-partitum publici juris facere, permittas, quaeso, te moneam ex affectûs in me tui sinceritate, ne quicquam misceas, quòd Religiosae virtutis praxin labefactare ullatenus videatur, maximè cùm degener, & flagitiosa haec aetas nil venetur avidiùs, quàm dogmata ejusmodi, quorum conclusiones grassantibus vitiis patrocinari videantur.

De caetero, non renuam aliquot dicti Tractatus exemplaria recipere. Hoc duntaxat rogatum te velim, ut suo tempore mercatori cuidam Belgico, Londini commoranti, inscribantur, qui mihi postmodùm tradenda curet. Nec opus fuerit verba de eo facere, libros scilicet istiusmodi ad me fuisse transmissos: dummodò enim in potestatem meam tutò pervenerint, nullus dubito, quin commodum mihi futurum sit, eos amicis meis hinc inde distribuendi, justumque pro iis precium consequendi. Vale, & quando vacaverit, rescribe

Tui Studiosissimo

HENR. OLDENBURG.

Londini, 22. Julii. 1675.

EPISTOLA LXIII.

Praestantissimo Acutissimoque Philosopho,

B. D. S.

G. H. SCHULLER.

Vir Nobilissime ac Praestantissime

ERubescerem ob diuturnum hactenus silentium meum, unde pro favore à Benevolentia Tua mihi immerito exhibito ingratitude accusari possem, nisi Te cogitarem, generosam Tuam humanitatem ad excusandum potius quàm incusandum inclinare, & scirem, eandem pro communi Amicorum Bono tam seriis vacare meditationibus, quales sine sottica turbare causa eidem noxium atque damnosum foret. Hanc itaque ob causam silui, contentus ex Amicis prosperam Tuam valetudinem interea percipere, sed per praesentes significare nitor, eàdem nobilissimum amicum nostrum D^{um} de Tschirnhausen nobiscum in Anglià adhuc frui, qui ter in suis (quas ad me dedit literis) Domino sua officia cum salute honorificà impertiri jussit, me iterato rogans, ut sequentium dubiorum solutionem tibi proponerem, insimulque ad ea responsionem desideratam expeterem, Nimirum, num placeret Domino demonstratione[*] scilicet aliqua ostensiva, sed non ad impossibile deducende convincere, Nos non posse plura Dei attributa cognoscere quam cogitationem & extensionem; praeterea num inde sequatur, quod creaturae, quae aliis attributis constant, econtra nullam possent concipere extensionem, atque sic viderentur constituendi tot mundi, quot sunt attributa Dei; Ex. gr. Mundus noster extensionis, ut ita dicam, quantae amplitudinis existit, tanta quoque amplitudinis Mundi, qui alijs attributis constant, existerent, quodque sicuti nos nihil nisi extensionem percipimus praeter cogitationem, sic creaturae illorum Mundorum nihil aliud deberent percipere, nisi attributum sui Mundi ac cogitationem.

Secundò, Cùm Dei intellectus à nostro intellectu tam Essentià quàm existentia differat, ergo nihil commune habebit cum nostro intellectu, ac proinde (per 3 prop. lib. 1.) Dei intellectus non potest esse causa nostri intellectus.

Tertiò in Scholio p. 10, dicis, nihil in Natura clarius, quàm quod unumquodque Ens sub aliquo attributo debeat concipi (quod optimè percipio), & quò plus realitatis aut Esse habet, eo plura attributa ipsi competunt, Videretur hinc sequi dari Entia, quae tria, quatuor, &c. attributa habeant, dum tamen ex demonstratis colligere licuit, unumquodque Ens duobus tantum attributis constare, Nimir. certo aliquo attributo Dei & idea ejusdem attributi.

Quartò Exempla eorum, quae immediatè a Deo producta, & quae mediante aliqua modificatione infinita desiderarem; Mihi videntur primi generis esse cogitatio et extensio, posterioris Intellectus in cogitatione, Motus in extensione, &c.[**]

Atque haec sunt, quae à Praestantia Tua praedictus noster Tschirnhausen illustrari mecum desiderat, si fortè otium subsecivum id concesserit, caeterum refert D^{um} Boyle & Oldenburgh mirum de Tua persona formàsse conceptum, quem ipse eisdem non solum ademit, sed rationes addidit, quarum inductione, iterum non solum dignissimè et faventissimè de eadem sentiant, sed & T. Theol. Politicum summè aestiment, cujus pro regimine Tuo Te certiolem facere non fui ausus, certissimus, me ad quaevis officia esse & vivere

Nobilissimi Viri

Amsterd. 25 Julij 1675
D. a. Gent officiosè salutat
una cum J. Riew.

Servum paratissimum
G. H. Schuller.

.....

Praestantissime Vir,

iv274b **S**eriò abs te peto, ut dubitationes hìc motas solvere, tuamque ad eas responsionem mittere placeat. Sit, rogo, demonstratio ea ostensiva; non verò ad impossibile deducens, num scilicet primò nos plura de Deo attributa, quàm Cogitationem, Extensionemque possimus cognoscere? Porrò num inde sequatur creaturas, aliis constantes attributis, nullam posse concipere extensionem? Unde sequeretur tot constituendos esse mundos, quod dantur Dei attributa. Quantae ex. gr. extensionis noster |

iv275b existeret mundus, tantae quoque extensionis mundi, aliis affecti attributis, essent: quemadmodum verò, praeter cogitationem, non nisi extensionem percipimus, ità etiam istius mundi creaturae, non nisi sui mundi attributa, atque cogitationem perciperent.

Secundò, quoniam Dei intellectus tam essentiâ, quàm existentiâ à nostro differt intellectu; nihil ergo cum nostro commune habebit; ac proinde (per 3 Ethic. Prop. part. 1.) Dei intellectus nostri causa esse nequit.

Tertiò, in Schol. 10. Prop. part. 1. Ethic. ais *nihil in naturâ clarius esse, quàm quòd unumquodque ens sub aliquo attributo debeat concipi; (quod optimè capio) & quò plus realitatis, aut esse habeat, eò plura ei competant attributa.* Hinc sequi videtur, dari entia, quae tria, quatuor, aliaque plura habent attributa, licet ex demonstratis colligere licuerit, unumquodque ens duobus tantùm constare attributis, nimirùm certo quodam Dei attributo, ejusdemque attributi ideâ.

iv276b Quantò, eorum, quae à Deo immediatè producta sunt, quaeque mediante infinitâ quadâm modificatione producuntur, exempla desiderarem. Prioris generis cogitatio, ac extensio; posterioris verò intellectus in cogitatione, motus in extensione esse videntur.

Haec sunt, quae abs te, siquidem tempus aliquod tibi sit reliquum, peto. Vale &c.
25 Julii. 1675.

---

[*] Serio abs te peto, ut hic motas dubitationes solvere, tuamque ad eas responsionem mihi mittere placeat.

[**] facies totius naturae, quae quamvis infinitis modis variet manet semper eadem. Vide Sch. pr. 13. p. 2.

EPISTOLA LXIV.

Doctissimo, Expertissimoque Viro.

G. H. SCHULLER

B. D. S.

*Responsio ad Praecedentem.**Expertissime Vir,*

GAudeo, quòd tandem occasio tibi oblata fuerit, ut me tuis literis, mihi semper gratissimis, recreares, quod ut frequenter facias, enixè rogo, &c.

Ad dubia pergo, & quidem ad primum dico, Mentem humanam illa tantummodò posse cognitione assequi, quae idea corporis actu existentis involvit, vel quod ex hâc ipsâ ideâ potest concludi. Nam cujuscunque rei potentiâ solâ ejus essentiâ definitur, (per Prop. 7. p. 3. Ethices) Mentis autem essentia (per Prop. 13. p. 2.) in hoc solo consistit, quòd sit idea Corporis actu existentis, ac proinde Mentis intelligendi potentia ad ea tantùm se extendit, quae haec idea Corporis in se continet, vel quae ex eâdem sequuntur. At haec Corporis idea nulla alia Dei attributa involvit, neque exprimit, quàm Extensionem, & Cogitationem. Nam ejus ideatum, nempe Corpus (per Prop. 6. p. 2.) Deum pro causâ habet, quatenus sub attributo Extensionis, & non quatenus sub ullo alio consideratur, atque adeò (per Axiom. 6. p. 1.) haec Corporis idea Dei cognitionem involvit, quatenus tantummodò sub Extensionis attributo consideratur. Deinde haec idea, quatenus cogitandi modus est, Deum etiam (per eandem Prop.) pro causâ habet, quatenus res est cogitans, & non quatenus sub alio attributo consideratur; adeoque (per idem Axiom.) hujus ideae idea Dei cognitionem involvit, quatenus sub Cogitationis, & non quatenus sub alio attributo consideratur. Apparet itaque Mentem humanam, sive Corporis humani ideam praeter haec duo nulla alia Dei |
 iv278 attributa involvere, neque exprimere. Caeterùm ex his duobus attributis, vel eorundem affectionibus nullum aliud Dei attributum (per Prop. 10. p. 1.) concludi, neque concipi potest. Atque adeò concludo Mentem humanam nullum Dei attributum praeter haec posse cognitione assequi, ut fuit propositum. Quòd autem addis, an ergo tot mundi constituendi sunt, quot dantur attributa? vide Schol. Prop. 7. p. 2. Ethices. Posset praeterea haec Propositio faciliùs demonstrari, deducendo rem ad absurdum; quod quidem demonstrandi genus, quando Propositio negativa est, prae altero eligere soleo, quia cum naturâ similium magis convenit. Sed quia positivum tantummodò petis, ad alterum transeo, quòd est, an id possit ab alio produci, in quo tam essentia, quàm existentia discrepat: nam quae ab invicem itâ differunt nihil commune habere videntur. Sed cùm omnia singularia, praeter illa, quae à suis similibus producuntur, differant à suis causis, tam essentiâ, quàm existentia, nullam hîc dubitandi rationem video.

Quo autem ego sensu intelligam, quòd Deus sit causa efficiens rerum, tam essentiae, quàm existentiae, credo me satis explicuisse in Schol. & Coroll. Prop. 25. p. 1. Ethic.

Axioma Scholii Prop. 10. p. 1. ut in fine ejusd. Scholii innui, formamus ex ideâ, quam habemus Entis absolutè infiniti, & non ex eo, quòd dentur, aut possint dari entia, quae tria, quatuor, &c. attributa habeant.

Denique exempla, quae petis, primi generis sunt in Cogitatione, intellectus absolutè infinitus; in Extensione autem motus & quies; secundi autem, facies totius Universi, quae quamvis infinitis modis variet, manet tamen semper eadem, de quo vide Schol. 7. Lemmatis ante Prop. 14. p. 2.

His, Vir praestantissime, ad tuas, nostrique amici objectiones respondisse me credo, si tamen scrupulum adhuc remanere existimas, rogo, ut mihi significare non graveris, ut eum etiam, si possim, evellam. Vale, &c.

Hagae Com. 29 Julii, 1675.

EPISTOLA LXV.

Acutissimo, ac Doctissimo Philosopho,
B. D. S.

EHRENFR. WALTH. DE TSCHIRNHAUS.

Vir Clarissime,

ABS te peto Demonstrationem ejus, quod dicis; nempe quòd anima non possit plura attributa Dei, quàm Extensionem, & Cogitationem percipere. Quod quidem licet evidenter videam, contrarium tamen ex Schol Prop. 7. part. 2. Ethices posse deduci, mihi videtur, fortè non aliam ob causam, quàm quia sensum hujus Scholii non satis rectè percipio. Constitui ergo, haec quâ ratione deducam, exponere, te, Vir Cl. obnixè rogans, ut mihi velis, ubicunque sensum tuum non rectè assequor, solitâ tuâ humanitate succurrere. Ea autem sic sese habent. Quòd, licet inde colligam, mundum utique unicum esse, id tamen exinde non minùs quoque clarum est, eum ipsum infinitis modis expressum; ac proinde unamquamque rem singularem infinitis modis expressam esse. Unde videtur sequi, quòd Modificatio illa, quae Mentem meam constituit; ac Modificatio illa, quae Corpus meum exprimit, licet una, & eadem sit Modificatio, ea tamen infinitis modis sit expressa, uno modo per Cogitationem, altero per Extensionem, tertio per attributum Dei mihi incognitum, atque sic porrò in infinitum, quia infinita dantur Attributiona Dei, & Ordo, & Connexio Modificationum videtur esse eadem in omnibus. Hinc jam Quaestio oritur, quare Mens, quae certam Modificationem repraesentat, & quae eadem Modificatio non solùm Extensione, sed infinitis aliis modis est expressa; quare, inquam, tantùm Modificationem illam per Extensionem expressam, hoc est, Corpus humanum, & nullam aliam expressionem per alia attributa percipiat. Sed tempus mihi non permittit, ut ea prolixius prosequar, forte haec dubia omnia crebrioribus Meditationibus eximentur.

Londini, 12. August. 1675.

EPISTOLA LXVI.

Nobilissimo, ac Doctissimo Viro,
EHRENFR. WALTH. DE TSCHIRNHAUS
B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

Nobilissime Vir,

iv280 **C**Aeterùm, ad tuam Objectionem ut respondeam, dico, quòd quàmvis unaquaeque res infinitis modis expressa sit in infinito Dei intellectu, illae tamen infinitae ideae, quibus exprimitur, unam eandemque rei singularis Mentem constituere nequeunt; sed infinitas: quandoquidem unaquaeque harum infinitarum idearum nullam connexionem cum invicem habent, ut in eodem Scholio Propositionis 7. Part. 2. Ethic. explicui, & ex Prop. 10. Part. 1. patet. Ad haec si aliquantulum attendas, nihil difficultatis superesse videbis, &c.

Hagae 18 August. 1675.

EPISTOLA LXVII.

Doctissimo, & Acutissimo Viro,

B. D. S.

ALBERTUS BURGH

S. P.

Promisi tibi scribere ex Patriâ discedens, nimirum si quid digni mihi in itinere
 iv280 occurreret: haec autem occasio cùm mihi data sit, maximique quidem momenti,
 debitum meum persolvo, tibi significans, me per Infinitam Dei Misericordiam in
 Ecclesiam Catholicam reductum, ejusdemque membrum effectum esse; quod |
 iv281 quomodò acciderit, ex scripto, quod Clarissimo, Expertissimoque Viro D. Craeneno,
 Professore Leidensi misi, particulariùs intelligere tibi licebit, jamque hinc, ad tuam
 quae spectant utilitatem, brevibus subjungam.

Quò magis te antea aliquando prae subtilitate, & acumine tui ingenii admiratus
 sum, eò magis te nunc defleo, & deploro; quoniam, homo cùm sis ingeniosissimus, &
 praeclaris dotibus mentem à Deo ornatam nactus, veritatisque amans, imò avidus sis,
 te tamen à misero, & superbissimo illo Spirituum scelestorum Principe circumduci, &
 decipi patiaris. Tota enim tua Philosophia quid est, nisi mera illusio, & Chymaera? &
 tamen non solùm illi tranquillitatem mentis tuae in hâc vitâ; sed & salutem aeternam
 animae tuae committis. Vide quàm misero omnia tua innitantur fundamento. Te
 veram Philosophiam demum invenisse praesumis. Quomodò scis, tuam Philosophiam
 optimam esse inter illas omnes, quae unquam in mundo doctae fuerunt, etiamnum
 docentur, aut unquam imposterum docebuntur? An, ut de excogitatione futurarum
 taceam, omnes illas Philosophias tam antiquas, quàm novas, quae hîc, & in Indiâ, &
 ubique per totum terrarum orbem docentur, examinâsti? & quamvis illas ritè
 examinaveris, quomodò scis te optimam elegisse? Dices, mea Philosophia rationi
 rectae congrua est, caeterae eidem repugnant: sed omnes reliqui Philosophi praeter
 tuos discipulos à te dissentiunt, ac eodem jure idem, quod tu de tuâ, ipsi de se, suâque
 Philosophiâ praedicant, teque, sicut tu illos, falsitatis, errorisque arguunt. Manifestum
 igitur est, à te, ut veritas tuae Philosophiae eluceat, proponendas esse rationes, quae
 reliquis Philosophiis non sunt communes; sed soli tuae applicari possint; aut tuam
 Philosophiam aequè incertam, & nugatoriam esse, ac alias reliquas, fatendum est.

Jam autem me ad librum tuum, cui titulum istum impium praefixisti, restringens,
 confundensque Philosophiam tuam cum tuâ Theologiâ; quoniam tu ipse illas reverâ
 confundis, quamvis astutiâ Diabolicâ unam ab alterâ separatam esse, & diversa
 principia habere, statuere obtendas, sic ulteriùs pergo.

Dices itaque forsân: alii S. Scripturam toties non legerunt, quàm ego, & ex illâ ipsâ
 iv282 S. Scripturâ, cujus agnitio authoritatis differentiam inter Christianos, & reliquos totius
 mundi populos constituit, probo mea placita. Sed quomodò? applicando textûs claros
 obscurioribus S. Scripturam explico, & ex illâ meâ interpretatione Dogmata mea
 compono, vel jam antea in cerebro meo conflata confirmo. Sed obsecro, ut reflectas
 seriò ad hoc, quod dicis: quomodò enim scis te bene dictam istam applicationem
 facere, & deinde istam applicationem ritè factam interpretationi S. Scripturae
 sufficientem esse, sicque te bene ejusdem S. Scripturae interpretationem instituere?
 praesertim cùm Catholici dicant, & verissimum sit, Verbum Dei universum non esse
 scriptis traditum, & sic S. Scripturam per S. Scripturam solam non posse explicari, non
 dicam ab uno homine; sed ne quidem ab ipsâ Ecclesiâ, quae sola est S. Scripturae
 interpres: Traditiones enim Apostolicae etiam consulendae sunt, quòd ex ipsâ S.
 Scripturâ, & Sanctorum Patrum testimonio probatur, nec non rationi rectae pariter, ac
 experientiae consentaneum est. Atque itâ falsissimum cùm sit tuum principium, & in
 exitium ducens; ubi tota tua doctrina, huic falso fundamento innixa, & superaedificata,
 remanebit?

Sic igitur, si in Christum crucifixum credis, agnosce pessimam tuam haeresin,
 resipiscas à perversione tuae naturae, & cum Ecclesiâ reconciliator.

Quid enim alio modo tua probas, quàm omnes Haeretici, qui unquam ex Ecclesiâ

Dei exierunt, etiamnum exeunt, aut unquam imposterum exhibunt, fecerunt, faciunt, aut facient? Omnes enim, sicut & tu, eodem principio, scilicet solâ S. Scriptura ad sua dogmata conflanda, & stabilienda utuntur.

Neque tibi abblandiatur, quòd fortè Calvinistae, seu Reformati dicti, neque Lutherani, neque Mennonitae, neque Sociniani, &c. tuam Doctrinam refellere possint: omnes enim isti, ut jam dictum est, aequè miseri sunt, ac tu es, & pariter tecum in umbrâ mortis sedent.

Si verò in Christum non credis, miserior es, quàm effari possum, remedium tamen facilè est: respisce enim à peccatis tuis, |

iv283 animadvertens arrogantiam exitialem miseri, & insani tui ratiocinii. In Christum non credis: quare? Dices, quia principiis meis Doctrina, & vita Christi, nec non Christianorum de ipso Christo Doctrina meae Doctrinae minimè convenit. Sed iterum dico, tunc te majorem cogitare audes omnibus iis, qui unquam in Civitate, vel Ecclesiâ Dei surrexerunt, Patriarchis, Prophetis, Apostolis, Martyribus, Doctoribus, Confessoribus, & Virginibus, Sanctis innumeris, imò per blasphemiam ipso Domino Jesu Christo? Tune illis solus doctrinâ, vivendi modo, in omnibus denique antecellis? Tunc miser homuncio, vilis terrae vermiculus, imò cinis, vermium esca, teipsum Incarnatae Sapientiae Infinitae Aeterni Patris, blasphemiam ineffabili, praeferre gesties? Tune solus prudentiorem, & majorem te ipsum reputabis omnibus iis, qui unquam ab initio mundi in Ecclesiâ Dei fuerunt, & in Christum venturum, aut jam ventum crediderunt, aut etiamnum credunt? Quo fundamento innititur haec tua temeraria, insana, deplorabilis, & execranda arrogantia?

Negas Christum filium Dei vivi, Verbum aeternae sapientiae Patris, manifestatum in carne, & pro genere humano passum, & crucifixum esse: Quare? quia principiis tuis illud omne non respondet: sed ultra quod probatum jam sit, te vera principia non habere; sed falsa, temeraria, absurda, nunc plus dico, nimirum quòd, etiamsi veris principiis innixus fueris, & iisdem omnia superstrueres, nihilo magis tamen per eadem, illa omnia, quae in mundo sunt, evenerunt, aut eveniunt, explicare posses, neque audacter asserere tibi liceret, cum aliquid ipsis principiis videtur repugnare, illud idcirco reverâ impossibile esse, aut falsum. Quamplurima enim sunt, imò innumera, quae, si aliquid certi cognosci datur in rebus naturalibus, explicare tamen minimè poteris; sed neque quidem apparentem talium Phaenomenorum contradictionem cum reliquorum tuis explicationibus, à te pro certissimis habitis, auferre. Nullum penitus ex tuis principiis explicabis eorum, quae in fascinatione, & praecantationibus verborum certorum solâ pronuntiatione, aut simplici illorum, aut characterum in quâcunque materiâ expressorum gestatione efficiuntur, nec non Phae|nomenorum

iv284 stupendorum à Daemoniis obsessorum, quorum omnium ego ipse varia exempla vidi, & innumerorum talium certissima testimonia quamplurimum personarum fide dignissimarum, & uno ore loquentium intellexi. Quid poteris judicare de rerum omnium essentiis, concesso, quòd ideae aliquae, quas in mente habes, rerum istarum essentiis, quarum ideae sunt, adaequate convenient? cum securus nunquam esse possis, an omnium rerum creaturarum ideae in mente humanâ habeantur naturaliter, an verò multae, si non omnes in eâdem produci possint, & reverâ producantur ab objectis externis, ac etiam per suggestionem spirituum bonorum, malorumve, Divinamque revelationem evidentem. Quomodò itaque non consulens aliorum hominum testimonia, & rerum experientiam, ne jam dicam de subjiciendo tuo judicio omnipotentiae Divinae, ex tuis principiis definire praecisè poteris, stabilireque pro certo existentiam actualem, aut non existentiam, possibilitatem, aut impossibilitatem existendi harum ex. gr. sequentium rerum, (scilicet illas vel dari actualiter, vel non dari, aut posse dari, vel non posse dari in rerum naturâ) uti sunt, virga probatoria ad detegendum metalla, & aquas subterraneas; lapis, quem quaerunt Alchymistae; potentia verborum, & characterum; apparitiones spirituum variorum tam bonorum, quàm malorum, eorundemque potentia, scientia, & occupatio; repraesentatio plantarum, & florum in Phialâ vitreâ post illarum combustionem; Syrenes; homunculi

in mineris saepius sese, ut fertur, ostendentes; Antipathiae, & Sympathiae rerum quamplurimarum; Impenetrabilitas corporis humani, &c? Nihil prorsus, mi Philosophe, etiamsi millies subtiliore, & acutiore, quàm polles, ingenio praevaleres, horum dictorum poteris determinare: & si soli intellectui tuo in hisce, & similibus dijudicandis confidis, certè eodem modo jam cogitas de illis, quae tibi incognita, aut incomperta sunt, ac proinde impossibilia habentur; sed reverà incerta tantum, donec testimonio quamplurium fide dignorum testium convictus fueris, deberent videri; sicut Julius Caesar, uti mihi imaginor, judicaturus fuisset, aliquo ipsi dicente, pulvis aliquis componi potest, & posterioribus saeculis communis reddetur, cujus

iv285 potentia tam erit efficax, ut castella, civitates integras, imò montes ipsos in aëra prosilire faciat, & in quovis loco conclusus, subito post accensionem suam se mirum in modum dilatans, omne, quod actionem ejus impedit, dirumpat: hoc enim Julius Caesar nullo modo credidisset; sed plenis cachinnis irrisisset hunc hominem, utpote volentem ipsi persuadere rem judicio ipsius, ac experientiae, summaeque scientiae militari contrariam.

Sed in viam redeamus: Si haec praedicta igitur non cognoscis, neque dijudicare potes, quid superbiâ Diabolicâ tumidus miser homo judicabis temerariò de Mysteriorum tremendis vitae, & Passionis Christi, quae ipsi Catholici docentes incomprehensibilia praedicant? Quid porrò insanies, nugatoriè, & futiliter garriendo de Miraculis innumeris, & signis, quae post Christum Apostoli, & Discipuli ejus, & deinceps aliquot millia Sanctorum in testimonium, & confirmationem veritatis Fidei Catholicae per omnipotentem Dei virtutem ediderunt, ac per eandem Dei omnipotentem Misericordiam, & Bonitatem etiamnum diebus nostris sine numero per totum terrarum orbem fiunt? Et si hisce contradicere non potes, ut certè minimè poteris, quid plus obstrepis? Manum da, & respisce ab erroribus, & à peccatis tuis; humilitatem indue, & regenerator.

Verùm praeterea ad veritatem facti, sicut reverà est fundamentum Religionis Christianae, descendere libet. Quomodò audebis negare, si rectè attendas, efficaciam consensûs tot myriadum hominum, quorum aliquot millia doctrina, eruditione, & verà subtili soliditate, vitaeque perfectione te multis parasangis antecelluere, ac antecellunt, qui omnes unanimiter, & uno ore affirmant, Christum Filium Dei vivi incarnatum esse passum, & crucifixum, mortuumque esse pro peccatis generis humani, resurrexisse, transfiguratum esse, regnare in coelis cum Patre aeterno in unitate Spiritûs Sancti Deum, & reliqua, quae huc spectant, ab eodem Domino Jesu, & in nomine ejus postea ab Apostolis, reliquisque Sanctis per virtutem Divinam, & Omnipotentem miracula innumera, captum humanum non tantum excedentia, sed |

iv286 & sensui communi repugnantia in Ecclesiâ Dei facta fuisse, (quorumque in hunc diem usque indicia materialia innumera, & longè lateque per orbem terrarum diffusa visibilia signa supersunt) ac etiamnum fieri? An non eodem modo liceret mihi negare, Romanos antiquos unquam in mundo fuisse, Imperatoremque Julium Caesarem oppressâ Reip. Libertate illorum regimen in Monarchiam mutâsse? nihil videlicet curanti tot monumenta omnibus obvia, quae de Romanorum potentiâ nobis tempus reliquit, nec non contra testimonium gravissimorum illorum authorum, qui unquam Historias Romanae Reip. & Monarchiae, particulariter ibi plurima de Julio Caesare narrantes, conscripsere, & judicium tot hominum millium, qui aut dicta monumenta ipsi viderunt, aut iis (utpote quae ab innumeris existere affirmantur) pariter, ac dictis historiis fidem unquam adhibuerunt, ac etiamnum adhihent; hoc cum fundamento, nimirum quòd hâc nocte praeteritâ somniassem, monumenta, quae de Romanis restant, non esse res actuales, sed meras illusiones; similiter & illa, quae de Romanis dicuntur, paria esse cum iis, quae libri isti, quos Romani vocant, de Amadiis de Galliis, & similibus Heroibus pueriliter narrant; nec non Julium Caesarem, aut nunquam in mundo fuisse, aut si extitit, hominem fuisse Atrabilarium, qui non reverà Romanorum Libertatem conculcavit, seipsum super Majestatis Imperatoriae Thronum erigens; sed ad credendum se haec magna perfecisse suâ propriâ stultâ imaginatione, vel amicorum ipsi blandientium persuasione, inductus fuit? Annon prorsus eodem

modo liceret mihi negare, regnum Chinae à Tartaris occupatum; Constantinopolin sedem Imperii Turcarum esse, & similia innumera? Verùm an ullus me haec negantem mentis haberet compotem, ac insaniae deplorandae excusaret? Quoniam omnia haec communi aliquot millium hominum consensu innituntur, ac idcirco eorum certitudo est evidentissima, quia impossibile est, ut omnes talia, imò quamplurima alia asserentes, seipsos fefellerint, aut fallere alios voluerint per tot saeculorum, imò in quamplurimis à primis mundi annis, usque in hunc diem successionem.

iv287 Considera secundò Ecclesiam Dei ab initio mundi ad hunc usque | diem non interruptâ successione propagatam, immotam, ac solidam persistere; cùm omnes aliae Religiones Paganae, aut Haereticae initium saltem postea, si non & jam finem habuerint, idemque de regnorum Monarchiis, & Philosophorum quorumvis opinionibus dici debeat.

Considera deinde tertio Ecclesiam Dei per adventum Christi in carne à cultu Veteris ad Novi Testamenti cultum redactam, & ab ipso Christo Filio Dei vivi fundatam, propagatam deinceps fuisse ab Apostolis, & eorum Discipulis, & successoribus, hominibus, secundùm mundum, indoctis; qui tamen Philosophos omnes confuderunt, quamvis Doctrinam Christianam, quae sensui communi repugnat, & omne humanum ratiocinium excedit, & transcendit, docuerint: hominibus, secundùm mundum, abjectis, vilibus & ignobilibus, quos non adjuvit potentia Regum, aut Principum terrenorum; sed qui è contra ab iisdem omni tribulatione persecuti, & reliquas mundi adversitates perpassi sunt, quorumque opus, quò magis Potentissimi Imperatores Romani illud impedire, imò opprimere nitentur, quot poterant Christianos omnis generis martyrio interficientes, tantò plus incrementi cepit; atque hoc pacto brevi temporis spatio per totum terrarum orbem diffusam esse Christi Ecclesiam, ac tandem ad fidem Christianam conversis ipso Romano Imperatore, & Regibus, Principibusque Europae in illam Potentiae vastitatem excrevisse Hierarchiam Ecclesiasticam, sicut illam hodie admirari licet; idque omne effectum per charitatem, mansuetudinem, patientiam, fiduciam in Deo, & reliquas Christianas virtutes, (non armorum strepitu, exercituum numerosorum vi, & devastatione Regionum, sicuti Principes mundani limites suos extendunt) nihil adversùs Ecclesiam praevalentibus Inferi portis, ut ei promisit Christus. Hic etiam perpende terribile, & ineffabiliter severum supplicium, quo Iudaei ad ultimum miseriae, & calamitatis gradum depressi sunt, quia Christum crucifigendi auctores fuerunt. Percurre, solve, ac revolve omnium temporum Historias, & nihil simile quid in aliâ quâvis Societate accidisse, ne per somnium quidem, illic invenies.

iv288 Animadvertite quartò in essentiâ Catholicae Ecclesiae includi, & reverà ejusdem Ecclesiae inseparabiles esse proprietates, nimirùm *Antiquitatem*, quâ succedens in locum Religionis Judaicae, quae tunc temporis vera erat, initium suum à Christo ante sexdecim, & dimidium saecula numerat, & per quam nunquam interruptae successionis suorum Pastorum seriem ducit, quâque fit, ut illa sola libros Sacros, Divinosque puros, & incorruptos, unâ cum traditione Verbi Dei non scripti aequè certâ, ac immaculatâ, possideat; *Immutabilitatem*, quâ Doctrina ejus, & administratio Sacramentorum, prout ab ipso Christo, & Apostolis statuta est, inviolata, atque, uti convenit, in suo vigore conservatur; *Infallibilitatem*, quâ omnia ad fidem pertinentia summâ cum autoritate, securitate, & veritate determinat, & decidit secundùm potestatem ipsi à Christo hunc in finem largitam, & Spiritûs Sancti, cujus Ecclesia Sponsa est, directionem? *Irreformabilitatem*, quâ corrumpi, & falli, fallereque cùm non possit, nunquam egere constat; *Unitatem*, quâ omnia ejus membra idem credunt, idem quoad fidem docent, unum, idemque altare, & omnia Sacramenta communia habent, ac tandem in unum, eundemque finem conspirant, sibi mutuò obedientia; *Nullius animae*, sub quocunque demum praetextu, *ab ipsâ Separabilitatem*, quin simul incurrat aeternam damnationem, nisi ante mortem eidem iterum per poenitentiam fuerit unita: quâ patet, omnes haereses ex illâ exiisse, dum illa semper, sibi eadem constans, & stabiliter firma, utpote Petrae inaedificata, permanet; *Extensionem Vastissimam*, quâ per totum mundum sese, idque visibiliter, diffundit;

quod de nullâ aliâ Societate Schismaticâ, aut Haeticâ, aut Paganâ, neque de ullo Politico Regimine, aut Philosophicâ Doctrinâ asseri potest, sicuti nec ulla ex dictis proprietatibus Ecclesiae Catholicae ulli alii Societati convenit, aut convenire potest; ac tandem *Perpetuitatem usque ad finem mundi*, de quâ securam ipsam reddidit ipsa Via, Veritas & Vita, quamque experientia omnium dictarum proprietatum, similiter ipsi ab eodem Christo per Spiritum Sanctum promissarum, ac datarum, manifestè etiam demonstrat.

iv289 Collige quintò, ordinem admirabilem, quo dirigitur, ac gubernatur Ecclesia, tantae molis corpus, indicare manifestè, illam admodum particulariter à Dei Providentiâ dependere, & à Spiritu Sancto mirabiliter disponi, protegi, ac dirigi ejus administrationem; sicut harmonia, quae in cunctis rebus hujus universi perspicitur, Omnipotentiam, Sapientiam, & Providentiam Infinitam, quae omnia creavit, & etiamnum conservat, indigitat: in nullâ enim aliâ societate talis ordo, tam pulcher, & strictus, & sine interruptione servatur.

Cogita sextò, Catholicos, ultra quod innumeri utriusque sexûs (quorum adhuc hodie multi supersunt, aliquos ipsemet vidi, & novi) admirabiliter, & sanctissimè vixerint, & per virtutem Dei omnipotentem in Nomine adorando Jesu Christi multa miracula fecerint, nec non quotidie adhuc fiant conversiones momentaneae quamplurimorum à pessimâ ad meliorem, verè Christianam, & sanctam vitam, universos in genere, quò sanctiores, & perfectiores eò humiliores esse, seque magis indignos reputare, & aliis cedere laudem Sanctioris vitae; peccatores autem vel maximos semper nihilominus respectum debitum in Sacra retinere, confiteri suam propriam malignitatem, accusare propria vitia, & imperfectiones, & ab illis velle liberari, & sic emendari: ità ut possit dici, perfectissimum Haeticum, aut Philosophum, qui unquam fuit, vix inter imperfectissimos Catholicos mereri ut consideretur. Ex quibus etiam liquet, & evidentissimè sequitur, Doctrinam Catholicam sapientissimam, & profunditate admirabilem esse, uno verbo, omnes reliquas Doctrinas hujus mundi antecellere; siquidem homines meliores caeteris aliis cujusvis Societatis efficiat, illosque viam securam ad tranquillitatem mentis in hâc vitâ, & salutem animae aeternam post eandem consequendam doceat, ac tradat.

Septimò reflecte seriò ad multorum Haeticorum obstinatione induratorum, & gravissimorum Philosophorum confessionem publicam, nimirum quòd, post receptam ab ipsis fidem Catholicam, demum viderint, cognoverintque, se antea miseros, caecos, ignorantes, imò stultos, & insanos fuisse, dum prae superbiâ tumidi, & arrogantiae vento inflati, se supra caeteros doctrinae, |
iv290 eruditionis, & vitae perfectione longè evectos esse sibi falsò persuadebant; & quorum deinde aliqui vitam sanctissimè traduxerunt, & innumerorum miraculorum memoriam post se reliquerunt, alii martyrio alacriter, & summo cum jubilo obviam ierunt; nonnulli etiam, inter quos Divus Augustinus, subtilissimi, profundissimi, sapientissimi, ac proinde utilissimi Ecclesiae Doctores, imò sicut columnae effecti sunt.

Et reflecte tandem ultimò ad miserrimam, & inquietam vitam Atheorum, quamvis prae se ferant aliquando magnam mentis hilaritatem, & jucundè, ac cum summâ internâ animi pace vitam traducere velint videri; praecipuè verò infelicissimam, & horrendam eorundem mortem intueri, quorum aliqua exempla ipsemet vidi, quamplurima, imò innumera ex relatione aliorum, & ex Historiâ aequè certò scio: Et disce horum exemplo in tempore sapere.

Atque sic igitur vides, aut saltem te videre spero, quàm temerariè te ipsum committas opinionibus tui cerebri; (si enim Christus verus Deus est, & homo simul, ut certissimum est, vide, quò redactus sis: perseverans enim in tuis abominandis erroribus, & gravissimis peccatis, quid aliud tibi exspectare licet, quàm damnationem aeternam? quod quàm horrendum sit ipse recogites) quàm parùm argumenti habeas irridendi totum mundum praeter tuos miseros adoratores; quàm stultè superbus, & inflatus evadas cogitatione excellentiae tui ingenii, & admiratione vanissimae, imò falsissimae, & impiissimae tuae doctrinae; quàm turpiter te ipsum miseriorem facias

ipsis bestiis, tollendo tibi ipsi libertatem voluntatis, quàm tamen, si reverâ non experireris, neque agnosceres, quomodò tibi posses illudere, cogitando tua esse summâ laude, imò & exactissimâ imitatione digna.

Si nolis, (quod absit cogitare) ut Deus tui misereatur, aut Proximus tuus, tu ipsemet saltem miserere tui ipsius miseriae, quâ miseriorem te ipsum, quàm nunc es, aut minùs miserum, quàm si ità continuaveris, futurus es, studes efficere.

Resipisce, homo Philosophe, agnosce stultitiam tuam sapientem, & sapientiam tuam insanam; ex superbo devenito humilis, & sa|natus
 iv291 eris. Adora Christum in sanctissimâ Trinitate, ut dignetur misereri tuae miseriae, & excipiet te. Lege Sanctos Patres, & Doctores Ecclesiae, & instruent te de iis, quae tibi facienda sunt, ut ne pereas; sed habeas vitam aeternam. Consule Catholicos homines, fidem suam profundè edoctos, & bonae vitae, & tibi multa dicent, quae nunquam scivisti, & quibus obstupesces.

Atque ego quidem hanc Epistolam tibi perscripsi cum intentione verè Christianâ, primò ut cognoscas amorem, quem erga te, quamvis Gentilem, habeo; ac deinde, ut rogarem te, ne perseveres alios etiam pervertere.

Concludam sic igitur: Deus animam tuam vult ab aeternâ damnatione eripere, modò tu velis. Ne dubites Domino obedire, qui te vocavit tam saepe per alios, jam iterum, & fortè ultimâ vice te vocat per me, qui gratiam hanc ab ineffabili ipsius Dei Misericordiâ consecutus, eandem tibi ex toto animo precor. Ne renuas: si enim jam non auscultes Deum te vocantem, ipsius Domini ira contra te accendetur, & periculum est, ne ab ejus Misericordiâ Infitâ derelinquaris, & Justitiae Divinae omnia in irâ consumentis misera evadas victima: quod Omnipotens Deus avertat ad majorem Nominis sui gloriam, & animae tuae Salutem, nec non in multorum infelicissimorum tui Idololatrarum salutiferum, & sequendum exemplum, per Dominum, & Salvatorem nostrum Jesum Christum, qui cum Aeterno Patre vivit, & regnat in unitate Spiritûs Sancti Deus per omnia saecula saeculorum. Amen.

Florentiae III. Non. Sept. CIO IO CLXXV.

EPISTOLA LXVII bis.

NICOLAI STENONIS

ad Novae Philosophiae Reformatorem de vera Philosophia

EPISTOLA.

IN Libro, cuius te auctorem, & alij retulerunt, & ipse varijs de causis suspicor, obseruo, te omnia referre ad securitatem publicam, seu potius, qui publicae securitatis iuxta te est scopus, tui securitatem, licet media securitati desideratae contraria amplexus fueris, & illam tui partem omnino neglexeris, cuius securitati vnicè studendum esset. Te autem media desideratae securitati contraria elegisse, inde patet, quod dum quietem publicam quaeris, omnia turbes, & summo te periculo absque omni necessitate exponas, dum omnibus periculis te eximere studes. Quod verò illam tui partem omnino neglexeris, cui vnicè studendum esset inde constat, quod permittas omnibus quidlibet de Deo sentire, & loqui, modò tale non fuerit, quod tollat obedientiam non tam Deo quam hominibus secundum te habendam: id quod idem est ac omne hominis bonum intra bona ciuilibus regiminis, id est intra corporis bona, restringere: nec quicquam in tui fauorem facit, si te animae curam philosophiae reseruare dixeris, tum quod philosophia tua cum anima agat per systema ex suppositis formatum, tum quod philosophiae tuae ineptos in tali vitae statu relinquant, ac si automata essent animâ destituta, nec nisi soli corpori nata.

In hisce tenebris versari cùm videam virum mihi quondam admodum familiarem, nec nunc vt spero inimicum (persuadeo enim mihi consuetudinis antiquae memoriam mutuam amorem etiamnum conseruare) cumque meminerim & me olim, si non penitus ijsdem, tamen grauissimis in erroribus haesisse, quantò magis euidentem Dei in me misericordiam reddit magnitudo periculi è quo liberatus sum, tantò maiore tui commiseratione motus eandem tibi coelitus gratiam |

iv293 voueo, quam ipse nullo meo merito sed sola Christi benignitate sum consecutus, & vt precibus opera iungam, me tibi offero promptissimum ad examinanda tecum omnia illa argumenta, quae circa veram securitatis verae viam inueniendam, & tenendam examinare placuerit. Et licet à veritate remotissimum te ostendant tua scripta, pacis tamen & veritatis amor olim mihi in te perspectus, & in illis tenebris necdum extinctus spem mihi facit, te Ecclesiae nostrae aures faciles praestitutum, modo sufficienter tibi expositum fuerit, quid illa omnibus promittat, quid accedere volentibus praestet.

Quod primum spectat, veram omnibus securitatem, aeternam securitatem Ecclesia promittit, seu infallibili veritati sociam stabilem pacem, simulque offert media ad tantum bonum assequendum necessaria; primum, malè actorum certam veniam; secundum, rectè agendorum perfectissimam normam; tertium veram omnium occupationum secundum hanc normam perfectionem practicam: nec hoc solis doctis, aut ingenio subtili praeditis atque à negotiorum varietate vacuis offert, sed promiscuè omnibus omnis aetatis, sexus & conditionis hominibus: id quod ne tibi admirationem moueat, scias ab accedente quidem requiri praeter non resistantiam etiam cooperationem, haec tamen ipsa fieri illo intus operante, qui per visibilia Ecclesiae membra externum verbum pronuntiat. Et licet accedenti dicat, dolendum illi esse de peccatis in oculis Dei, & digna huius doloris opera oculis hominum esse exhibenda, taliaque de Deo anima & corpore credenda &c. non tamen hic eius sensus est, ac si, qui accedit, suis haec viribus aggredi deberet: nihil enim aliud requiritur, quam ne talibus agendis, & credendis assensum, & cooperationem deneget, quod solum in ipsius potestate est, cum tò velle illa, & vbi volueris, operari à Christi spiritu dependeant praeueniente concomitante, & perficiente nostram cooperationem. Id quod si necdum intellexeris, non miror, nec modò id agam, imo nec mearum virium est, id agere, vt ea intelligas: ne tamen à ratione penitus aliena tibi videantur, regiminis Christiani formam breuibus delineabo, quatenus id fieri poterit à nouo istius ciuitatis incola, aut potius aduena qui etiamnum in imis subsellijs moratur. Scopus huius regiminis est, vt

iv294 homo omnes suas non operationes modo externas, sed & secretissimas cogitationes dirigat secundum ordinem ab vniuersi auctore constitutum, seu quod idem est, vt anima in omni opere Deum sui authorem, & iudicem intueatur. Huius respectu cuiuslibet hominis peccatis infecti vita in quatuor gradus diuiditur. Primus gradus est, in quo homo omnia operatur, ac si cogitationes eius nulli iudici subiectae essent, & hic status est hominum, vel nondum baptismo lustratorum, vel post baptismum in peccato induratorum, qui gradus modo coecitas dicitur, quod anima videntem se Deum non respiciat, vt cum dicitur Sap. 2. *Excaecauit eos malitia eorum*: modo mors quod veluti sepulta lateat intra suauitates perituras, quo sensu Christus dixit, *Sinite mortuos suos sepelire mortuos*, & alia plura id generis. Nec repugnat huic statui multa, & saepè vera de Deo, & anima disserere, sed quia de illis agit, tanquam de obiectis remotis vel externis, hinc perpetua de iisdem dubia, contradictiones multae, & frequentia vitia si non operum exteriorum, saltem cogitationum, idque quod spiritu actiones viuificante destituta anima, mortuae instar, omni desideriorum vento mouetur: Secundus gradus est quando homo, vel externo, vel interno Dei verbo non resistens vocantem respicere incipit, vbi ad huius supernaturalis luminis radium multa in opinionibus suis falsa in actionibus vitiosa agnoscens, se totum Deo committit, qui per operarios suos Sacramenta ipsi ministrans sub signis visibilibus inuisibilem gratiam largitur, hic renatorum gradus infantia, & pueritia dicitur, & verbum Dei, quod his praedicatur, lacti comparatur. Tertius gradus est quando per continua virtutum exercitia concupiscentias domando animus praeparatur ad mysteria in sacris literis recondita rite intelligenda, quae non capiuntur ab anima, nisi quando corde iam mundo quartum gradum attigerit, vbi Deum videre incipit, & sapientiam perfectorum assequitur. Et hic perpetua vnio est voluntatis, interdum, & mystica, quorum exempla etiam hodie inter nos extant.

Atque ita totum Christianismi institutum eò tendit, vt anima à statu mortis ad vitae statum transferatur, id est, vt quae prius oculos mentis à Deo auersos errori infixos habebat, modo ab omni errore auersos semper in Deum dirigat in omnibus, & corporis, & mentis operationibus, idem volens, idem nolens, quod author eius, & omnis

iv295 ordinis voluerit, noluerit. Si itaque ritè omnia excusseris in solo Christianismo veram philosophiam inuenies de Deo digna Deo, de homine homini conuenientia docentem, & ad veram omnium actionum perfectionem sui cultores ducentem.

Quod alterum attinet sola illa, quicquid promittit, non repugnantibus praestat, sola enim Catholica Ecclesia singulis saeculis perfecta virtutum exempla edidit, & etiamnum hodie parat posteritati veneranda in personis omnis aetatis, sexus, & conditionis; nec dubitare licet de fide, qua securitatem aeternam promittit, si huic fini subordinata media ad miraculum vsque omnia summa cum fidelitate praestat. Nondum quartum in Ecclesia annum absolui, & tamen illa iam tum sanctitatis exempla vidi vt verè cum Dauide exclamare cogar: *testimonia tua credibilia facta sunt nimis*. Taceo Episcopos, taceo Sacerdotes, quorum in familiari conuersatione à me audita verba diuini spiritus humana signa fuisse vel proprio sanguine obsignarem, ea sunt vitae innocentia, loquendi virtute: nec strictissimam viuendi regulam amplexos plures nominabo, de quibus idem affirmarem: duum generum exempla tantummodo adducam, vnum personarum à vita pessima ad sanctissimam conuersarum, alterum idiotarum vestro loquendi modo ita dictorum, qui tamen sublimes de Deo notitias absque vlllo studio ad pedes crucifixi adepti sunt. Ex hoc genere noui artibus mechanicis occupatos, seruilibus ministerijs adstrictos tum viros tum foeminas per virtutum diuinarum exercitium ad miranda Dei, & animae intelligenda subiectos, quorum vita sancta, verba Diuina, & opera non rato miraculosa, vt futurorum praedictio, & alia, quae taceo breuitatis causa. Scio quid miraculis à te obijci poterit: nec nos solis miraculis fidem habemus, sed vbi miraculi effectum animae alicuius à vitijs ad virtutes perfectam conuersionem videmus, omnium virtutum authori iure illud adscribimus: Miraculorum enim omnium vel maximum illud duco, quod qui triginta, quadraginta annos, & amplius in omni desideriorum suorum licentia

transegerunt, quasi momento temporis omnem malitiam auersati sanctissima virtutum exempla euadant, qualia ego hisce oculis vidi, hisce manibus amplexatus sum prae laetitia mihi aliisque lachrymas saepius mouentia. Non est Deus sicut Deus noster. |

iv296 Sanè si historiam temporum, si praesentem Ecclesiae statum consulis non in aduersariorum nostrorum libris, non apud illos, qui vel mortui inter nos, vel saltem infantiam nondum exuerunt, sed, quod in omni alia doctrina addiscenda fieri solet, apud illos, qui nostrorum confessione pro veris Catholicis habentur, videbis illam promissis semper stetisse, atque etiamnum indies stare, eamque ibi credibilitatis euidenciam offendes, quae tibi satisfaciet, praecipuè cum de Romano Pontifice longè mitiora sentias reliquis nostris aduersarijs, & operum bonorum necessitatem admittas: sed nostra quaeso in nostris examines scriptis, quod & tua de praeiudiciorum viribus dogmata tibi facillè persuadebunt.

Attulissem lubens Scripturae loca auctoritatem Pontifici tribuentia, quam ipse illi non alia de causa denegas, nisi quod in Scripturis eam non reperias, nec Christianam Rempublicam Iudaeorum Reipublicae similem admittas, sed quia de interprete Scripturae diuersa credis à nostra doctrina solam interpretationem Ecclesiae admittente, illud argumentum hac vice transeo, & ad secundum dico, regimen Christianum, quod vnitatem Fidei Sacramentorum, & charitatis vnicè quaerit, vnicum tantum caput admittere, cuius auctoritas non consistit in rebus quibuslibet pro arbitrio innouandis, quae aduersariorum calumnia est, sed in eo, vt res iuris diuini seu necessariae semper immutatae maneant, res autem iuris humani seu indifferentes mutantur, prout iustis de causis expedire iudicauerit Ecclesia v.g. si viderit malitiosos indifferentibus abuti ad necessariorum euersionem. Hinc in SS. interpretanda, in dogmatis Fidei determinandis id agit, vt à Deo per Apostolos tradita dogmata, & interpretationes conseruentur, noua & humana proscribantur. Non loquar de alijs ipsius auctoritati subiectis, cum sufficiat ad regimen monarchicum tibi probabile reddendum vnitas, & credendorum, & agendorum toties à Christo praecepta.

Si itaque vero virtutis amore duceris, fractionum perfectione delectaris, omnes in mundo societates perquirito, nec alibi inuenies perfectionis studium eo feruore suscipi, ea felicitate absolui, pro vt apud nos fit, quod solum argumentum tibi demonstrationis loco esse possit, quod verè *digitus Dei hic sit*.

iv297 Sed quò facilius id agnoscas, in te prius descende, & animam tuam excute, si enim ritè omnia perscrutaris mortuam illam inuenies; inter materiam motam ita versaris ac si mouens causa abesset, vel nihil esset: corporum enim religio est, non animarum, quam introducis, & in amore proximi actionibus indiuiduo conseruando, & speciei propagandae necessarijs prospicis, illarum verò actionum, quibus authoris notitiam, & amorem acquirimus, exiguam, & penè nullam curam habes. Sed & omnes tecum mortuos credis, qui lumen gratiae omnibus denegas, quia ipse illud non expertus es, nec certitudinem dari putas nisi demonstratiuam, nescius certitudinis fidei omnes demonstrationes superantis. Ipsa autem tua certitudo demonstratiua quam artis limitibus includitur? Excute quaeso omnes demonstrationes tuas, & vel vnam mihi afferto de modo quo cogitans, & extensum vniuntur, quo principium mouens corpori vnitur, quod mouetur. Sed quid ego de hisce demonstrationes à te peto, qui ne quidem eorum modos probabiles mihi explicare poteris, quo fit vt absque suppositis explicare nequeas voluptatis dolorisue sensum, & amoris aut odij motum adeoque omnis Cartesij Philosophia vt vt quam diligentissimè à te excussa, & reformata, non possit mihi vel hoc vnicum phoenomenon demonstratiuè explicare, quomodo nempe materiae in materiam impulsus ab anima materiae vnita percipiatur, Sed & ipsius materiae quam quaeso aliam notitiam nobis datis praeter quantitatis mathematicum examen circa figuras nec dum de vllo particularum genere nisi hypotheticè probatas? Quid autem magis à ratione alienum est, quam cuius diuina opera sensibus patent, eiusdem diuina verba negare, quod repugnent hominum demonstrationibus per hypothesin factis? & cum ne illam quidem corporis conditionem intelligatis, qua mediante mens percipit obiecta corporea, de illa tamen eius conditione sententiam

ferre, quae per mutationem corruptibilis in incorruptibile glorificata animae iterum socianda est. Sanè mihi persuasissimum est idem esse noua Dei, animae, & corporis naturam explicantia principia inuenire ac principia fictitia inuenire, eum diuinæ prouidentiae id repugnare vel ratio doceat, vt vera de illis principia sanctissimos homines per tot millia annorum latuerint hoc seculo primum aperienda per homines ne quidem moralium |

iv298 virtutum perfectionem assequutos; quin illa ego sola de Deo, anima, & corpore principia vera crediderim, quae ab exordio rerum creatarum in hunc vsque diem in vna eademque semper societate, in ciuitate Dei conseruantur. De quorum primis doctoribus senex ille, qui S. Iustino à Philosophia mundana ad Christianam Philosophiam transeundi author fuit, ait: quod fuerint *Philosophi antiquiores, beati, Iusti, Deo chari, qui Diuino Spiritu afflati locuti sunt, resque eas fore vaticinati sunt, quae nunc eueniunt*, Principia à talibus Philosophis proposita per similes eorundem successores non interrupta successione ad nos transmissa, & per eiusdem generis philosophos etiamnum hodie recta ratione illa quaerenti obuia sola vera principia crediderim, vbi doctrinae veritatem vitae sanctimonia demonstrat. Huius tū Philosophiae, & principia, & dogmata scrutare non apud inimicos eius, non apud illos eius asseclas, quos vel malitia mortuis, vel ignorantia pueris iungit, sed apud magistros eius perfectos in omni sapientia, & Deo charos atque vitae aeternae iam tum probabiliter participes, & agnosces Christianum perfectum, perfectum philosophum esse, etiamsi non nisi vetula fuerit, vel vilibus ministerijs intenta ancilla, vel lauandis pannis victum quaeritans mundi iudicio idiota; simulque cum S. Iustino exclamabis, *hanc vnam reperio Philosophiam, & tutam, & vtilem.*

Si tibi libuerit, lubens illum in me laborem suscipiam vt eorum tibi partim contradictionem, partim incertitudinem ostendam in quibus tua dogmata recedunt à nostris, licet optarem te agnito vno vel altero in tuis errore ad euidenciam credibilitatis, quae in nostris extat, dictis doctoribus te discipulum redderes, & inter primos poenitentiae tuae fructus Deo offeres errorum tuorum ab ipso te ad Diuini luminis irradiationem agnitorum confutationem, vt si prima tua Scripta mille animos à vera Dei notitia auerterint, eorundem palinodia proprio exemplo confirmata millena millia ad illum tecum, vt cum altero D. Augustino, reducant: quam tibi gratiam toto corde apprecor. Vale.

EPISTOLA LXVIII.*Viro Nobilissimo, ac Doctissimo,*

HENRICO OLDENBURGIO

B. D. S.

*Responsio ad Epistolam LXII.**Nobilissime, & Clarissime Domine,*

EO tempore, quo literas tuas 22 Julii accepi, Amstelaedamum profectus sum eo consilio, ut librum de quo tibi scripseram, typis mandarem. Quod dum agito; rumor ubique spargebatur librum quendam meum de Deo sub praelo sudare, meque in eo conari ostendere, nullum dari Deum: qui quidem rumor à plurimis accipiebatur. Unde quidam Theologi (hujus fortè rumoris auctores) occasionem cepere de me coram Principe, & Magistratibus conquerendi; stolidi praeterea Cartesiani, quia mihi favere creduntur, ut à se hanc amoverent suspicionem, meas ubique opiniones, & scripta detestari non cessabant, nec etiamnum cessant. Haec cum à Viris quibusdam fide dignis intellexissem, qui simul affirmabant, Theologos mihi ubique insidiari, editionem, quam parabam, differre statui, donec, quo res evaderet, viderem, & quod tum consilium sequerer, tibi significare proposui. Verùm negotium quotidie in pejus vergere videtur, & quid tamen agam, incertus sum. Interim meam ad tuas literas responsionem diutiùs intermittere nolui, & primò tibi maximas ago gratias pro amicissimâ tuâ admonitione, cujus tamen ampliorem explicationem desidero, ut sciam, quaenam ea dogmata esse credas, quae religiosae virtutis praxin labefactare viderentur. Nam quae mihi cum ratione convenire videntur, eadem ad virtutem maximè esse utilia credo. Deinde, nisi tibi molestum sit, velim, ut loca Tractatûs Theologico-politici, quae viris doctis scrupulum injecerunt, mihi indicares. Cupio namque istum Tractatum notis quibusdam illustrare, & concepta de eo praejudicia, si fieri possit, tollere. Vale.

EPISTOLA LXIX.

Domino Doctissimo
LAMBERTO VAN VELTHUYSEN
B. D. S.

Praestantissime clarissimeque D^e.

iv300 **M**irror Neostadium nostrum dixisse, me animo volvere refutationem eorum scriptorum, quae ab aliquo tempore contra meum tractatum sunt edita, et inter ea mihi refutandum proponere manuscriptum tuum. Nam scio, me nunquam in mente habuisse, meorum quemquam adversariorum refellere, adeo omnes mihi indigni visi sunt, quibus responderem, nec D^o Neostadio aliud me dixisse memini quam quod proposuerim praedicti tractatus loca quaedam obscuriora notis illustrare, iisque manuscriptum tuum, una cum mea responsione adjungere, si hoc bona tua venia posset fieri, quam ut abs te peteret, ipsum rogavi, addens, quod si forte hanc nobis veniam concedere, ea de causa noles quod in mea responsione quaedam asperius dicta sint ut tibi eadem vel corrigendi, vel delendi integra esset potestas. sed interim D^o Neostadio nihil succenseo, tibi tamen rem, ut est, indicare volui, ut, si quam peto veniam impetrare non potero, ostenderem saltem, me manuscriptum tuum te invito nequaquam vulgare voluisse. Et quamvis credam, posse id fieri, absque ullo tuae famae periculo, si modo nomen tuum eidem non inscribatur, nihil tamen faciam, nisi mihi ejusdem evulgandi licentiam concedas. Sed, ut verum fatear, rem mihi multo magis gratam faceres, si argumenta illa, quibus te meum tractatum impugnare, posse credis, velis scribere, et manuscr. tuum iisdem augere, quod ut facias enixissime rogo; nam nemo est, cujus ego argumenta libentius perpendere velim, scio enim te solo veritatis studio teneri, et singularem tui animi candorem novi, per quem te ego iterum, atque iterum oro ut hoc laboris ad te suscipere non graveris et me esse credas

Tui observantissimum
B. de Spinoza

iv301

Myn Heere
Myn Heere Lambert Velthuysen
Der medesynten Doctor woonende
op de nieuwe gragt
Tot
port Uytregt.

EPISTOLA LXX.

Praestantissimo acutissimoque Philosopho,

B. D. S.

G. H. SCHULLER, Med. Dr.

Amsterd. 14. Novemb. 1675.

⊙

Doctissime ac Praestantissime Domine, Fautor summopere colende

- iv301** **U**ltimas meas una cum Processu Anonymi Tibi rite fuisse traditas spero, simulque Te adhuc bene valere, prout Ego bene valeo. Caeterum intra trimestre spatium à Nostro Tschirnhausio nihil literarum habui, unde tristes conjecturas formaveram, ipsum ex Anglia in Gallias tendentem iter funestum fecisse; jam verò iis acceptis, gaudio plenus, eas juxta ejus petitum cum Domino communes facere debui, atque significare cum officiosissima salute Eum salvum Parisios advenisse, D^u Hugenium ibidem, prout praemonueramus, offendisse, quaque de causa se ipsius ingenio omnimode accommodaverat, adeo ut ab ipso magni aestimetur; mentionem fecerat, Dominationem vestram ei conversationem ipsius (Hugenij) commendasse, ejusque personam plurimi facere, quod ei valde arriserat, adeo ut et, se similiter vestram personam magni facere, responderit, jamque nuper Tr: Theol. Pol. ab illa obtinuerit, qui à permultis ibidem aestimatur, seduloque inquiritur, nunquid plura ejusdem Authoris Scripta lucem |
- iv302** videant, ad quod D^{us} Tschirnh. responderat, sibi nulla praeter Demonstr. in 1 & 2. partem Princ. Cartesij esse nota; Caeterum de Domino nihil praeter jam dicta retulit, unde sperat, id ei quoque non ingratum fore. Nuper Hugenius nostrum Tschirnhausium ad se accersi curaverat, eique indicaverat, Dominum Colbert desiderare aliquem, qui ejus filium in Mathematicis instrueret, quodsi ejusmodi conditio ei arrideret, eam compararet, ad quae Noster aliquod dilationis tempus petens, tandem se promptum declaraverat. Rediit itaque Hugenius cum responso, quod D^o Colbert ista propositio maximè placuisset, praesertim, cùm ex imperitia linguae Gallicae ejus filium Latinè alloqui tenebatur. Ad nuperrimè factam objectionem respondet, pauca illa verba, quae jussu Domini scripseram, ipsi sensum intimiùs aperuisse, seque easdem cogitationes jam modò fovisse (quandoquidem hisce duobus modis explicationem praecipuè admittant) quòd verò eam, quae nuper in objectione erat contenta, secutus fuerit, duae sequentes effecerant rationes, quarum prima, quod sibi aliàs videantur adversari prop. 5 et 7 lib. 2^{di}: In prima n. harum statuitur, Ideata esse causam idearum efficientem, quod tamen per demonstrationem posterioris videtur evinci propter citatum axioma 4 p. 1; Vel (quod mihi potius persuadeo) applicationem hujus axiomatis juxta Authoris intentum non rectè instituo, quod sane perlibenter ab ipso, si negotia ejus ferant, perciperem. Secunda, quo minus exhibitam explicationem sequerer, causa fuit, quod hac ratione Attributum cogitationis se multo latius, quàm attributa caetera extendere statuatur; cùm verò unumquodque attributorum Essentiam Dei constituat, non video sane qua ratione hoc huic non contrarietur. Hoc saltem insuper dicam, si alia Ingenia ex meo judicare liceat, propositiones 7 et 8^{vam} lib. 2. admodum difficulter intellectum iri, idque non alia de causa, quàm quia Authori placuit (cum non dubitem, quod ipsi tam planae fuerunt visae) demonstrationes ijs adjunctas tam brevibus et non verbosiùs explicatis complecti. Refert praeterea, se Parisijs invenisse Virum insigniter eruditum, inque variis Scientiis versatissimum ut et à vulgaribus Theologiae praejudicijs liberum Leibniz appellatum quo|cum
- iv303** familiaritatem contraxit intimam, cùm sit subjectum, quod una cum eo intellectùs perfectionem continuare allaborat, imo hoc ipso nihil melius aestimat, utiliusve censet; In Moralibus eum, inquit, esse exercitatissimum, qui sine ullo affectuum impetu ex solo rationis dictamine loquitur. In Physicis, & praesertim Metaphysicis studiis de Deo & Anima pergit, illum esse expertissimum, Tandem concludit eum esse dignissimum, cui Scripta Domini, concessa priùs venia, communicentur, cum credat, quod Authori magnum inde proveniet commodum, prout prolixè ostendere promittit

si Dominationi Tuae id placuerit; sin vero minus, nullum moveat scrupulum, quin juxta datam fidem ingenuè ea sit celaturus, uti ne vel minimam eorum mentionem fecit. Idem ille Leibniz magni aestimat Tr. Theol. Polit. de cujus materia Domino, si meminerit, Epistolam scripsit aliquando. Rogarem itaque Dominum, ut nisi sontica subsit causa, id pro generosa Tua humanitate permittere ne graveris, sed si fieri possit, quam proximè resolutionem Tuam aperias, cum acceptis responsoriis Tuis, nostro Tschirnhausio respondere potero, quod avidè Die Martis vesperi facerem, nisi impedimenta graviora Domino moram nectere coegerint. D. Bresserus ex Clivia redux factus, multam Cerevisiae Patriae quantitatem huc misit, monui ipsum ut dimidiam Tonnam Domino concederet, quod cum amiciss. salutatione praestare promisit. Denique styli ruditati, calamique celeritati ignoscas quaeso, mihiq; ad servitia Tua exequenda imperes, ut occasionem realem habeam testandi me esse,

Vir Praestantissime,
servum Tibi paratissimum
G. H. Schuller.

EPISTOLA LXXI.*Clarissimo Viro*

B. D. S.

HENRICUS OLDENBURGIUS

P. S.

iv304 **Q**Uantum video ex tuis Novissimis, in periculo versatur Libri à te publico destinati Editio. Non possum non probare institutum tuum, quo illustrare, & mollire te velle significas, quae in Tractatu Theologico-Politico crucem Lectoribus fixere. Ea imprimis esse putem, quae ambiguè ibi tradita videntur de Deo, & Naturâ; quae duo à te confundi, quamplurimi arbitrantur. Adhaec multis tollere videris miraculorum auctoritatem, & valorem, quibus solis Divinae Revelationis certitudinem adstrui posse, omnibus ferè Christianis est persuasum. Insuper, de Jesu Christo, Mundi Redemptore, & unico hominum Mediatore, deque ejus Incarnatione, & Satisfactione sententiam tuam celare te ajunt; postulantque, ut de tribus hisce capitibus mentem tuam dilucidè aperias. Quod si feceris, in eoque Christianis cordatis, & ratione valentibus placueris, in tuto res tuas fore opinor. Haec paucis te scire volui, qui sum tui studiosissimus. Vale.

Dab. die 15. Novemb. 1675.

P.S. Fac, quaeso, brevi sciam, has meas lineolas tibi ritè traditas fuisse.

EPISTOLA LXXII.

Doctissimo, Expertissimoque Viro

G. H. SCHULLER

B. D. S.

⊙
Expertissime De. amice plurimum colende

PErgratum mihi fuit, ex literis tuis, hodie acceptis, intelligere, quod bene valeas, et
 quod Tschirenhausius noster foeliciter iter |
 suum in Galliam confecerit. in sermonibus, quos cum D^o Hugenio de me habuit,
 prudenter sane, meo quidem iudicio se gessit, et praeterea summopere gaudeo, quod
 tam opportunam occasionem ad finem, quem sibi destinaverat, invenerit. Quid autem
 in axioma 4°. p. 1. reperit, ex quo contradicere videatur prop. 5. p. 2. non video. in
 hac enim prop. affirmatur, quod ideae cujuscumque essentia Deum, quatenus ut res
 cogitans consideratur, pro causa habet; in illo autem axioma, quod effectus cognitio
 sive idea, a cognitione sive idea causae pendeat. Sed ut verum fatear, tuae epistolae
 sensum hac in re non satis assequor, et vel in tua epistola, vel in ipsius exemplari
 errorem festinantis calami esse credo. Nam scribis, in prop. 5. affirmari, ideata esse
 causam efficientem idearum, cum tamen hoc ipsum in eadem propositione expresse
 negetur; atque hinc omnem confusionem oriri, nunc existimo, ac proinde frustra in
 praesentiarum de hac materia prolixius scribere conarer, sed expectandum mihi est,
 donec ipsius mentem mihi clarius explices, et sciam an satis emendatum habeat
 exemplar. Lybnizium, de quo scribit, me per epistolas novisse credo, sed qua de causa
 in Galliam profectus sit, qui Francfurti consiliarius erat, nescio. quantum ex ipsius
 epistolis conjicere potui, visus est mihi homo liberalis ingenii, et in omni scientia
 versatus. Sed tamen ut tam cito ei mea scripta credam, inconsultum esse iudico.
 Cuperem prius scire, quid in Gallia agat, et iudicium nostri Tschir. audire, postquam
 ipsum diutius frequentaverit, et ipsius mores intimius noverit. Coeterum nostrum
 istum amicum meo nomine, quam officiosissime saluta, et si qua in re ipsi servire
 possum, quicquid velit, imperet, et me sibi ad omnia obsequia paratissimum reperiet.
 Adventum sive reditum Domini et amici colendissimi Bresseri gratulor. pro promissa
 deinde cerevicia magnas ago gratias, et quocumque modo potero etiam referam. Tui
 Denique Parentis processum nondum experiri tentavi; nec credo quod animum ad id
 tentandum applicare potero. Nam quo magis rem ipsam cogito, mihi magis persuadeo
 te non aurum confecisse, sed parum quod in Antimonio latebat separavisse. Sed de hoc
 alias fusius, nunc temporis angustia praecludor, interim si aliqua |
 in re tibi operam praestare possum ecce me, quem semper invenies

Vir praestantissime

*Tibi amicissimum et Servum**Paratissimum*

B. despinoza

Hagae Comitum 18 Novembri

1675

*Myn Heer**Myn Heer G. H. Schuller**Der medesynen Doctor woonende
 in de kortsteegh in de gestofeerde
 hoet*

t'

*Port**Amsterdam.*

EPISTOLA LXXIII.

Viro Nobilissimo, ac Doctissimo,
HENRICO OLDENBURGIO
B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

Nobilissime Domine,

Perbrevitas tuas literas, 15. Nov. ad me datas, die Saturni elapsâ accipi: in iis ea tantummodò indicas, quae in Tractatu Theologico-Politico crucem lectoribus fixere. Cùm tamen ex iis etiam cognoscere speraverim, quatenus eae opiniones essent, quae |
iv306 religiosae virtutis praxin labefactare viderentur, de quibus antea monueras. Sed, ut de
iv307 tribus illis capitibus, quae notas, mentem meam tibi aperiam, dico, & quidem ad primum, me de Deo, & Naturâ sententiam fovere longè diversam ab eâ, quam Neoterici Christiani defendere solent. Deum enim rerum omnium causam immanentem, ut ajunt, non verò transeuntem statuo. Omnia, inquam, in Deo esse, & in Deo moveri cum Paulo affirmo, & fortè etiam cum omnibus antiquis Philosophis, licet alio modo; & auferam etiam dicere, cum antiquis omnibus Hebraeis, quantum ex quibusdam traditionibus, tametsi multis modis adulteratis, conjicere licet. Attamen quòd quidam putant, Tractatum Theologico-Policum eo niti, quòd Deus, & Natura (per quam massam quandam, sive materiam corpoream intelligunt) unum, & idem sint, totâ errant viâ. Ad miracula deinde quod attinet, mihi contrâ persuasum est, divinae revelationis certitudinem solâ doctrinae sapientiâ, non autem miraculis, hoc est, ignorantia adstrui posse, quod satis prolixè Cap. VI. de miraculis ostendi. Hoc tantum hîc addo, me inter Religionem, & Superstitionem hanc praecipuam |
iv308 agnoscere differentiam, quòd haec ignorantiam, illa autem sapientiam pro fundamento habeat, & hanc causam esse credo, cur Christiani non fide, neque charitate, neque reliquis Spiritûs Sancti fructibus; sed solâ opinione inter reliquos dignoscuntur; nempe, quia, ut omnes, solis miraculis, hoc est ignorantia, quae omnis malitiae fons est, se defendunt; atque adeò fidem, licet veram, in superstitionem vertunt. Verùm an huic malo remedium adhibere reges unquam concedent, valde dubito. Denique, ut de tertio etiam capite mentem meam clariùs aperiam, dico ad salutem non esse omninò necesse, Christum secundum carnem noscere; sed de aeterno illo filio Dei, hoc est, Dei aeternâ sapientiâ, quae sese in omnibus rebus, & maxime in Mente humanâ, & omnium maximè in Christo Jesu manifestavit, longè aliter sentiendum. Nam nemo absque hâc ad statum beatitudinis potest pervenire, utpote quae sola docet, quid verum & falsum, bonum & malum sit. Et quia, uti dixi, haec sapientia per Jesum Christum maximè manifestata fuit, ideò ipsius discipuli eandem, quatenus ab ipso ipsis fuit |
iv309 revelata, praedicaverunt, seseque spiritu illo Christi supra reliquos gloriari posse ostenderunt. Caeterum quòd quaedam Ecclesiae his addunt, quòd Deus naturam humanam assumpserit, monui expressè, me, quid dicant, nescire; imò, ut verum fatear, non minùs absurdè mihi loqui videntur, quàm si quis mihi diceret, quòd circulus naturam quadrati induerit. Atque haec sufficere arbitror ad explicandum, quid de tribus illis capitibus sentiam. An eadem Christianis, quos nosti, placitura sint, id tu meliùs scire poteris. Vale.

.....

iv306b Perbreves tuas literas 15 Novemb die Saturni modò elapsa accipi: in iis ea tantummodò indicas, quae in tract. theologico-politico crucem lectoribus fixere. Cum tamen iis etiam cognoscere speraverim, quatenus eae opiniones essent, quae religiosae virtutis |
iv307b praxin. labefactare viderentur, de quibus multa monueras. Sed ut de tribus illis capitibus, quae notas, mentem meam tibi aperiam, dicam, et quidem ad primum, me de Deo, et natura longè diversam fovere sententiam, ab ea, quam neoterici Christiani

defendere solent, Deum enim rerum omnium causam immanentem, ut ajunt, non verò transeuntem statuo. Omnia, inquam, in Deo esse, et in Deo moveri cum Paulo affirmo et forte etiam cum omnibus antiquis philosophis, licet alio modo, et auderem dicere, cum antiquis omnibus Hebraeis, quantum ex quibusdam traditionibus, tametsi multis modis adulteratis conjicere licet. Attamen quod quidam putant tractatum theol. polit. eo niti, quòd Deus et natura (per quam massam quandam, sive materiam incorpoream intelligunt) unum et idem sit, tota errant via. Ad miracula deinde quod attinet, mihi contra persuasum sit, divinae revelationis certitudinem, sola doctrinae sapientia, non autem *miraculis, hoc est ignorantia*, adstrui posse. Quod satis prolixè cap. 6. de Miraculis ostendi. Hoc tamen hîc addo, me inter religionem et superstitionem hanc praecipuè |

iv308b agnoscere differentiam, quod haec ignorantiam, illa autem sapientiam pro fundamento habeat, et hanc causam esse credo, cur Christiani non fide neque caritate, neque reliquis Spiritus S. fructibus, sed sola opinione inter reliquos dignoscuntur, nempe, quia ut omnes, *miraculis, hoc est ignorantia*, quae omnis malitiae fons est, se defendunt, atque adeò fidem, licet veram, in superstitionem vertunt. Verùm an huic malo remedium adtribuere Reges unquam concedent, valde dubito. Denique, ut de *tertio etiam capite*, mentem meam clarius aperiam, dico ad salutem non esse omnino necesse Christum secundum carnem noscere; sed de aeterno illo Dei filio, hoc est Dei aeterna sapientia, quae sese in omnibus rebus, et maximè in mente humana, et maximè in mente Christi Jesu manifestavit, longè aliter sentiendum. Nam nemo absque hac ad statum beatitudinis potest pervenire, utpote quae sola docet, quid verum, quid falsum, bonum et malum sit. Et quia uti dixi, haec sapientia per J. Christum maximè manifestata fuit, ideò ipsius discipuli eandem quatenus ab ipso fuit revelata, praedicaverunt, seseque spiritu illo Christi super reliquos gloriari posse ostenderunt. Caeterum quòd |

iv309b quaedam Ecclesiae his addunt, ut quod Deus naturam humanam sumserit, monui expressè, me quid dicant nescire, imò ut verum fatear non minus absurdè mihi loqui videntur, quàm si quis mihi diceret, quòd circulus naturam quadrati induerit. Atque haec sufficere arbitror, ad explicandum quid de tribus illis capitibus sentiam, an eadem Christianis, quos nosti placitura sint, id tu melius scire poteris. Vale.

EPISTOLA LXXIV.

Clarissimo, Doctissimoque Viro,

B. D. S.

HENR. OLDENBURGIUS

S. P.

Responsio ad Praecedentem.

iv309 **Q**Uandoquidem accusare me videris nimiae brevitatis, culpam illam hâc vice nimiâ prolixitate eluam. Exspectaveras, ut video, earum in Scriptis tuis opinionum enarrationem, quae Religiosae virtutis praxin convellere Lectoribus tuis videantur. Dicam |

iv310 quid sit rei, quod potissimùm eos excruciet. Fatalem videris rerum, & actionum omnium necessitatem adstruere: atqui illâ concessa, assertâque, legum omnium, omnis virtutis, & religionis incidi nervos, omnesque remunerationes, & poenas inanes esse, autumant. Quicquid cogit, vel necessitatem infert, excusare iidem arbitrantur; proindeque neminem inexcusabilem in Dei conspectu fore censent. Si fatis agamur, durâque revolutâ manu omnia certo, & inevitabili tramite vadunt, quis culpae, poenarumque sit locus, illi equidem non assequuntur. Quis huic nodo adhiberi possit cuneus, perquam ardua res dictu est. Tu quid opis hanc in rem suppeditare posses, scire & discere pervelim.

Ad sententiam illam tuam, quam de tribus capitibus, à me notatis, aperire mihi dignaris, haec inquirenda subeunt. Primò, quonam sensu *Miracula, & Ignorantiam* pro Synonymis, & aequipollentibus habeas, ut in Novissimis tuis sentire videris; cum Lazari à mortuis resuscitatio, & Jesu Christi à morte resurrectio omnem Naturae creatae vim superare, & soli potentiae divinae competere videatur; neque id ignorantiam culpabilem arguat, quod intelligentiae finitae, certisque repagulis constrictae limites excedat necessum est. An non convenire censes creatae Menti & scientiae, increatae Mentis, ac supremi Numinis talem scientiam, potentiamque agnoscere, quae penetrare, ac praestare ea possit, quorum ratio, ac modus à nobis homuncionibus reddi, & explicari nequeat? Homines sumus, humani nihil à Nobis alienum ducendum videtur. Deinde, cum capere te nequire fatearis, Deum reverâ naturam humanam assumpsisse, quaerere ex te fas sit, quomodò illa Euangelii nostri, & Epistolae ad Hebraeos scriptae locos intelligas, quorum prior affirmat, *verbum carnem factum esse*; posterior, *Filium Dei non Angelos, sed semen Abrahae assumpsisse*. Et totius Euangelii tenorem id inferre putem Filium Dei unigenitum λόγον, (qui & Deus, & apud Deum erat) in naturâ humanâ se ostendisse, & pro nobis peccatoribus ἀντίλυτρον, redemptionis precium, passione, & morte suâ exsolvisse. Quid de his, & similibus dicendum, ut sua constet Euangelio, & Christianae Religioni, cui te favere opinor, veritas, lubens edoceri vellem.

iv311 Plura scribere statueram, sed interpellant amici invisentes, quibus negare humanitatis officia nefas duco. Sed & haec, quae congeffi hâc Epistolâ, suffecerint, & fortasse taedium tibi Philosophanti creaverint. Vale igitur, & me jugem Eruditionis & Scientiae tuae cultorem crede.

Dab. Londini die 16. Decemb. 1675.

EPISTOLA LXXV.

Viro Nobilissimo, ac Doctissimo,

HENR. OLDENBURGIO

B. D. S.

*Responsio ad Praecedentem.**Nobilissime Domine,*

iv311 **V**ideo tandem, quid id fuerit, quod à me postulabas ne evulgarem; sed quia id ipsum praecipuum est fundamentum eorum omnium, quae in Tractatu, quem edere destinaveram, habentur, volo hîc paucis explicare, quâ ratione ego fatalem omnium rerum, & actionum necessitatem statuum. Nam Deum nullo modo fato subjicio, sed omnia inevitabili necessitate ex Dei naturâ sequi concipio eodem modo, ac omnes concipiunt, ex ipsius Dei natura

iv312 sequi, ut Deus se ipsum intelligat; quod sanè nemo negat ex divinâ naturâ necessariò sequi, & tamen nemo concipit, Deum fato aliquo coactum, sed omninò liberè, tametsi necessariò se ipsum intelligere.

Deinde haec inevitabilis rerum necessitas nec jura divina, nec humana tollit. Nam ipsa moralia documenta, sive formam legis, seu juris ab ipso Deo accipiant, sive non, divina tamen sunt, & salutaria, & si bonum, quod ex virtute, & amore divino sequitur, à Deo tanquam Judice accipiamus, vel ex necessitate Divinae naturae emanet, non erit propterea magis, aut minùs optabile, ut nec contrâ mala, quae ex pravis actionibus, & affectibus sequuntur, ideò, quia necessariò ex iisdem sequuntur, minùs timenda sunt, & denique sive ea, quae agimus, necessariò, vel contingenter agamus, spe tamen, & metu ducimur.

Porrò homines coram Deo nullâ aliâ de causâ sunt inexcusabiles, quàm quia in ipsius Dei potestate sunt, ut lutum in potestate figuli, qui ex eâdem massâ vasa facit, alia ad decus, alia ad dedecus. Ad haec pauca si attendere velis aliquantulum, non dubito, quin fa|cili

iv313 negotio ad omnia argumenta, quae in hanc sententiam objici solent, respondere possis, ut multi jam mecum experti sunt.

Miracula, & ignorantiam pro aequipollentibus sumpsi, quia ii, qui Dei existentiam, & Religionem miraculis adstruere conantur, rem obscuram per aliam magis obscuram, & quam maximè ignorant, ostendere volunt, atque itâ novum argumentandi genus adferunt, redigendo scilicet non ad impossibile, ut ajunt, sed ignorantiam. Caeterùm meam de miraculis sententiam satis, ni fallor, explicui in Tractatu Theologico-Politico. Hoc tantùm hîc addo, quòd si ad haec attendas, quòd scilicet Christus non Senatui, nec Pilato, nec cuiquam infidelium; sed sanctis tantummodò apparuerit, & quòd Deus neque dextram, neque sinistram habeat, nec in loco; sed ubique secundùm essentiam sit, & quòd materia ubique sit eadem, & quòd Deus extra Mundum in spatio, quod fingunt, imaginario, sese non manifestet, & quòd denique Corporis humani compages intra debitos limites solo aëris pondere coërceatur, facilè videbis, hanc Christi apparitionem non absimilem esse illi, quâ Deus Abrahamo apparuit, quando tres vidit homines, |

iv314 quos ad secum prandendum invitavit. At dices, Apostolos omnes omninò credidisse, quòd Christus à morte resurrexerit, & ad coelum reverâ ascenderit: quod ego non nego. Nam ipse etiam Abrahamus credidit, quòd Deus apud ipsum pransus fuerit, & omnes Israëlitae, quòd Deus è coelo igne circumdatus ad montem Sinai descenderit, & cum iis immediatè locutus fuerit, cum tamen haec, & plura alia hujusmodi apparitiones, seu revelationes fuerint, captui, & opinionibus eorum hominum accommodatae, quibus Deus mentem suam iisdem revelare voluit. Concludo itaque Christi à mortuis resurrectionem reverâ spiritualem, & solis fidelibus ad eorum captum revelatam fuisse, nempe quòd Christus aeternitate donatus fuit, & à mortuis, (mortuos hîc intelligo eo sensu, quo Christus dixit: *sinite mortuos mortuos suos sepelire*) surrexit, simulatque vitâ & morte singularis sanctitatis exemplum dedit, & eatenus discipulos suos à mortuis suscitavit, quatenus ipsi hoc vitae ejus, & mortis

exemplum sequuntur. Nec difficile esset totam Euangelii doctrinam secundum hanc hypothesin explicare. Imo Caput 15. Ep. 1. ad Corinthios

- iv315** ex solâ hâc hypothesi explicari potest, & Pauli argumenta intelligi, cum aliâ communem hypothesin sequendo infirma appareant, & facili negotio refelli possint, ut jam taceam, quòd Christiani omnia, quae Judaei carnaliter, Spiritualiter interpretati sunt. Humanam imbecillitatem tecum agnosco. Sed te contra rogare mihi liceat, an nos homunciones tantam Naturae cognitionem habeamus, ut determinare possimus, quousque ejus vis, & potentia se extendit, & quid ejus vim superat? quod quia nemo sine arrogantia praesumere potest, licet ergo absque jactantia miracula per causas naturales, quantum fieri potest, explicare, & quae explicare non possumus, nec etiam demonstrare, quòd absurda sint, satius erit judicium de iis suspendere, & Religionem, uti dixi, solâ Doctrinae sapientia adstruere. Loca denique Euangelii Johannis & Epistolae ad Hebraeos iis, quae dixi, repugnare credis, quia Linguarum orientalium phrases Europaeis loquendi modis metiris, & quamvis Johannes suum Euangelium Graecè scripserit, hebraizat tamen. Quicquid sit, an credis, quando Scriptura ait, quòd Deus in Nube sese manifestaverit, aut quòd in Tabernaculo, & in |
- iv316** Templo habitaverit, quòd ipse Deus naturam Nubis, Tabernaculi, & templi assumpserit? atqui hoc summum est, quod Christus de se ipso dixit, se scilicet templum Dei esse, nimirum quia, ut in meis praecedentibus dixi, Deus sese maximè in Christo manifestavit, quod Johannes ut efficacius exprimeret, dixit verbum factum esse carnem. Sed de his satis.

.....

- iv311b** *Nobilissime Dne.* Video tandem quid id fuerit, quod à me postulabas ne evulgarem. Sed quia id ipsum praecipuum fundamentum est eorum omnium, quae in tractatu quem edere destinaveram habentur, volo hîc paucis explicare qua ratione ego fatalem omnium rerum et actionum necessitatem statuam. Nam Deum nullo modo fato subjicio, sed omnia inevitabili necessitate ex Dei natura sequi concipio, eodem modo, quo omnes concipiunt quod ex ipsius Dei |
- iv312b** natura sequatur, ut Deus se ipsum intelligat; quod sane nemo negat ex divina natura necessariò sequi; et tamen nemo concipit, quòd Deus fato aliquo coactus, sed quod omnino libere, tametsi necessariò, se ipsum intelligat. Deinde haec inevitabilis rerum necessitas nec jura divina, nec humana tollit. Nam ipsa moralia documenta sive formam Legis cujusvis ab ipso Deo accipiant sive non, Divina tamen sunt ac salutaria, et si bonum quod ex virtute & amore Divino sequitur, a Deo tanquam giudice accipiamus, vel quod ex necessitate Divinae naturae emanet, non erit propterea magis vel minus optabile, ut nec contra mala quae ex pravis actionibus et affectibus sequuntur, ideo quia necessariò ex iisdem sequuntur, minus timenda sunt; et denique sive ea quae agimus necessariò, sive contingenter agamus, spe tamen ac metu ducimur. Porro homines coram Deo nulla alia de causa sunt inexcusabiles, quàm quia in ipsius Dei potestate sunt ut lutum in potestate figuli, qui ex eadem massa vasa facit alia ad decus, alia ad dedecus. Ad haec pauca si aliquantulum attendere velis, non dubito quin facili negotio ad |
- iv313b** omnia argumenta quae in hanc sententiam objici solent respondere possis, ut multi jam mecum experti sunt. Miracula et ignorantiam pro aequipollentibus sumsî, quia ii qui Dei existentiam & religionem miraculis astruere conantur, rem obscuram per aliam magis obscuram & quam maximè ignorant, ostendere volunt, atque ita novum argumentandi genus afferunt, redigendo scilicet, non ad impossibile, ut ajunt, sed ad ignorantiam. Caeterum meam de miraculis sententiam satis opinor explicui in tractatu theologico-politico. Hoc tantum hic addo, quodsi ad haec attendas, quod scilicet Christus nec Senatui, nec Pilato, nec cuiquam infidelium, sed sanctis tantummodò apparuerit, et quod Deus neque dextram neque sinistram habeat, nec in loco sed ubique secundum essentiam sit, et quod materia ubique sit eadem, et quod Deus extra mundum in spatio quod fingunt, imaginario sese non manifestet, et quod denique

corporis humani compages intra debitos limites solo aëris pondere coerceatur, facile videbis hanc Christi apparitionem non absimilem esse ab illa qua Deus Abrahamo apparuit, quando tres vidit homines, |

iv314b quos ad secum prandendum invitavit. At dices, Apostolos omnino credidisse quòd Christus à morte resurrexerit, & ad coelum revera ascenderit; quod ego non nego. Nam ipse etiam Abrahamus credidit, quòd Deus apud ipsum pransus fuerit, et omnes Israëlitae, quod Deus ex coelo igne circumductus ad montem Sinai descenderit et cum ipsis immediatè locutus fuerit, cum tamen haec pluresque aliae ejusmodi apparitiones seu revelationes fuerint captui et opinionibus eorum hominum accommodatae, quibus Deus mentem suam iisdem revelare voluit. Concludo itaque Christi à mortuis resurrectionem revera spiritualem, et solis fidelibus ad eorum captum revelatam fuisse, nempe quòd Christus aeternitate donatus fuerit, et à mortuis (mortuos hic intelligo, eo sensu quo Christus dixit, sinite mortuos, mortuos suos sepelire) surrexit, simulatque vita ac morte singularis sanctitatis exemplum dedit, et eatenus discipulos suos à morte suscitavit, quatenus ipsi hoc ejus vitae et mortis exemplum sequuntur. Nec difficile esset totam Evangelii doctrinam secundum hanc hypothesin explicare. Imo caput 15. Epist. 1. ad Corinth. ex sola hac hypothesi explicari potest, et Pauli |

iv315b argumenta intelligi, cùm alias communem hypothesin sequendo infirma appareant, et facili negotio refelli possint. Ut taceam, quod Christiani omnia, quae Judaei carnaliter, spiritualiter interpretati sunt. Humanam imbecillitatem tecum agnosco. Sed te contra rogare mihi liceat, an nos homunciones tantam naturae cognitionem habeamus ut determinare possimus, quousque ejus vis et potentia se extendat, et quid ejusdem vim superet? quod quia nemo sine arrogantia praesumere potest, licet ergo absque jactantia, miracula per causas naturales quantum fieri potest explicare; et quae explicare non possumus, nec etiam demonstrare quòd absurda sint, satius erit de iis judicium suspendere, et religionem ut dixi sola doctrinae sapientia astruere. Loca denique Evangelii Johannis, et Epistolae ad Hebraeos, iis quae dixi repugnare credis, quia linguarum orientalium phrases Europaeis loquendi modis metiris, et quamvis Johannes suum Evangelium graece scripserit, Hebraizat tamen. Quicquid sit, an credis quando scriptura ait quod Deus in nube sese manifestaverit, aut quòd in Tabernaculo et in templo habitaverit,

iv316b quòd ipse Deus naturam tabernaculi aut templi sumserit? atqui hoc summum est, quod Christus de se ipso dixit, se scilicet templum Dei esse, nimirum, quia, ut in praecedentibus meis dixi, Deus sese maximè in Christo manifestavit, quod Johannes ut efficacius exprimeret, dixit, verbum factum esse carnem.

EPISTOLA LXXVI.

Nobilissimo Juveni

ALBERTO BURGH

B. D. S.

S. D.

Responsio ad Epistolam LXVII.

iv316 **Q**Uod, ab aliis mihi relatum, credere vix potueram, ex tuis tandem literis intellexi; nimirum te non tantum Romanae Ecclesiae membrum effectum, ut ais; sed & ejus acerrimum propugnatorem esse; jamque maledicere, & petulanter in tuos adversarios debacchari didicisse. Ad easdem nihil respondere proposueram,

iv317 certus tibi magis opus esse temporis usu, quam ratione, ut ad te, tuosque restituaris; ut jam taceam alias causas, quas tu olim probasti, quando de Stenonio (cujus nunc vestigia sequeris) sermo inter nos fuit. Sed amici quidam, qui ex egregia tua indole magnam spem mecum conceperant, me summopere rogârunt, ne amici officio deessem, & id potius cogitarem, quod nuper fueris, quam quod nunc sis, & alia hujusmodi; quibus tandem adductus sum haec pauca tibi scribere, enixè rogans, ut eadem aequo animo legere digneris.

Neque hîc Sacerdotum, & Pontificum vitia, ut Ecclesiae Romanae adversarii solent, narrabo, quò te ab iisdem avertam. Solent enim haec saepe malo ex affectu vulgari, & magis ad irritandum, quam ad docendum adduci. Imò concedam in Romanâ plures reperiri magnae eruditionis viros, & probatae vitae, quam in aliâ quâcunque Ecclesiâ Christianâ: plures enim hujus Ecclesiae membra cum sint, plures etiam cujuscunque conditionis viri in eadem reperiuntur. Hoc tamen negare minimè poteris, nisi fortè cum ratione memoriam etiam amisisti, in quâcunque Ecclesiâ plures

iv318 dari viros honestissimos, qui Deum justitiâ, & charitate colunt; plures enim hujus generis inter Lutheranos, Reformatos, Mennonitas, & Enthusiastas novimus, & ut alios taceam, parentes tuos nôsti, qui tempore Ducis Albani pari animi constantiâ, ac libertate omnium tormentorum genera propter Religionem passi sunt; ac proinde concedere debes vitae sanctitatem non esse Romanae Ecclesiae propriam; sed omnibus communem. Et quia per hoc novimus (ut cum Apostolo Joh. 1 Epist. cap. 4. vers. 13. loquar) quòd in Deo manemus, & Deus manet in nobis, sequitur, quicquid Romanam Ecclesiam ab aliis distinguit, superfluum omninò esse, & consequenter ex solâ superstitione institutum. Est enim, ut cum Johanne dixi, justitia, & charitas, unicum & certissimum verae fidei Catholicae signum, & veri Spiritûs Sancti fructus, & ubicunque haec reperiuntur ibi Christus reverâ est, & ubicunque desunt, deest Christus. Solo namque Christi Spiritu duci possumus in amorem justitiae, & charitatis. Haec si tecum rectè voluisses perpendere, nec te perdidisses, nec tuos parentes in acerbum maerorem cojecisses, qui tuam fortunam nunc miserè deflent.

iv319 Sed ad tuam Epistolam revertor, in quâ primò defles, quòd me à scelestorum Spirituum Principe circumduci patiar. Sed quaeso bono animo sis, atque ad te redi. Cùm mentis compos eras, Deum infinitum, ni fallor, adorabas, cujus virtute omnia absolutè fiunt, & conservantur: jam verò Principem Dei hostem somnias, qui invito Deo homines plerosque (rari quippe boni) circumducit, & decipit, quos propterea Deus huic scelerum magistro in aeternum cruciandos tradit. Patitur ergo divina justitia, ut Diabolus homines impunè decipiat; at minimè homines miserè ab ipso Diabolo deceptos, & circumductos, manere impunes.

Atque haec absurda toleranda adhuc essent, si Deum adorares infinitum, & aeternum, non illum, quem Chastillon in oppido Tienen, sic a Belgis nuncupato, equis comedendum impunè dedit. Et me defles miser? meamque Philosophiam, quam nunquam vidisti, chymaeram vocas? O mente destitute juvenis, quis te fascinavit, ut summum illud, & aeternum te devorare, & in intestinis habere credas?

Ratione tamen velle uti videri, meque rogas, *quomodo sciam meam Philosophiam optimam esse inter illas omnes, quae unquam in |*

iv320 *mundo doctae fuerunt, etiamnum docentur, aut unquam imposterum docebuntur?*

quod profectò longè meliori jure te rogare possum. Nam ego non praesumo, me optimam invenisse Philosophiam; sed veram me intelligere scio. Quomodò autem id sciam, si roges, respondebo, eodem modo, ac tu scis tres Angulos Trianguli aequales esse duobus rectis, & hoc sufficere negabit nemo, cui sanum est cerebrum, nec spiritûs immundos somniat, qui nobis ideas falsas inspirant veris similes: est enim verum index sui, & falsi.

At tu, qui demum optimam Religionem, vel potiùs optimos viros invenisse praesumis, quibus credulitatem tuam addixisti, *qui scis, eos optimos esse inter omnes, qui alias Religiones docuerunt, etiamnum docent, aut imposterum docebunt? an omnes illas religiones tam antiquas quàm novas, quae hîc, & in Indiâ, & ubique per totum terrarum orbem docentur, examinâsti? & quamvis illas ritè examinaveris, quomodò scis te optimam elegisse?* quandoquidem tuae fidei rationem nullam dare potes. At dices, te in interno Spiritûs Dei testimonio acquiescere, reliquos autem à scelestorum Spirituum Principe circumduci, ac decipi; sed omnes qui extra Ec|clesiam

iv321

Romanam sunt eodem jure id, quod tu de tuâ, ipsi de suâ praedicant. Quòd autem addis de communi hominum myriadum consensu, deque non interruptâ Ecclesiae successione, &c. ipsissima Pharisaeorum cantilena est. Hi namque non minori confidentiâ, quàm Ecclesiae Romanae addicti testium myriadas exhibent, qui aequali, ac Romanorum testes, pertinaciâ audita, tanquam ab ipsis experta, referunt. Stirpem deinde suam ad Adamum usque proferunt. Eorum Ecclesiam in hunc usque diem propagatam, immotam, & solidam invito hostili Ethnicorum, & Christianorum odio permanere, pari arrogantiam jactant. Antiquitate omnium maximè defenduntur. Traditiones ab ipso Deo acceptas, seque solos Verbum Dei scriptum, & non scriptum servare, uno ore clamant. Omnes haereses ex iis exiisse, ipsos autem constantes aliquot annorum millia absque ullo imperio cogente, sed solo superstitionis efficaciâ mansisse, negare nemo potest. Miracula, quae narrant, delassare valent mille loquaces. Sed, quo sese maximè efferunt, est, quòd longè plures, quàm ulla natio, martyres numerent, & numerum quo|tidie

iv322

augeant eorum, qui pro fide, quam profitentur, singulari animi constantiâ passi sunt, neque hoc mendacio: ipse enim inter alios quendam Judam, quem fidum appellant, novi, qui in mediis flammis, cùm jam mortuus crederetur, hymnum, qui incipit, *Tibi Deus animam meam offero*, canere incepit, & in medio cantu exspiravit.

Ordinem Romanae Ecclesiae, quem tantopere laudas, politicum, & plurimis lucrosam esse fateor; nec ad decipiendam plebem, & hominum animos coërcendum commodiorem isto crederem, ni ordo Mahumedanae Ecclesiae esset, qui longe eundem antecellit. Nam à quo tempore haec superstitio incepit, nulla in eorum Ecclesiâ schismata orta sunt.

Si igitur rectè calculum in eas, id solum, quod tertio loco notas, pro Christianis esse videbis, quòd scilicet viri indocti, & viles totum ferè orbem ad Christi fidem convertere potuerint. Sed haec ratio non pro Romanâ Ecclesiâ; sed pro omnibus, qui Christi nomen profitentur, militat.

iv323

At pone, omnes, quas adfers, rationes solius Romanae Ecclesiae | esse. Putasne te iisdem ejusdem Ecclesiae auctoritatem mathematicè demonstrare? quod cùm longè absit, cur ergo vis, ut credam meas demonstrationes à scelestorum Spirituum Principe; tuas autem à Deo inspirari, praesertim cùm videam, & tuae literae clarè indicent, te hujus Ecclesiae mancipium factum, non tam amore Dei ductum, quàm inferorum metu, qui superstitionis est unica causa. Estne haec tua humilitas, ut nihil tibi, sed ut aliis, qui à plurimis damnantur, credas? an arrogantiae, & superbiae ducis, quòd ratione utar, & in hoc vero Dei Verbo, quod in mente est, quodque nunquam depravari, nec corrumpi potest, acquiescam? Apage hanc exitiabilem superstitionem, & quam tibi Deus dedit, rationem agnosce, eamque cole, nisi inter bruta haberi velis. Desine, inquam, absurdos errores mysteria appellare, nec turpiter confunde illa, quae nobis incognita, vel nondum reperta sunt, cum iis, quae absurda esse demonstrantur, uti sunt hujus Ecclesiae horribilia secreta, quae, quò magis rectae rationi repugnant, eo ipsa intellectum transcendere credis.

Caeterùm Tractatùs Theologico-Politici fundamentum, quòd scilicet
 iv324 Scriptura per solam Scripturam debeat exponi, quòdque tam proterve absque ullâ
 ratione falsum esse clamas, non tantùm supponitur; sed ipsum verum, seu firmum
 esse apodicticè demonstratur, praecipuè cap. 7. ubi etiam adversariorum opiniones
 confutantur; quibus adde, quae in fine cap. 15. demonstrantur. Ad haec si attendere
 velis, & insuper Ecclesiae Historias (quarum te ignarissimum video) examinare, ut
 videas, quàm falso Pontificii plurima tradunt, & quo fato, quibusque artibus ipse
 Romanus Pontifex post sexcentos demum annos à Christo nato Ecclesiae principatum
 adeptus est, non dubito, quin tandem resipiscas; Quod ut fiat tibi ex animo opto. Vale,
 &c.

.....

iv316b Quod ab aliis mihi relatum credere vix potueram, ex tuis tandem literis intellexi,
 nempe te non tantùm Romanae Ecclesiae membrum effectum, ut ais, sed et ejus
 acerrimum propugnatorem esse, jamque maledicere, et petulanter in tuos adversarios
 debacchari didicisse. Ad easdem nihil respondere proposueram, certus tibi magis opus
 esse temporis usu quàm ratione, ut ad te |

iv317b tuosque restituaris; ut jam taceam alias causas, quas tu olim probasti, quando de
 Stenonio, cujus nunc vestigia sequeris, sermo inter nos fuit. Sed amici quidam, qui ex
 egregia tua indole magnam spem mecum conceperant, me summopere rogarunt, ne
 amici officio deessem, et id potius cogitarem quod nuper fueris, quàm quod nunc sis,
 et alia hujusmodi, quibus tandem adductus sum haec pauca tibi scribere, enixè rogans,
 ut eadem aequo animo legere et perpendere digneris. Neque hic Sacerdotum et
 pontificum vitia, ut Ecclesiae Romanae adversarii solent, narrabo, quo te ab iisdem
 avertam. Solent enim saepe haec malo ex affectu vulgari, et magis ad irritandum, quàm
 ad docendum adduci. Imò concedam in Romana plures reperiri magnae eruditionis
 viros, et probatae vitae, quàm in alia quacunq̃ue Ecclesia Christiana, plures enim hujus
 Ecclesiae membra cum sint, plures etiam cujuscunq̃ue conditionis viri in eadem
 reperiuntur. Hoc tamen negare minimè poteris, nisi forte cum ratione memoriam
 etiam amisisti in quacunq̃ue Ecclesia plures dari viros honestissimos, qui Deum
 justitia et caritate colunt, plures enim |

iv318b hujus generis inter Lutheranos, Reformatos, Mennonitas, et Enthusiastas novimus: et
 ut alios taceam parentes tuos nosti, qui tempore Albani pari animi constantia et
 libertate omnium tormentorum genera propter religionem passi sunt; ac proin
 concedere debes, vitae sanctitatem non esse Ecclesiae Romanae propriam sed omnibus
 communem. Et quia per hoc novimus (ut cum Apostolo Johanne loquar) quod in Deo
 manemus, et quod Deus maneat in nobis, sequitur, quicquid Romanam Ecclesiam ab
 aliis distinguit, superfluum omnino esse, et consequenter ex sola superstitione
 institutum. Est enim ut cum Johanne dicam, justitia et caritas Unicum et certissimum
 verae fidei catholicae signum, et veri Spiritus S. fructus, et ubicunq̃ue haec
 reperiuntur, ibi Christus revera est, et ubicunq̃ue deest, deest Christus. Solo namque
 Christi Spiritu duci possumus in amorem justitiae et caritatis. Haec si tecum rectè
 voluisses perpendere, nec te perdidisses, nec tuos parentes in acerbum moerorem
 conjecisses, qui tuam fortunam nunc miserè deflent. Sed ad tuam Epistolam revertor.
 In qua 1mo defles, quod à Scelestorum Spirituum |

iv319 principe me circumduci patiar. Sed quaeso bono animo es, et ad te redi. Cum mentis
 esses compos, Deum infinitum, nî fallor, adorabas, cujus virtute omnia absolutè fiunt
 et conservantur; jam verò principem Dei hostem somnias, qui invito Deo homines
 plerosque, rari quippe boni, circumducit et decipit. Quos propterea Deus huic
 scelerum magistro in aeternum cruciandos tradit. Patitur ergo divina justitia, ut
 diabolus homines impune decipiat, at minimè homines miserè ab ipso diabolo
 deceptos et circumductos. Atque haec absurda toleranda adhuc essent, si Deum
 adorares infinitum et aeternum, non illum, quem Chastillon in oppido Thienen sic à
 Belgis nuncupato equis comedendum impune dedit. Et me defles miser, meamque

philosophiam, quam nunquam vidisti, Chimaeram vocas. O mente destitute juvenis, quis te fascinavit, ut summum illud et aeternum te devorare, et in intestinis habere credas? Ratione tamen uti velle videris, meque rogas, *quomodo sciam meam philosophiam optimam esse, inter illas omnes quae unquam in mundo* |

iv320b *doctae fuerunt, etiamnum docentur aut unquam imposterum docebuntur?* quod profectò longè meliori jure te rogare possum. Nam ego non praesumo me optimam invenisse philosophiam, sed veram me intelligere scio. Quomodo autem id sciam si roges, respondeo eodem modo ac tu scis tres angulos Trianguli esse aequales duobus rectis: et hoc sufficere negabit nemo, cui sanum est cerebrum, nec spiritus immundos somniat, qui nobis ideas falsas inspirant, veris similes. Est enim verum index sui et falsi. At tu qui demum optimam religionem, vel potius optimos viros te invenisse praesumis, quibus credulitatem tuam addixisti, quibus scis eos optimos inter omnes qui alias religiones docuerunt, etiamnum docent, aut imposterum docebunt? an omnes illas religiones tam antiquas quàm novas, quae hîc et in India, et ubique per totum terrarum orbem docentur, examinâsti: et quamvis illas rectè examinâris, quomodò scis te optimam elegeris, quandoquidem tuae fidei rationem nullam dare potes. At dices te in interno Dei testimonio acquiescere, reliquos autem à Scelestorum |

iv321b Spirituum principe circumduci ac decipi, sed omnes qui extra Ecclesiam Romanam sunt eodem jure id quod tu de tua, ipsi de sua praedicant. Quod autem addis de communi hominum myriadum consensu, deque non interrupta Ecclesiae successione, etc. ipsissima pharisaeorum cantilena est. Hi namque non minori confidentia, quàm Ecclesiae Romanae addicti, testium myriadas exhibent, qui aequali, ac Romanorum testes, pertinacia, audita tanquam ab ipsis experta, narrant; stirpem deinde suam ad Adamum usque referunt, eorum Ecclesiam in hunc usque diem propagatam immotam ac solidam, invito hostili Ethnicorum & Christianorum odio permanere, pari arrogantia jactant. Antiquitate omnium maximè defenduntur. Traditiones ab ipso Deo acceptas, seque solos verbum Dei scriptum et non scriptum servare uno ore clamant: omnes haereses ex iis exiisse, ipsos autem constanter aliquot annorum millia, absque ullo imperio cogente, sed sola superstitionis efficaciam, mansisse, negare nemo potest. Miracula quae narrant, delassare valent mille loquaces. Sed quo se maximè efferunt, hoc est, quòd longè plures quàm ulla |

iv322b natio, martyres numerent, et numerum quotidie augeant eorum, qui pro fide singulari animi constantia passi sunt, neque hoc mendacio. Ipse enim inter alios quendam Judam, quem fidum appellant, novi, qui in mediis flammis cum jam mortuus crederetur, hymnum, qui incipit, tibi Deus animum meum offero, canere incepit, et in medio cantu, expiravit. Ordinem Romanae Ecclesiae quem tantopere laudas politicum & plurimum lucrosum esse fateor, nec ad decipiendam plebem, et hominum animos coërcendum commodiorem isto crederem, ni ordo Mahumedanae Ecclesiae esset, qui longè eandem antecellit; nam à quo haec superstitio incepit, nulla in eorum Ecclesia schismata orta sunt. Si igitur rectè calculum ineas, id solum quod tertio loco notas, pro Christianis esse videbis, quòd scilicet viri indocti et viles totum ferè orbem ad Christi fidem convertere potuerint. Sed haec ratio non pro Romana Ecclesia, sed pro omnibus qui Christianum nomen *profitemur*, militat.

Sed pone omnes quas adfers rationes, solius Romanae Ecclesiae esse. Putasne te iisdem Romanae Ecclesiae auctoritatem mathematicè

iv323b demonstrare? quod cum longè absit, cur ergo vis ut credam meas demonstrationes à scelestorum spirituum principe, tuas autem à Deo inspirari; praesertim cum videam, et tua Epistola clarè indicet, te hujus Ecclesiae mancipium factum, non tam amore Dei ductum, quàm inferorum metu qui superstitionis causa est unica. Estne haec quaeso tua humilitas, ut nihil tibi, sed ut aliis qui à plurimis damnantur credas? an arrogantiae et superbiae ducis, quod ratione utar, in hoc vero Verbo Dei, quod in mente est, quodque nunquam depravari nec corrumpi potest, acquiescam? apage hanc execrabilem superstitionem, ac quam Deus tibi rationem dedit agnosce; eamque cole nisi inter bruta haberi velis. Desine inquam absurdos errores mysteria appellare, nec turpiter confunde illa quae nobis incognita vel nondum reperta sunt, cum iis quae

absurda esse demonstrantur, uti sunt hujus Ecclesiae horribilia secreta, quae quò magis rectae rationi repugnant, eo ipsa intellectum transcendere credis. Caeterum Tract. Theol. politici fundamentum, quod scilicet Scripturam per solam Scripturam deceat interpretari, quodque |

iv324b tam protervè absque ulla ratione falsum esse clamas, non tantùm supponitur, sed ipsum verum seu firmum esse apodicticè demonstratur, praecipuè cap. 7. ubi etiam adversariorum opiniones confutantur, quibus adde quae in fine capitis 11. demonstrantur. Ad haec pauca si attendere velis, et insuper Ecclesiae historias, quarum te ignarissimum video, examinare, ut videas quàm falsò pontificii plurima tradant, et quo fato quibusque artibus ipse Romanus pontifex post 600 demum annos à Christo nato Ecclesiae principatum adeptus est, non dubito, quin tandem resipiscas, quod ut fiat, tibi ex animo opto. Vale.

EPISTOLA LXXVII.

Clarissimo Viro

B. D. S.

HENRICUS OLDENBURGIUS

εὖ πρόττειν.

Responsio ad Epistolam LXXV.

REm acu tetigisti, dum percipis causam, quare fatalem illam rerum omnium necessitatem vulgari nollem, ne scilicet virtutis exercitium inde sufflaminaretur, nec praemia, ac poenae vilescerent.

Quae in eam rem novissimae tuae litterae suggerunt, necdum conficere hoc negotium, Mentemque humanam tranquillare videntur. Etenim si nos homines in omnibus actionibus nostris, moralibus aequè, ac naturalibus, ità in potestate Dei sumus, ut lutum in manu figuli, quã fronte quaeso accusari ullus nostrum potest, quòd hoc, vel illo modo egerit, cùm secus agere ipsi omninò fuerit impossibile? An non ad unum omnes regerere Deo poterimus, inflexibile fatum tuum, ac irresistibilis tua potestas nos eò adegit, ut sic operaremur, nec operari aliter potuimus; cur igitur, & quo jure nos dirissimis poenis mancipabis, quas nullatenus evitare potuimus, te omnia per supremam necessitatem pro arbitrio, & beneplacito tuo operante, & dirigente? Cùm tu dicis, Homines coram Deo nullã aliã de causã esse inexcusabiles, quàm quia sunt in potestate Dei; Ego argumentum illud planè inverterem, diceremque majori, ut videtur, ratione; Homines ideo planè esse excusabiles, quia in potestate Dei sunt. In promptu enim est omnibus objicere; Ineluctabilis est potestas tua, ô Deus; Quare meritò, quod aliter non egi, excusandus videor.

Deinde, quòd Miracula, & Ignorantiam pro aequipollentibus etiamnum capis, videris potentiam Dei, & Hominum, etiam acutissimorum, scientiam iisdem finibus concludere; quasi nihil agere, vel producere Deus queat, cujus rationem reddere homines non possint; si omnes ingenii vires intendant. Adhaec Historia illa de Christi Passione, Morte, Sepulturã, Resurrectione vivis adeò coloribus, genuinisque descripta videtur, ut vel appellare conscientiam tuam ausim, credasne illa Allegoricè potiùs, quàm literaliter esse accipienda, dummodò de Historiae veritate fueris persuasus? Circumstantiae illae, quae ab Euangelistis eã de re adeò dilucidè sunt consignatae, urgere penitùs videntur, historiam illam ad literam esse capiendam. Haec paucis ad argumentum illud notare porrò volui, quibus ut ignoscas, & pro candore tuo amicè respondeas, enixè rogo. Dom. Boylius te officiosè resalutat. Quid Regia Societas nunc agat aliã vice exponam. Vale & me amare perge.

Londini, 14. Januar. 1676.

HENR. OLDENBURG.

EPISTOLA LXXVIII.

Viro Nobilissimo, ac Doctissimo,

HENRICO OLDENBURGIO

B. D. S.

*Responsio ad praecedentem.**Nobilissime Domine,*

iv326 **Q**Uòd in praecedentibus meis dixi, nos ideò esse inexcusabiles, quia in Dei potestate sumus, ut lutum in manu figuli, hoc sensu intelligi volui, videlicet quòd nemo Deum redarguere potest, quòd ipsi naturam infirmam, seu animum impotentem dederit. Sicut enim absurdè circulus conquereretur, quòd Deus ipsi globi proprietates, vel infans, qui calculo cruciatur, quòd ei corpus sanum non dederit, sic etiam homo animo impotens queri posset, quod Deus ipsi fortitudinem, veramque ipsius Dei cognitionem, & amorem negaverit, quodque ipsi naturam adeò infirmam dederit, ut cupiditates suas nec coërcere, nec moderari possit. Nam naturae cujuscunque rei nihil aliud competit, quam id, quòd ex datâ ipsius causâ necessariò sequitur. Quod autem naturae unius|cujusque

iv327 hominis non competat, ut animo forti sit, & quòd in nostrâ potestate non magis sit Corpus sanum, quàm Mentem sanam habere, negare nemo potest, nisi qui tam experientiam, quàm rationem negare velit. At instas, si homines ex naturae necessitate peccant, sunt ergo excusabiles, nec quòd inde concludere velis, explicas, an scilicet quòd Deus in eos irasci nequeat, an verò quòd beatitudine, hoc est, Dei cognitione & amore digni sint. Sed, si primum putas, omninò concedo, Deum non irasci, sed omnia ex ipsius sententiâ fieri; at nego, quòd propterea omnes beati esse debeant: possunt quippe homines excusabiles esse, & nihilominùs beatitudine carere, & multis modis cruciari. Est enim equus excusabilis, quòd equus, & non homo sit; at nihilominùs equus, & non homo esse debet. Qui ex morsu canis furit, excusandus quidem est, & tamen jure suffocatur, & qui denique cupiditates suas regere, & metu legum easdem coërcere nequit, quamvis etiam ob infirmitatem excusandus sit, non potest tamen animi acquiescentiâ, Deique cognitione, & amore frui; sed necessariò perit. Neque hîc necesse esse puto monere, quòd Scriptura, quando ait, Deum in pecca|tores

iv328 irasci, eumque judicem esse, qui de hominum actionibus cognoscit, statuit, & judicat, more humano, & secundùm receptas vulgi opiniones loquatur, quia ipsius intentum non est Philosophiam docere, nec homines doctos, sed obtemperantes reddere.

Quo praeterea pacto videar, ex eo, quòd miracula, & ignorantiam pro aequipollentibus sumpserim, potentiam Dei, & hominum scientiam iisdem finibus concludere, non video.

Caeterùm Christi passionem, mortem, & sepulturam tecum literaliter accipio, ejus autem resurrectionem allegoricè. Fateor quidem hanc etiam ab Euangelistis iis narrari circumstantiis, ut negare non possimus, ipsos Euangelistas credidisse, Christi corpus resurrexisse, & ad coelum adscendisse, ut ad Dei dextram sederet; & quòd ab infidelibus etiam potuisset videri, si unâ in iis locis adfuissent, in quibus ipse Christus discipulis apparuit; in quo tamen, salvâ Euangelii doctrinâ, potuerunt decipi, ut aliis etiam Prophetis contigit, cujus rei exempla in praecedentibus dedi. At Paulus, cui etiam Christus postea apparuit, gloriatur, quòd Chri|stum

iv329 non secundùm carnem; sed secundùm spiritum noverit. Vale, Vir amplissime, & me omni studio, atque affectu tuum esse crede.

.....

iv326b *Nobilime Dne.* Quod in praecedentibus meis dixi, nos ideò esse inexcusabiles, quod in Dei potestate sumus, ut lutum in manu figuli, hoc sensu intelligi volui, videlicet quod nemo Deum redarguere potest, quod ipsi naturam infirmam, seu animum impotentem dederit. Sicuti enim absurdè circulus quereretur, quod Deus ipsi globi proprietates vel infans qui calculo cruciatur, quòd ei corpus sanum non dederit; sic etiam homo animi

impotens, queri non potest, quod Deus ipsi fortitudinem, veramque ipsius Dei cognitionem et amorem negaverit, quòdque ipsi naturam adeò infirmam dederit, ut cupiditates suas nec coërcere, nec moderari possit. Nam ad naturam cujusunque rei nihil aliud competit, quàm quod ex |

iv327b data ipsius causa necessariò sequitur. Quod autem ad naturam cujusque hominis non competat ut animo forti sit, et quòd in potestate nostra non magis sit corpus sanum quam mentem sanam habere, negare nemo potest, nisi qui tam experientiam quam rationem negare velit. At instas. si homines ex naturae necessitate peccant, sunt ergo excusabiles. nec quid inde concludere velis explicas, an scilicet quòd Deus in eos irasci nequeat, an verò quòd beatitudine, hoc est Dei cognitione et amore digni sint. Sed si primum putas, omnino concedo Deum non irasci, sed omnia ex ipsius sententia fieri, at nego, quòd propterea omnes beati esse debeant: possunt quippe homines excusabiles esse, et nihilominus beatitudine carere, et multis modis cruciari. Est enim equus excusabilis, quòd equus et non homo sit, at nihilominus equus et non homo esse debet. Qui ex morsu canis furit, excusandus quidem est, et tamen jure suffocatur, et qui denique cupiditates suas regere, et metu legum easdem coërcere nequit, quamvis aliam ob infirmitatem excusandus sit, non potest tamen animi acquiescentiâ, Deique cognitione et amore frui, sed necessariò |

iv328b perit. Neque hic necesse esse puto monere, quòd quando scriptura ait, Deum in peccatores irasci eumque judicem esse, qui de hominum actionibus cognoscit, judicat et statuit, more humano, et secundum receptas vulgi opiniones loquatur, quia ipsius intentum non est philosophiam docere, nec homines doctos, sed obtemperantes facere. Quo propterea pacto videar, ex eo quòd miracula et ignorantiam pro aequipollentibus sumserim, potentiam Dei et hominum scientiam iisdem finibus concludere, non video. Caeterum Christi passionem, mortem, ac sepulturam tecum literaliter accipio, ejus autem resurrectionem allegorice. Fateor quidem hanc etiam, ab Evangelistis iis narrari circumstantiis, ut negare non possimus, ipsos Evangelistas credidisse, Christi corpus resurrexisse, et ad coelum ascendisse, ut ad Dei dextram sederet, et quod ab infidelibus etiam potuisset videri, si una iis in locis affuissent, in quibus ipse Christus discipulis apparuit, in quo tamen salva Evangelii doctrina potuerunt decipi, ut aliis etiam prophetis contigit, cujus rei exempla in praecedentibus dedi. At Paulus cui Christus postea etiam apparuit, gloriatur quòd Christum non secundum carnem, sed secundum spiri|tum

iv329b noverit. Pro Catalogo librorum nobilissimi Domini Boylii maximas ago gratias. Denique R. Societatis praesentia negotia data occasione ex te scire expecto. Vale Vir Amplissime, et me omni affectu atque studio tuum esse crede.

EPISTOLA LXXIX.

Clarissimo Viro
DOM. BENEDICTO DE SPINOSA
HENR. OLDENBURG
S. P.

IN novissimis tuis 7 febr. ad me exaratis, supersunt nonnulla, quae stricturam mereri videntur. Ais, queri hominem non posse, quòd Deus ipsi veram sui cognitionem, et sufficientes ad peccata vitanda vires negaverit, cùm Naturae cujusque rei nihil aliud competat, quàm quòd ex causâ ejus necessariò sequitur. At dico Ego, quandoquidem Deus, creator hominum, ipsos ad sui imaginem formaverit, quae sapientiam, et bonitatem, et potentiam in conceptu suo videtur implicare, omnino sequi videtur, magis in potestate hominis esse, Mentem sanam, quàm corpus sanum, habere, cum physicâ Corporis sanitas à principiis mechanicis, sanitas verò Mentis à προαιρέσει, et consilio dependat. Subjungis, posse homines esse excusabiles, et tamen multis modis cruciari. Hoc durum primò aspectu videtur; quodque probationis loco subnectis ex morsu canem furem excusandum quidem esse; sed tamen jure trucidari, rem conficere non videtur; cùm ejusmodi canis occisio saevitiam argueret, nisi necessaria ad id foret, ut alii canes, aliave animalia, et ipsi homines, à furibundo |

iv330 ejusmodi morsu essent praeservandi. At si Deus Mentem sanam inderet hominibus, uti potest, nulla foret vitiorum contagies pertimescenda. Et sanè crudele admodum videtur, Deum aeternis, vel saltem diris ad tempus cruciatibus devovere homines ob peccata, quae nullatenus poterant ab ijs evitari. Adhaec totius S. Scripturae tenor id supponere, et implicare videtur, posse homines abstinere à peccatis: abundat quippe abominationibus et promissis, praemiorum, et poenarum denunciationibus, quae omnia videntur contra peccandi necessitatem militare, et poenarum evitandarum possibilitatem inferre: quo negato, Mens humana non minus mechanicè, quàm humanum corpus agere dicenda foret.

Porrò, quod Miracula, et Ignorantiam pro aequipollentibus sumere pergis, hoc fundamento niti videtur, quod creatura possit, debeatque Infinitam Creatoris potentiam, et sapientiam perspectam habere; quod utique secus se habere, mihi hactenus est persuasissimum.

Denique quòd affirmas, Christi passionem, mortem et sepulturam literaliter quidem accipienda esse; Resurrectionem verò cjus allegoricè, nullo, quod mihi apparet argumento a Te fulcitur. Aequè literaliter tradi in Evangeliiis videtur Resurrectio Christi, ac reliqua. Et hoc Resurrectionis articulo tota Religio Christiana, ejusque veritas nititur, eâque sublatâ Christi Jesu missio, ac Doctrina coelestis collabascit. Latere te non potest, quantopere laboraverit Christus a mortuis resuscitatus, ut discipulos suos de Resurrectionis propriè sic dictae veritate convinceret. Omnia illa in allegorias vertere velle, idem est, ac si quis omnem Evangelicae Historiae veritatem convellere satagat.

Pauca haec rursus in medium adferre volui, pro meâ Philosophandi libertate, quam ut boni consulas, enixè rogo.

Dabam Londini d. 11. Febr. 1676.

Maximè de Regiae Societatis studiis, et exercitiis praesentibus tecum agam, si Deus vitam, et valetudinem concesserit.

EPISTOLA LXXX.

Acutissimo, atque Doctissimo Philosopho,

B. D. S.

EHRENFR. WALTH. DE TSCHIRNHAUS.

Vir Clarissime,

P^{iv331}rimò difficulter admodùm concipere queo, quî à priori corporum existentia demonstratur, quae motûs, & figuras habent; cùm in Extensione, absolutè rem considerando, nil tale occurrat. Secundò erudiri abs te vellem, quomodò intelligendum sit, cujus meministi Epistolâ de Infinito his verbis. *Nec tamen concludunt talia omnem numerum superare ex partium multitudine.* Nam reverâ omnes Mathematici mihi videntur circa talia infinita semper demonstrare, quod partium numerus sit tam magnus, ut omnem assignabilem numerum superent, & in exemplo, de duobus circulis ibidem allato, non hoc ipsum declarare videris, quod tamen susceperas. Ibi enim tantùm ostendis, quòd non hoc ipsum concludunt ex nimiâ spatii interpositi magnitudine, & *quòd ejus maximum & minimum non habeamus*; sed non demonstras prout volebas, quòd id non concludant ex partium multitudine. <Voorts, ik heb van mijn Heer Leibnits verstaan, dat de Leermeester | Praeceptor | van de Dolfijn van Frankrijk, Huet genoemt, een man van uitsteekende geleertheit, van de waarheit der menschelijke Godsdienst zal schrijven, en uw Godgeleerde Staatgekundige Verhandeling | Tractatus Theologico-politicus / wederleggen. Vaar wel.>

2. Maji, 1676

EPISTOLA LXXXI.

Nobilissimo, atque Doctissimo Viro,
 EHRENFR. WALTH. DE TSCHIRNHAUS
 B. D. S.

Responsio ad Praecedentem.

Nobilissime Vir,

iv332 **Q**Uod in Epistola de Infinito dixi, quòd partium infinitatem ex earum multitudine non concludant, hinc patet, quòd, si ea ex earum multitudine concluderetur, non possemus majorem partium multitudinem concipere; sed earum multitudo, quâvis datâ, deberet esse major, quod falsum est: nam in toto spatio, inter duos circulos, diversa centra habentes, duplo majorem partium multitudinem concipimus, quam in ejusdem dimidio, & tamen partium numerus, tam dimidii, quàm totius spatii omni assignabili numero major est. Porrò ex Extensione, ut eam Cartesius concipit, molem scilicet quiescentem, corporum existentiam demonstrare non tantùm difficile; ut ais; sed omninò impossibile est. Materia enim quiescens, quantum in se est, in suâ quiete perseverabit, nec ad motum concitabitur, nisi à causâ potentiori externâ; & hâc de causâ non dubitavi olim affirmare; rerum naturalium principia Cartesiana inutilia esse, ne dicam absurda.

Hagae 5 Maji, 1676

EPISTOLA LXXXII.

Acutissimo, Doctissimoque Philosopho,

B. D. S.

EHRENFR. WALTH. DE TSCHIRNHAUS.

Doctissime Vir,

Velim, ut hâc in re mihi gratificeris, indicando, quî ex conceptu Extensionis iv333 secundum tuas meditationes varietas rerum à priori possit ostendi, quandoquidem meministi opinionis Cartesii, in quâ Cartesius statuit, se eam ex Extensione nullo alio modo deducere posse, quàm supponendo motu à Deo excitato hoc effectum fuisse in Extensione: deducit ergo juxta meam opinionem corporum existentiam non ex quiescente materia, nisi fortè suppositionem motoris Dei pro nihilo haberes; quandoquidem, quî illud ex essentiâ Dei à priori necessariò sequi debeat, abs te non sit ostensum; id quod Cartesius ostensurus captum humanum superare credebat. Quare à te hanc rem requiro, sciens bene, te alias cogitationes habere, nisi alia sontica subsit fortè causa, quare illud hactenus manifestum facere nolueris; & si hoc, de quo non dubito, non opus fuisset, non tale quid obscurè indicares. Sed certò tibi persuasum habeas, quòd sive candidè mihi aliquid indices, sive celes, meus tamen erga te affectus immutatus maneat.

Rationes tamen, cur illud specialiter desiderem, hae sunt, quòd in Mathematicis semper observarim, quòd nos ex quâvis re in se consideratâ, hoc est, ex definitione cujusque rei, unicam saltem proprietatem deducere valeamus; quòd si autem plures proprietates desideremus, necesse esse, ut rem definitam ad alia referamus: tunc siquidem ex conjunctione definitionum harum rerum novae proprietates resultant. Ex. gr. Si circuli peripheriam considerem solam, nihil aliud concludere potero, quàm quòd iv334 ubique sibi similis, sive uniformis existat, quâ quidem proprietate ab omni|bus aliis curvis essentialiter differt, nec ulla alias unquam potero deducere. Verùm si ad alia referam, nimirum ad radios ex centro deductos, ad duas lineas sese intersecantes, aut plures quoque, plures utique hinc proprietates deducere valebo; quae quidem aliquo modo videntur adversari Prop. 16. Ethices, quae praecipua ferè est 1 lib. tui Tractatus: In quâ tanquam notum assumitur, posse ex datâ cujuscunque rei definitione plures proprietates deduci, quod mihi videtur impossibile, si non ad alia referamus rem definitam; & quod porrò effecit, ut non possim videre, quâ ratione ex Attributo aliquo solo considerato, ex. gr. Extensione infinita corporum varietas exurgere possit; vel si existimas hoc quoque non posse concludi ex unico solo considerato; sed omnibus simul sumptis, vellem hoc edoceri abs te, & quâ ratione hoc concipiendum foret. Vale &c.

Parisiis, 23 Jun. 1676.

EPISTOLA LXXXIII.

Nobilissimo, atque Doctissimo Viro,
 EHRENFR. WALTH. DE TSCHIRNHAUS
 B. D. S.

Responsio ad Praecedentem.

Nobilissime Vir,

iv334 **Q**Uòd petis, an ex solo Extensionis conceptu rerum varietas à priori possit demonstrari, credo me jam satis clarè ostendisse, id impossibile esse; ideoque materiam à Cartesio malè definiri per Extensionem; sed eam necessariò debere explicari per attributum, quod aeternam, & infinitam essentiam exprimat. Sed de his forsàn aliquando, si vita suppetit, clariùs tecum agam. Nam huc usque nihil de. his ordine di sponere mihi licuit.

iv335 Quòd autem addis, nos ex definitione cujusque rei, in se consideratae, unicam tantùm proprietatem deducere valere, locum forsàn habet in rebus simplicissimis, vel entibus rationis, (ad quae figuras etiam refero) at non in realibus. Nam ex hoc solo, quòd Deum definitio esse Ens ad cujus essentiam pertinet existentia, plures ejus proprietates concludo: nempe quòd necessariò existit, quòd sit unicus, immutabilis, infinitus, &c. & ad hunc modum plura alia exempla adferre possem, quae impraesentiarum omitto. Denique rogo, ut inquiras, an Tractatus D. Huet, (nempe contra Tractatum Theologico-Policum) de quo antea scripsisti, lucem jam viderit, & an mihi exemplar transmittere poteris, deinde an jam noveris, quaenam ea sint, quae de Refractione noviter inventa sint. Hisce vale, Nobilissime Vir, & amare perge, &c.

Hagae Com. 15 Julii. 1676.

< d' Vwe B. D. S.>

EPISTOLA LXXXIV.

AD AMICUM
de Tractatu Politico.

AMice dilecte, Grata tua mihi heri tradita est. Gratias pro curâ tam diligenti, quam
 iv335 pro me geris, ex animo ago. Hanc occasionem, &c. non praetermitterem, nisi in
 quâdam re essem occupatus, quam utiliozem judico, quaeque tibi, ut credo, magis
 arridebit, nempe in Tractatu Politico concinnando, quem ante aliquod tempus, te
 auctore, inchoavi. Hujus Tractatûs Capita sex jam sunt absoluta. *Primum* ad ipsum
 opus Introductionem quasi continet: *secundum* tractat de Jure naturali: *tertium* de
 Jure Summarum Potestatum: *quartum* quaenam Negotia Politica à Summarum
 Potestatum gubernatione pendeant: *quintum*, quidnam sid illud extremum, &
 summum, quod Societas potest considerare; & *sextum*, |
 iv336 quâ ratione Imperium Monarchicum debeat institui, ne in Tyrannidem labatur.
 Impresensiarum caput *septimum* tracto, in quo omnia praecedentis sexti capitis
 membra, ordinem benè ordinatae Monarchiae concernentia, Methodicè demonstro.
 Postea ad *Aristocraticum & Populare Imperium*, denique ad Leges, aliasque
 particulares Quaestiones, Politicam spectantes, transibo. Hisce vale, &c.

FINIS.

INDEX EPISTOLARUM.

iv337-340

I.	B. d. S. Henricus Oldenburgius. Londini 16/20 August. 1661.	5
II.	H. Oldenburgio B. d. S.	7
III.	B. d. S. Henricus Oldenburgius. Londini, Die 27. Septemb 1661.	10
IV.	Henrico Oldenburgio B. d. S.	12
V.	B. d. S. Henr. Oldenburgius. Londini 11/12 Octob. 1661.	14
VI.	Henr. Oldenburgio B. d. S.	15
VII.	B. d. S. Henricus Oldenburgius.	37
VIII.	B. d. S. Simon de Vries. 1663. Datum Amstelodami Die 24 februarii.	38
IX.	Simoni de Vries B. d. S.	42
X.	Simoni de Vries B. d. S.	47
XI.	B. d. S. Henricus Oldenburgius. Londini die 3. April 1663.	48
XII.	Ludovico Meyer B. d. S. Te Rijnsburg, 20. April. 1663.	52
XIII.	Henr. Oldenburgio B. d. S. 17/27 Julii, 1663.	63
XIV.	B. d. S. Henr. Oldenburgius. Londini, 31. Julii, 1663.	69
XV.	Ludovico Majero B. de Spinoza Voorburg 3 augusti 1663.	72
XVI.	B. d. S. Henricus Oldenburgius. Londini, 4. August. 1663.	73
XVII.	Petro Balling B. d. S. Voorburgi, 20 Julii 1664.	76
XVIII.	B. d. S. Guilielmus de Blyenbergli. Dordrecht, desen 12. December. 1664.	79
XIX.	Guilielmo de Blyenbergh B. d. S. Op de Lange bogart den 5 Januarii 1665.	86
XX.	B. d. S. Guilielmus de Blyenbergh. Dordrecht, 16. Janua 1665.	96
XXI.	Guilielmo de Blyenbergh B. d. S.	126
XXII.	B. d. S. Guilielmus de Blyenbergh . dordr 19 Febr 1665.	134
XXIII.	Guilielmo de Blyenbergh B. d. S. Voorburgh. den 13 Maart 1665.	144
XXIV.	B. d. S. Guilielmus de Blyenbergh. Dordrecht desen 27 Maert 1665.	153
XXV.	B. d. S. Henricus Oldenburgius. Londini die 28. April. 1665.	158
XXVI.	Henr. Oldenburgio B. d. S.	159
XXVII.	Guilielmo de Blyenbergh B. d. S. Voorburg den 3. Juni 1665.	160
XXVIII.	Johanni Bouwmeester B. d. S.	162
XXIX.	B. d. S. Henricus Oldenburgius.	164
XXX.	Henrico Oldenburgio B. d. S.	166
XXXI.	B. d. S. Henr. Oldenburgius. Londini 12. Octob. 1665.	167
XXXII.	Henrico Oldenburgio B. d. S. Voorburgii, 20 novembri 1665.	169
XXXIII.	B. d. S. Henricus Oldenburgius. Londini die 8. Decemb. 1665.	176
XXXIV.	Johanni Hudde B. d. S. Voorburgi, 7. Januar. 1666.	179
XXXV.	Johanni Hudde B. d. S. Voorburgi, die 10. Aprilis. 1666.	181
XXXVI.	Johanni Hudde B. d. S.	183
XXXVII.	Johanni Bouwmeester B. d. S. Voorburgi, 10. Jun. 1666.	187
XXXVIII.	Johanni van der Meer B. d. S. 1. Octob. 1666.	190
XXXIX.	Jarig Jelles B. d. S. Voorburgi 3. Martii, 1667.	193
XL.	Jarig Jelles B. d. S. Voorburgi, 25. Martii 1667.	196
XLI.	Jarig Jelles B. d. S. Te Voorburg, de 5. Sept. 1669.	202
XLII.	Jacobo Ostens Lambertus de Velthuysen. 't Utrecht 24. Januar. 1671. S. V.	207
XLIII.	Jacobo Ostens B. d. S.	219
XLIV.	Jarig Jelles B. d. S. 's Gravenhage. 17. Febr. 1671.	227
XLV.	B. d. S. Gottfredus Leibnitius. Francofurti 5 octobr. styl.	230

	nov. 1671.	
XLVI.	Gottfredo Leibnitio B. d. S. Hagae comitis 9 Nov ^{ri} 1671.	231
XLVII.	B. d. S. J. Ludovicus Fabritius. Heidelb. 16 Febr. 1673.	234
XLVIII.	J. Ludovico Fabritio B. d. S. Hagae Comititis 30. Martii 1673.	235
XLVIIIb.	Jarig Jelles B. d. S. 19. April 1673 aus dem Haag.	237
XLIX.	Johanni Georgio Graevio B. d. S. Hagae com. 14. decemb. 1673.	238
L.	Jarig Jelles B. d. S. Hagae Comititis 2. Junii 1674.	238
LI.	B. d. S. Hugo Boxel. 14. Septemb. 1674.	241
LII.	Hugoni Boxel B. d. S.	242
LIII.	B. d. S. Hugo Boxel. in 21 Sept 1674.	245
LIV.	Hugoni Boxel B. d. S.	250
LV.	B. d. S. Hugo Boxel.	254
LVI.	Hugoni Boxel B. d. S.	258
LVII.	B. d. S. Ehrenfr. Walth. de Tschirnhaus. 8. Octob. 1674.	262
LVIII.	G. H. Schuller B. d. S.	265
LIX.	B. d. S. Ehrenfr. Walth. de Tschirnhaus. 5. Januar. 1675.	268
LX.	Ehrenfr. Walth. de Tschirnhaus B. d. S.	270
LXI.	B. d. S. Henr. Oldenburgius. Londini 8. Jun. 1675.	271
LXII.	B. d. S. Henr. Oldenburgius. Londini, 22. Julii. 1675.	273
LXIII.	B. d. S. G. H. Schuller. Amsterd. 25 Julij 1675.	274
LXIV.	G. H. Schuller B. d. S. Hagae Com. 29 Julii, 1675.	277
LXV.	B. d. S. Ehrenfr. Walth. de Tschirnhaus. Londini, 12. August. 1675.	279
LXVI.	Ehrenfr. Walth. de Tschirnhaus B. d. S. Hagae 18 August. 1675.	280
LXVII.	B. d. S. Albertus Burgh. Florentiae III. Non. Sept. CIO IO CLXXV.	280
LXVIIb.	Nicolai Stenonis ad Novae Philosophiae Reformatorem de vera Philosophia Epistola	292
LXVIII.	Henrico Oldenburgio B. d. S.	299
LXIX.	Lamberto van Velthuysen B. d. S.	300
LXX.	B. d. S. G. H. Schuller Amsterd 14. Novemb. 1675.	301
LXXI.	B. d. S. Henricus Oldenburgius Dab. die 15. Novemb 1675.	304
LXXII.	G. H. Schuller B. d. S. Hagae Comititis 18. Novembri 1675.	304
LXXIII.	Henrico Oldenburgio B. d. S.	306
LXXIV.	B. d. S. Henr. Oldenburgius Dab. Londini die 16. Decemb 1675.	309
LXXV.	Henr. Oldenburgio B. d. S.	311
LXXVI.	Alberto Burgh B. d. S.	316
LXXVII.	B. d. S. Henricus Oldenburgius Londini, 14. Januar. 1676.	324
LXXVIII.	Henrico Oldenburgio B. d. S.	326
LXXIX.	Benedicto de Spinosa Henr. Oldenburg. Dabam Londini d. 11. Febr. 1676.	329
LXXX.	B. d. S. Ehrenfr. Walth. de Tschirnhaus. 2. Maji, 1676.	331
LXXXI.	Ehrenfr. Walth. de Tschirnhaus B. d. S. Hagae 5 Maji, 1676.	332
LXXXII.	B. d. S. Ehrenfr. Walth. de Tschirnhaus. Parisiis, 23 Jun. 1676.	333
LXXXIII.	Ehrenfr. Walth. de Tschirnhaus B. d. S. Hagae Com. 15. Julii. 1676.	334
LXXXIV.	Ad Amicum de Tractatu Politico.	335

EPISTOLARUM NUMERI:

iv341

<i>Nunc:</i>	<i>Olim:</i>
I	I
II	II
III	III
IV	IV
V	V
VI	VI
VII	VII
VIII	XXVI
IX	XXVII
X	XXVIII
XI	VIII
XII	XXIX
XIII	IX
XIV	X
XV	—
XVI	XI
XVII	XXX
XVIII	XX
XVIII	XXXI
XIX	XXXII
XX	XXXIII
XXI	XXXIV
XXII	XXXV
XXIII	XXXVI
XXIV	XXXVII
XXXV	XII
XVI	XIII
XXVII	XXXVIII
XXVIII	—
XXIX	—
XXX	—
XXXI	XIV
XXXII	XV
XXXIII	XVI
XXXIV	XXXIX
XXXV	XL
XXXVI	XLI
XXXVII	XLII
XXXVIII	XLIII
XXXIX	XLIV
XL	XLV
XLI	XLVI
XLII	XLVIII
XLIII	XLIX
XLIV	XLVII
XLV	LI
XLVI	LII
XLVII	LIII
XLVIII	LIV
XLVIIIb	—
XLIX	—
L	L

iv342

<i>Olim:</i>	<i>Nunc:</i>
I	I
II	II
III	III
IV	IV
V	V
VI	VI
VII	VII
VIII	XI
IX	XIII
X	XIV
XI	XVI
XII	XXV
XIII	XXVI
XIV	XXXI
XV	XXXII
XVI	XXXIII
XVII	LXI
XVIII	LXII
XIX	LXVIII
XX	LXXI
XXI	LXXXIII
XXI	LXXIII
XXII	LXXIV
XXIII	LXXV
XXIV	LXXVII
XXV	LXXVIII
XXVI	VIII
XXVII	IX
XXVIII	X
XXIX	XII
XXX	XVII
XXXI	XVIII
XXXII	XIX
XXXIII	XX
XXXIV	XXI
XXXV	XXII
XXXVI	XXIII
XXXVII	XXIV
XXXVIII	XXVII
XXXIX	XXXIV
XL	XXXV
XLI	XXXVI
XLII	XXXVII
XLIII	XXXVIII
XLIV	XXXIX
XLV	XL
XLVI	XLI
XLVII	XLIV
XLVIII	XLII
XLIX	XLIII
L	L
LI	XLV

LI	LV	LII	XLVI
LII	LVI	LIII	XLVII
LIII	LVII	LIV	XLVIII
LIV	LVIII	LV	LI
LV	LIX	LVI	LII
LVI	LX	LVII	LIII
LVII	LXI	LVIII	LIV
LVIII	LXII	LIX	LV
LIX	LXIII	LX	LVI
LX	LXIV	LXI	LVII
LXI	XVII	LXII	LVIII
LXII	XVIII	LXIII	LIX
LXIII	LXV	LXIV	LX
LXIV	LXVI	LXV	LXIII
LXV	LXVII	LXVI	LXIV
LXVI	LXVIII	LXVII	LXV
LXVII	LXXIII	LXVIII	LXVI
LXVIIb	—	LXIX	LXXX
LXVIII	XIX	LXX	LXXXI
LXIX	—	LXXI	LXXXII
LXX	—	LXXII	LXXXIII
LXXI	XX	LXXIII	LXVII
LXXII	—	LXXIV	LXXVI
LXXIII	XXI		
LXXIV	XXII		
LXXV	XXIII		
LXXVI	LXXIV		
LXXVII	XXIV		
LXXVIII	XXV		
LXXIX	—		
LXXX	LXIX		
LXXXI	LXX		
LXXXII	LXXI		
LXXXIII	LXXII		
LXXXIV	s.n.		